

'Aeham Ahmad is een symbool van hoop en verzet.'

THE NEW YORK TIMES

AEHAM AHMAD

DE PIANIST VAN YARMOUK

atlas contact

De video van Aeham Ahmad, spelend op de piano te midden van het puin in een straat in Yarmouk, ging via YouTube de hele wereld over. Het beeld symboliseert de immense verwoesting in Syrië en de onbedwingbare levenskracht van mensen.

Aeham Ahmad onderging hetzelfde lot als duizenden anderen. Nadat is-strijders zijn piano hadden vernietigd, vluchtte hij: over land, over zee, met achterlating van zijn vrouw en familie. De opluchting toen hij eindelijk in Duitsland aankwam werd onmiddellijk gevolgd door het peilloze verdriet van familie en vrienden gescheiden te zijn, en alles wat hem vertrouwd was te moeten missen. De muziek als redding en troost is een weerkerend thema in zijn verhaal.

Aeham Ahmad

De pianist van Yarmouk

Opgetekend door Sandra Hetzl en Ariel
Hauptmeier

Vertaald door Ralph Aarnout en Jantsje Post

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

Sommige namen zijn veranderd ter bescherming van de betreffende personen.

© 2017 S. Fischer Verlag

© 2017 Nederlandse vertaling Ralph Aarnout en Jantsje Post

Oorspronkelijke titel *Und die Vögel werden singen*

Oorspronkelijk uitgegeven door S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

Omslagontwerp Bart van den Tooren

Foto omslag Aeham Ahmad

Kaarten Peter Palm

E-book binnenwerk Elgraphic bv, Vlaardingen

ISBN 978 90 450 3426 3

D/2017/0108/908

NUR 747/740

www.atlascontact.nl

Dit e-book werd gemaakt op basis van de eerste druk, 2018, ISBN 978 90 450 3425 6

De drie vogels

Een foto vertelt nooit hoe iets is begonnen. En ook niet hoe het verdergaat. Neem die foto van mij achter mijn piano, tussen de ruïnes van mijn wijk. Hij heeft overal ter wereld in de krant gestaan. Nog altijd krijg ik van mensen te horen dat het een van de foto's is die hen aan de oorlog in Syrië zal herinneren. Omdat hij groter is dan de oorlog. Maar als ik terugdenk aan het moment dat hij werd gemaakt, schuift er meteen een ander beeld voor: het beeld van de drie vogels. En ook dat is niet het begin.

Het begon heel vroeg in de ochtend. Samen met mijn vrienden Marwan en Raed was ik weer water wezen halen. Dat wil zeggen: we waren in de schemering op pad gegaan, hadden een driewielige kar met een 1000 liter tank erop naar het dichtstbijzijnde waterpunt gesleept – er waren nog maar een paar waterleidingen die functioneerden –, hadden de tank daar gevuld, om zwetend het hele gevaarte weer terug te duwen.

We woonden in Yarmouk, een buitenwijk van Damascus. Assads leger had de wijk volledig van de buitenwereld afgesneden. Geen water, geen elektriciteit, geen brood, geen rijst – er was niets meer. Al meer dan honderd mensen waren verhongerd.

Ik kroop weer in bed toen we de tank bij ons in de straat hadden neergezet. Maar even later maakte mijn zoon Ahmad, die bijna twee was, me alweer wakker. Hij

brabbelde tegen me en prikte al spelend met zijn vingertje in mijn oog. Het deed verschrikkelijk pijn. Ik sprong op. Aan slapen hoefde ik niet meer te denken.

Koffie en thee waren allang niet meer te krijgen. Dus had ik er een gewoonte van gemaakt 's ochtends een soort kaneelbrouwsel te zetten. Kaneel was er volop, sinds een gewapende groep een specerijenopslag had overvallen. Dat was eigenlijk niet eens zo'n slechte buit. Maar wie wil er nu kaneel als er niet eens brood is? Zo kwam de kaneel tegen dumprijzen op de markt. Omdat er ook geen suiker was, waren sommige mensen de ontharingscrème die bij een andere overval was buitgemaakt gaan gebruiken als zoetstof. Kaneelkoffie met ontharingscrème. Zo diep waren we gezonken.

Een paar maanden daarvoor was ik samen met wat jongens uit de wijk begonnen op straat te zingen. We hadden mijn piano op een transportkar getild, hem tussen de ruïnes neergezet en waren samen tegen de honger gaan zingen. Op YouTube kregen we veel views, maar in onze wijk waren de meeste mensen maar matig geïnteresseerd. Ik kon het ze niet kwalijk nemen. Wie honger heeft, heeft andere zorgen.

Maar nu was ons koor uiteengevallen. Sommige jongens zeiden dat ze geen tijd meer hadden na al het sjouwen met water en het dagenlang in de rij staan voor een paar kilo rijst van de VN. Anderen vonden dat we een sponsor moesten zoeken. Daar was ik fel op tegen. Ik wilde me voor geen enkel karretje laten spannen. En toen hielden ook de laatste jongens het voor gezien, alleen Marwan en ik waren nog over. Marwan, mijn buurjongen en vriend met wie ik 's ochtends altijd water ging halen.

Die dag hadden we samen een afspraak met een fotograaf. Ik zou alleen tussen de ruïnes gaan zingen. Ik had nog nooit alleen gezongen. Maar er moest iets gebeuren. Ik wilde iets dóén.

Hoewel we bevriend waren, noemde Marwan me altijd de 'prof'. Of eigenlijk: als we water haalden, noemde hij me Aeham, maar als het om pianospelen ging, was ik de prof. Ik had hem al drieduizend keer gezegd dat ik dat raar vond. Waarop hij altijd zei: 'O ja, tuurlijk. Aeham!' Om me vijf minuten later weer 'prof' te noemen.

Ik ging naar hem toe om hem wakker te maken. 'Marwan! Opstaan! We hebben een afspraak!' riep ik van beneden.

En nog een keer. 'Hé, Marwan! Waar blijf je? Kom je mee de piano duwen?'

Normaal gesproken stond Marwan altijd voor me klaar. Dit was de eerste keer dat ik iets van tegenzin in zijn stem hoorde. 'Ja oké, ik kom eraan,' bromde hij.

We gingen samen naar de muziekwinkel, sjorden de transportkar met de 250 kilo wegende piano over de drempel en begonnen het gevaarte naar het huis van Niraz, de fotograaf, te duwen.

Iedereen in Yarmouk kende Niraz. Hij had een klein baardje en een ziekenfondsbril en droeg zijn haar in een lange staart. Een typische kunstenaar, met een hamer-en-sikkeltatoeage op de rug van zijn hand. Zijn werk werd gepubliceerd door belangrijke persbureaus en hij had tot in Ramallah exposities gehad.

Niraz had ook geen deurbel, maar we hadden een teken afgesproken: we zouden een steentje tegen zijn raam gooien. Maar geen al te groot, hij was een van de weinigen wiens ruiten nog heel waren. Misschien had hij tot dan toe steeds geluk gehad. Maar hij was ook heel voorzichtig. Zodra er bommen vielen, zette hij zijn ramen open, zodat ze niet sprongen.

Heel zachtjes gooide ik een eerste steentje. En nog eentje. En nog eentje. Maar Niraz kwam niet naar buiten. Marwan verloor al snel zijn geduld. 'Waarom doet hij nou niet open? Die vriend van jou denkt zeker dat hij heel wat is?'

Voor de revolutie was Marwan bodybuilder geweest. Hij had kortgeschoren haar, een rond gezicht en flink brede schouders. Zonder nog langer te wachten, pakte hij een brok beton en gooide het tegen het raam. Rinkelend vielen de scherven het huis binnen en een paar tellen later stond Niraz vloekend voor zijn lege raamkozijn. We kregen een tirade over ons heen, die neerkwam op: 'Verdoemd is de god die jullie heeft geschapen! Hoe is het in godsnaam mogelijk! We hebben niks te vreten, geen druppel te drinken...' en zo nog een tijdje verder – en binnen de kortste keren had hij ook de profeet er al bij gehaald.

Even later stormde Niraz naar buiten om Marwan een lesje te leren. Die stond zijn mouwen al op te stropen. Maar ik sprong tussenbeide. '*Challas!* Kappen nou!'

'Ik vergoed dat stomme raam van je wel!' riep Marwan.

'Alsof jij geld hebt!' siste Niraz terug. Uiteindelijk ging hij chagrijnig naar binnen om zijn camera's te halen.

We gingen op pad, Marwan en ik duwden de wagen met de piano. Allemachtig, wat was dat ding zwaar. Eerder hadden we hem altijd met zijn zessen of zevenen over de kapotte straten gesjord. Nu voelde ik me nog meer in de steek gelaten. Niraz was alleen maar aan het fotograferen, Marwan liep woedend te snuiven.

'Help dan ook even,' snauwde hij tegen Niraz, 'je kunt straks nog genoeg fotograferen!' Maar die piekerde er niet over om mee te helpen.

Niraz' huis stond aan de rand van Yarmouk. Van daaruit was je in een paar minuten aan het front. We gingen de Palestinastraat in. Vroeger was dat een drukke winkelstraat geweest, nu lag hij er verlaten bij. Plotseling bleef Niraz staan en zei vol overtuiging: 'Dit is het. Hier gaan we draaien.'

De verwoesting was hier heel erg. Betonnen geraamtes staken als gigantische grafzerken in de lucht, de huizen waren volledig binnenstebuiten gekeerd. Overal staken leidingen, kabels en jaloezieën naar buiten. Tussen de

puinbrokken die over de straat verspreid lagen groeide onkruid.

Ik ging achter de piano zitten en bedacht wat ik zou gaan spelen. De afgelopen maanden had ik tientallen liedjes geschreven, de muziek was zomaar in me opgekomen. Er schoot me een gedicht te binnen dat een man me een paar dagen eerder had gegeven.

De man heette Ziad al-Charraf en hij was ooit honingverkoper geweest in onze wijk; een ontwikkeld en welvarend man. Ik kende hem maar oppervlakkig. Ziad was gepromoveerd, honing verkopen was een hobby van hem. Hij had altijd tochten naar imkers in de bergen ondernomen en was naar verre landen als Jemen gereisd om nieuwe honingmengsels te proeven. Vroeger. Voor de oorlog.

Nu was hij dus een paar dagen geleden naar me toe gekomen met een gedicht. Hij zag er heel slecht uit, weerloos en verloren. Zijn ogen stonden leeg en moe, hij kon ze amper openhouden. En ik, stomme idioot die ik was, had het gedicht gelezen en wijsneuzig gezegd dat ik het prachtig geschreven vond, maar dat het niet te zingen viel. Misschien, had ik gezegd, dat ik het met pianobegeleiding kon voordragen. Zijn gedicht luidde als volgt:

Ik ben mijn naam vergeten,
de letters, de betekenis.
Ik ben de woorden vergeten
waarmee ik liedjes schreef.

Ik ben mijn stem vergeten
en mijn spiegelbeeld
mijn plek.
Ik ben de beproeving van de weg vergeten
naar de hemel, naar de mens,
naar de glorie van weleer.

Palestijnen,
Palestijnen.

En hier staat de tijd stil
voor een stuk brood
voor een doos hulpgoederen

O, mijn glorie.
Palestina.
O, mijn moeder.
Palestina.

‘Probeer het alsjeblieft, Aeham,’ zei Ziad mat. ‘Het is voor mijn vrouw.’ En toen vertelde hij me zijn verhaal. Zijn vrouw was hoogzwanger geweest. Ze had een laissez-passer gekregen om naar Damascus te gaan, om daar haar kind ter wereld te brengen. Maar de soldaten bij het checkpoint hadden haar niet doorgelaten. Een ambtenaar had haar naam op haar laissez-passer verkeerd gespeld. Alle gegevens klopten, op een tikfout na. Maar de soldaten waren onvermurwbaar gebleven.

Urenlang had ze bij het checkpoint gewacht op iemand die haar laissez-passer kon corrigeren. Zittend, staand. En toen was ze ingestort en voorovergevallen op haar buik. Op weg naar het ziekenhuis was ze overleden. Haar baby had het wel overleefd, maar niemand wist hoe het kindje het ervan af zou brengen.

Ziad had van niemand méér gehouden dan van zijn vrouw. Zijn huwelijk was niet gearrangeerd geweest, het was een huwelijk uit liefde. Zijn vrouw was zijn beste vriendin. Ze hadden al drie dochters, dit was hun eerste zoon.

En nu stond Ziad voor me met zijn eindeloos vermoeide ogen en ik stamelde: ‘Het spijt me. Vergeet alsjeblieft wat ik gezegd heb. Ik ga het op muziek zetten. Ik zal een lied

voor je vrouw maken.' Nog diezelfde avond was ik achter de piano gaan zitten en had ik een melodie bedacht.

Terwijl Niraz zijn camera's opstelde, kwam er opeens een vrouw met een dienblaadje aan. Ze vond het zo mooi dat er op deze troosteloze plaats iemand met een piano opdook, zei ze, dat ze koffie had gezet. Ze had haar laatste beetje voor een bijzondere gelegenheid bewaard, en die was nu aangebroken. Ze wilde haar laatste koffie hier en nu drinken en naar mijn muziek luisteren. 'Wat jullie doen, is heel, heel belangrijk,' zei ze en ze schonk een kopje voor me in. Ik glimlachte dankbaar naar haar en genoot van de bittere smaak van de koffie.

Op dat moment hoorde ik drie vogels kwetteren. Ze zaten op de balustrade van een balkon op de eerste verdieping, recht tegenover me. Dat mocht een wonder heten. Als er granaten en schoten klinken, zijn het de vogels die als eerste vluchten. En als er per ongeluk toch nog vogels opdoken in Yarmouk, dan werden ze vrijwel direct neergeschoten. Iedereen in de wijk had honger. Maar hier zaten er drie. En zodra ik mijn spel aanhief, begonnen de vogels weer te zingen.

Het vogelgekwetter dat ik zo lang niet had gehoord, de geur van koffie die ik al maanden miste, de woede over onze lege magen, mijn oog dat nog steeds traande door het vingertje van mijn zoon; het raakte allemaal vermengd met de kaneelsmaak in mijn buik, de vermoeidheid van het slepen met het water en de uitgebluste blik in de ogen van Ziad al-Charraf. Ik sloot mijn ogen en zong:

Ik ben mijn naam vergeten,
de letters, de betekenis.
Ik ben de woorden vergeten
waarmee ik liedjes schreef.

Ik leunde achterover en zong. Ik was alles zo ongelofelijk zat, ik walgde van alles en ik zat tot mijn nek in de ellende en de zorgen. Ziads pijn verscheurde me, de verhongerde kinderen verscheurden me en het verscheurde me dat mijn broer verdwenen was. Ik zat met kapotte handen achter een ontstemde piano – en ik was woest. Ik voelde me alleen. Wat deed ik hier tussen de ruïnes? Waar waren de anderen gebleven? Waarom hadden ze me in de steek gelaten? Al mijn vertwijfeling kwam tot uitdrukking in de woorden die ik zong.

De vrouw zat te huilen terwijl ik speelde. De tekst verwoordde de uitzichtloosheid van onze situatie, van de vrouw, van de vogels, van Niraz, Marwan en mij. Mijn zingen was als de schreeuw van iemand die in een afgrond stort en zijn hellevaart op muziek zet.

Op dat moment moet Niraz op zijn ontspanner hebben gedrukt.

Nu, in Duitsland, vragen mensen me soms: wat voor kleur had jullie tent, daar in het Palestijnse vluchtelingenkamp? Moet je nagaan. Ze denken dat ik in een tent heb gewoond, terwijl ik een prachtig, groot eigen huis had. We hadden een florerende eigen zaak, een luitwinkel. Tot de oorlog kwam die alles verwoestte. Tot een granaatsplinter de pezen van twee van mijn vingers doorsneed. Tot er naast mijn piano een meisje werd doodgeschoten. Tot is mijn piano verbrandde. Tot ik in een kerker werd gegooid. Tot ik kon vluchten.

Als je vlucht voor honger en bombardementen, laat je je wereld achter je. Je wordt een van die grijze gestalten die altijd al in ellende geleefd moeten hebben en die naar Europa komen om daar een stukje van de enorme rijkdom te bemachtigen. Zo zien de mensen je die niet begrijpen wie je bent en waar je vandaan komt. Die bang voor je zijn. Maar mijn levensverhaal is heel anders.

Hier vertel ik mijn verhaal. Ik wil onjuiste aannames ontkrachten, ik wil versimpeling tegengaan en beelden corrigeren die niet kloppen – zelfs al bevatten ze een kern van waarheid.

Mijn ogen zullen jouw ogen zijn

Hoe oud was ik? Twee? Is het echt gebeurd? Of heeft mijn geheugen, die sluwe mooiprater, het voorval als een mozaïekwerk geconstrueerd? Wie zal het zeggen. Ik weet alleen dat ik het me herinner. Ik zie het precies voor me, die ochtend. En daarom zeg ik: hier is het begonnen. En het begon met muziek.

Mijn bed stond onder het raam, de zon scheen naar binnen. Mijn vader lag schuin tegenover me viool te spelen. De krul van zijn viool hield hij in het matras gedrukt, de klankkast onder zijn kin geklemd, de strijkstok kwam naar me toe en ging weer weg. Er woei een zoete lucht door de kamer van de jasmijnboom die voor het raam stond. Het koeren van de duiven in de volières verderop vermengde zich met de muziek. Zo lag ik naar mijn vader te luisteren. Klein, geborgen, gelukkig.

Dat mijn vader anders was dan andere vaders was mij al vroeg duidelijk. Hij had geen ogen, maar zwarte brillenglazen, waarin ik mezelf weerspiegeld zag. Hij ging nooit alleen naar buiten, maar wist in ons huis uitstekend de weg. Om geld te besparen schakelde hij de elektriciteit 's nachts uit. Pikkedonker was het dan in huis, als in een tunnel. Als ik naar de wc moest, riep ik mijn vader. Die stond dan op en leidde me door het huis. Hij stootte zich

nergens aan en liep niets omver. Met rustige, zekere tred liep hij voor me uit. Ik was het die hem blind volgde.

En er was nog iets wat mij verbaasde. Als mijn moeder iets niet kon vinden, de lucifers, de pannenlappen of de grote schaar bijvoorbeeld, dan vroeg ze het aan mijn vader. 'Abu Aeham, heb jij het gezien?' En dan antwoordde mijn vader: 'Kijk eens helemaal rechts in de keukenla.' En daar lag het dan ook.

Mijn vader had een half dozijn blindenstokken, maar weigerde ze te gebruiken. De straten in onze wijk zaten voor blinden vol hindernissen. De stoeptegels lagen scheef, overal stonden auto's geparkeerd en de werklui die de riolen schoonmaakten, moesten soms opeens dringend weg en lieten een put zomaar urenlang openstaan. Op een dag, lang voordat ik geboren was, liep mijn vader tastend met zijn stok over straat. Hij merkte niet dat er een putdeksel weg was en duikelde naar beneden. Met een tand minder, vol schrammen en onder het vuil lag hij in het riool, volkomen gedesoriënteerd. Het was de laatste keer dat hij in zijn eentje over straat ging.

Toen ik drie werd ging ik naar de peuterschool en vanaf dat moment was ik het die hém leidde. Hij nam me bij de hand, we gingen op pad en ik vertelde wat ik zag. Rechts een auto, een kuil in de weg, een rennende man. Met de jaren leerden we elkaar zonder woorden te begrijpen. Een zachte beweging naar links of rechts volstond, het leek wel of we door een onzichtbare band verbonden waren. Alsof mijn ogen de zijne waren.

Zo liepen we door Yarmouk, een van de levendigste, drukste wijken van Damascus. De huizen waren er ruw, ongepleisterd. De straten stonden er vol toeterende auto's en daarachter een wirwar van steegjes die steeds smaller en kronkeliger werden, tot er alleen nog maar voetgangers doorheen konden. Al keuvelend liepen we door die wirwar van stegen en straten, tot mijn vader opeens riep: 'Hier moeten we rechtsaf.' En dat klopte dan

ook. Niet één keer raakten we de weg kwijt. Ik heb me weleens afgevraagd of hij wel echt blind was.

Zo wandelden we naar een kiosk om al-Hamra-sigaretten te kopen, van die lange, waar mijn vader twee pakjes per dag van rookte. Of naar zijn lievelingszus Amina, die biologie gestudeerd had, en bij wie hij graag een kop thee ging drinken. Of naar het ziekenhuis, als hij last had van hartkloppingen. En elke dag naar de kleuterschool, 's morgens om acht uur. Tussendoor ging hij bij een vriend op bezoek die om de hoek woonde, en om elf uur haalde hij me op en liepen we samen naar huis.

Als mijn moeder tegen twaalfen thuiskwam – ze werkte op een basisschool bij ons in de wijk – aten we *labneh*, een soort kwark, met brood en olijfolie, of *shanklish* – van die pittig gekruide Levantijnse kaasballetjes. Of mijn vader bakte een ei voor me. Tot die keer dat hij bijna ons huis in de fik stak. Hij had het fornuis aangezet en olie in de pan gedaan, maar werd afgeleid door iets. Hij stond in de kamer – en opeens rook hij verbrande olie. We stormden de keuken binnen. De pan stond in lichtervlaai, het plastic handvat was al gesmolten. In zijn paniek deed mijn vader wat je onder geen beding moet doen: hij gooide water op de brandende olie.

Zo veroorzaakte hij een explosie en een gigantische rookwolk. 'Haal je kussen van je bed!' riep hij. Ik stormde weg en bracht hem mijn kussen, waarmee hij uiteindelijk het vuur wist te verstikken.

Hoestend renden we naar buiten. De burens kwamen er al aan, ze hadden de rook gezien en kwamen al met water aanzetten. 'Is alles in orde?' riepen ze. Toen mijn moeder thuiskwam en zag wat er gebeurd was, begon ze te tieren. 'Ahmad, ik heb je toch duizend keer gezegd dat je op me moet wachten met eten,' riep ze. 'Het hele huis had wel kunnen afbranden.'

'Challas,' zei mijn vader. 'Zo is het wel genoeg. Laten we naar binnen gaan.'

We begonnen de troep op te ruimen. Tot mijn moeder zei: 'Abu Aeham, laten we ergens anders wat gaan eten.' Alles was weer goed. Ze noemde hem alleen Ahmad als ze kwaad op hem was. Meestal noemde ze hem liefkozend Abu Aeham, vader van Aeham.

Mijn vader was zelf nog het meest geschrokken van het ongeluk. Dat h  m zoiets kon overkomen! Hem, de perfectionist die alles altijd zo nauwkeurig plande. Die eerst violist was en vervolgens meubelmaker werd. Die bij bruiloften vioolspeelde en kasten maakte. Eén keer zijn zaag niet goed aanzetten en het was voorbij geweest met zijn optredens.

Ik heb hem maar één keer gewond gezien en toegekeken hoe hij urenlang aan zijn vingers likte. Als een leeuw die een doorn in zijn klauw had gekregen. Maar hij kreeg de doorn er niet uit. Hij riep mij bij zich en vroeg me naar zijn vinger te kijken. Ik zag een heel klein splintertje dat een ontsteking had veroorzaakt. Met een pincet pulkte ik het eruit.

Ook de meubels bij ons thuis had mijn vader zelf gemaakt. Ze waren massief en degelijk, alleen niet alle kleuren klopten. Ik vond het heerlijk in een hoge walnoothouten kast te klimmen en me erin te verstoppen. Er kwam zelfs een keer een televisieploeg bij ons thuis om een portret te maken van mijn vader. De blinde meubelmaker van Yarmouk.

Maar op een dag ging het mis. We liepen over straat, ik dirigeerde mijn vader naar links en naar rechts, we ontweken hindernissen zoals we altijd deden – en plotseling hoorde ik een bons. Mijn vader was met zijn hoofd tegen een openstaand winkelraam gelopen. Ik had alleen naar hindernissen op de stoep gelet en niet gekeken of er ter hoogte van zijn hoofd obstakels waren. Er liep bloed uit een wond op zijn voorhoofd, zijn bril lag op de grond.

‘Sorry papa, sorry!’ riep ik en ik barstte in huilen uit. Hij bleef me met zijn linkerhand vasthouden, want hij wilde onder geen beding zijn oriëntatie kwijtraken. Ondertussen hadden voorbijgangers ons opgemerkt. Iemand bukte om mijn vaders bril op te rapen en keek me boos aan. Mijn vader zette zijn bril weer op. Een glas was gebarsten. Iemand anders reikte hem een zakdoek aan, waarmee hij het bloed van zijn hoofd veegde. Ik snikte. ‘Niks aan de hand, Aeham,’ zei hij. ‘Niks aan de hand, laten we naar huis gaan.’

Thuis haalde hij alcohol en watten uit de kast, ging op een stoel zitten en depte zijn wond schoon. We zwegen. Schuchter keek ik naar hem. Ik had hem verwond! Het was mijn schuld! Maar toen stond hij op, gaf me een kus en zei: ‘Maak je geen zorgen, Aeham! Zulke dingen zullen nog wel vaker gebeuren.’

In die tijd gingen we in het weekend vaak naar Duma, buiten de poorten van Damascus. Al in de tijd van de oude Romeinen werd daar wijn verbouwd, de tafeldruiven uit deze streek stonden bekend als de sappigste van het Midden-Oosten. De huizen in Duma waren nieuw. Wij hadden er ook een appartementje; mijn moeder legde elke maand een vijfde van haar salaris opzij om het af te betalen.

Op een morgen toen de zon net op was, ging ik samen met mijn vader wandelen over de wijnbergen. Eerst liepen we langs de oever van een riviertje en toen de heuvels in. Plotseling riep een wijnboer ons bij zich. ‘Ahmad’ – hij kende mijn vader – ‘kom hier, ga zitten, laten we samen theedrinken!’ We liepen zijn erf op.

Moslims geloven dat God de blinden verhoort. Op het platteland was dit geloof algemeen verbreid, waardoor mijn vader opmerkelijk beleefd behandeld werd. We gingen onder een van de knoestige wijnranken zitten. De boer schonk mijn vader thee in, ik leunde tegen de stam en at mijn buikje rond aan de zoete druiven. De stralen

van de ochtendzon braken op de druiven en lieten ze als kristallen oplichten. En terwijl de mannen mannenzaken bespraken, genoot ik van het fonkelen van de druiven. Het is een van de mooiste herinneringen uit mijn kindertijd.

Als ik als kind mijn vader tekende, maakte ik een poppetje met een grote zwarte bril. Ik kende hem niet anders. Had hij geen ogen? Of toch? En hoe zagen ze er dan uit? Ik wilde het weten. Dus vroeg ik hem op een dag, toen ik al naar school ging: 'Papa, wat is er met je ogen gebeurd?' Verbaasd keek hij me aan. En toen lachte hij zijn luide, diepe lach. Ik lachte mee met mijn heldere kinderlach en zo lachten we samen: hij met zijn bariton en ik met mijn countertenor. 'Wil je dat weten?' vroeg hij toen. 'Dan zal ik ze je laten zien. Maar beloof me dat je niet bang zult zijn.' Dat beloofde ik.

Hij deed zijn bril af en draaide zijn gezicht langzaam van rechts naar links. 'Papa...' stamelde ik. Wat ik zag, was verschrikkelijk.

Zijn linkeroog was grijs en waterig. De iris, de pupil en het oogwit waren vervloeid tot een doffe bol zonder blik. En waar het rechteroog had moeten zitten, gaapte een gat. Toen hij op de middelbare school zat, vertelde hij, was een medescholier per ongeluk tegen hem aangelopen, met een uitgestoken wijsvinger. Hij had hem er precies mee in het oog gestoken waarmee hij nog een restje zicht had. Het oog waarmee hij licht en donker van elkaar kon onderscheiden. De oogbol was zo beschadigd dat hij verwijderd moest worden.

Ik was geschokt. Mijn vader, mijn absolute held, had maar één oog en zag er angstaanjagend uit. Ik moest er bijna van huilen. 'Ik zal je altijd helpen,' stamelde ik. 'Mijn ogen zullen jouw ogen zijn.'

Mijn vader zette zijn bril weer op.

Zwijgend zaten we een tijdje naast elkaar. Tot de spanning te groot werd en we een ander onderwerp aansneden.

Als ik nu, hier in mijn huis in Wiesbaden, terugdenk aan dat moment, dan breekt mijn hart. Ik heb mijn belofte gebroken. Ik heb hem in de steek gelaten. Ik heb hem achtergelaten in Yarmouk en ben weggegaan.

Later hoorde ik hoe het precies was gegaan. Toen mijn vader acht jaar was, had hij een oogontsteking gekregen. Artsen? Oogartsen? Die waren er in die tijd niet. In ieder geval niet voor een Palestijnse vluchtelingenfamilie in een dorp ergens in Syrië. Er waren meer kinderen met ontstoken ogen, herinnerde hij zich, er moest een virus hebben geheerst. Zijn moeder behandelde hem met kruidenkompressen, en toen niets meer hielp, bracht ze hem naar traditionele genezers die zieken met ouderwetse middeltjes en allerlei bezweringen probeerden te genezen. Maar de ontsteking was alleen maar erger geworden.

Zijn vader, mijn grootvader, was een van de Palestijnen die in 1948 uit het huidige Israël verdreven waren. Meer dan 700 000 mensen moesten huis en haard verlaten. Ook de familie van mijn grootvader werd meegesleurd in de stroom van ontheemden. Ze kwamen uit de buurt van Safad, waar ze vijgen, abrikozen, citroenen en sinaasappels hadden verbouwd en kamelen en schapen hadden gehouden. Omdat ze dachten dat de oorlog niet lang zou duren, lieten ze bijna alles achter. Maar er was geen weg terug. Ze kwamen met lege handen terecht in Dili, een dorp in het zuiden van Syrië.

Nu moesten ze met zijn allen in één ruimte wonen. Aan de buitenkant was hun huis van steen, binnen waren de muren aangesmeerd met leem. De vrouwen moesten een kilometer verderop water halen in een beek, waarna ze met kruiken op hun hoofd balancerend terugkwamen. Te midden van deze armoede trouwden mijn grootouders, en een jaar later, in 1952, werd mijn vader geboren. Hij was de eerste van tien kinderen.

Hij weet hoe de wereld eruitziet. Acht jaar lang heeft hij haar kunnen zien. Toen begon de ontsteking. En niets hielp. Een groep bedoeïenen dacht hem te kunnen genezen door zijn achterhoofd en nek met een gloeiend stuk ijzer te brandmerken. De littekens zitten er nog altijd. Zijn moeder bracht hem naar zigeuners, die hem behandelden door met een stift een soort kohl rond zijn ogen te smeren. Mijn vader is ervan overtuigd dat het zand dat daarin zat zijn hoornvlies volledig heeft vernield. Uiteindelijk had hij nog vijf procent zicht en kon hij alleen licht en donker onderscheiden. Hij moest alles opnieuw leren. Als klein kind liep hij tastend door de buurt en stootte hij zich overal aan. Hij kon niets meer.

Niet lang daarna kwamen er verpleegsters naar zijn dorp voor een inentingscampagne. Die vertelden mijn grootouders over een blindenschool in Damascus. Een week later kwam er een auto het dorp in rijden, met daarin Radia al-Rikabi, de dochter van Rida Pasha al-Rikabi, de eerste minister-president van het koninkrijk Groot-Syrië. Zij had in Damascus een blindenschool gesticht, geïnspireerd door haar blinde broer, die studeerde en vioolspeelde op de televisie.

Mevrouw al-Rikabi sprak met mijn grootouders – en nam mijn vader mee. Hij was doodsbang. Hij wist niet waar ze naartoe gingen. Hij was acht jaar, nog maar kort blind en hij was nog nooit buiten zijn dorp geweest. Twee uur later kwamen ze aan op de blindenschool. Hij werd gedoucht, kreeg nieuwe kleren en een schoon bed. Er waren tafels en stoelen en alles was schoon en fris. En toch waren zijn ogen wekenlang nat van de tranen. Hij miste zijn ouders. Hij was bang dat ze niet wisten waar hij was.

Zijn vader zocht hem in de weekends op, zo vaak hij zich de rit naar Damascus kon veroorloven. Maar een leidster verbood hem met zijn zoon te spreken. Mijn grootvader mocht alleen uit de verte naar hem kijken en

moest vervolgens weer in alle stilte vertrekken. Later vroeg mijn vader zich dan af waar het dure snoepgoed vandaan kwam dat hij kreeg.

Hij heeft zich ontzettend eenzaam gevoeld. Tot mijn grootmoeder op een dag meekwam en het niet volhield haar zoon alleen zwijgend gade te slaan. Ze stormde op hem af, nam hem in haar armen, kustte hem en wilde hem niet meer loslaten. Er werden heel wat tranen geplengd. Voortaan mocht mijn vader in het weekend naar huis.

Op die school leerde mijn vader wat een blinde moet leren. Braille lezen, door onbekende straten lopen, tapijten knopen, tafelkleden weven, rieten stoelen vlechten en borstels en bezems maken. Radia al-Rikabi was als een moeder voor de kinderen. Ze verstelde hun kleren en nam ze op schoot. Maar ze was ook streng. 's Avonds maakte ze een ronde over de slaapzaal en wie zijn voeten niet gewassen had, kreeg een donderpreek. Daar waren ze allemaal bang voor.

Mijn vader was grenzeloos nieuwsgierig, hij onderzocht alles met zijn handen. In het begin sloop hij stiekem naar de houtwerkplaats, later kreeg hij toestemming van de directrice. Hij knutselde een vliegtuigje in elkaar, een koets, een handkar, allemaal van hout. En steeds weer zei mevrouw Rikabi tegen mijn vader: 'Ahmad, je hebt een grote toekomst voor je.' Dat stimuleerde hem enorm.

Op een dag kwam er een nieuwe leraar op de school werken, die muziekles gaf. 'Welk instrument vind je het mooist?' vroeg hij aan mijn vader. Die noemde meteen de viool, want hij hield van de klank van dat instrument. Als zijn ouders een viool voor hem zouden kopen, zou hij hem erop leren spelen, beloofde de docent. Dat wilde mijn vader dolgraag. Het volgende weekend ging hij naar huis en smeekte zijn ouders een viool voor hem te kopen.

Maar zijn ouders schudden hun hoofd. Niet alleen omdat ze in bittere armoede leefden – een viool kostte evenveel als 40 liter olijfolie, rekende mijn grootvader hem

voor; evenveel als hij in drie maanden verdiende –, maar hij wilde ook niet dat mijn vader muzikant zou worden. Muzikanten waren landlopers, vond hij, nog net geen bedelaars. Ze stonden op de hoek van een straat voor een aalmoes te spelen. ‘Wil je soms een zigeuner worden?’

Mijn vader gaf niet op. Hij wilde zo graag viool leren spelen dat hij een leugen om bestwil verzoon. Hij vertelde zijn vader dat alle kinderen op school een instrument moesten spelen. Wie geen instrument had, werd van school gestuurd. Dat wilde mijn grootvader ten koste van alles voorkomen. Hij gaf toe, leende geld bij verschillende familieleden en bezorgde mijn vader een viool. *Made in East Germany.*

Een tijdlang liet mijn vader het instrument niet meer los. Soms oefende hij twaalf tot vijftien uur per dag. En al snel begon hij op te treden. Eerst op de blindenschool, later in restaurants. Zo kon hij het zich veroorloven de middelbare school af te maken en zich in te schrijven voor een studie Arabische literatuur aan de universiteit van Damascus. Bij tentamens mocht hij een vriend meebrengen, aan wie hij de antwoorden dicteerde. Zijn vrienden lazen hem zijn studieboeken voor, hij nam het op op cassettebandjes. In de loop der jaren verzamelde hij zo een bibliotheek van duizenden bandjes. Na zijn studie gaf hij ze aan andere slechtziende studenten. Het schijnt dat die bandjes nog altijd rondgaan aan de universiteit.

Een paar jaar probeerde mijn vader de kost te verdienen als docent Arabisch, maar dat beviel hem niet. Hij wilde zijn leven aan de muziek wijden. Op een dag besloot hij dat hij instrumentenmaker wilde worden. Een blinde die instrumenten bouwde? Iedereen verklaarde hem voor gek. Wat had een blinde nou in een houtwerkplaats te zoeken? Hamers, zagen, boren, schaven en raspen – allemaal gereedschappen waar zelfs mensen met twee goede ogen hun handen aan openhalen.

Maar mijn vader was onverzettelijk. Met hulp van zijn broer kocht hij hout, bij meubelmakerijen vroeg hij na hoe je bepaalde bewerkingen moest uitvoeren, hij schafte gereedschap aan en ging aan de slag om zijn eerste oed te bouwen, zo'n rondbuikig Arabisch instrument waar de Europese luit van afstamt. Hij versneed het hout en ruïneerde zijn eerste luit. Maar hij kocht nieuw hout en leerde hoe je de drie klankgaten uit het dekblad moet snijden. Hoe je de hals en de toets aan de klankkast lijmt. Steeds opnieuw ging het mis. Maar uiteindelijk lukte het hem toch. Na drie jaar was zijn eerste luit af.

En zo ging het verder. Toen zijn accordeon een keer kapotging, haalde hij hem uit elkaar om erachter te komen hoe het instrument werkte. In het westerse toonstelsel is een octaaf verdeeld in twaalf gelijke halve toonafstanden, in de Arabische muziek zijn het achttien kwarttonen. Na een halfjaar prutsen en uitproberen had mijn vader zijn westers gestemde accordeon omgebouwd tot een Arabisch gestemd instrument. Uit heel Syrië kwamen mensen naar hem toe om hun instrument te laten ombouwen. De dichtstbijzijnde instrumentenmaker die dat kon, zat in Egypte.

Op een dag in 1985 kwam er een jonge onderwijzeres bij hem die haar Chinese accordeon door hem wilde laten repareren. Een paar dagen later kwam ze terug om haar instrument op te halen. Maar mijn vader liet haar niet zomaar gaan. Hij knoopte een gesprek met haar aan en nodigde haar uit om accordeonles bij hem te nemen. Het was... mijn moeder.

Mijn moeder was lerares kunst en muziek in het basisonderwijs, ze zong in een schoolkoor en had een prachtige sopraanstem. Mijn vader was hevig van haar onder de indruk. Hij speelde indertijd in meerdere bands; er hadden al heel wat vrouwen belangstelling voor hem getoond, maar hij had ze allemaal op afstand gehouden. Net als mijn moeder, die al heel wat collega's achter zich

aan had gehad en steeds nee had gezegd. Maar van mijn vader was ze onder de indruk. Het leek wel of hij alles kon, ze vergat bijna dat hij blind was. Terwijl ze accordeon speelden, leerden ze elkaar kennen. En allebei dachten ze: ja, dat is degene naar wie ik altijd heb gezocht.

Tijdens een van de accordeonlessen vroeg mijn vader of ze zijn vrouw wilde worden. En ze zei ja.

Algauw daarna trok hij zijn beste overhemd en een gestreken broek aan en ging hij op pad om kennis te maken met haar ouders. Haar vader was niet afwijzend, maar haar moeder was tegen het huwelijk. Onverrichter zake vertrok hij weer. 'Je kunt toch niet met een blinde trouwen!' zei haar moeder toen hij vertrokken was. 'Een gehandicapte! Wil je soms je leven lang ziekenverzorgster spelen?'

Maar mijn moeder hield vol. En mijn vader – zijn koppigheid zij geprezen! – liet niet los. Hij nam zijn viool mee en bracht een aubade aan zijn toekomstige schoonmoeder. Het eindigde ermee dat ze met zijn allen liedjes zaten te zingen van Fairouz, de legendarische zangeres uit Beiroet. Twee maanden later stemde mijn grootmoeder alsnog in met de verloving. Een jaar later, op 8 juni 1987, trouwden mijn ouders.

En tien maanden later kwam ik ter wereld.

Ook van mijn moeder heb ik een vroege herinnering en ook dat beeld is haarscherp. Ik zit in de wandelwagen, we lopen op de markt van Yarmouk, mijn moeder doet boodschappen. Het geroep en geschreeuw van de mensen, de kooplui die onderhandelen, de geuren van bloemen, vis, kruiden en fruit – en daar zit ik, te midden van dat alles, een prinsje op zijn troon. Ik hou mijn moeder in de gaten, hoe ze van kraam naar kraam loopt, hier de beste paprika's uitkiest en daar de lekkerste peterselie. Ze duwt mijn wagentje naar een fontein – Damascus was beroemd

om zijn sprankelende fonteinen –, neemt een trosje druiven en spoelt het schoon in het koele water. Ze buigt zich over mij heen, stopt een druif in mijn mond en zegt stralend '*habibi*', lieveling van me. En nog een druif. En nog een kus.

Voor ze naar haar werk ging, zette mijn moeder vaak een bandje van Fairouz op en zong ze een duet met haar lievelingszangeres. Als ze uitgezongen was, deed ze haar hoofddoek om en verliet ze met zwierige tred het huis. Na het middageten musiceerde ze vaak met mijn vader. Bruiloftsgasten dansen graag op de nieuwste hits, daarom luisterde mijn vader 's ochtends naar bandjes met populaire liedjes, om ze 's middags op zijn viool na te spelen. Mijn moeder zong erbij, terwijl ze de afwas deed of de was opvouwde.

In de Arabische muziek heb je niet de vaste halvetoonafstanden uit de westerse muziek, maar gaan de tonen vrij gemoduleerd in elkaar over. Mijn moeder was een ware meesteres in het variëren op melodieën en het improviseren op thema's. Ze zong terwijl ze onze kanarie voerde – die dan zijn kopje in zijn nek legde en meezong – en ze zong onder het koken.

Mijn vader maakte eens een grote tafel met bijpassende stoelen. Voordat hij ze aan zijn klant leverde, nodigde mijn moeder haar collega's van school uit voor een etentje. De hele middag stond ze in de keuken en maakte ze hummus, gepofte aardappels, gebakken courgette, baba ganoush (auberginemoes met sesam), tabouleh, köfte. De hele middag stond ze te zingen. 's Avonds dekte ze de tafel met een van de kostbare Azerbeidjaanse kanten tafelkleden waar haar vader in handelde. Een vrolijke avond werd het. Het was de eerste keer dat ik aan een tafel zat.

's Avonds voor het slapengaan las mijn moeder me voor uit boeken die ze leende uit de bibliotheek van haar school. Ik was dol op de verhalen van Aladin en zijn

wonderlamp en van Sinbad de zeeman. En ik genoot van mijn moeders prachtige hoog-Arabisch.

Toen ik drie jaar was, kreeg ik een broertje. Een paar dagen voor zijn geboorte legde mijn moeder mijn hand op haar buik. Ik voelde zachte schopjes. 'Voel maar hoe sterk hij al is,' zei mijn moeder, 'het wordt vast een ontzettende dondersteen.' En dat werd hij inderdaad, mijn broer Alaa. Nog voor hij kon lopen, stortte hij zich op me en beet hij naar me als een leeuwte. Zodra hij kon lopen, stoeide hij met de jongens in de buurt. En hij heeft nooit naar vader en moeder geluisterd. Ach, had hij dat maar wel gedaan.

In de flat waar we woonden, waren zes appartementen, een voor mijn grootvader, een voor ons, en voor vier broers van mijn vader elk een. Boven ons woonden oom Mohammed en zijn vrouw, tante Ibtihal. Mijn moeder kon absoluut niet met haar overweg. Wat hebben die twee met elkaar lopen bekvechten! De kleinste aanleiding was al genoeg om hun stemmen de hoogte in te laten gaan, en - crescendo, crescendo - daar begon het gebekvecht alweer.

Wij woonden op de begane grond. Als er werd aangebeld, deed ik vaak de deur open. 'Dat is toch te gek om los te lopen,' riep mijn moeder op een gegeven moment, 'dat wij altijd de deur moeten opendoen voor de hoge heren daarboven!' Ze liep de trap op naar tante Ibtihal om haar beklag te doen. Crescendo, crescendo...

Een andere keer hadden de spaanders uit de werkplaats van mijn vader op het dakterras de witte lakens van tante Ibtihal vuilgemaakt. Meteen stond ze weer bij ons voor de deur, en begon de ruzie van voren af aan. Of een van beiden had alle waslijnen volgehangen, zodat er geen plek meer was voor de was van de ander. Eén keer hadden ze er zo'n ruzie over dat tante Ibtihal de was van mijn moeder van de lijn rukte en hem beneden op straat gooide. Woest gooide mijn moeder de was van tante Ibtihal erachteraan.

‘Hé, wat gebeurt er daarboven!’ galmde het van beneden. ‘Zijn jullie wel helemaal lekker?’ Ondertussen ontbrandde op het dakterras de ruzie over wie er naar beneden moest om de was op te halen.

Toen ik begon met pianospelen, oefende ik ’s ochtends voor schooltijd weleens een halfuurtje. Tante Ibtihal had daar een hekel aan en begon dan met een bezemsteel op de grond te bonken. ‘Op-hou-den!!’ Daar kon mijn moeder dan weer helemaal niet tegen. Toen ik weer eens aan het oefenen was en tante Ibtihal begon te bonken, ontstak mijn moeder in woede en beende de trap op. Er klonken een paar luide klappen. Toen mijn moeder beneden kwam, had ze rode wangen en zat haar haar in de war. ‘Zo, dat is opgelost,’ zei ze. Hadden ze elkaar nou echt om de oren geslagen?

De mannen in de familie hielden zich op zulke momenten doof. We hebben er een uitdrukking voor: waar de vrouwen kijven, moeten de mannen glimlachen. In elk geval moeten ze zich er niet mee bemoeien, want ze kunnen het alleen maar erger maken.

Volgens mij was het de stress waardoor mijn moeder soms overkookte. Ze had het echt ontzettend druk. ’s Morgens werkte ze op school, daarna moest ze inkopen doen, wassen, koken en het huishouden doen, om vervolgens haar lessen voor de volgende dag voor te bereiden. Ze had een blinde man die thuisbleef en voor de kinderen zorgde, maar die ook veel dingen niet kon doen. Als ze ontspannen was, was mijn moeder de hartelijkste en liefste vrouw die je je maar kan voorstellen.

En trouwens, als er de ene dag ruzie was dat de vonken ervan afvlogen, was de volgende dag alles weer koek en ei. Zo gaat dat bij ons. Iedereen woont bij elkaar in dezelfde flat, in dezelfde straat, of in ieder geval in dezelfde buurt. Niemand zou op het idee komen bij zijn familie weg te gaan. En al helemaal niet om een ruzie. Familie is alles, zonder familie ben je niets. Iedereen blijft

elkaar trouw. Ik mag mijn tante Ibtihal tegenwoordig ontzettend graag. We kunnen uren aan de telefoon hangen.

Daarom vind ik het soms ook ontzettend moeilijk om in Duitsland te wonen, ver bij mijn familie vandaan. Maar voor mijn moeder is het nog veel moeilijker. Het breekt haar hart dat ze haar kleinkinderen niet meer om zich heen heeft. Ik woon nu in Wiesbaden. Een paar dagen geleden hadden we een oudere dame uit Keulen op visite. Ze zat op de bank te spelen met Ahmad en Kinan, mijn beide zoontjes. Ik maakte een foto van ze en stuurde die naar mijn moeder. Het was lief bedoeld natuurlijk, maar het kwetste haar enorm.

Een paar uur later belde ze op. 'Zo, hebben de jongens een nieuwe oma,' zei ze en ik hoorde de tranen in haar stem. Ik verontschuldigde me, maar ze begon te snikken en ze vervloekte de oorlog en de bommen en Assad, die haar leven verwoest had en die mijn broer Alaa had weggenomen en die onze familie uiteen had gerukt. 'Die rotoorlog!' snikte mijn moeder. 'Die rotoorlog!' En ze was niet meer tot bedaren te brengen.

In Yarmouk waren geen speeltuinen. Hoe had het ook gekund, niemand heeft de wijk ooit gepland. Hij is ontstaan in 1954, toen de Syrische regering er tienduizenden Palestijnse vluchtelingen huisvestte die tot dan toe in noodonderkomens woonden. De UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East), de VN-noodorganisatie voor Palestijnse vluchtelingen in het Midden-Oosten gaf de gevluchte families 300 Syrische pond per kamer, of drie zakken cement en tien houten palen. Zo groeide het kamp als een patchwork uit tot een grote wijk. Ook ons huis was zo ontstaan. Onze voordeur was nog een aandenken aan die tijd; hij kwam uit de schuur van een boerderij. Mijn

grootvader had hem bij een schroothandelaar op de kop getikt. Later werd in die grote deur een kleinere deur gemaakt. Het huis groeide, de grote oude deur bleef en elke keer dat wij de kleine deur opendeden, piepten de scharnieren. Om de zoveel jaar werd de deur opnieuw geschilderd. Maar altijd wit. Want een witte deur brengt geluk, zeggen ze in Syrië.

Toen ik klein was, dacht ik dat onze deurknop van goud was. Later begreep ik dat het messing was. Maar hij moet waardevol zijn geweest, want op een keer hoorde ik een schurend geluid bij de deur en toen ik hem opendeed, zag ik iemand wegrennen met een ijzerzaag in zijn handen.

We woonden op de hoek van de straat. Aan de voorkant was een drukke hoofdstraat waar veel groentewinkels waren, in de zijstraten kwamen alleen voetgangers. Als ik de deur uit stapte, was er direct links een kiosk waar ze kauwgom, cola, ijs en spaarplaatjes verkochten. Natuurlijk maakten wij daar al ons spaargeld op. Om een of andere reden heette de kiosk Istiqama – Eerlijkheid. Als kinderen hebben we ons er eindeloos het hoofd over gebroken waarom die winkel zo heette. Want de uitbater ervan was allesbehalve eerlijk.

Soms was de kauwgom die hij ons verkocht zo oud dat we onze tanden erop kapotbeten. Kinderen die nog niet goed konden tellen, bedroog hij schaamteloos. Als je dacht dat je vijf snoepjes had gekocht, kwam je buiten tot de ontdekking dat je er maar vier had gekregen. En ging je verhaal halen, dan ontkende hij alles. Wacht maar af, dacht ik toen ik eens oude kauwgom bij hem had gekocht. Ik ging naar mijn moeder en vertelde wat er was gebeurd. ‘Hij heeft me opgelicht!’ – ‘Wat zullen we nou krijgen!’ riep mijn moeder. Ze ging er direct op af, riep de man ter verantwoording en kwam terug met een nieuw stuk kauwgom.

We speelden het liefst *dahhal* en *tobbeh*. Uren konden we ermee zoet zijn, in het trappenhuis en op straat.

Dahhal was een knikkerspel. We trokken vijf strepen en wie zijn knikker daar het handigste op gooide, won de mooiste knikkers van zijn tegenstander. Bij tobbeh moest je een stapel spaarplaatjes op de grond leggen, je hand er zo hard mogelijk op drukken en hem dan razendsnel optillen, zodat de kaarten door de lucht vlogen. De kaarten die op hun rug terechtkwamen, mocht je houden. We speelden door tot onze vingers er pijn van deden.

Om die reden had mijn moeder een keer al mijn gespaarde plaatjes in de prullenbak gegooit. Ze was bang dat ik mijn handen zou beschadigen. Wat was ik boos! Ik dreigde dat ik de piano nooit meer zou aanraken. Ik hield vol tot ik geld van haar kreeg om bij Eerlijkheid nieuwe plaatjes te gaan kopen.

Maar nog liever zwierf ik op mijn rode fiets door de buurt, samen met mijn beste vriend Samir. Op een dag zagen we een gereedschapskoffer op straat staan. In geen velden of wegen was er iemand te bekennen. Mijn vader kon het gereedschap vast en zeker goed gebruiken, dachten we, en wat van niemand is, mag je meenemen. Dus tilden we de koffer op onze bagagedrager en gingen ervandoor.

Plotseling riep een man achter ons: 'Hé daar! Blijf staan! Dat is mijn koffer!' En hij sprintte achter ons aan. Al snel stond de man woedend naast ons, het was een bouwvakker die ergens in een huis aan de slag was geweest.

'Hoe heten jullie vaders,' brieste hij, 'we gaan nu naar ze toe om te vertellen wat voor dieven jullie zijn.'

'Nee, alstublieft!' riepen we. 'Neem alstublieft uw koffer weer mee, dan is er niks gebeurd.'

'Niks gebeurd? Hoe kom je erbij!' riep hij. 'Waar wonen jullie vaders? Jullie zullen nog eens wat beleven!'

Dieven komen in de gevangenis, wist ik. Zouden we nu in de gevangenis belanden? Ik was ontzettend bang,

terwijl we met lood in de schoenen achter de man aan liepen.

‘Hoe kun je dat nou doen, Aeham!’ schold mijn vader, toen de man hem het verhaal verteld had.

‘Maar ik had hem voor jou meegenomen!’ huilde ik.

‘Aha,’ riep de man. ‘Jullie spelen onder één hoedje!’

Mijn vader was perplex; het kostte hem heel wat moeite om het de man uit zijn hoofd te praten.

Tegenwoordig moet ik lachen om zulke verhalen.

En wat gek is: als ik denk aan mijn jeugd, schijnt altijd de zon. Niet één regenachtige dag kan ik me voor de geest halen. Ik herinner me de geur van de jasmijnboom en van de olijfzeep waarmee ik ’s ochtends mijn gezicht waste. Ik herinner me de zomerse hitte en het getoeter van auto’s, het geroep van groenteverkopers en het geluid van een voetbal tegen de muur van ons huis.

Andere vaders hadden nooit tijd voor hun kinderen. Die zwoegden van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat – en als ze op vrijdag vrij waren, waren ze te moe om met hun kinderen te spelen. Dan gingen ze ’s morgens naar de moskee en na het middageten ging iedereen samen wandelen. Daarna zaten de vaders, hun vrienden, broers en neven in het café en als ze thuiskwamen, sliepen de kinderen al. Geen wonder dat de kinderen het later alleen maar over hun moeder hadden. Hun vader hadden ze amper gezien.

Maar mijn vader was er altijd. Hij gaf mij de fles, hij verschoonde mijn luiers, hij waste af en ruimde op – en hij beantwoordde de duizend vragen die ik op hem afvuurde. Papa, waarom zijn wij vluchtelingen? Waarom zijn wij moslims? Bestaat God? Later heeft hij me ook voorgelicht – bijna ondenkbaar in de Arabische wereld, met je vader over seksualiteit praten.

Andere jongens waren bang voor hun vaders, die streng waren en sloegen. Ik leidde mijn vader door onze wijk. Hij was mijn vriend.

Het hart van de wereld

Naarmate de dag dichterbij kwam, werd mijn vader steeds gespannener. 'Nog zestig dagen,' zei hij op een ochtend tegen me, 'dan is het toelatingsexamen voor de muziekschool.' Vanaf dat moment telde hij de dagen af. Nog dertig dagen, nog twintig, nog tien. Hij rookte meer dan anders, daaraan merkte ik dat hij gespannen was. Drie dagen van tevoren kwam zijn vriend al-Chadra hem afhalen, de keyboardspeler van de band waarmee hij op bruiloften en feestjes speelde. Samen brachten ze de route naar de muziekschool in kaart; het Arabische Instituut, zoals de officiële naam luidde. Mijn vader wilde niets aan het toeval overlaten.

Elk jaar in de zomer, midden in de grote vakantie, als het in Damascus op zijn heetst is, als de straten en huizen gloeien en het ook 's nachts nauwelijks afkoelt, als iedereen die het zich kan permitteren naar de kust vertrekt en alle anderen de halve dag in de schaduw zitten te dommelen – opende Solhi al-Wadi de inschrijving voor het toelatingsexamen voor de muziekschool. Solhi al-Wadi, de beroemde dirigent! Hem kwam de hitte goed van pas. Want hij wilde alleen de ijverigste kinderen op zijn school hebben, alleen de meest getalenteerde en ambitieuze kinderen.

Al-Wadi had zo'n beetje in z'n eentje de klassieke muziek in Syrië op de kaart gezet. Hij was cellist, opgeleid

aan de Royal Academy in Londen, en had in 1962 de nationale muziekschool van Damascus, het Arabisch Instituut, opgericht. In 1970 greep Hafiz al-Assad, de vader van Bashar al-Assad, de macht. Het regime wilde zich tolerant en westers voordoen, en daar kon het al-Wadi goed bij gebruiken. In 1990, twee jaar na mijn geboorte, werd onder leiding van al-Wadi het conservatorium van Damascus geopend. Vanaf toen konden jonge Syriërs piano, trompet en hobo studeren in hun eigen land en hoefden ze daar niet meer voor naar New York, Montpellier of Heidelberg.

Jaarlijks meldden zich meer dan duizend kinderen aan voor de honderd plaatsen aan de nationale muziekschool. In theorie werd iedereen aangenomen die het examen haalde. Maar in de praktijk was de school ontzettend elitair. In feite waren het de kinderen van ministers en miljonairs, kunstenaars en intellectuelen onder elkaar. Maar mijn vader wilde toch een poging wagen. Hij had grootse plannen met mij. Ik zou later niet vioolspelen op bruiloften, maar pianospelen op veel grotere podia. Hij had het over de dag van het toelatingsexamen alsof dan de poorten naar het paradijs open zouden gaan.

Ik kende al-Chadra, de keyboardspeler. Vanaf mijn vierde kwam hij regelmatig bij ons thuis om mij les te geven op de oude Casio van mijn vader. We speelden toonladders, kleine etudes, eerste akkoorden, maar mijn vader trok ook elke middag nog een uur uit om met me te oefenen.

Op de grote dag trok ik een nieuw T-shirt aan en toen stapten mijn vader en ik in een minibus. We vertrokken veel te vroeg. Het verkeer in Yarmouk zat vast, zoals altijd, ook op de Midanmarkt stonden ellenlange files, en toen we bij de Baramkehrotonde moesten overstappen kwam onze minibus niet opdagen. Het duurde wel een halfuur. Mijn

vader werd steeds ongeduldiger. Handenwringend en stampend stond hij te wachten.

‘Straks moeten we nog een taxi nemen!’ tierde hij. ‘Maar zoveel geld heb ik niet. Verdorie!’ Zo nerveus had ik hem nog nooit gezien. Voortdurend klapte hij het glaasje van zijn blindenhorloge open om de wijzers te betasten.

Eindelijk kwam de minibus. We kropen vooruit.

‘Papa, laten we toch thuis oefenen,’ zei ik. ‘Die school is veel te ver weg. Dit is alleen maar tijdverlies. Ik had intussen heel veel keyboard kunnen oefenen.’ Hij zweeg gespannen.

Ik keek uit het raam. In deze buurt was ik nog nooit geweest. De straten werden breder en minder druk, ik zag buitenlanders op de stoep lopen en steeds minder vrouwen met een hoofddoek. Eindelijk stapten we uit in een met bomen omzoomde straat. Wat was het hier stil en schoon. We waren in de ambassadewijk Jisr al-Abyad, een van de betere buurten van Damascus. Achter smeedijzeren hekken verrezen villa’s met geurende rozenstruiken in de tuin.

Weer klapte mijn vader het glaasje van zijn blindenhorloge open en hij vloekte binnensmonds. We haastten ons verder. Toen ik de muziekschool kon zien, vroeg hij: ‘Staan er mensen buiten?’ – ‘Nee.’ – ‘Verdorie!’ We legden de laatste meters naar de met klimop begroeide villa op een drafje af, stormden de stoeptreden op en renden de foyer binnen – en zagen dat we op tijd waren.

Door het hele gebouw stond de rij wachtenden. Vaders en moeders met kinderen aan de hand. We sloten aan in de rij.

Nu was het mijn beurt om gespannen te zijn. Ik was in de war door iets wat ik buiten in het voorbijgaan had gezien: er was een zwarte Mercedes komen voorrijden, de chauffeur was uitgestapt om het portier te openen – voor een jongen die niet groter was dan ik. Alleen goden reden in Syrië in een Mercedes. En waarom deed een volwassen

man voor een snotaap de deur open? Ik vertelde mijn vader wat ik had gezien. 'Dat zal wel het zoontje van een minister zijn geweest,' zei hij alleen maar. Ik begreep niets meer van de wereld.

Verder zeiden we niets. Mijn vader was te nerveus om met mij te praten. Het ene kind na het andere werd binnengeroepen in het examenlokaal. Eindelijk, na bijna drie uur wachten, was ik aan de beurt. Ik deed de deur open.

In het midden van het vertrek stond een ronde kast, dat moest een vleugel zijn. Achter een tafel zaten drie mannen en één vrouw. Bij het raam stond een man met zijn handen in zijn zakken, dat moest Solhi al-Wadi, de directeur, zijn. Ik vond het raar: je moest toch je handen uit je zakken halen als je iemand begroette?

Een van de mannen aan tafel sprak me aan.

'Waar kom je vandaan?' vroeg hij.

'Uit Yarmouk,' antwoordde ik.

'Speel je een instrument?'

'Ja, keyboard.'

Hij stond op, ging aan de vleugel zitten, sloeg een toets aan en vroeg mij de toon na te zingen. En nog een keer, een keer of twintig. Toen ging hij ritmes kloppen op de tafel. Ik klopte ze na.

En dat was alles.

De vrouw richtte zich tot me. 'En jij woont in Yarmouk?' vroeg ze weer.

'Ja.'

'En je speelt keyboard?'

Opnieuw antwoordde ik bevestigend.

'Hmmm...'

Wat betekende dat? Ik wist het niet, maar het beviel me niks.

De man bracht me naar de deur en toen hij die opendeed viel mijn vader bijna letterlijk naar binnen. Hij kon zich nog net staande houden. Hij was zo nieuwsgierig

geweest naar wat er zich binnen afspeelde, dat hij zijn oor tegen de deur had gedrukt. Een pijnlijk moment, voor alle aanwezigen. Ze hadden het misschien diplomatiek kunnen oplossen, maar dat was er hier niet bij. 'U hebt aan de deur staan luisteren?' blafte Solhi al-Wadi tegen mijn vader. 'Dat is niet toegestaan!'

'Neemt u me niet kwalijk, ik ben Aehams vader,' zij hij.

Op dat moment begreep iedereen dat hij blind was. Al-Wadi kalmeerde en bond in: 'Oké, oké, het is goed.'

Mijn vader vroeg nog wanneer de uitslagen bekend werden gemaakt, en daarna gingen we naar buiten en reden we terug, de lange weg naar Yarmouk. Mijn vader zweeg. Was hij bang dat hij alles verprutst had? Ik dacht na over wat ik allemaal had beleefd. De chauffeur, dat 'Hmmm' op de vraag of ik keyboard speelde, de barse directeur. Mijn oordeel stond vast: ik vond het geen leuke school.

Een paar dagen later – vrijwel niemand in Yarmouk had in die tijd telefoon – ging mijn vader naar de supermarkt in onze straat om de muziekschool te bellen. Maar de secretaresse zei dat je persoonlijk moest langskomen, de uitslagen hingen op het prikbord in het instituut.

En dus namen we de volgende dag opnieuw de minibus dwars door de stad. Al-Chadra, de keyboardspeler, ging mee. Iemand moest kijken welk cijfer ik had en ik kon nog niet lezen.

Bij de school aangekomen liepen we naar de muur met de uitslagen. Meer dan 1300 kinderen hadden dat jaar deelgenomen aan het examen, de lijsten waren ellenlang. En om de een of andere reden waren de namen niet alfabetisch gerangschikt. Al-Chadra moest eindeloos zoeken. Mijn vader werd steeds nerveuzer. Zijn knieën trilden, zo zenuwachtig was hij.

'Heb je hem?' vroeg hij steeds weer. 'Heb je hem?'

Eindelijk, op het zevende of achtste blad, vond al-Chadra mij.

‘Aeham Ahmad: 60 procent. Gezakt,’ las hij voor.

‘Wat?’ riep mijn vader uit, zo hard dat de mensen in de hal zich omdraaiden. Het hart van de wereld stond stil.

‘Weet je het zeker?’ vroeg hij al-Chadra.

Die keek nog eens goed.

‘Nee,’ riep hij, ‘ik heb het verkeerd gelezen! Aeham Hamada – 60 procent. Aeham Ahmad – 99 procent!’

Het hart van de wereld begon weer te kloppen. Mijn vader lachte zijn diepe, dreunende tovenaarslach. Het schalde door de hal, vloog de trappen op en omhoog de zomerhemel in. Weer keek iedereen om. 99 procent! Dat was een ongekend resultaat. Dat haalde alleen de zoon van een president. Maar een ongewassen Palestijns jochie uit Yarmouk toch niet! Opgetogen reden we terug naar huis.

Thuisgekomen vertelde mijn vader het aan iedereen die het maar horen wilde. ‘Aeham heeft gewonnen,’ juichte hij, ‘vanavond geef ik een feest!’ En bij het vallen van de avond stroomden alle ooms en tantes en neven en nichten uit de flat onze kleine woning binnen en tegen iedereen die binnenkwam riep mijn vader: ‘Aeham heeft gewonnen! Een tweede Ahmad!’

Mijn moeder deelde citroenijs en thee rond, mijn vader stond in de kamer feestmuziek te spelen en de mannen en vrouwen zaten in een kring mee te klappen en maakten kleine dansjes met hun handen. En voor het eerst sinds ik hem kende, zag ik de ogen van mijn vader lachen. Maar misschien was dat ook wel inbeelding.

Ik begreep al die opwindning niet zo goed, maar ik was wel blij. Ik was dol op ijs en die avond hoefde ik niet thuis te blijven om keyboard te spelen, maar mocht ik met mijn neefjes tot diep in de nacht voetballen op straat.

In de herfst begonnen de muzieklessen. Het begon met solfège, noten zingen. ‘Do, do, re, re, mi, mi,’ zongen we

van het blad, volgens een oude, Franse methode. Pas in het tweede jaar zou er een instrument bij komen. Maar eerst moesten we het peperdure, uit Frankrijk geïmporteerde solfègeboek aanschaffen. 5000 pond kostte het (140 euro), het maandloon van een arbeider in Syrië.*. Mijn vader informeerde of hij het boek mocht kopiëren. Nee, dat kon niet, zeiden ze op de muziekschool. En ook tweedehands was het nergens te krijgen. Zodoende moest ik de eerste drie lessen verstek laten gaan, tot het eind van de maand, toen mijn ouders genoeg geld hadden en we het boek konden kopen.

* Noot van de auteurs: tot 2011 hebben we de bedragen in ponden omgerekend in de huidige waarde in euro's. Daarbij baseren we ons op de koers zoals gehanteerd door de centrale bank van Syrië. Na 2011 hebben we de zwarte markt voor valuta als uitgangspunt genomen. Toen het land uiteenviel, viel ook de munt uiteen. In de zomer van 2017 was de omrekeningskoers met de euro rond 1:590. Sinds het begin van het conflict bedraagt de inflatie zo'n duizend procent.

De solfège-lerares, een oudere dame, was geweldig. Nadia heette ze, en ze behandelde ons alle veertig zo liefdevol als een moeder. Ik hield van haar stem, haar warme sopraan, en als iemand was vergeten zijn huiswerk te maken werd ze nooit boos maar vroeg ze vriendelijk om het in te halen.

'Jij zingt goed!' prees ze me. Dat moedigde me aan. En ik zong:

Do mi do mi do mi sol fa re do re mi re
Do mi do mi do mi sol fa mi re do
Re mi re mi fa mi re
Mi fa mi fa sol fa mi
Do mi do mi do mi sol fa mi re do.

Soms maakte ik een praatje met Sham, een meisje uit mijn klas, maar verder kende ik niemand. De muziekschool was als een rijkeluijskleuterschool. De ouders brachten hun kind, wachtten, waarna ze allemaal weer in de taxi of hun

auto wegrede. En mijn vader en ik liepen naar de halte en namen de minibus.

Op dagen dat ik geen muzikles had, oefende mijn vader na schooltijd solfège met me. Hij zong me een motiefje voor en dan gingen we daarop improviseren.

‘Waarom is dat belangrijk?’ vroeg ik.

‘Het is heel belangrijk!’ zei hij. ‘Uit een klein thema kun je grote stukken ontwikkelen. Dat is de taal van de muziek. Als je die beheerst, heb je alle vrijheid.’

Na een halfuur zette hij theewater op. Mijn vader dronk zijn zwarte thee graag heel sterk en mierzoet, vijf lepeltjes suiker schepte hij in elk kopje. Hij liet de thee in de theepot zitten, zodat je na het drinken de blaadjes van je tong moest plukken. Normaal was zwarte thee voor mij taboe, maar in onze zangpauzes mocht ik ook een kopje meedrinken. En dan zongen we nog een halfuur, tot ik eindelijk naar buiten mocht om met mijn vriendjes met spaarplaatjes te spelen.

Na een jaar muziekschool was er weer een examen. We moesten noten van papier zingen en ritmes klappen. Daarna werd beslist of je talent had voor slagwerk of dwarsfluit, cello of piano. Deze keer waren de ouders erbij. De examinatrice vroeg mijn vader welk instrument volgens hem geschikt voor mij was.

‘Piano,’ zei mijn vader beslist.

‘Piano?’ vroeg de vrouw. ‘Heeft u dan een piano?’

‘Ja,’ zei mijn vader trots.

‘Als uw zoon keyboard wil leren, dan is dat geen probleem, de keyboardlessen zijn aan een andere muziekschool.’

‘Nee, piano.’

‘Goed. In dat geval komt er binnenkort een van onze leraren bij u langs om uw piano te bekijken,’ zei de vrouw.

Nu konden we niet meer terug. Toen mijn vader mijn grootvader zijn eerste viool had afgetrokkeld, had die drie maandlonen voor het instrument moeten betalen. Mijn

vader moest voor een piano zoveel neertellen als hij in een heel jaar verdiende. Hij leende geld bij verschillende familieleden. En tegelijk informeerde hij overal waar je voordelig aan een piano kon komen. Een vriend van mijn vader was getrouwd met een Oekraïense pianiste, die hem een tip gaf: een kennis van haar had een Russische 'Ukraïna' in de kelder staan, zo goed als nieuw, nog in de transportkist. 2500 euro moest hij kosten.

Een van onze burens had een pick-up en wilde wel rijden. We zochten het adres op. Met zijn zessen gingen we naar de kelder, mijn vader, vier ooms en ik. Daar stond de gigantische houten kist. De mannen begonnen te vloeken toen ze hem even optilden. Geen van hen had ooit een piano gezien, laat staan er een getild. Foeterend sjouwden ze de kist de keldertrap op.

'Ahmad, je lijkt wel gek! Wat wil je met zo'n gevaarte?' riepen ze. 'Je kunt je geld net zo goed uit het raam gooien. Wat zei je ook alweer dat deze kist kost?'

'Het is een piano! Aham gaat erop spelen!' suste mijn vader. 'Toe nou maar. Als dank voor het sjouwen zal ik zoveel viool voor jullie spelen als jullie maar willen!'

De mannen waren zo luidruchtig aan het ruziën dat de vrouw des huizes in de kelderdeur verscheen en vroeg of alles goed ging.

Op de een of andere manier kregen we de kist in de laadbak van de pick-up. De mensen verdrongen zich bij ons huis toen de mannen hem uitlaadden en ons huis binnensjouwden! Iedereen wilde weten wat er in die kist zat. Eenmaal binnen paste de piano niet door de deur van mijn kamer. Dus brak mijn oom Mohammed, die metselaar was, de deurpost weg om die later weer te repareren.

Ik sloeg de eerste tonen aan. De piano klonk vals, hij was nog nooit gestemd. De volgende dag vond mijn vader een van de weinige pianostemmers in Damascus. 'Nee, ik kom niet naar Yarmouk,' zei de man bars, 'dat is me te ver.'

Mijn vader had er een enorme hekel aan als iemand hem uit de hoogte behandelde. Maar wat moest hij? Hij probeerde de man te overreden.

‘Nou goed dan, voor deze keer,’ zei de pianostemmer. En zijn honorarium bedroeg 50 000 pond (13 00 euro). Bijna liet mijn vader de hoorn vallen. Zoveel geld had hij niet en de tijd drong. Hij hing op. Hij probeerde het bij verschillende pianostemmers, maar tevergeefs.

En dus deed mijn vader wat hij in zulke situaties altijd had gedaan: hij leerde zichzelf pianostemmen.

Voorzichtig haalde hij de voorkant van de piano en zocht op de tast het stemblok. Hij liet een smid in de buurt een stemhamer maken. Hij werkte ’s nachts, als het stil was in de flat en op straat. Hij sloeg met zijn vinger een snaar aan, luisterde, corrigeerde. Hij zegde al zijn optredens af voor die dagen, dronk aan één stuk door sterke zoete thee, en ik sliep in zijn bed. En toen was hij klaar.

Het duurde niet lang of de controleur van de muziekschool kondigde zijn komst aan. Als je Yarmouk niet kende, lag het voor de hand te denken dat het er gevaarlijk was – met al die gebalde vuisten en het gezwaai met vlaggen van Fatah en Hamas en de vele andere Palestijnse groeperingen. Ook de man van de muziekschool zei dat hij zijn auto liever buiten Yarmouk liet staan. Oom Amin haalde hem af.

De man begroette mijn vader, knikte naar mij en ging op de pianokruk zitten. Hij sloeg alle tonen van de zeven octaven van de piano aan. Eerst alle c’s, toen alle d’s, toen alle e’s. Hij testte het pedaal. Mijn vader stond in de deuropening te luisteren.

‘Uitstekend!’ riep de man ten slotte, toen hij het pianodeksel dichtklapte. ‘Hij is uitstekend gestemd!’

Mijn moeder had speciaal voor de pianocontroleur gekookt, *makloubeh*, *kibbeh* en tabouleh. We zaten op de kussens in de salon en hij tastte toe. Toen kon hij het niet langer voor zich houden. ‘Ik wil graag mijn excuses

aanbieden,' zei hij tegen mijn vader. 'Ik ben de pianostemmer die u een paar weken geleden hebt gebeld. Ik was arrogant en onvriendelijk tegen u. Het spijt me.'

Mijn vader glimlachte. Zoals ik al zei, hij had er een grote hekel aan als hij uit de hoogte werd behandeld. Nu genoot hij van zijn zege.

'Deze piano is perfect gestemd,' voegde de man toe. 'Wie heeft dat gedaan?'

Mijn vader haalde glimlachend zijn schouders op. En deed er het zwijgen toe.

Nu konden de pianolessen beginnen. Drie keer per week maakten mijn vader en ik de rit dwars door de stad naar de muziekschool. Anderhalf uur heen, anderhalf uur terug, als alles meezat. Mijn vader leverde me af bij Rana Djneid, mijn eerste lerares, en na afloop reden we samen weer terug met de minibus.

Ik mocht Rana Djneid niet. Nooit kon er een glimlachje af, nooit prees ze me, nooit deed ik het goed. Als ik te laat was omdat we in de file hadden gestaan, snauwde ze me af. Als ze zelf te laat kwam, wat ook regelmatig gebeurde, kwam ze op een drafje binnen, opgedirkt alsof ze naar een dansavond ging, en beval kortaf: 'Begin!' Geen woord van excuus. Elke dag droeg ze een andere jurk en ze trippelde op hoge hakjes door de gangen van de muziekschool. In die tijd waren Nokia-mobieltjes in de mode waarvan je het hoesje kon verwisselen, je kon ze in allerlei verschillende motieven en kleuren krijgen. Rana Djneid stemde haar mobiel af op haar kleding. Een blauwe jurk? Een blauwe mobiel.

Geen enkele pianist heeft lange nagels. Dat is lastig bij het spelen. Behalve Rana Djneid. Haar lange nagels – blauw bij een blauwe jurk – krasten over de toetsen.

Op een dag speelde ik een etude van Czerny voor haar. Carl Czerny, leerling van Beethoven en leraar van Liszt,

heeft generaties pianoleerlingen het leven zuur gemaakt met zijn moeilijke oefenstukken. Zo ook mij. Rana Djneid stond achter me. Opeens hoorde ik de piepjes van een spelletje op haar mobiel. Ik draaide me om en zag wat ik vermoed had: terwijl ik me uitsloofde aan de piano, zat zij spelletjes te doen op haar mobiel.

Twee uur was ik onderweg geweest om hier te komen en nu luisterde mijn lerares niet eens naar mijn spel. Ik ging harder spelen om haar aandacht te trekken, nog harder, fortissimo...

Tot er op de deur werd geklopt. 'Binnen,' riep Rana Djneid. Er kwam een meisje binnen dat Sandybell heette. Ze was ouder dan ik en al een echte jongedame. Ze droeg een jurk en hoge hakken. Haar vader had een verffabriek, had ik gehoord. Ook Sandybell was een van die kinderen die door een chauffeur naar school werden gebracht. En ze had van die ouders die hun kind naar tekenfilmhelden vernoemden. *Hello Sandybell* was een bekende mangaserie.

Rana Djneid draaide om als een blad aan een boom. Ze glimlachte naar Sandybell. 'Wat fijn om je te zien!' zei ze temerig. En toen maakten ze een afspraak voor een privées bij Rana Djneid thuis.

Sandybell was de deur nog niet uit of Rana Djneids hartelijkheid verdween als sneeuw voor de zon. Ze gaf me een knikje dat ik verder moest spelen – en speelde zelf weer verder op haar mobiel.

Ik was diep gekwetst. Wat gaf haar het recht mij als een tweederangsmens te behandelen? Om te doen alsof ik minderwaardig was? Waarom keek ze op me neer, alleen omdat ik geen rijkeluiszoontje was?

Later kwam ik de mooie Sandybell nog eens tegen, weer tijdens een pianoles bij Rana Djneid, in een klein lokaal. Ik maakte steeds dezelfde fout en opeens viel Rana Djneid tegen me uit: 'Sukkel,' riep ze, 'jij begrijpt er ook niks van!'

c majeur! Niet c mineur!’ En toen griste ze de muziekbladen van de standaard en smet ze door het lokaal. De bladen zeilden even door de lucht en dwarrelden toen neer op de grond.

Ik begon de muziekbladen te verzamelen en terwijl ik over de grond kroop, werd er geklopt en kwam Sandybell binnen. Eerst zag ik alleen haar dure pumps. Sandybell zag me niet eens, ze wilde weer weten wanneer haar volgende privéles was en vertrok weer. Ik had de muziekbladen bij elkaar. Rana Djneid beëindigde de les. ‘En zorg dat je meer oefent!’ snauwde ze.

Twee jaar lang heeft Rana Djneid me gekweld. Ik kan me niet herinneren dat ze me ooit één complimentje heeft gegeven. Herhaaldelijk zei ze dat ik beter kon stoppen met pianospelen, omdat ik niet goed genoeg was. Dat zei ik tegen mijn vader, die dan de volgende les een goed woordje voor me deed en een cadeautje voor haar meebracht.

‘Hebt u alstublieft een beetje begrip voor Aeham,’ slijmde hij, ‘ik beloof dat hij meer zal studeren.’ Maar ook dat hielp maar tijdelijk.

Ik was ongelukkig op de muziekschool. Ik ging er met lood in de schoenen naartoe. Ik voelde dat ik niet in deze wereld thuishoorde.

Na twee jaar gaf mijn vader toe en maakte een afspraak met de onderdirecteur van de muziekschool.

‘Begrijpt u me niet verkeerd,’ begon hij, ‘Rana Djneid is een uitstekend pianolerares. Maar op de een of andere manier klikt het niet tussen Aeham en haar. Zou het ook mogelijk zijn dat hij een andere lerares krijgt?’

Het onderwijs aan de muziekschool was gratis, dus je kon geen eisen stellen. De man dacht na.

‘Echt, het probleem ligt helemaal bij ons,’ drong mijn vader aan, ‘mijn zoon begrijpt haar gewoon niet, maar we willen graag doorgaan met de muzieklessen.’

Ik kreeg een nieuwe pianolerares.

Ze heette Cosette Bakir – hadden haar ouders haar genoemd naar de hoofdfiguur van Victor Hugo's *Les Misérables*? – en ze was geen haar beter. Bakir had in Frankrijk gestudeerd, maar was een slechte pianiste. Ze speelde houterig als een kind. En ook zij was arrogant en onvriendelijk. Eén keer speelde ik een stuk van Mozart voor haar. Ik maakte een fout. 'Speel het goed,' siste ze. Ik maakte dezelfde fout nog eens. Zij, scherper: 'Je begrijpt er niks van. Nog een keer!' Ik maakte de fout voor de derde keer. 'Waarom maak je steeds dezelfde fout?' voer ze tegen me uit. 'Ben je soms een papagaai?'

Wat een geluk dat Irina Ramadan er was. De pianiste die getrouwd was met een vriend van mijn vader en die ons aan onze piano had geholpen. Irina had aan de Tsjaikovski-muziekacademie in Kiev gestudeerd voordat ze haar man had leren kennen en met hem naar Damascus was gegaan. Ze was lang, blond en elegant, ze werkte niet en had geen kinderen.

Was dat misschien de reden waarom ze mij als een zoon behandelde? 'Chabibi,' noemde ze me liefdevol, met haar sterke Russische accent.

Bij haar begreep ik wat muziek is. Ze leerde me helemaal op te gaan in de stukken, de uitbundigheid en melancholie ervan te ontdekken. Bij haar vergat ik de vreugdeloosheid van mijn Syrische leraressen, die alleen mijn fouten hoorden en me elke vreugde aan de muziek ontnamen. Speels en onstuimig vlogen mijn vingers over de toetsen als ik bij haar was. In plaats van afgeknepen discipline kwam er lichtheid in mijn spel. Bij haar speelde ik zo licht en vrij als een Mozartsonate.

'Bach is als brood,' prentte Irina Ramadan me in. 'De basis. Zonder Bach mis je iets.'

'Beethoven kun je je nooit genoeg eigen maken,' zei ze een andere keer. 'Je kunt altijd opnieuw naar hem luisteren.'

Of: 'Wie Czerny speelt, leert componeren.'

Op een dag kwam ik bij haar en zag haar rood sap drinken.

'Irina, mag ik ook wat?' vroeg ik.

'Nee,' zei ze, 'dat is niet goed voor kinderen.'

'Waarom drink jij het dan?'

'Omdat ik het lekker vind. En laten we nu beginnen.'

'Maar wat niet goed is voor kinderen, is ook niet goed voor volwassenen.'

'Genoeg. We beginnen.'

Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Telkens weer begon ik over het geheimzinnige sap. En elke keer ontweek ze me. Tot mijn nieuwsgierigheid zo groot was dat ik mijn vader vroeg naar het rode sap dat volwassenen lekker vinden maar dat niet goed is voor kinderen. Hij barstte in lachen uit. 'Ze dronk wijn, Aeham! Alcohol!'

Dat was dus alcohol! Het geheimzinnige sap dat mijn vader nooit aanraakte.

Vijf jaar lang ging ik elke maandag naar haar toe. In die vroege jaren is je leraar alles. Als het met hem of haar klikt, dan span je je in. Klikt het niet, dan vergaat je de lust. 'Heel goed, Aeham,' prees Irina Ramadan me en ze beloonde me met een stuk pure Russische chocola.

'En de volgende keer dat je een examen hebt, moet je hier van tevoren een stukje van eten, daar word je gelukkig van.'

Toen keerde ze terug naar haar vaderland. Bij onze laatste les had ze tranen in haar ogen. 'Beloof me dat je de muziek nooit zult opgeven,' zei ze. 'Muziek is geweldig. Ze zal je altijd vergezellen.' Ik knikte.

'En beloof me dat je me nooit zult vergeten.' Ik beloofde het.

Wat kan mij Mozart schelen?

Ik zat op de basisschool waar mijn moeder lerares was, daarom viel ik er vanaf de eerste dag op. Daar was ik niet zo blij mee. Is hij wel netjes aangekleed? Heeft hij zijn haar wel gekamd? Heeft hij zijn huiswerk wel gemaakt? Bah, overal werd op gelet. Ik wilde zijn zoals alle anderen, een van de vijftienhonderd jongens. Maar dat kon niet. Als ik me misdroeg, dreigde mijn juf het aan mijn moeder te vertellen. 'Waarom zegt u het niet tegen mijn vader,' wierp ik dan tegen. 'Net als bij de anderen.'

Op Syrische scholen ging het er net zo aan toe als in een militaire kazerne. Wie zijn huiswerk was vergeten, wie lawaai maakte tijdens de les of zich op een andere manier misdroeg, moest zijn handen ophouden en kreeg een paar tikken met een rietje. Aan het eind van de pauze was het appèl en luisterden we in lange rijen naar wat de directeur ons te zeggen had.

Op zaterdagochtend – want dat was in Syrië het begin van de week – verzamelden alle kinderen zich om de vlag te groeten en het volkslied te zingen. Ik moest het begeleiden op een keyboard en zat op een klein podium, en dan klonk uit vijftienhonderd kelen:

De bloeiende vlakten van Syrië zijn als verheven
burchten,
ze reiken tot de hoogste hemel.

Dit land dat bloeit onder zijn stralende zonnen,
is waarlijk een hemel, of aan de hemel gelijk.

Ik hield niet van dit soort militaire marsmuziek. Getetter vond ik het, geronk. Maar wat kon ik eraan doen? Ik was de enige die keyboard speelde en bovendien de zoon van de lerares – ik kon me onmogelijk drukken.

Op een dag kreeg ik in de pauze ruzie met een ander jongetje. Hij duwde mij, ik duwde hem, we duwden elkaar, en toen struikelde hij en viel hij op zijn gezicht. Er kwam bloed uit zijn lip. Hij ging met zijn hand naar zijn mond – en opeens hield hij een halve tand vast. Huilend rende hij naar de eerste de beste leraar.

Aan het einde van de grote pauze stonden we weer met zijn allen in de rij. Opeens liep mijn moeder het podium op. Ze hield het stukje tand van mijn tegenstander omhoog en zei: 'Aham heeft een van zijn medescholieren verwond. Zoals jullie weten, is hij mijn zoon, dus ik zal hem nu zelf bestraffen.'

Met tranen in mijn ogen liep ik naar voren. 'Maar hij is zelf begonnen,' smeekte ik. Maar mijn moeder zei: 'Als iemand je duwt, dan kom je maar naar mij. Maar je duwt niet terug.' Toen moest ik mijn handen uitsteken en sloeg ze me driemaal met het rietje op mijn handpalmen. Waar iedereen bij stond.

Huilend ging ik terug naar mijn klas. Het deed maar een beetje pijn, maar ik voelde me vernederd. Hoe kon mijn moeder me zoiets aandoen?

Toen we 's middags weer thuis waren, vroeg ik haar waarom ze het had gedaan. 'Ik moest wel, Aham,' zei ze, 'anders had iedereen gedacht dat ik je voortrek. Dat was voor ons allebei niet goed geweest.' Huh? Ik begreep er niks van.

De zaterdag daarop was alles net als anders. Alle jongens zongen, ik zat achter mijn keyboard, de vlag werd

gehesen. Toen de laatste klanken wegstierven, kwam mijn moeder bij de microfoon en zei: 'Aeham begeleidt ons nu al twee jaar op het keyboard en hij doet dat uitstekend. Laten we hem bedanken voor zijn spel.' Ze begon te klappen en vijftienhonderd jongens vielen haar bij.

Het was het eerste applaus van mijn leven. Of ik ervan genoten heb? Ik zou het niet meer weten.

Na de zesde klas ging ik naar de middelbare school. De directeur, een overgeassimileerde Palestijn die nota bene lid was geworden van de Ba'ath-partij van Assad, was een nare, opvliegende kerel met een bulderende stem. De docenten waren bang voor zijn woede-uitbarstingen, de leerlingen voor de straffen die hij uitdeelde. Zoals bijna alles in onze wijk werd de school betaald door de UNRWA en eigenlijk was er geen reden om het Syrische volkslied te spelen. Maar de directeur stond erop. En dus stonden we ook hier elke zaterdagochtend met zijn allen op het schoolplein om het volkslied te zingen, begeleid door een trompettist en een drummer – en ik speelde weer keyboard. Wéér die akelige marsmuziek.

Op een ochtend was ik te laat. Ik had snoep gekocht op straat en was de tijd vergeten. Plotseling zag ik dat de schoolpoort gesloten was. Iedere andere scholier had stiekem over het hek kunnen klimmen en stilletjes in de rij kunnen gaan staan zonder dat iemand er iets van gemerkt had. Maar voor mij werkte dat niet. 'Waar is Aeham Ahmad?' riep de directeur vanaf het podium en hij sommeerde mijn klassenleraar bij zich. Die kon ook alleen maar zijn schouders ophalen. 'Hoe durft hij te laat te komen!' brieste de directeur.

Dat vertelden mijn klasgenoten me tenminste later. Ik stond immers nog buiten het hek, aan de poort te rammelen, tot uiteindelijk de conciërge verscheen.

‘Ik ben de keyboardspeler,’ riep ik. ‘Laat me alstublieft naar binnen!’ Met tegenzin deed de man het hek voor me open en bracht me naar het podium. De directeur zag mij aankomen, zijn ogen fonkelden van woede. ‘Hoe haal je het in je hoofd te laat te komen,’ blafte hij me toe. ‘Wat een grenzeloze brutaliteit! Ons volkslied! Het symbool van ons land!’

‘Dit is ons land niet,’ mompelde ik.

‘Wat?’ hijgde de directeur. Maar hij had het heel goed gehoord, en omdat de microfoons aanstonden anderen misschien ook wel. Dit was mijn tweede brutaliteit van de ochtend. De directeur begon aan een eindeloze preek. Syrië! Vaderland! Accepteren! Integreren! Va-der-land! Blablabla. Ik luisterde er niet naar. Toen hij klaar was, droeg hij ons op het volkslied te zingen. En zelf zong hij uit volle borst:

Verdedigers van ons vaderland, vrede zij met u!
Onze trotse geest zal niet onderworpen worden,
Het bastion van het arabisme is een gewijd heiligdom,
onoverwinnelijk, als de zetel der zonnen.

Twee uur later klonk er een oproep over de intercom: ‘Aeham Ahmad, bij de directeur komen.’ Ik haastte me naar zijn kantoor. Was ik bang? Ach nee, er kon me niets gebeuren. In het ergste geval zou de directeur mijn vader laten komen om zich over mij te beklagen. Andere kinderen zouden beven van angst, omdat ze dan thuis een pak slaag konden verwachten. Ik wist dat mijn vader me zou steunen.

Dat had ik eerder meegemaakt. Tijdens de muziekles had ik een keer geweigerd Arabische muziek te spelen. Ik had diezelfde middag een toets op de muziekschool en het lukte me gewoon niet om de twee volstrekt verschillende muzieksystemen tegelijk in mijn hoofd te krijgen. Zoals ik

al vertelde: in de westerse muziek is een octaaf onderverdeeld in twaalf halve tonen, in de oosterse in achttien kwarttonen. Je kunt op een piano of een gitaar dan ook geen oosterse muziek spelen. Hoe dan ook, ik vond dat ik genoeg reden had om die dag geen Arabische harmonieën te spelen. Maar de muziekdocent werd kwaad en de directeur liet mijn vader op school komen.

Niet veel later zat mijn vader op het kantoor van de directeur en gaf de muzikleraar op alle punten gelijk. 'Ja,' zei hij, 'dat was een ernstige fout van Aeham. Hij hoort zich niet zo te gedragen, het zal niet meer gebeuren. Dank u vriendelijk dat u hem Arabische muziek doceert.'

Maar toen we even later naar huis liepen, zei hij: 'Doe wat je wilt jongen, maar behandel je docent wel met respect.'

Het was een ongekennde luxe, zo'n steun in mijn rug, de zekerheid dat hij achter me stond. Dat ik me een eigen mening kon permitteren zonder bang te hoeven zijn dat hij kwaad werd.

De deur naar het kantoor van de directeur stond open. Ik liep naar binnen en ging voor zijn bureau staan. Natuurlijk werd me geen stoel aangeboden. Voor de tweede keer die ochtend volgde er een politieke verhandeling en deze duurde nog langer dan de eerste. Gastvrijheid! Dankbaarheid! De vriendschap der volkeren! Ik luisterde er weer niet naar.

Op het bureau van de directeur stonden drie kleine vlaggetjes: de Palestijnse, de Syrische en een donkerblauw vlaggetje met gele sterren. Wat was dat eigenlijk voor vlag?

Toen de directeur klaar was met zijn tirade, vroeg ik het hem. 'Dat is de Europese vlag,' zei hij, 'onze school krijgt geld uit Europa.' Europa? 'Prima,' zei ik, 'dan speel ik de volgende keer het Europese volkslied.'

Ik kende het stuk van pianoles; Beethovens 'Ode an die Freude'. Ik vond het mooi, het was vrolijk en uitbundig.

Heel wat anders dan het vierkwartsmilitarisme van het Syrische volkslied.

‘Of zal ik een stuk van Mozart spelen?’ vervolgde ik enthousiast. ‘Zijn “Rondo alla Turca” bijvoorbeeld?’ Ik vond het derde deel van Mozarts elfde pianosonate, een van de bekendste melodieën uit de klassieke muziek, een prachtig, parelend stuk.

‘Daar komt niets van in,’ wierp de directeur tegen.

‘Laat het me proberen,’ drong ik aan. ‘Kent u het “Rondo alla Turca”? Dat is zo mooi!’

Woedend staarde de directeur me aan. Hoe durfde ik hem tegen te spreken! Hij had natuurlijk ook wel door dat ik hem probeerde te provoceren, maar hoe moest hij daarop reageren? Ik was immers vriendelijk en beleefd en stelde voor een stuk van Mozart te spelen. Een Europees, klassiek stuk nota bene. Omdat hij me er moeilijk voor kon straffen, stuurde hij me uiteindelijk maar weg.

Een paar zaterdagen later greep ik alsnog mijn kans, ik kon het niet laten. Alle scholieren stonden in de houding, wij muzikanten gaven met zijn drieën de toon aan – hoempapa, hoempapa – het Syrische volkslied klonk, de vlag ging de lucht in. Maar toen de mars was afgelopen, speelde ik gewoon verder, Mozarts ‘Rondo alla Turca’. Zwierig en luchtig. Her en der begonnen scholieren te lachen, ik zag hoe de militaire orde verstoord raakte.

‘Aham, stop!’ siste mijn muziekdocent. ‘Hou op! Nu meteen!’

Ik stopte met spelen. Had de directeur iets gemerkt? Ik kon het niet zeggen. Zijn wekelijkse toespraak had in ieder geval dezelfde thema’s als altijd. Orde! Discipline! Stiptheid! Hij liet in ieder geval niets blijken.

‘Ik haat al dat oefenen!’

‘Die stomme piano!’

‘Ik wil net als de andere kinderen zijn.’

‘Ik ben een Palestijn! Wat kan mij Mozart schelen?’

‘Ik wil voetballen met de anderen!’

Zo ging het steeds vaker. Hoe ouder ik werd, hoe minder zin ik had om te oefenen. Op een middag toen ik al op de middelbare school zat, jammerde ik: ‘Ik wil meer vrije tijd! Ik heb geen zin meer. Ik haat mijn muzikleraar, ik haat die muziekschool, ik haat die muziek! Die stomme piano!’

Mijn vader zei niets.

‘Ik ben toch geen machine!’ wond ik me op. ‘Je steekt elke dag dezelfde preek af. Oefenen, oefenen, oefenen. Kun je nooit eens iets anders verzinnen?’

‘Praat niet zo tegen me,’ zei mijn vader.

‘Jij bent blind,’ voer ik tegen hem uit. ‘Wat weet jij er nou van. Jij kunt niet eens voetballen.’

‘Je doet me pijn,’ zei mijn vader. ‘Hou daarmee op.’

‘Ik ga naar buiten, ik ga voetballen,’ zei ik.

Mijn vader dacht even na. ‘Goed, ik doe mee,’ zei hij.

‘Wat? Hoe bedoel je, meedoen? Jij voetballen?’

Hij hield voet bij stuk. We gingen naar buiten. Een paar van mijn vriendjes waren al aan het voetballen.

‘Ik ga op doel staan,’ zei mijn vader.

En dat deed hij. Ik schoot voorzichtig, maar op het laatste moment bewoog mijn vader in de goede richting – en hij hield de bal tegen. Een harde pegel – doelpunt. Een bal door het midden – mijn vader hoorde hem weer aankomen en opnieuw had hij hem. Zo hield hij een heel aantal ballen tegen. Ik kon het niet geloven.

‘Zie je nou wel?’ zei hij toen we stopten. ‘Ik ben dan wel blind, maar ik kan heus wel een bal vangen. Iedereen kan voetballen.’ Bedremmeld keek ik naar zijn bril. ‘Maar niet iedereen kan pianospelen. En daarom kom je nu mee en ga je verder oefenen.’ En dat deed ik dan ook.

Een paar maanden later zat ik weer achter de piano. En weer had ik helemaal geen zin om te spelen. Woest ramde ik op de toetsen. 'Ik wil geen pianist zijn!' schold ik. 'Ik wil een gewoon kind zijn! Wie gaat er nou naar een muziekschool? Kinderen van rijke stinkerds! Ze worden gebracht door een chauffeur. En ik? Niemand heeft daar een boodschap aan mij! Ik heb er geen zin meer in. Ik ga niet meer oefenen.'

Mijn vader stond op, liep de kamer uit en even later hoorde ik de buitendeur. Na een tijdje kwam hij terug met een paar van mijn voetbalvrienden.

'Wie van jullie een stuk op de piano speelt, krijgt 10 pond van me,' zei hij tegen ze.

De eerste ging achter de piano zitten. 'Ik kan het niet, oom,' zei hij. 'Probeer maar eens,' spoorde mijn vader hem aan. 'Speel maar gewoon een beetje.' De jongen had nog nooit een piano gezien, hij ramde wat op de toetsen. Toen was de tweede aan de beurt. De jongens hadden me vaak genoeg vanuit de verte horen oefenen, maar ze hadden me nooit zien spelen. Nu kroop ik achter de piano en speelde heel luchtig 'Für Elise'. Mijn vingers dansten over de toetsen.

Toen de jongens weg waren, zei mijn vader: 'Wees maar trots op wat je kunt.' Ik was stil. Zijn medicijn werkte weer – een paar maanden.

En toen kreeg de tegenzin weer de overhand. 'Wat heb ik eraan om piano te leren spelen?' snauwde ik op een middag tegen mijn vader. 'Wat kan ik daar nou mee? Er is hier geen mens die Mozart kent.'

'Je moet een taal leren die iedereen begrijpt,' zei mijn vader. 'Wij zijn vluchtelingen. We kunnen niet terug naar waar we vandaan komen. Je moet internationaal zijn.'

'Maar we wonen in Yarmouk! In Yarmouk! In Syrië!' Ik was het helemaal zat. 'Ik stop ermee!' riep ik. Ik stond op

en sloeg de klep van de piano dicht.

Mijn vader bleef rustig, zoals hij altijd rustig bleef. Eventjes dacht hij na en toen zei hij: 'Vanavond ga je me begeleiden, we moeten op een bruiloft spelen. Zorg dat je om zes uur klaar bent.'

Jaja, dacht ik. Leuke grap. Ik geloofde hem niet en ging de straat op naar de andere jongens. Maar toen het zes uur was zei hij echt: 'Kom op, we gaan.'

'Ik ben moe, ik heb geen zin,' wierp ik tegen.

Nu schreeuwde hij tegen me, iets wat hij eigenlijk nooit deed. 'Je komt nu mee!' barstte hij uit. Geschrokken bond ik in en we gingen op pad.

Bij Palestijnse bruiloften vierden de mannen en de vrouwen afzonderlijk feest; in de ene ruimte de bruidegom met zijn vrienden en de mannen uit zijn familie, in een andere ruimte de bruid met haar vriendinnen, tantes en nichten. En zowel de mannen als de vrouwen dansen de *dabkeh*, een Arabische reidans, die overal ten oosten van de Middellandse Zee wordt gedanst. De feestgangers pakken elkaar bij de hand of bij de schouder, en schuifelen voor- en achterover deinend als een slinger door de ruimte.

Deze bruiloft werd gehouden op een dakterras. Het was mei, de avond was zacht, er waren enkele honderden mannen aanwezig. Ik stelde mijn keyboard op tussen de andere instrumenten. Het was mooi dat al-Chadra, die mij ooit mijn eerste muziekles had gegeven, er ook was. Toen de band klaarstond, nam mijn vader de microfoon. 'Vol trots presenteren wij onze nieuwe toetsenist Aeham Ahmad,' zei hij en hij wees naar mij. Een paar mannen applaudisseerden, maar er waren er ook die riepen: 'Hé, wat is dat voor ukkie? Sinds wanneer spelen er kinderen op bruiloften?' Mijn vader glimlachte maar wat.

Ik kende de liedjes niet, er was geen bladmuziek en we hadden nog nooit samen geoefend. 'Geen probleem,' zei mijn vader. 'Op mijn teken speel je a mineur, c majeur, a

mineur, c majeur, steeds weer opnieuw. Op die twee akkoorden zijn de meeste liedjes gebaseerd. En bij het volgende teken hou je op.'

We begonnen. Ik speelde a mineur, c majeur, a mineur tot mijn vader naar me knikte en ik stopte met spelen. Terwijl de band verder speelde, keek ik naar de uitgelaten dansende mannen. Mijn eerste optreden! Ik hield van de spanning en de aandacht, het voelde heerlijk dat er op mijn muziek gedanst werd. Daar kwam het teken weer, en ik begon te spelen: a mineur, c majeur, a mineur.

Tegen middernacht gingen mijn vader en ik naar huis. Hij drukte me mijn loon in handen: 250 pond (6 euro). Ik straalde. De mannen hadden voor me geklapt – en ik had nog geld verdiend ook. Ik besloot dat ik er een nieuwe voetbal van zou kopen.

Dat mijn vader het volume van mijn keyboard bijna helemaal naar beneden had gedraaid en dat bijna niemand me had horen spelen, had ik pas aan het einde van de avond in de gaten gekregen. Maar dat kon me niet schelen. Het optreden, het spelen in een band, het samen muziek maken – ik had ervan genoten.

Ik besloot spontaan bruiloftsmuzikant te worden. In de weken en maanden daarop smeekte ik mijn vader me gauw weer mee te nemen naar een feest. 'Prima Aeham, dat doen we,' zei hij steeds. Toch was er elke keer weer een andere reden waarom het die avond niet uitkwam. Maar een volgende keer... dan zou het er beslist van komen!

Uiteindelijk heeft hij me nooit meer meegenomen om op een bruiloft te spelen. Maar hij had me wel, opnieuw, verzoend met de muziek. Ik haatte mijn piano een klein beetje minder en ik oefende verder.

In Syrië hebben de muren oren

Mijn vader was inmiddels een veelgevraagd pianostemmer. Hij had een heel goed gehoor, zijn prijs was schappelijk en hij kwam niet pas na een halfjaar opdagen. Ik ging vaak met hem mee, bracht hem dan eerst naar de klant toe en bespeelde na afloop de gestemde piano om te testen hoe hij klonk. Zo leerde ik de wereld van de rijken van Damascus kennen, die vreemde planeet waar de Syrische elite zich isoleerde van de rest van de bevolking.

Tot we op een dag in de salon stonden van een van die mannen wier naam door de Syriërs slechts fluisterend werd uitgesproken. Een van de mensen die het vuile werk opknapten voor de oude Assad, aan wier handen het bloed van duizenden mensen kleefde.

Ik wist daar toen allemaal nog niets van. Ik voelde alleen een vreemde spanning bij mijn vader die middag toen we onderweg waren naar een kruising ergens buiten Yarmouk, waar een enorme BMW met getinte ramen ons kwam afhalen. Mijn vader ging voorin zitten, ik achterin, en we vertrokken. Ik had nog nooit in zo'n grote auto gezeten.

We kwamen eerst door de wijk waar mijn muziekschool stond en reden verder bergopwaarts. In Damascus geldt: hoe hoger je komt, hoe rijker de inwoners. De allerrijksten

wonen boven, op de hellingen van de berg Qasioun, en helemaal boven stond een van de villa's van Assad.

In deze buurt was ik nog nooit geweest. De huizen stonden steeds verder van de straatrand af, de tuinen werden groter, de gazons groener. De auto stopte. Een wegversperring. Ook dat had ik nog nooit gezien: we werden aangehouden door bewapende mannen. Wat waren dat voor mannen? Het leken geen soldaten, maar ook geen gewone politieagenten. De chauffeur liet het raampje zakken.

'Wie zijn dat?' vroeg een van de mannen. Hij leek het commando te voeren. 'Een blinde en zijn zoon. Ze moeten de piano van de chef stemmen,' antwoordde de chauffeur.

De commandant beval ons uit te stappen. Eerst nam hij mijn vader onder handen: hij moest zijn schoenen uittrekken, hurken en zijn mond opensperren. Toen mocht hij weer instappen.

Vervolgens richtte de commandant zich tot mij.

'Waarom ben jij hier?'

'Ik moet mijn vader begeleiden.'

'Waar komen jullie vandaan?'

'Uit Yarmouk.'

'Ik begrijp het niet,' vroeg hij door, 'waarom moet jij mee?'

'Ik speel piano, ik moet de piano testen.'

Dat interesseerde hem, hij vroeg waar ik les had. 'Je bent Palestijn?' vroeg hij toen.

'Als mijn vader Palestijn is, zal ik het ook wel zijn.'

Hij grijnsde en ik mocht weer instappen.

Een paar honderd meter verderop kwam de volgende wegversperring, weer met van die vreemde bewapende mannen. Deze keer mochten we blijven zitten, nu moest de chauffeur uitstappen. De mannen fouilleerden hem. Hij moest de kofferbak openen en een soldaat keek met een soort reuzentandartsspiegel onder de auto. Ik snapte er niets van. Hoorde de chauffeur dan niet bij hen?

We reden verder. Op de straathoecken stonden mannen met kalasnikovs in de aanslag. We stopten voor een smeedijzeren hek met vergulde punten, dat van binnenuit door twee bewapende mannen werd geopend. We parkeerden en stonden voor een tweede zware metalen omheining. De chauffeur bracht ons naar een deur, die van binnenuit werd geopend. Klak-klak-klak, hoorden we de grendels na elkaar openklikken. We gingen naar binnen – en waren in Europa.

Twee vrouwen glimlachten naar ons, een van hen was blond, beiden droegen ze hun haar los. Het gazon was perfect gemaaid, achter in de tuin zag ik een zwembad, op een parkeerplaats stonden meerdere BMW's en Mercedessen. De beide vrouwen gingen ons voor, ik pakte mijn vader bij de hand. We liepen onder rozenpoortjes door naar het huis.

Ik kon voelen hoe slecht mijn vader op zijn gemak was. Maar we konden niet terug. Als we nu nog omkeerden, had hij zich verdacht gemaakt.

Een van de vrouwen ging ons voor het huis binnen. Eerst kwamen we in een hal met een witte marmeren vloer; aan de muren hingen schilderijen met landschappen. Links was een bar met flessen drank in allerlei kleuren, verderop stond een beeld met een afgebroken hand, dat duizenden jaren oud leek. Rechts en links waren trappen naar boven. En vooraan, midden in de hal, stond een vleugel.

Ik had nog nooit zo'n grote vleugel gezien. Het was een Steinway D, een enorme concertvleugel van 150 000 euro, gemaakt in Hamburg en New York. Die moesten we stemmen. Mijn vader tilde de klep op en zette hem open, ik klapte het pianodeksel open en speelde een sonatine van Mozart. De vleugel klonk luid en briljant. Niet te vergelijken met mijn eigen pingelkast.

Aan het feit dat de beide vrouwen opstonden, merkte ik dat er iets veranderde. Ik stopte. Er kwam een man de rechtertrap af met aan zijn hand een meisje met rood haar in een joggingpak. Hij had een grijze snor en grijs, achterovergekamd haar en droeg een zwart pak en een wit overhemd.

Hij klapte traag in zijn handen. 'Bravo, bravo!' riep hij. 'Welkom! Hoe maken jullie het?' Hij liep naar me toe en gaf me een hand.

'Ik ben Aeham Ahmad en dit is mijn vader,' zei ik snel. Het gaf me een onbehaaglijk gevoel dat de man alleen mij aankeek en niet mijn vader.

'Waar heb jij zo goed leren pianospelen?' vroeg hij en hij bleef maar vragen stellen, waarbij hij zich eindelijk ook tot mijn vader richtte. Ik vertelde over de muziekschool.

'Maar dat is geweldig!' riep hij uit. 'Zo jong en dan al zo'n voortreffelijk pianist.' Ten slotte gaf hij mijn vader ook een hand.

Soms had ik het idee dat mijn vader zijn gevoelens minder goed kon verbergen dan anderen. Kwam het doordat hij blind was? In elk geval kon ik altijd precies aan zijn gezicht zien hoe hij zich voelde. En nu was hij bang en deed hij alles om dat niet te laten zien. Hij had zich teruggetrokken als een schildpad in zijn schild. Doorgaan, zo weinig mogelijk zeggen, geen fouten maken, alleen zorgen dat ik hier heelhuids weer uit kom, leek zijn devies.

'Deze vleugel is prima gestemd,' zei mijn vader voorzichtig.

Maar de heer des huizes wilde dat we hem toch nog een keer stemden en bovendien was er een hamertje defect, of we daar ook even naar wilden kijken.

'Deze dames' – de twee gingen meteen rechtop zitten toen ze dat hoorden – 'zullen voor u zorgen.'

Toen draaide hij zich om en liep de trap weer op. Het meisje in het joggingpak, dat zijn kleindochter leek te zijn,

bleef beneden en ging op een traptree naar ons zitten kijken.

Zwijgend ging mijn vader aan het werk. Ik gaf hem het gereedschap aan. Intussen was mijn vaders onbehagen allang op mij overgeslagen. Ik had geen idee wie die man was, maar hij moest wel heel gevaarlijk zijn als mijn vader zo bang was. Hij repareerde het hamertje en begon de vleugel te stemmen, sloeg een snaar aan, luisterde en stelde bij met de stemsleutel. Het meisje met het rode haar sloeg ons gade. Soms keek ik even op, dan kruisten onze blikken elkaar en keek ik snel weer weg.

Drie uur was mijn vader zwijgend aan het werk. De blonde vrouwen brachten ons sinaasappelsap in zware kristallen glazen. Toen we klaar waren, pakten we onze spullen in.

Het meisje kwam dichterbij.

‘Is dat jouw piano?’ vroeg ik.

Ze knikte en ging aan de vleugel zitten.

‘Waar heb jij les?’

‘Er komt een leraar hier thuis.’

‘Hoelang speel je al?’

‘Anderhalf jaar.’ Ze begon een liedje te spelen. Het klonk stuntelig.

Weer was ik verbaasd. Een privéleraar, zo’n dure vleugel – waarom kon ze niet beter spelen?

De heer des huizes moest ons gehoord hebben, want hij kwam de trap af en ging achter het meisje staan. Mijn vader legde hem uit wat hij gedaan had.

‘Heel goed,’ antwoordde de man. ‘Wat ben ik u schuldig?’

‘Dat is wel goed zo,’ zei mijn vader, ‘het was ons een eer dat we u mochten bezoeken.’

‘Jij hebt het geld misschien niet nodig, maar je zoon kan het vast goed gebruiken.’ De man trok zijn portemonnee, haalde een bundeltje bankbiljetten tevoorschijn en gaf het aan mij. Beduusd pakte ik het aan.

We namen afscheid. Zwijgend reden we terug. Mijn vader zat weer voorin en ik durfde de bankbiljetten niet aan hem te geven uit angst dat de chauffeur het zou zien. Die vertelde het misschien wel aan de man, en die werd dan misschien kwaad omdat hij het geld aan mij had gegeven en niet aan mijn vader. Pas toen we thuis in de woonkamer zaten, gaf ik mijn vader het bundeltje, dat inmiddels klam was van het zweet. 20 000 pond (450 euro) had de man ons betaald. Een klein vermogen.

Mijn vader begon me uit te horen. Alles wilde hij weten: hoe de man eruitgezien had en het huis en de beide vrouwen en de mannen bij de versperringen op straat, en of me verder nog iets was opgevallen.

‘Die man is gevaarlijk, praat er met niemand over wat je vandaag hebt beleefd,’ bezwoer hij me. ‘Met niemand! Je weet, in Syrië hebben de muren oren.’

Dat was een gevleugelde uitdrukking. Iedereen wist dat de geheime dienst overal was. Eén kritische opmerking over een lid van de regering, hoe onbelangrijk ook, was al genoeg om jaren in de martelkelders te verdwijnen. Iets over president Hafiz al-Assad zelf zeggen, ‘durfde zelfs God niet’ – was een andere gevleugelde uitdrukking.

Ik vroeg mijn vader hoe de man heette wiens vleugel we hadden gestemd.

‘Ik zal het je weleens vertellen. Maar niet nu,’ zei mijn vader.

Jaren later kwam ik achter zijn naam. Het was Mustafa Tlas en hij was van 1972 tot 2004 minister van Defensie van Syrië, een van de intiemste vertrouwelingen van de oude Assad. Hij had vreselijke denkbeelden over het Jodendom verspreid en zou een vermogen hebben verdiend met clandestiene wapen- en antiekhandel.

Ik was zo bang geworden van dit bezoek dat ik maandenlang dacht dat de geheime dienst ons in de gaten hield. We waren tenslotte in het huis van de grote baas geweest. Hadden we een fout gemaakt? Waren we

verdacht? Iedere keer dat ik de deur uit ging, keek ik of ik mannen zag die ons stiekem observeerden. Maar ik heb ze nooit ontdekt.

Een verlaat welkomstgebaar

Meer dan zes jaar lang ging mijn vader met me naar de muziekschool. De minibus verliet Yarmouk, reed door nieuwbouwwijk Zahira en langs de gigantische Midanmarkt en de schroothopen van het Senaa-industriegebied. Onze eerste overstap was bij de Baramkehrotonde. Daarna reden we door het centrum van Damascus, langs de universiteit en stapten we bij de presidentsbrug voor de tweede keer over, waarna we over de rivier de Barada reden. In de zomer was dat een smal stroompje, in de winter een kolkende watermassa. Met de derde minibus gingen we de berg op, door de ambassadewijk naar de muziekschool.

Dat het druk was op de weg en dat we soms maar stapvoets vooruitkwamen, daar waren we wel aan gewend. Maar op sommige dagen kwamen we echt geen meter vooruit. Dan was er waarschijnlijk ergens een ongeluk gebeurd, zaten we met zijn allen muurvast en begonnen de automobilisten en masse woedend te toeteren. Dan zinderde de hitte op het asfalt, zaten we met zijn allen te zweten in de propvolle minibus terwijl iedereen steeds opgefokter raakte omdat we onze afspraak misschien niet zouden halen. Ik hoorde mijn pianodocente al schelden. Zo tikten de seconden weg.

Tot we besloten uit te stappen en de file te omzeilen door verderop een andere minibus te nemen. We schoven

de deur van de minibus open en wurmden ons door de zee van auto's. Soms duurde het wel een halfuur tot we het begin van de file bereikten, waar het ongeluk gebeurd was. En altijd was het druk met ramptoeristen die zich verdrongen rond de gedeukte auto's. En altijd stonden de bij het ongeluk betrokken chauffeurs elkaar de huid vol te schelden. En altijd koos de politie de kant van degene die hem de meeste steekpenningen gaf. Soms gingen tegenstanders zelfs met elkaar op de vuist.

Ieder halfjaar was er een voorspeelmiddag op de muziekschool, iedereen mocht maar één keer zakken. Op zulke middagen deden mijn vader en ik extra ons best om ruim op tijd te zijn. Maar op een keer, ik moet een jaar of elf geweest zijn, was het verkeer weer een absolute ramp. We kwamen maar stapvoets vooruit en ik zou veel te laat komen. Zodra ik uit de bus kon stappen, zette ik het op een rennen en even later stormde ik de trap naar de muziekschool op.

Daar kwam me een vrouw tegemoet, waardig schreed ze de trap af. Ik kende haar wel: het was de schrijfster Colette Khoury, een kleindochter van een voormalig minister-president, die een paar feministische romans had geschreven waarmee ze beroemd was geworden. Ze zat in het bestuur van de muziekschool.

'Jongen, waarom ren jij zo?' vroeg ze, toen ik met een rood hoofd langs haar de trap op stoof.

'Ik heb een examen mevrouw, maar mijn bus was veel te laat,' hijgde ik.

'Maar je bent helemaal buiten adem.' Ze keek op me neer. 'Zo kun je niet spelen. Wacht, ik ga het even met de docenten bespreken.'

Ze liep het examenlokaal binnen om te vragen of Aeham Ahmad – met mijn dubbele A stond ik altijd boven aan de lijst – vandaag misschien bij de letter c opgeroepen kon worden. Ze glimlachte naar me en verdween.

Er waren maar weinig dagen dat ik het leuk vond op de muziekschool, maar dit was er zeker een van.

Op mijn elfde kreeg ik mijn derde pianodocent aan de muziekschool. Ze heette ook Irina, net als mijn allereerste pianolerares, en kwam uit Rusland. Voluit heette ze: Irina Bolushuk. Sinds de onafhankelijkheid in 1946 had Syrië nauwe banden met de Sovjet-Unie en later met Rusland, zowel op diplomatiek, militair als cultureel vlak. Ik mocht mevrouw Bolushuk wel, het was een sympathieke vrouw. Ze sprak dan wel beroerd Arabisch, maar ze glimlachte altijd naar me en ze vroeg me zo nu en dan zinnen in het Arabisch voor haar op te schrijven. In ruil kreeg ik dan Russische chocola, net als indertijd van Irina Ramadan.

Een van de eerste dingen die ze deed, was in het lokaal een klok boven de piano ophangen. Ze hield er niet van als mensen te laat kwamen. In het Midden-Oosten is een afspraak doorgaans een ruime schatting. Als iemand zegt dat hij 's middags langskomt, kan hij best pas om zes uur komen aanzetten. Ik heb daar altijd een hekel aan gehad en Irina Bolushuk accepteerde het ook niet. Maar had het verkeer in Damascus weer eens helemaal vastgezet en stormde ik weer eens bezweet en gefrustreerd haar lokaal binnen, dan zei ze vriendelijk: 'Het is goed, Aeham. Haal even rustig adem en vertel eerst maar eens hoe het met je gaat.'

Want het viel nog helemaal niet mee om na zo'n rit geconcentreerd te spelen. Pianospelen is hard werken, ook voor de meest begaafde pianisten (waar ik zelf overigens nooit toe heb behoord). Als je gespannen bent, speel je houterig en droog en klinkt het nergens naar. Je vingers blijven stijf en je struikelt over de noten. Elke poging om een stuk te veroveren is dan gedoemd te mislukken.

Dus. Nog een keer opnieuw. Even wachten, diep ademhalen, je polsen ontspannen, je handen zacht laten worden – en ze losjes, vrij boven het zwart-witte landschap laten zweven. En dan was het zaak de toetsen licht aan te slaan, het juiste moment te vinden – en je met de stroom van de muziek mee te laten voeren. Je moest de puls van de muziek laten opgaan in je eigen hartslag. Je vingers op de toetsen gooien, zoals een schilder zijn verf tegen zijn doek slingert.

Want ik speelde al moeilijke stukken op mijn elfde. Een halfjaar lang zwoegde ik met Irina Bolushuk op Rachmaninovs prelude in G mineur (Op. 23, Nr. 5), echt een lastig stuk om te spelen. Ritmisch is het zeer complex, het danst door de toonsoorten en dwars over het klavier, van de bas tot de discant. Je moet je handen een heel aantal grote sprongen laten maken en het vergt een enorme inspanning alleen al om de juiste vingers op de juiste toets te laten landen. Een beetje alsof je van een duiktoren in een hoepel moet springen.

Dag in, dag uit werkte ik aan zo'n stuk en veroverde ik het –, regel voor regel. Eerst zong ik het in solfège. Vervolgens speelde ik alleen de linkerhand. Eerst langzaam, daarna wat sneller. Vervolgens alleen de rechterhand. En dan beide handen samen, heel langzaam. En wat sneller. Zodra ik een fout maakte, begon ik van voren af aan. Twintig, dertig, honderd keer speelde ik hetzelfde stukje. Tot ik weer een regel verder kon, tot ik een hele pagina met twee handen speelde, tot ik twee pagina's met twee handen speelde. En bij elke fout begon ik weer bij het begin. En dan kwam de uitdaging om het echt muzikaal te laten klinken. Week in, week uit oefende ik hetzelfde stuk. Het voelde alsof je een huis bouwde van kiezelsteentjes.

Toen ik dertien was, kocht mijn vader een fiets voor me. Een goedkope kindermountainbike met stroeve 20 inchwielletjes, meestal moest ik op de trappers staan om vooruit te komen. Zo ging ik in het vervolg naar de muziekschool, ruim tien kilometer dwars door de stad. Fietsen was in Damascus zeer ongebruikelijk, want het was veel te gevaarlijk. Overal drongen auto's voor en jakkerden busjes voorbij – en daar reed ik op mijn fietsje. Het was heerlijk.

Want nu hoefde ik niet langer passief in een busje te zitten zweten. Ik kon vaart zetten en zelf bepalen wanneer ik aankwam. Een uur en veertig minuten deed ik nu over mijn reis. Mijn vader bleef me de reiskosten voor de bus vergoeden. Ik mocht het houden als aanvulling op mijn zakgeld.

In al die jaren heb ik maar één pianoles gemist, doordat een minibusje voor me plotseling uitweek en ik erbovenop knalde. Het achterlicht van de bus was kapot en het voorwiel van mijn fiets ook, maar zelf was ik ongedeerd gebleven. De chauffeur was woedend, dus voor de zekerheid gaf ik hem al het geld dat ik bij me had. Met mijn fiets aan de hand liep ik weer terug naar huis.

In mijn laatste jaar op de muziekschool vroeg Vladimir Zaritsky, die ook les gaf aan het conservatorium, of ik zijn leerling wilde worden. Ik vond het een hele eer en stemde enthousiast toe. Zaritsky was rond de zestig en een beer van een vent, met blond haar, groene ogen en het postuur van een worstelaar. Hij had zijn overhemd altijd een flink eind open, zodat je tussen zijn borsthaar het houten kruis van de orthodox-christelijke kerk zag bungelen. Hij was dol op vrouwen. Als de mooie Sandybell langstrippelde op haar hoge hakjes, keek hij haar altijd begerig na.

Ik mocht Zaritsky graag. Hij was een voortreffelijk pianist en altijd rechtdoorzee. Bovendien had hij het hart op de tong. Hij had niet de dubbelhartigheid van veel van mijn landgenoten, die de ene dag vriendelijk naar je

lachen en de volgende dag de naaste dingen over je kunnen beweren.

Met Zaritsky begon ik weer klassieke stukken te spelen. Sonates van Mozart en Beethoven en etudes van Czerny – altijd maar weer Czerny. Zaritsky hield mijn techniek nog eens kritisch tegen het licht. We gingen weer toonladders en arpeggio's spelen en werkten aan mijn aanslag. Ik moest met mijn linkerhand minder staccato spelen en hem meer bewegen zoals je een strijkstok hanteert. Ik moest mijn pols lager houden en mijn vingers wat hoger, zodat ik mijn onderarm kon ontspannen en niet te veel van bovenaf speelde. Zo kon ik mijn aanslag lichter maken. Als je je arm laat leiden, volgen je handen als vanzelf.

Soms kreeg ik les op het conservatorium. Ik hoorde uit de verte Zaritsky zich al uitleven op de vleugel in het oefenlokaal. Toen ik aanklopte, bleef hij keihard doorspelen; waarschijnlijk hoorde hij me niet. Ik duwde de klink naar beneden, liep zachtjes naar binnen en ging zitten. Zaritsky speelde op een Steinwayvleugel, hartstochtelijk, bezeten greep hij in de toetsen, alsof hij de vleugel wilde verslinden. Als hij vooroverboog, tikte het houten kruisje aan zijn ketting tegen de toetsen. En toen – pang – sprong er een snaar van de vleugel.

Zaritsky stopte met spelen. Hij draaide zich om en zei 'Hallo Aeham', alsof hij wakker werd uit een droom. Nu kon onze les beginnen.

Tijdens een andere les klonk er opeens een mededeling van Solhi al-Wadi, de almachtige directeur, over de intercom van de muziekschool. Alle leerlingen dienden zich onverwijld in de foyer te melden.

Ik ging er naartoe en voegde me bij de andere studenten. Al-Wadi had plaatsgenomen bij een muur waarop een voetafdruk te zien was. Er moest iemand met zijn voet tegen de muur hebben geleund.

'Wie heeft dit gedaan?' brieste al-Wadi. 'Jullie zijn hier niet thuis. Ik ben hier ook niet thuis. Dit is de

muziekschool van Damascus. Jullie hebben het recht niet hier op de muren te kliederen. Jullie hebben het recht niet “cool” tegen de muren te leunen en ze smerig te maken! Wie heeft dit gedaan?’

Niemand stak zijn hand op.

Een voor een moesten we naar voren komen en onze voeten optillen, waarna al-Wadi onze schoenzool vergeleek met de afdruk op de muur. Uiteindelijk vond hij de schuldige: een jonge violist die wit weggetrokken naast hem stond, doodsbang.

Al-Wadi stak een tirade af en stuurde de jongen van het conservatorium. Voorgoed.

In het tiende jaar op de muziekschool deed ik eindexamen. Alles ging mis, echt alles – en toch liep het goed voor me af. Het zou een levensles voor me worden.

De ellende begon ermee dat twee van mijn ooms een paar dagen voor mijn examen vreselijk ruzie kregen. Vanuit mijn kamer hoorde ik hun kwaaie, steeds verhitte wordende discussies. Het ging maar door. En tante Ibtihal had er ook nog altijd een hekel aan als ik urenlang oefende. Ze bonkte niet meer met haar bezem op de vloer, maar stampte luid de trap af en sloeg de voordeur zo hard dicht dat het hele huis ervan trilde, om even later met evenveel gedreun weer naar boven te benen.

Het was in de zomer, examens waren altijd in de zomer, de tijd van het jaar dat ’s middags, als iedereen zijn airconditioning aanzette, regelmatig de elektriciteit uitviel. In mijn kamer viel dan ook het licht uit en kwam de ventilator langzaam tot stilstand. Chauffeurs van minibusjes in de stad legden op zulke dagen in ijswater gekoelde handdoeken om hun nek, maar dat mocht ik niet van mijn vader, want het water kon de piano ruïneren.

Tot overmaat van ramp overleed Abu Fathi ook nog, de oude meubelmaker bij ons in de straat. Meteen na zijn

overlijden werden er honderden plastic stoelen bezorgd, die in de straat voor ons huis werden neergezet, rond het in witte doeken gewikkelde lichaam. Er werden luidsprekers opgesteld, een sjeik kwam een rouwtoespraak houden en de hele dag kwamen er burens en vrienden om te bidden. De tweede en derde dag schalden er soera's door de straat – de halve wijk kon het horen. Ik kon het rouwproces onmogelijk verstoren. Je hoorde alleen muziek te maken als er een kind geboren werd. Op dit moment pianospelen zou echt ongelooflijk lomp zijn geweest.

Op de vierde rouwdag ging mijn vader naar de zoon van Abu Fathi om hem de situatie uit te leggen. Ik moest over een paar dagen eindexamen doen aan de muziekschool. Mocht ik bij wijze van hoge uitzondering tóch pianospelen? De zoon vond het goed. Daarop sloot mijn vader alle ramen en bond hij het rechterpedaal vast, zodat ik me in een donkere sauna, op een gedempte piano kon voorbereiden op mijn examen. Helaas was het nu volstrekt onmogelijk de articulatie van het stuk te oefenen – terwijl dat mijn cijfer juist voor een groot deel zou bepalen.

Kortom: mijn voorbereiding was belabberd.

Op de dag zelf stapte ik extra vroeg op mijn fiets, een uur eerder dan anders, om vooral niet bezweet en buiten adem op de muziekschool aan te komen.

Natuurlijk moest uitgerekend die dag de ketting van mijn fiets lopen. Wat moest ik doen? Ja, hem er eigenhandig weer om leggen, er zat niets anders op. Ik fietste verder – en daar liep de ketting er opnieuw af. En nog een keer. Toen ik eindelijk bij de muziekschool aankwam, had ik niet alleen heel veel tijd verloren, maar zaten mijn handen ook nog helemaal onder het vet.

Net als anders zette ik mijn fiets een paar straten verderop neer, aangezien ik onder geen beding op mijn fiets gezien wilde worden, en rende naar de muziekschool. Daar liep ik Vladimir Zaritsky tegen het lijf, die me meteen

vroeg of ik me goed had voorbereid. Ik haalde mijn schouders op. En toen zag hij mijn vingers.

‘Aham! Zo kun je toch niet aan je examen beginnen? Ga gauw je handen wassen!’ riep hij en hij gaf me een papieren zakdoek.

Dat was natuurlijk precies wat ik van plan was. Over tien minuten moest ik voorspelen, ik was immers altijd als eerste aan de beurt. Ik rende naar binnen, ging naar de dichtstbijzijnde toiletten, draaide de kraan open en – niets.

In de zomermaanden werd de waterleiding geregeld een paar uur afgesloten. Dat kon elk moment gebeuren. Maar moest het uitgerekend nu gebeuren? Ik begon mijn vingers verwoed schoon te poetsen met de zakdoek die Zaritsky me gegeven had, maar het vet ging er niet af. Omdat je met vette handen geen piano kunt spelen, ook omdat je zo het spel van de spelers na je bemoeilijkt, veegde ik mijn handen maar af aan mijn broek.

Andere kinderen kwamen fris gedoucht en netjes in een zwart pak op het examen. En daar stond ik: helemaal smerig en nat van het zweet. Zes examinatoren zaten op een rij. Ik liep naar de vleugel.

‘Aham, wat is er gebeurd?’ vroeg de directeur. Solhi al-Wadi had een paar jaar daarvoor een beroerte gehad. De nieuwe directeur zag er niet alleen net zo uit als hij, hij was ook even streng.

‘Niets,’ zei ik.

‘Wel waar!’ riep hij geërgerd. ‘Heb je soms een bijbaan als monteur of zo?’

Ik zweeg.

‘Nou?’ baste hij. ‘Wat is hier aan de hand?’

En toen biechtte ik alles op. Dat ik op de fiets gekomen was, dat ik al drie jaar lang op de fiets naar de muziekschool kwam, en dat uitgerekend vandaag de ketting van mijn fiets was gelopen.

Even bleef het stil. Toen stond de directeur op en liep naar me toe. Ik stapte ook op hem af, ik had geen idee wat

me te wachten stond. Met alles hield ik rekening, behalve met wat hij nu deed: hij sloot me in zijn armen.

Het moet hem ontroerd hebben dat ik nu al jaren dwars door de stad fietste voor mijn pianoles. Hij moet begrepen hebben hoeveel moeite ik deed om naar de muziekschool te komen. De meest begaafde pianist was ik zeker niet, maar ik gaf niet op. Voor andere kinderen was muziekles een vanzelfsprekendheid. Mijn vader en ik hadden ervoor moeten knokken. Dat moet hij op dat moment hebben ingezien.

Zelf was ik ook ontroerd. Al zo vaak had ik me onwelkom gevoeld op de muziekschool. Al zo vaak hadden ze laten merken dat ik er niet bij hoorde. Waarom had nooit eerder iemand me eens in zijn armen gesloten? Wat had ik dan van die school gehouden. En wat was ik dan van de muziek gaan houden.

De directeur gaf me een pakje zakdoekjes. Ik veegde mijn vingers af en speelde toen mijn stukken voor. Czerny, Beethoven en Mozart. Nee, goed speelde ik niet. Maar ik speelde. Toen ik een paar dagen later hoorde dat ik 80 procent had gescoord, was ik stomverbaasd. Anderen die veel beter hadden gespeeld, hadden maar 65 procent gescoord. Was mijn beoordeling misschien een verlaat welkomstgebaar?

Op de fiets terug naar huis voelde ik me fantastisch. Het voelde alsof er een periode was afgesloten en een nieuwe aanbrak. Vol vuur stampte ik op de trappers en manoeuvreerde ik door het verkeer. Ik voelde me bevrijd.

Aeham-muziekwinkel

In de jaren voor het eindexamen, toen ik steeds rebelser werd en steeds minder zin had in studeren, kreeg mijn vader weer een van zijn geniale invallen: hij ging me betalen voor het pianospelen.

Mijn vrienden kregen in die tijd 74 Syrische pond zakgeld per week (1,50 euro), genoeg om drie keer falafel te gaan eten. Zoveel betaalde mijn vader mij nu voor een uur pianospelen. Alsof het een baan was. Als ik veel studeerde, verdiende ik met gemak 1000 pond per week (20 euro) of meer. Ik had opeens net zoveel zakgeld als een rijkeluiszoontje. Het geld was een goede prikkel. Ik zat weer vaker achter de piano.

Zou ik toch maar muzikant worden? Geen haar op mijn hoofd die daar in die tijd aan dacht. Ik wilde een huis bouwen, trouwen en een gezin stichten. Om de een of andere reden had ik het in mijn hoofd gehaald om een stuk grond te kopen in Dili, in het zuiden van Syrië. Daar waar mijn vader geboren was, waar mijn grootvader na zijn vlucht uit Palestina zijn eerste stukje land had gepacht. Ik wilde terug naar mijn wortels, hoe ontworteld we ook waren.

‘Ik wil grond kopen van mijn spaargeld,’ vertelde ik op een avond aan mijn vader. Hij was helemaal verrast, maar hij nam mijn plan wel direct serieus. Nadat ik nog eens had uitgelegd wat ik bedoelde, dacht hij even na en zei

toen serieus: 'Prima. Laten we naar Dili gaan en naar stukken grond gaan kijken.'

Ik had bijna 25 000 pond gespaard (500 euro) en bewaarde de biljetten in een geldkistje. Een tijdje later was het zover. Ik pakte mijn geld in, we namen de bus naar het zuiden en stapten twee uur later uit in Dili, voor de toren van Deraa. Een halfuur liepen we over kleine weggetjes landinwaarts, langs olijfgaarden en doornstruiken. Mijn vader had een afspraak gemaakt met een man die een stuk grond te koop had.

We begroetten hem. Het was maar goed dat mijn vader niet zei dat ik de koper was, want hij had me vast uitgelachen. Nee, mijn vader liet zich alles uitleggen en onderhandelde heel serieus over de prijs. Hij wist tot 150 000 pond (3000 euro) af te dingen. Ik was sprakeloos. Zoveel geld! Voor zo'n afgelegen, armetierig lapje grond! Mijn spaargeld was genoeg voor hoogstens een paar olijfbomen. Op de terugreis keek ik zwijgend uit het raam. Het dorre landschap gleed voorbij. Maar mijn vader kwam met een beter idee. 'Blijf ijverig piano studeren, zorg dat je goede cijfers haalt. Ik ben van plan een muziekwinkel te openen. Dan gaan we samenwerken en koop ik een huis voor je.'

Waar had mijn vader het over, we hadden toch geen geld? Een paar maanden later vroeg mijn vader of ik meeging om een winkelpand te bezichtigen. Abu Nisar was een van de meubelmakers bij wie mijn vader jaren geleden tevergeefs had gesolliciteerd. Ook die wilde destijds geen blinde in zijn werkplaats hebben. Maar nu was Abu Nisar gestorven, de meubelmakerij was gesloten en zijn zoons ruzieden over de erfenis. Het pand stond te koop voor een fractie van de werkelijke waarde.

De onroerendgoedprijzen in Yarmouk waren intussen de pan uit gerezen. Het voormalige vluchtelingenkamp was veranderd in een populaire winkelwijk, zelfs de Syriërs wilden hier graag een winkel openen. Er woonden zo'n

650 000 mensen in Yarmouk en er kwamen elke dag honderdduizenden mensen hun inkopen doen. De Yarmoukstraat en de Palestinastraat zaten vol chique winkels. Je moest minstens 30 miljoen pond (615 000 euro) meebrengen als je daar een middelgroot winkelpand wilde kopen, of een miljoen pond (20 500 euro) per jaar om er een te huren. Zelfs de portieken werden verhuurd, zo lucratief was het.

Kledingwinkels bleven er tot middernacht open, elektronicawinkels tot vier uur 's ochtends, de gigantische dvd-winkels en de vele restaurantjes waren zelfs 24 uur per dag geopend. Op de soek, de markt, waren kruiden en specerijen uit de hele wereld in overvloed verkrijgbaar en er concurreerden meer dan honderd goudhandelaren met elkaar. En boven het gedrang van de mensen dreven de rookflarden van de grillkraampjes. Yarmouk vibreerde, ademde, lachte en pulseerde met de hartslag van de toekomst.

Het winkelpand dat we gingen bezichtigen lag aan het andere eind van de Yarmoukstraat, tussen allemaal meubelmakerijen, smederijen en slotenmakers in. Voor een stoffig rolluik, dat zo te zien in geen jaren open was geweest, troffen we Nisar, de zoon van Abu Nisar. Hij had een grote sleutelbos bij zich en het duurde even voor hij de juiste sleutel had gevonden. Hij bukte zich, stak de sleutel in het zware hangslot – en er gebeurde niets. Nog een keer. Tevergeefs. Het slot was vastgeroest.

'Aeham, ga eens ergens wat olie halen,' vroeg mijn vader.

Ik ging naar de werkplaats ernaast waar aluminium raamkozijnen werden gemaakt, vroeg of ik even een flesje olie mocht lenen en gaf het aan Nisar. Die liet een paar drupjes in het slot vallen, probeerde het opnieuw – en klik, daar sprong het open. Het zware rolluik ging ratelend omhoog.

Mijn vader glimlachte stilletjes. Hij keek met zijn oren en beoordeelde vertrekken naar hoe ze klonken. En wat hij hier hoorde, leek hem te bevallen.

Het was donker in de winkel. Ik ging naar binnen – en struikelde meteen. Ik had de twee treden naar beneden niet gezien. Nisar ging ons voor en deed het licht aan. Ik wist niet wat ik zag. Het was een gigantische ruimte.

‘Maar papa! Dit is toch veel te groot voor mijn 25 000...’ begon ik.

‘Ssst,’ deed mijn vader. Ik begreep het. Wat ging dat Nisar aan?

We inspecteerden de voormalige werkplaats. De zoons hadden alle machines verkocht. Hier en daar lag nog een dikke laag zaagsel, de muren waren zwart van het roet. Abu Nisar had als hij het koud had in een ton een vuurtje gemaakt en in de rook gewerkt. Geen wonder dat hij op zijn vijftigste was overleden.

Mijn vader liep door de ruimte naar de rechtermuur.

‘Voorzichtig,’ riep ik, ‘die muur is vies!’

Maar hij liep toch verder, betastte de muur, hield zijn oor ertegen en luisterde. Toen liep hij naar de linkermuur en luisterde ook daar. Weer die wetende glimlach. We namen afscheid.

Op de terugweg legde hij het me uit: hij wilde controleren of je de burens kon horen. Want in dat geval waren de muren dun en zouden de burens er misschien last van hebben als we muziek maakten in de winkel. Maar hij had niets gehoord.

Een paar dagen later kwam Nisar bij ons thuis met het koopcontract. De helft van de koopsom moesten we meteen betalen. Mijn ouders waren al lang aan het sparen, zo hoorde ik nu. Ze hadden hun geld opgeborgen in een houten geldkist die mijn vader in de zware kleerkast had vastgeschroefd. Nu legde hij voor mijn verbaasde ogen 750 000 pond (15 000 euro) op de tafel. En vroeg mij het contract te tekenen.

Het geld voor de tweede termijn leende hij bij zijn schoonvader, die net als de meeste andere Syriërs geen spaarrekening bij een bank had, maar zijn spaargeld had belegd in goud, in sieraden voor zijn vrouw. Hij gaf mijn vader een gouden ketting, die ook nog eens 30 000 euro waard was. Over een jaar zou hij er net zo een terugkrijgen.

We begonnen direct met de renovatie. Mijn vader had geen piaster meer over, dus deden we alles zelf. De vloer was niet meer te gebruiken en omdat mijn vader ruimte wilde winnen, besloten hij en oom Sadik hem eruit te slopen. Ook oom Mohammed kwam elke vrijdag helpen. Ze schepten het puin op een handkar, en mijn vader en ik liepen ermee naar een plek buiten Yarmouk waar je gratis afval kon storten. Voor een vracht hadden we een uur nodig, na twee vrachten waren we alles kwijt.

Een halfjaar werkten we elk weekend. Mijn broer hielp bijna nooit. Soms kwam hij, hielp met tegenzin een uurtje mee, kreeg ruzie met mijn ouders en vertrok. Een keer waren er vrienden van mij meegekomen om ons te helpen. Mijn broer zat erbij en speelde spelletjes op zijn mobiel. Toen ik hem erop aansprak, sprong hij woedend op en duwde me omver.

‘Hoe kun je dat nou doen!’ riep ik verontwaardigd.
‘Waar mijn vrienden bij zijn!’

‘Jij hebt helemaal niks over mij te zeggen!’ snauwde hij.
En weg was hij.

Wat mis ik dat soort ruzies nu.

Toen alle puin geruimd was, legde mijn vader elektra aan. Een vakman had zo’n klus in twee dagen geklaard, hem kostte het een paar weken. Maar goed, het was ook de eerste keer dat hij zoiets deed. De muren verfden we in drie kleuren met restjes die we van een kennis hadden gekregen. Oom Mohammed legde lichte granieten tegels op de vloer, de grote etalageruiten werden afgeleverd en als laatste het naambord. Wat was ik trots toen twee

mannen het boven de deur schroefden: AEHAM-MUZIEKWINKEL stond erop, voor iedereen zichtbaar. Plechtig overhandigde mijn vader me mijn eigen sleutel.

Het eerste wat we een paar dagen later voor 5 Syrische pond (10 cent) verkochten, was een *risha*, een plectrum waarmee je de snaren van de Arabische luit aanslaat. Een paar jaar later, toen de Aeham-Muziekwinkel bloeide, toen we honderden leerlingen hadden en mijn vader in een andere werkplaats de supervisie had over de productie van 450 luiten per maand – waarvan de beste naar Dubai werden verstuurd en vandaar over de hele wereld –, zeiden we vaak tegen elkaar: het is allemaal met één *risha* begonnen.

A Room of One's Own

En toen, eindelijk, ontdekte ik de muziek. Al die jaren had ik pianogespeeld zonder dat het me echt raakte. Ik had het gedaan omdat mijn vader het wilde. Ik wilde hem gehoorzamen en een goede zoon zijn. Natuurlijk waren er periodes geweest dat ik ambitieus was en dat ik probeerde een voortreffelijk pianist te worden. Maar de ware liefde voor de muziek was uitgebleven.

Maar nu, op mijn zestiende, ontwaakte die liefde. Het werd me duidelijk dat ik een prachtige taal beheerste. En die begon ik nu te onderzoeken.

Er zou dit jaar sowieso veel voor me veranderen. Ik zat inmiddels op de middelbare school, waar ik het verschrikkelijk vond. De docenten waren incompetent en de meesten van mijn klasgenoten waren lompe leeghoofden die alleen maar aan blowen en seks konden denken. Ik spijbelde zoveel ik kon, klom over de hoge schoolmuur, pakte mijn fiets en vluchtte naar onze winkel. 's Morgens was die officieel nog gesloten, daarom kon ik me er ongestoord terugtrekken. Een ongekennde luxe.

In Yarmouk, de drukste wijk van de stad, was niemand ooit alleen. Onze woning was klein, ik sliep met mijn broer in een stapelbed; hij boven, ik beneden. Als ik piano oefende, luisterde mijn vader altijd mee. En waagde ik het eens iets anders te spelen dan Beethoven of Bach, dan kwam hij achter me staan en waarschuwde hij me.

‘Aeham, wat heb je daar nou aan? Hou je nu bij de klassieken!’ In zijn ogen speelde ik ook niet voor mijn plezier. Alles wat ik speelde moest een oefening zijn, altijd moest mijn blik op de toekomst gericht zijn, op het toelatingsexamen voor het conservatorium – ook al was dat pas over een paar jaar. Dus moest ik Beethoven en Bach spelen, altijd maar Beethoven en Bach. Jazz? Arabische muziek? Het was verspilling van mijn kostbare tijd. ‘Leer nou eerst maar voor je examen, jongen. Het plezier kan wachten,’ zei hij.

Maar in onze winkel kon ik spelen wat ik maar wilde. Van pop en jazz tot Arabisch. Of alles door elkaar: Arab-pop-jazz, of hoe het ook maar heette, wat ik nu allemaal ontdekte.

Moest mijn vader me thuis aansporen om te oefenen, in de winkel kon ik er geen genoeg van krijgen. Soms speelde ik er wel vijf uur per dag.

In die tijd was Ziad Rahbani, de Libanese vrijdenker en satiricus, mijn absolute held. Hij was een begenadigd componist en een virtuoos jazzpianist. Al op zijn zestiende schreef hij liedjes voor zijn moeder, Fairouz, de ster van het Oosten, de grote diva uit Beiroet. Hem wilde ik evenaren. Ik begon te dromen over hoe het zou zijn als ik tóch van de muziek mijn beroep zou maken. Hoe zou het zijn om op grote podia te spelen en overspoeld te worden door applaus?

Daar bestond mijn leven nu dus uit: mijn verschrikkelijke middelbare school en mijn liefde voor muziek. Maar er kwam nog iets bij. Syrië veranderde in die tijd drastisch. In 2000, toen ik twaalf was, was de oude Assad overleden en zijn zoon Bashar aan de macht gekomen. Aan de gewelddadigheid van het regime was niets veranderd, de martelkerkers zaten nog steeds vol. Maar op een aantal gebieden liet het nieuwe regime de teugels wat vieren. Als je onder de oude Assad een antenne op je dak zette om de tv-zenders van buurlanden

te ontvangen, kon je al in de gevangenis belanden. Bashar was minder streng. Hij stond zijn onderdanen toe satelliettelevisie te kijken, mobiele telefoons te kopen en op het web te surfen. Hoewel veel websites nog verboden bleven.

In 2003, toen ik vijftien was, was op een satellietzender het eerste seizoen van *Star Academy* te zien. Het was een talentenjacht die in Beiroet werd opgenomen en in de hele Arabische wereld, van Mauritanië tot Irak, werd uitgezonden. Tot dan toe namen veel Syriërs muziek als hobby, laat staan als beroepsperspectief, niet serieus. Muziek was voor zigeuners, hoorde je vaak. Maar met *SuperStar* en later *Star Academy* raakte een hele generatie in de ban van de roem. Jongeren wilden opeens massaal een instrument leren spelen – en opeens keken mijn vrienden op tegen mij, als pianist.

Ondertussen kelderden mijn rapportcijfers in razend tempo. Ik was altijd een redelijk goede scholier geweest, daar had mijn moeder op toegezien. Mijn kleuterschool en mijn basisschool stonden onder toezicht van de VN; de leraren verdienden er een prima salaris en deden hun best. Op de middelbare school waar ik nu op zat kregen de docenten ronduit slecht betaald, zoals overigens op alle Syrische staatsscholen. Hun salaris was rond de 5000 pond (80 euro) per maand; amper genoeg om van te leven. Geen wonder dat de kwaliteit van het onderwijs veel docenten weinig kon schelen. Er waren er heel wat bij die alleen naar de school leken te gaan om aan bijlesleerlingen te komen, zodat ze 's middags hun salaris konden aanvullen.

Mijn middelbare school stond een eindje buiten Yarmouk en er zaten ongeveer evenveel Syrische als Palestijnse leerlingen op. Het had meer van een gevangenis dan van een school. In de pauzes werden we gelucht en op het schoolplein gold dan het recht van de

sterkste. Sommige leerlingen rookten hasj, andere dronken Armeense gin uit een zakflacon, of lurkten aan een flesje Simo, Syrische hoestsiroop met codeïne. De muren rond het schoolplein waren volgekalkt met schunnige tekeningen en de goorste schuttingtaal. De wc heb ik in de drie jaar dat ik op deze school zat, maar één keer durven gebruiken. Een waar drugsparadijs was het.

Midden op het schoolplein stond een basket, waar de grootste schoft uit mijn klas zijn straffen uitdeelde. Zijn handlangers pakten je bij je armen en benen en knalden je met je benen wijd tegen de paal van de basket. Ik probeerde deze types zo veel mogelijk te ontwijken. Ik vermeed hun blik en ging ze overal uit de weg. Toch kregen ze ook mij een keer te pakken.

‘Hé, Aeham, wat sta je dom te kijken, man!’ riep een van de jongens. En tegen zijn baas: ‘Volgens mij moeten we hem eens even op z’n flikker geven!’

‘Ja, daar zeg je wat,’ zei die vrolijk. Waarop twee jongens me bij mijn benen grepen en me naar de basket sleurden. Ik had het geluk dat niemand mijn armen vasthield, zodat ik me nog enigszins met mijn handen kon afweren. Maar een paar dagen later voelde ik het nog.

Dat was voor deze jongens maar kinderspel. Het werd pas menens als ze hun messen trokken en hun tegenstanders gingen bewerken om ze een lesje te leren. Docenten die toezicht hielden? Een directeur die straf uitdeelde voor gewelddadigheden? Nergens te bekennen.

Het was ook deze gangster aan wie ik mijn bijnaam te danken had. Omdat ik zo klein en zo tenger was noemde hij me een keer ‘Fidshle’, oftewel Radijsje. Het werd prompt mijn bijnaam op school. Ik haatte het.

Wat een geluk dat iemand ooit treden uit de schoolmuur had gebikt, zodat je aan de hel die middelbare school heette kon ontsnappen. Als de situatie me al te netelig werd en niemand me zag, klom ik over het hek, sprong ik op mijn fiets en reed ik terug naar Yarmouk. Daar schoof

ik dan zachtjes het rolluik van onze winkel omhoog, deed de deur open en sloot hem direct weer af. Pas in het achterste deel van de winkel deed ik het licht aan, zodat niemand me zou zien en ook niemand me zou komen storen. Eerst zette ik water op en maakte ik een kop '3 in 1', oploskoffie met melkpoeder en suiker. Waarna ik het deksel van de piano openklapte – en op reis ging.

Hoe mijn vader argwaan kreeg, weet ik niet. Maar op een dag kwam hij opeens samen met Mohammed, mijn strengste oom, naar school om poolshoogte te nemen. De directeur nam ze mee naar mijn klas en vroeg aan de leraar waar ik was, maar die haalde zijn schouders op. Nee, Aeham Ahmad had hij niet gezien.

Tja, hoe kon het ook anders, ik zat immers in de winkel piano te spelen. Tot mijn telefoon plotseling ging.

'Aeham, waar ben je?'

'Eh... op school?'

'O ja, en waar dan? We staan hier met de directeur in jouw klas.'

'Eh, ik zit op de wc,' riep ik. 'Ik voel me niet lekker.'

'Wat is hier aan de hand? Kom onmiddellijk hier naartoe.'

Koortsachtig zocht ik een oplossing. Ik moest direct naar school. Ik moest mijn geheim beschermen.

'Ik voel me niet goed!' kreunde ik in mijn telefoon, terwijl ik de winkel afsloot.

'Waarom heb je je dan niet ziek gemeld?'

'Ik kom er nu aan.'

Ik scheurde er vandoor. Met gevaar voor eigen leven jakkerde ik door rood en sneed ik auto's af. Zeven minuten, acht minuten. Na tien minuten belde mijn vader opnieuw.

'Aeham, waar zit je?' brieste hij.

'Op de wc! Ik kon de deur niet open krijgen!'

'Ik geloof er niks van!'

'Hij is nu open. Geef me nog een paar minuten.'

Ik zette mijn fiets op slot, rende naar de muur, klom naar boven, slingerde mijn been eroverheen – en keek recht in het gezicht van de directeur, die al even verbouwereerd was als ik. Hij was naar me op zoek gegaan en liep net over het schoolplein toen ik achter de muurrand opdook. Terwijl hij op me af liep, mepte hij verbeten met zijn rietje op zijn hand.

‘Zo, dus deze jongeman voelt zich niet lekker,’ gromde hij. Hij pakte me bij mijn oor en sleepte me mee naar zijn kamer. De tranen stonden in mijn ogen. De droom is uit, dacht ik, het is voorbij. Ze hebben het ontdekt. Nu kan ik nooit meer aan deze hel ontsnappen.

‘Uw zoon Aeham is een leugenaar,’ riep de directeur toen we zijn kamer binnenkwamen. Mijn vader en mijn oom zaten er al te wachten. ‘Hij was helemaal niet op de wc,’ zei de directeur. ‘Ik heb hem betrappt toen hij over de muur klom.’

‘Waarom lieg jij tegen ons?’ vroeg mijn vader boos. ‘Waar heb je gezeten?’

Uit pure radeloosheid biechtte ik alles op, ook dat ik in de winkel was geweest. ‘Jullie hebben geen idee hoe het hier is,’ jammerde ik. ‘Ik hou het hier niet meer uit. Iedereen vecht hier met elkaar, iedereen rookt hier hasj. Ik weet echt niet wat ik hier moet.’

‘Maar wat deed je dan in de winkel?’ vroeg mijn vader.

‘Pianospelen.’

‘Doe je dat vaker?’

‘Ja.’

Nu mengde de directeur zich weer in het gesprek – maar niet om op mijn tirade te reageren. Hij was geïnteresseerd in muziek. ‘Wat is dat voor winkel?’ wilde hij weten. Mijn vader legde het hem uit. Even later zaten ze over bruiloftsmuziek te praten en kwamen ze verbaasd tot de ontdekking dat ze een wederzijdse vriend hadden uit hun studietijd en dat ze twee dagen later naar dezelfde bruiloft zouden gaan.

De directeur pakte de telefoon en belde de conciërge. 'Breng thee,' riep hij in de hoorn, 'thee voor de geachte heren!' Even later zaten we op zijn kantoor zoete zwarte thee te drinken en was het einde van de vijandelijkheden bezegeld.

'Je bent een slecht mens,' fluisterde mijn oom tegen mij, terwijl mijn vader en de directeur met elkaar zaten te praten.

'Waarom?'

'Je moet niet spijbelen. Je moet leren.'

'Maar je leert hier niks.'

Bij het afscheid omhelsden de directeur en mijn vader elkaar vriendschappelijk. Het was al bijna middag, ik hoefde niet meer terug naar mijn klas. Met zijn drieën gingen we naar huis.

'Waarom doe je dit?' vroeg mijn vader.

Ik legde het allemaal nog een keer uit. De pestkoppen, de drugs, de incompetente leraren. O, wat haatte ik die school!

'Ik zal je er geen straf voor geven,' zei mijn vader, 'maar je moet wel gewoon naar school. Je houdt direct op met spijbelen.'

Ik dacht even na. En toen zei ik, zo diplomatiek als ik kon: 'Beloven kan ik het niet, maar ik zal het proberen.'

Thee moet trekken

Vanaf toen leidde ik een dubbelleven. Op school bleef ik het zielige 'Radijsje' en de gemene jongens lieten me alleen met rust omdat ik ze uit de weg ging of liefjes tegen ze glimlachte. Maar zodra ik de sleutel van onze winkel omdraaide, betrad ik een nieuwe wereld. Mijn wereld, waarin ik mezelf kon ontdekken. Natuurlijk ging ik door met spijbelen, er was alleen één ding veranderd nadat ik tegen de lamp was gelopen: ik moest beter op mijn tellen passen. Want nu controleerde de directeur regelmatig of ik wel in mijn klas was. Gelukkig was hij er zelf heel vaak niet – geen idee waar hij uithing. Ik hoefde alleen maar langs zijn kamer te slenteren om te kijken of zijn deur op slot zat. Zo ja, dan was de kust veilig. Dan liep ik onopvallend in de richting van de muur, klom er bliksemsnel overheen, sprong op mijn fiets, racete naar de winkel, maakte een '3 in 1' voor mezelf klaar – en haalde diep adem.

Soms zat ik urenlang alleen maar te improviseren. Hoe heette dit akkoord? Wat gebeurde er als ik deze interval veranderde? Waar zat de septime? De none, de undecime van deze grondtoon? Hoe klonk dit akkoord als je het anders samenstelde?

Soms zat ik alleen maar een beetje te dagdromen. Dan fantaseerde ik erover hoe het zou zijn als ik toegaf aan de sociale druk en meedeed met de jongens in mijn klas. Hasj

roken en op meisjesjacht. Soms probeerde ik me voor te stellen hoe het zou zijn om een gezin te stichten, om vrouw en kinderen te hebben. Zou ik een goede vader zijn? Soms droomde ik dat ik doorgebroken was als muzikant. De mannen zouden me op mijn schouder slaan en de vrouwen naar me knipogen. Zelfs de macho's uit mijn klas zouden tegen me opkijken en ze zouden me nooit meer Radijsje noemen.

Soms zat ik urenlang muziek te luisteren. Het Taksim Trio, drie begenadigde musici uit Istanbul, dat zigeunermuziek, klassieke Arabische muziek en jazz combineerde. Marcel Khalife, de virtuoze luitspeler en componist uit Libanon, die de Arabische luit een nieuwe impuls gaf en protestliederen zong. En altijd weer luisterde ik naar de muziek van Ziad Rahbani, mijn held.

Ziad Rahbani was een soort mix van Wolf Biermann en Serge Gainsbourg; hij was geëngageerd, hij was poëtisch en hij was bandeloos. Rahbani kwam uit de beroemdste kunstenaarsfamilie van Libanon. Zijn vader en zijn oom waren samen de Rahbani Brothers, populair om hun musicals en films. En de schlagers van zijn moeder Fairouz vertolken nog altijd het levensgevoel van de generatie van mijn ouders. Op zijn tiende schreef Ziad Rahbani zijn eerste gedichten, en toen in 1975 de Libanese Burgeroorlog uitbrak had hij al drie soloalbums uitgebracht. Hij was toen negentien.

Ik was idolaat van hem. Ziad Rahbani was echt vrij, een excentriekeling, die op het laatste moment concerten afzegde omdat hij niet in de goede stemming was voor een optreden. Die het haatpreken en ophitsen door voorgangers in kerken en moskeeën bekritiseerde en onrechtvaardigheden aan de kaak stelde. 'Wat zijn dit voor tijden,' zingt hij in 'Shou Hal Ayyam', een van zijn sociaalkritische liederen. Het is te vinden op Spotify:

Ze zeggen dat de rijken hun geld geven aan de armen.
Nou, dan verdeelt het geld zichzelf zeker zo ongelijk;
de een heeft een vermogen en een ander nog geen
stuiver.

Ze zeggen: in het zweet zijns aanschijns heeft hij al zijn
geld verdiend. Maar hoe komt hij dan aan die miljoenen
terwijl we nooit één zweetdruppel hebben gezien?

Ze zeggen: het zit de rijken in het bloed om hun geld
uit te delen. Ze zijn absoluut niet gierig, integendeel.
Ze denken altijd aan jullie, lieve mensen.

En dan eindigt het met de woorden:

Al dat gejatte geld, niet te tellen of te meten, is ooit de
mensen uit de zak geklopt. En daar moet het ook weer
terug: in de zak van de mensen.

Wie wil begrijpen hoe ik me in die jaren voelde, hoe depri
ik was, hoe doordrenkt van muziek, moet bij Spotify maar
eens 'Bala Wala Chi' intypen, de titel van het beroemdste
liefdeslied van Rahbani (in het Nederlands 'Zonder alles'),
met als ondertitel Hubb Yasari ('linkse liefde'):

In onze liefde draait het niet om geld en al helemaal
niet om de ponden, het draait ook niet om land of
sieraden. Kom, laten we in de schaduw gaan zitten. De
schaduw is van niemand. Hou van me en denk erover
na.

En verder:

Ik hou van je, alleen van jou, zonder alles. Zonder al je
kleren, zonder alle poeha, zonder de vrienden van jouw
vrienden, de irritante en de leuke vrienden, zonder de
preken van je ouders, zonder valse wimpers, zonder

mascara, zonder geklets van tantes, zonder alle flauwekul! Kom, laten we in de schaduw gaan zitten. De schaduw is van niemand.

Ik kon geen genoeg krijgen van dat lied. Ik vond het geweldig hoe Rahbani Arabische volksmuziek met pop en jazz combineerde tot iets heel nieuws. Die kant wilde ik op. Hij was mijn grote voorbeeld.

En toen op een dag een kennis met een zelfgeschreven gedicht bij me kwam met de vraag of ik het op muziek wilde zetten – toen durfde ik het aan. En dat was iets ongehoords.

Op de muziekschool hadden ze me ingeprent dat muziek iets eerbiedwaardigs is. Dat ik me klein moest voelen vergeleken met de eeuwige genieën. Zomaar even een liedje schrijven? Daarvoor moest je minstens vijf jaar compositie hebben gestudeerd aan het conservatorium. Zo had ik het geleerd. Ziad Rahbani hielp me die onzin overboord te zetten.

Mijn eerste liedje heette ‘Meen illi allak’: Wie heeft je dat verteld – een liefdesliedje. Een paar dagen zocht ik naar de juiste toonsoort bij de tekst, toen bedacht ik een melodie en stelde ik de akkoorden vast: g mineur, C mineur, d mineur. Een harmonische mineurladder, heet dat in vaktaal, de Europese harmonie die het dichtst bij de Arabische komt.

Als er in die tijd iemand in de winkel kwam, klapte ik meteen het pianodeksel dicht, alsof ze me op heterdaad hadden betrapt. En dat terwijl er helemaal niets te zien was.

Toen mijn eerste kleine compositie klaar was, liet ik die aan een paar vrienden horen. Maar niet aan mijn vader. Ik was bang voor zijn kritiek. Ik wist wat hij zou zeggen: dat je niets had aan zulke muziek, dat het me alleen maar afleidde van de klassieke muziek. Misschien zou hij me

zelfs uitlachen, en dat kon ik absoluut niet hebben, dan was alle moed me in de schoenen gezonken.

Ik schreef maar twee andere stukken in die tijd. Later, in de oorlog, toen de liederen zomaar in me opborrelden, begreep ik dat ik zonder die stille uren in de winkel, zonder die tijd van zaaien, later nooit zo productief had kunnen worden. Ik zoog me vol met klanken en ideeën. Het duurde een paar jaar voor ze, veranderd, weer aan de oppervlakte kwamen. En toen was het al oorlog.

In Syrië zeggen we: thee moet trekken. Hij heeft zijn tijd nodig. Alleen als je het geduld hebt de blaadjes een tijdje in de pot te laten zitten, wordt de thee perfect. Zo was het met mij ook. Soms zeggen collega-musici nu dat mijn melodieën zo sprankelend zijn en mijn akkoorden zo origineel. Ze vinden hun oorsprong in die periode in de winkel, toen ik de rust had om mezelf te vinden.

Zelf zingen deed ik in die tijd niet. Ik vond mijn stem niet mooi, ik dacht dat hij niet goed genoeg was. Ik vroeg anderen de liedjes te zingen en begeleidde hen op de piano. Zelfs toen de bommen al vielen, toen ik al aan de lopende band liedjes componeerde, weigerde ik zelf te zingen. Liever begeleidde ik volkomen onmuzikale jongens dan dat ik mijn eigen stem liet klinken.

Pas toen de anderen gedeprimeerd raakten en niet meer wilden zingen, toen ik echt niemand meer had om te begeleiden, pas toen durfde ik het. Ik reed mijn piano tussen de ruïnes, deed mijn ogen dicht en zong.

In mijn examenjaar was mijn cijferlijst helaas nogal beroerd. In Syrië heet het eindexamen *baccalauréat*, net als in Frankrijk. Syrië was, nadat de Turken waren vertrokken, tussen 1923 en 1943 Frans mandaatgebied, en een van de dingen die de Fransen deden was het hervormen van het onderwijssysteem.

Bij het baccalauréat kon je 320 punten halen. Ik had er 118; drie meer dan het minimum van 115, ik was met de hakken over de sloot geslaagd.

Maar hoe had het ook anders gekund; ik was nauwelijks op school geweest. Het was maar goed dat ik andere toekomstplannen had.

De Syrische samenleving kwam in beweging, de talentenjachten op televisie leverden er de soundtrack bij. Het was in 2003 begonnen met *SuperStar* en al snel volgden *Star Academy* en *Arab Idol*. De elegantie, de kleding, de sportschooltorso's, de getoupeerde kapsels – plotseling spoelde de popcultuur van Libanon de Syrische woonkamers binnen. Het bracht de mensen het hoofd op hol, knaagde aan de strenge zeden en wekte de illusie dat iedereen een greep naar het sterrendom kon doen. Ook jij! Vanuit het niets, hoe onbeduidend je ook was. Het enige wat je nodig had was talent. 'We zien elkaar in Beiroet', het motto van een van de presentatoren, werd een gevleugelde uitdrukking.

'Heb je gisteren die man uit Gaza gezien?' fluisterden mijn leerlingen de volgende dag als er weer een uitzending was geweest – ik gaf in die tijd al muziekles. 'Geniaal was hij, hè? Hij komt in de finale.'

'Wat vind je daar nou zo geweldig aan?' vroeg ik.

'Er heeft nog nooit iemand uit Gaza de finale gehaald.'

'Ja, en de volgende keer is het iemand uit Algerije. Ik zou nooit bellen en 10 pond uitgeven om mijn stem uit te brengen.'

Nee, ik vond die talentenjachten maar niks. De muziek was simpel, de teksten waren vlak. Maar onze zaak profiteerde wel van de hype. De jongens en meisjes die vandaag aan *SuperStar* gekluisterd zaten, stonden morgen bij ons in de winkel met de vraag of ze les konden krijgen. Elke superstar moest tenslotte klein beginnen, met solfège, met de eerste grepen en akkoorden. Wat een

gelukkig toeval dat wij net in die jaren onze winkel openden!

Op een dag, onze winkel was nog maar een paar weken open, kwam een man de zaak binnen die informeerde of we ook wisten waar zijn dochter pianoles kon krijgen.

‘U hebt geluk,’ antwoordde mijn vader, ‘we hebben hier een professionele pianist in dienst.’ Hij wees naar mij. ‘Alstublieft. Dit is Aeham, onze pianoleraar.’

‘Die jongen?’

‘Ja! Hij heeft aan de staatsmuziekschool gestudeerd, een student van Vladimir Zaritsky.’ Dat klonk niet slecht.

‘Wat kost het per les?’

‘200 pond (4 euro),’ antwoordde mijn vader.

‘Pardon? Dat is veel te duur!’

‘Normaal kost een les 300 pond,’ begon mijn vader te onderhandelen. Het handelen zat hem in het bloed, maar het is ook onze volksaard. ‘Dit is echt een spotprijs. Weet u wel wat een privéles aan de muziekschool kost? 500 pond!’

Ik had geen enkele ervaring als muziekdocent. Waarom maakte hij meer van mij dan ik was?

‘Goed dan, 200 pond,’ gaf de man toe. ‘Maar hij moet bij ons aan huis komen lesgeven.’

‘Dat gaat niet,’ zei mijn vader. ‘Ik heb hem hier in de winkel nodig.’ Dat was waar. Hoe kon een blinde alleen op een muziekwinkel passen? Hoe handig mijn vader ook was, één ding kon hij niet: geld tellen. De Syrische bankbiljetten waren voor blinden niet leesbaar. Hij was al heel wat keren afgezet.

Maar de man stond erop dat de lessen bij hem thuis moesten plaatsvinden, en mijn vader gaf toe.

‘Goed,’ zei hij, ‘dan doen we de winkel zolang wel dicht en kom ik met Aeham mee.’

Drie keer zijn we naar hen toe gegaan, een halfuur lopen bij ons vandaan. Toen wist mijn vader de familie ervan te overtuigen dat het beter voor het meisje was als

ze op een echte piano oefende in plaats van op een keyboard. Eentje zoals bij ons in de winkel.

Vanaf dat moment ging alles vanzelf. Alleen al via deze man kregen we er nog zes andere leerlingen bij. Ik vond het lesgeven leuk. Binnen een paar maanden hadden we al tientallen leerlingen.

Mijn vader gaf luit-, accordeon- en vioolles, ik gaf les in solfège en piano. Dat was uniek in Yarmouk. Er waren wel een paar winkels die violen en gitaren verkochten, maar die boden geen muzikles aan en repareerden geen instrumenten.

Al snel kwam ik op het idee groepslessen te gaan geven. Muziek was nog altijd iets elitairs, onderwijs was duur en voor de meeste mensen onbereikbaar. Om nog maar te zwijgen van een instrument. Dus deelde ik mijn leerlingen in in groepen van tien. Elke leerling betaalde 500 pond per maand (10 euro) en had daarvoor recht op acht lessen. En bovendien – dat was de tweede vernieuwing – kregen ze hun instrument op krediet.

Mijn vader was er faliekant tegen. Les in groepen, dat levert toch niets op, waarschuwde hij, dat ging ten koste van de kwaliteit. ‘Klassieke muziek is toch geen stampot,’ zei hij.

En dat was niet zijn enige bezwaar. ‘Ze nemen een instrument op krediet en vervolgens zie je ze nooit meer terug. En dan sta jij met lege handen.’ Dat is ook inderdaad voorgekomen, zes of zeven leerlingen gaven zich op voor gitaarles, kregen een instrument mee naar huis en kwamen niet meer opdagen.

Toch zette ik mijn zin door. En het werkte. Sterker nog: het bleek een groot succes. Binnen de kortste keren hadden we tweehonderd leerlingen, die allemaal een instrument nodig hadden. We kwamen om in het werk.

Ik dronk nog steeds sloten ‘3 in 1’-koffie. En 3 in 1, bedacht ik op een dag, was ook het principe van mijn businessplan, dat ik nooit geschreven had.

Ten eerste: de groepslessen bespaarden me veel tijd en energie. Ten tweede: we verkochten veel meer instrumenten. En ten derde: het aantal leerlingen groeide pijlsnel. Je kon het uitrekenen, we liepen binnen.

Muziek voor iedereen! Die gedachte klinkt in Europa misschien triviaal, maar wij woonden in een land waarin klassieke muziek een statussymbool van de rijken was. Muziek maken – behalve volksmuziek – was iets voor de twee procent helemaal bovenaan. Nee! Muziek voor iedereen! Zonder arrogantie en klassentegenstelling. Mozart voor iedereen! Mijn vader had mij de toegang tot de muziek verschaft en dat privilege wilde ik aan zo veel mogelijk mensen doorgeven. Dat was mijn revolutie.

Het was een geweldige tijd. Ik genoot volop en mijn leerlingen waren dol op me. Ik had me voorgenomen het anders te doen dan mijn leraren op de muziekschool, die altijd liepen te mopperen. Ik maakte plezier met mijn leerlingen, stak ze aan met mijn enthousiasme, motiveerde ze door ze te prijzen en te waarderen.

‘Je bent goed!’ zei ik. ‘Als je een halfuurtje per dag meer zou studeren, kun je echt een topper worden.’

Mijn vader had een kennis die ook blind was en veel gevraagd werd als studiomuzikant. Hij was waarschijnlijk in heel Syrië degene die het meest verstand van keyboards had. Zodra er een nieuw model op de markt kwam, kocht hij het en probeerde alle mogelijkheden uit. Hij speelde in verschillende bands. Hij had een dochtertje van vijf, Sarah, dat hij naar mij toe stuurde: ik moest haar voorbereiden op het toelatingsexamen voor de staatsmuziekschool.

Sarah was een lief, mollig meisje. Dansen was haar lust en haar leven. Dat was haar echte passie. Pianospelen vond ze supersaai.

‘Waarom oefenen we op de piano? Waarom dansen we niet?’ vroeg ze.

‘Kijk eens hoe mijn vingers over de toetsen huppelen,’ zei ik. ‘Weet je wat we hier doen? We dansen met onze vingers. Pianospelen is ook een soort dans. Een vingerdans.’

Dat sprak haar wel aan.

Samen keken we naar *Amadeus*, de Hollywoodfilm over Mozart. Bij de balletscènes zei ik: ‘Zie je wel, Mozart schreef ook dansmuziek.’ Zo motiveerde ik haar.

Als ze een keer echt geen zin had, dwong ik haar niet, maar gaf ik haar vrij en ging ik bij haar moeder in de keuken zitten kletsen. Ik gaf haar ouders de tip hun dochter te belonen met chocola en zakgeld. Ook dat werkte. Ik moest altijd bij mezelf lachen als ik Sarah zag. Haar blinde vader met zijn grenzeloze ambitie, haar desinteresse – het kwam me allemaal zo bekend voor!

En Sarah hield vol. Ze werd toegelaten tot de muziekschool, ze leerde solfège en bleef slagen voor de halfjaarlijkse tussenexamens. Omdat haar ouders niet toegaven en haar bij de les hielden, door de teugels op het juiste moment aan te halen en ze op tijd weer te laten vieren, de juiste mix van beloning en dwang.

Kinderen willen de ene dag astronaut worden en de volgende dag ballerina, je kunt ze nooit in alles hun zin geven. Vaak weten ze zelf niet wat goed voor ze is, dus moeten de ouders de teugels in handen nemen. Als je een kind alleen laat doen wat het leuk vindt, leert het nooit iets. Je moet ervoor zorgen dat kinderen regelmatig oefenen op hun instrument, daar varen ze wel bij. Wat heb ik vroeger geklaagd over de strengheid van mijn vader – en wat ben ik hem nu dankbaar.

Het laatste wat ik van Sarah heb gehoord, was dat ze zich in Damascus voorbereidde op het toelatingsexamen voor het conservatorium. Ik zou heel trots zijn als ze dat haalde.

Een nog getalenteerder leerling was Mohammed Munaf. Op een dag stond hij bij ons in de winkel, een

sympathieke, flink uit de kluiten gewassen jongen. Hij zei dat hij luit wilde leren spelen.

‘Prima. Laten we beginnen met solfège,’ zei ik.

‘Maar ik wil luit leren spelen, geen noten zingen,’ sputterde hij tegen.

‘Je moet wel naar je leraar luisteren,’ zei ik streng. Hij gaf toe. We namen de eerste solfègeles door. Een paar dagen later kwam hij voor de volgende les. Hij had zijn huiswerk niet gedaan.

‘Niet boos worden,’ zei hij, ‘maar ik wil echt liever luit spelen.’

Nu was ik degene die toegaf. Ik mocht hem wel. ‘Oké, mij best,’ zei ik. ‘Heb je een luit?’

‘Nee.’

‘Koop er dan een tweedehands. Dat is veel voordeliger.’

Ik liet hem een paar modellen zien. ‘Mag ik vragen waar je werkt?’

‘Ik ben verkoper in een sportzaak.’

Ik wist hoe slecht dat betaald werd. Een verkoper in Syrië verdiende 4000 pond (80 euro) per maand. We kletsten wat en Mohammed vertelde van zijn droom: muzikant worden en een band oprichten. Dat wilde hij al heel lang. Maar zijn ouders waren arm, hij was van school gegaan en stond nu elke dag in de sportschoenenwinkel.

Ik pakte een voordelige luit. ‘Hier, neem deze. Je mag hem lenen. Maar zeg niks tegen je vader.’

Stralend vertrok hij. En vanaf dat moment stortte Mohammed Munaf zich op de muziek. Dag en nacht moet hij geoefend hebben. En hij had echt talent. Hij zoog het instrument in zich op alsof het een vitamine was die hij zijn leven lang had ontbeerd.

De Arabische korthalsluit heeft net als de viool geen frets, wat het moeilijk maakt precies de juiste toon te vinden. Op een middag gaf ik Mohammed een moeilijk stuk van Riad al-Sunbati. Hij plaatste zijn vingers meteen

goed en speelde meteen ook de volgende regel. Weer zo goed als foutloos.

‘Geweldig,’ prees ik hem, ‘ga door.’

Een halfuur later waren we door het stuk heen. Daar had ik niet op gerekend, we hadden nog tijd over. Dus gingen we naar onze computer en ik liet hem videoclipps met klassieke luitstukken van Riad al-Sunbati uit de jaren zestig en zeventig zien. Munaf was vol vuur. Dat was precies zijn muziek. Ik vertelde iets over de achtergrond van het stuk.

‘Laat eens meer zien van Riad al-Sunbati, meester Aeham,’ vroeg hij. Meester Aeham, zo noemde mijn leerlingen me.

‘Prima! Maar noem me alsjeblieft geen meester meer. Ik ben je vriend.’

Na een jaar had hij alle andere luitlerlingen ingehaald. En dat terwijl je vingers op zijn leeftijd veel minder makkelijk aan de moeilijke bewegingen van het luitspelen wennen dan bij een kind. Ook mijn vader had Munaf allang in zijn hart gesloten.

Ik had een idee. ‘Als het je echt menens is, bezorg ik je een paar privélerlingen. Dan kun je je baan opzeggen en heb je meer tijd om te studeren.’

Hij vloog me bijna om de hals. Ik zorgde dat hij drie privélerlingen kreeg, waarmee hij evenveel verdiende als in de sportzaak – en hij had de hele dag de tijd om luit te spelen. Hij zegde zijn baan in de sportschoenenwinkel op.

Zijn droom is uitgekomen. Tegenwoordig leidt Mohammed Munaf zijn eigen orkest. Hij speelt traditionele Syrische muziek. Vierentwintig zangers, vierentwintig muzikanten. Je ziet ze om de haverklap op de Syrische staatstelevisie.

Mohammed Munafs orkest is een uithangbord voor de regering om te laten zien hoe modern en goed en mooi het leven in Syrië is.

Op een gegeven moment zijn Mohammed en ik elkaar uit het oog verloren. Sinds 2012 om precies te zijn, sinds het begin van de oorlog. Tot dan toe waren we heel goede vrienden. Er waren perioden dat hij bijna elke dag in onze winkel kwam. En toen dreven onze werelden uit elkaar. Hij trad op voor de televisie, ik zat in Yarmouk en had niets te eten. Hij stond in een zwart pak in de schijnwerpers zijn orkest te dirigeren en ik maakte vuur van plastic flessen om pap van wilde planten te koken voor mijn gezin. We hebben elkaar nog één keer teruggezien, en dat was geen warm weerzien.

Voor de oorlog hadden we het nooit over politiek gehad. Niemand sprak in die tijd over politiek, dat was ook taboe. Nu bleek dat Mohammed aan de kant van het regime stond. Hij heeft nooit meer iets van zich laten horen.

Van Damascus naar Homs

Toen ik zeventien was, deed ik auditie voor het conservatorium van Damascus. Eigenlijk had ik met de muziekschool afscheid willen nemen van de klassieke muziek. Ik dacht echt een tijdje dat dat verleden tijd was. *Goodbye Beethoven*, Aeham Ahmad de concertpianist zou er nooit komen.

Maar nu wilde ik er toch mee doorgaan en het was mijn eigen beslissing, niet die van mijn vader. Omdat ik nu de ware liefde voor de piano had ontdekt. Omdat ik van een carrière als beroepsmuzikant droomde. Omdat ik verder wilde met mijn opleiding. Maar ook: omdat mijn cijferlijst zo bedroevend was dat ik bij de meeste andere studies geen schijn van kans maakte.

Dus meldde ik me opnieuw aan voor de vooropleiding bij Vladimir Zaritsky. Die kende ik immers al. We gingen verder waar we eerder waren gestopt.

Op de dag van de audities gonsde het van de spanning op het conservatorium. Overal op de gangen stonden zenuwachtige aspirant-studenten die opgingen in hun voorbereidingsrituelen. De tenoren zongen zich in, de violisten fiedelden voor zich uit en ik ging in de rij staan bij de pianisten die zich wilden inspelen. Daar stonden we, allemaal met onze partituren onder onze arm en allemaal even zenuwachtig.

Ik knikte de anderen toe. Veel kende ik er van gezicht, maar met niemand had ik ooit echt gepraat. Ook Sandybell was er, de schoonheid van de muziekschool, even onberispelijk en opgewekt als altijd. Er was ook één gehooftdoekte studente. Dat was ongebruikelijk, want het waren vooral kinderen uit christelijke en druzische families die naar de muziekschool gingen. En de soennitische meisjes die er rondliepen, droegen geen hooftdoek.

Nu was ik aan de beurt. Ik ging de zaal binnen, beklom het podium en ging achter de Steinway D zitten, hetzelfde model dat we een paar jaar eerder gestemd hadden in het huis van de minister van Defensie. Een krachtig instrument, grillig als een wedstrijdpaard en moeilijk in toom te houden voor wie gewend is op een eenvoudige Ukraïna te spelen. Tien minuten lang speelde ik me in.

Ik was de laatste in de rij geweest en straks zou ik – A. A. immers – als eerste aan de beurt zijn om voor te spelen. Zoals altijd. Dus bleef ik achter de vleugel zitten wachten.

Er kwam een examinerator de zaal binnen. ‘Wat doe jij hier?’ vroeg hij geïrriteerd.

Ik legde het hem uit.

‘Niks ervan, jij gaat naar buiten, wij roepen je straks op en dan kom je opnieuw binnen,’ zei hij nors.

Opeens herinnerde ik het me allemaal weer. De neerbuigende toon op de muziekschool. Dat je altijd maar moest gehoorzamen en voortdurend gekleineerd werd. De vijandigheid. Ik hoorde Ziad Rahbani alweer commanderen. En nu moest ik me weer koest houden voor de selectiecommissie. O, wat had ik hier een hekel aan.

‘Maar waarom?’ wierp ik tegen. ‘Ik ben als eerste aan de beurt. Waarom kan ik niet blijven zitten?’

‘Omdat dat de regels zijn.’

‘Ik heb schijt aan die regels,’ mompelde ik en ik stond op.

‘Pardon?’ beet hij me toe.

‘Niks,’ zei ik en ik liep de zaal uit.

Ik kookte. Wat een nare kerel. Ik voelde me weer even nietig als bij mijn eerste pianolerares. Wat deed ik hier in vredesnaam? Zwijgend bleef ik op de gang staan, zonder ook maar iemand aan te kijken. En toen werd ik naar binnen geroepen.

Op de voorste rij stoelen zaten de zes leden van de selectiecommissie. Ik beklom het podium weer en knalde mijn partituur op de lessenaar. De man met wie ik eerder een aanvaring had gehad, reageerde meteen.

‘Wat heeft dat te betekenen?’ vroeg hij.

‘Zo ben ik nu eenmaal,’ zei ik.

‘Laat maar liever op de piano zien hoe je bent,’ zei hij.

Ik had stukken voorbereid van Beethoven en Rachmaninov, een mazurka van Chopin en drie etudes van Czerny. Ik begon met Czerny en reageerde al mijn woede af op het stuk, snel en geforceerd spelend. Ik ramde de regels erdoor, bam, bam, bam...

En toen hield ik op met spelen. Ik kon niet meer. Mijn woede was sterker dan mijn wilskracht.

‘Dat was het,’ zei ik. Ik stond op en pakte mijn partituur. Ik wilde zo snel mogelijk weg. De andere leden van de jury keken me verwonderd aan.

‘Wat is er?’ vroeg de man.

‘Ik ben boos,’ zei ik.

‘Je moet blij zijn dat je hier mag voorspelen.’

‘Ja, zo is het. Ik moet blij zijn,’ zei ik. ‘Maar dat ben ik niet.’

‘Je kunt nu gaan,’ zei hij.

Grimmig reed ik naar huis.

De voorbereiding op mijn mislukte auditie leverde uiteindelijk één positief resultaat op: een nieuwe vriendschap. Ik stond een keer op een gang van het

conservatorium te wachten toen er een kaalhoofdige man vriendelijk lachend de trap af kwam. Wat? Lachte daar iemand naar me? Zomaar? Hier? Te midden van alle arrogantie? Dat was me nog nooit overkomen. Ik keek nog eens goed. Ja, verdraaid, hij lachte naar me. Dus lachte ik maar terug. We schudden elkaar de hand en stelden onszelf voor. Feissal Djammal heette hij.

Toen we elkaar twee weken later weer tegenkwamen, gingen we een kop koffie drinken. Hij kwam uit Aleppo, droeg een donkere hoornen bril en had groene ogen. Maar het opvallendste aan hem was zijn lach. Een vrolijke, onbekommerde, mateloze lach. De lach van een kind.

Feissal had in Italië piano gestudeerd, doceerde sinds kort aan het conservatorium en zou binnenkort met het Syrische staatsorkest optreden. Hij was een van de beste pianisten van Syrië. Hij bekende me dat hij het ook allemaal maar rare snuiters vond aan het conservatorium. Hij vond hun zelfingenomenheid bespottelijk, vertelde hij. Ik lachte. We waren het eens. Het leek erop dat we wel vrienden konden worden en we wisselden telefoonnummers uit.

De vrienden die ik tot dan toe had, begrepen niets van muziek en ik was ook met geen enkele muzikant bevriend. Met Feissal kwamen beide werelden bij elkaar. Het duurde niet lang of we zaten urenlang in zijn appartement naar de cd's te luisteren die hij van zijn reizen had meegebracht. Pianoconcerten in onvoorstelbaar goede vertolkingen, fuga's van Bach gespeeld op een klavechord. Hij hielp me het werk van Jean Sibelius te ontdekken, de Finse componist die zich op de grens van atonaliteit begeeft. Hij legde me uit hoe moderne kunst en moderne muziek met elkaar vervlochten zijn en wees me op muziek die ik nooit eerder had gehoord.

Soms gaf hij me ook pianoles. Hij liet me zien hoe ik mijn expressie kon verbeteren en spoorde me aan om emotioneler te spelen. Ik moest mezelf durven zijn,

datgene doen wat ik goed vond. Door Feissal ontdekte ik nieuwe registers in mezelf. Ik had veel aan hem te danken. Als wederdienst stemde ik af en toe zijn piano.

Maar een man van boven de dertig zonder vrouw en kinderen? Was dat niet verdacht? Er deden geruchten over Feissal de ronde. Een vage kennis van het conservatorium waarschuwde me dat Feissal op mannen viel en dat ik uit zijn buurt moest blijven. Misschien wilde hij wel wat van me!

Pff! Wat kon mij dat nou schelen. Dat was toch Feissals zaak. Of iemand jood of christen was, orthodox of ongelovig, homo of hetero – ik had me er nog nooit om bekommerd. Ik wist alleen dat Feissal een fantastisch mens was.

Soms spraken we met zijn drieën af, samen met Flavio, die ook aan het conservatorium doceerde. Dan gingen we wat drinken – zij bier, ik cola – of kookten pasta. Pasta moest je ‘al dente’ koken, benadrukte Feissal dan, een uitdrukking die ik niet kende. Ook gingen we wel samen naar het vakantiehuis van Flavio in de bergen van Sahnaya, om van het uitzicht te genieten.

Op een dag kocht Feissal een nieuwe auto. Samen namen we de snelweg naar Homs. Ik had wel een rijbewijs, maar had nog nooit buiten het oefenterrein van mijn rijschool gereden. Zelf had ik geen auto en ik had ook niemand een auto te leen durven vragen. Bij Feissal was dat anders. Een tijdje zat ik op de bijrijdersstoel te twijfelen – en toen vroeg ik het maar gewoon. Mocht ik misschien een stukje rijden?

Aanvankelijk reageerde hij sceptisch. Maar toen zette hij zijn auto aan de kant en stapte uit. Ik ging achter het stuur zitten en gaf gas. Het was een automaat, ik voegde probleemloos in en zette de auto een paar kilometer verderop weer aan de kant. Ik straalde van geluk.

Op een keer kwam Feissal terug van een tournee door Oekraïne met het Syrisch symfonieorkest. Samen

luisterden we in zijn appartement naar de cd's die hij had meegebracht. Ik vroeg of ik er een paar mocht lenen om ze te kopiëren, maar Feissal zei nee. Het waren zeldzame exemplaren, zei hij. Als er krassen op kwamen, kon hij ze nergens opnieuw kopen.

Maar ik kreeg de muziek niet uit mijn hoofd. Een paar weken later vroeg ik nog eens of ik de cd's mocht lenen, en ik beloofde dat ik er extra voorzichtig mee zou zijn. Ik zou ze alleen snel kopiëren en meteen weer terugbrengen. Maar nee, opnieuw schudde Feissal zijn hoofd.

Nou ja, dan niet. Ik vergat de cd's.

Een tijdje later moest Feissal een paar weken naar Aleppo. Hij belde om te vragen of ik op zijn appartement wilde passen en de planten water geven.

Ik stond versteld. Zoiets vroegen Syriërs elkaar nooit. Was er niemand anders die het kon doen?

'Mijn huis is jouw huis,' zei hij pathetisch. 'Je zou me er een plezier mee doen.'

Ik stemde toe, ging naar het appartement en gaf zijn planten water. En natuurlijk kon ik de verleiding niet weerstaan: ik kopieerde de cd's en zette ze onbeschadigd weer terug.

Maar ik had het nog niet gedaan, of ik begon me te schamen. Hoe had ik hem zo kunnen bedriegen, verweet ik mezelf. Een vriend die me vertrouwde, nota bene. En hij had nee gezegd. Hoe kon ik zoiets doen?

Vanaf dat moment voelde ik mijn geweten knagen. Elke keer dat ik Feissal zag, dacht ik: je moet het opbiechten. Een paar keer had ik een bekentenis op mijn lippen – en hield ik me toch weer in.

Ik kon het niet tegen hem zeggen, maar ik kon het ook niet blijven verzwijgen. Wekenlang liep ik ermee rond. En toen won de eerlijkheid.

'Feissal, ik moet je wat bekennen.'

'Dat je de cd's gekopieerd hebt?'

'Ja! Hoe weet je dat?'

‘Daar had ik je de sleutel voor gegeven. Ik had er spijt van dat ik nee had gezegd en ik zocht een omweg om je de muziek toch te bezorgen.’

Zo was hij. Zo bijzonder was onze vriendschap.

En toen kwam de oorlog en die dreef ook ons uit elkaar. Hij slingerde ons naar verschillende planeten, lichtjaren van elkaar verwijderd. Feissal Djammal zat in de opera van Damascus achter de vleugel en begeleidde beroemde sopranen die gastoptredens kwamen geven in Syrië. En ik zat in Yarmouk en duwde mijn ontstemde piano op een karretje om de bomkraters heen. Zijn leven ging door, mijn wereld viel in duigen.

Maar hij vergat me niet. Hij bleef me bellen en hij bleef informeren hoe het met me ging. Misschien was dat gevaarlijk voor hem. Misschien werd mijn telefoon wel afgeluisterd. Hij had heel wat te verliezen, maar het kon hem niets schelen, hij vond mij belangrijker. Zo zal ik me hem altijd herinneren.

Geloof het of niet, maar op mijn achttiende heb ik voor een tweede keer auditie gedaan voor het conservatorium. Wat een bizar déjà vu. De aanleiding was vergelijkbaar met de eerste keer: mijn examencijfers waren beroerd en mijn vader kon de droom dat ik concertpianist zou worden maar niet kon opgeven. Maar nu speelde ook mijn vriendschap met Feissal Djammal mee.

Ik liet mijn woede bekoelen, slikte mijn ergernis weg, pepte mezelf op en meldde me weer aan voor de vooropleiding bij Vladimir Zaritsky. Ik oefende zoveel ik maar kon naast mijn drukke werk.

Op de dag van de audities stonden mijn vader en ik om vijf uur op en namen we om zeven uur de minibus. Natuurlijk kwamen we veel te vroeg aan. We bestelden croissants en Italiaanse koffie in een van de chique cafés bij het conservatorium en mijn vader praatte op me in. Hij

prees me dat ik al zover gekomen was. O, hij was zo trots! Nog één kleine stap en dan was mijn doel bereikt. Ik knikte.

Toen het tijd was, stak ik de straat over naar het conservatorium. Ik sloot aan in de rij voor de grote zaal, ging naar binnen, speelde me in op de vleugel, liep weer naar buiten en wachtte op de gang tot ik werd opgeroepen.

‘Aeham Ahmad!’

Ik ging de zaal binnen. Op de eerste rij zat weer een zeskoppige jury, met daarin ook weer de man met wie ik het het jaar daarvoor aan de stok had gehad.

‘Ah, ben je daar weer?’ vroeg hij.

‘Ja,’ zei ik zo beleefd mogelijk. ‘Je kunt meermaals toelating doen.’

‘Ja, je kent de regels,’ zei de man, zinspelend op mijn brutale opmerking van het jaar ervoor. Hij was het niet vergeten.

‘Ja,’ zei ik. Ik had mijn vader beloofd dat ik me niet meer kwaad zou maken.

‘Wat speel je?’

‘Twee stukken van Chopin, een sonate van Beethoven, de vijfde prelude van Rachmaninov en twee etudes van Czerny.’

‘Ga je gang,’ zei de man.

Ik begon. Ik deed mijn best – en misschien was dat mijn fout. Ik speelde wel wat er stond, maar ik legde te veel emotie in mijn spel. Mijn spel was te intens, te overdreven.

Toen ik klaar was, pakte ik mijn partituren, knikte de jury toe en verliet de zaal.

Vijf dagen later doorkruisten mijn vader en ik de stad opnieuw om de uitslag op te halen. Ik zocht mijn naam op de lijst en las voor: ‘Aeham Ahmad, 60 procent.’ Ik was gezakt.

Zwijgend reden we naar huis. Ik was moe en bedrukt, maar mijn vader was nog meer uit het veld geslagen.

Dagenlang zei hij geen woord. De droom die hij twintig jaar had gekoesterd, was in rook opgegaan. Zijn zoon zou geen concertpianist worden. Ik vond het verschrikkelijk om zijn pijn te voelen.

Maar gelukkig was er nog een plan B. In de herfst van 2007 schreef ik me in aan de universiteit van Homs. Daar was een opleiding tot muziekdocent gestart, waarmee je op alle scholen in Syrië les kon geven. Mijn verbazing was niet gering toen ik bij de toelatingstest een oude bekende trof: Cosette Bakir, mijn voormalige docente aan de muziekschool. Ze bleek hoofddocent piano te zijn in Homs. Ik herinnerde me nog goed hoe ze me ooit voor 'papegaai' had uitgemaakt. En nu deed ze alsof we goede bekenden waren.

Ik slaagde zonder enige moeite voor de test. 'Ik heb Aeham zelf lesgegeven aan de muziekschool van Damascus,' verklaarde Bakir tegenover de andere leden van de toelatingscommissie. 'Hij komt in mijn talentenklas.' Ik kon een wrange glimlach niet onderdrukken. Destijds kon ze Mozarts Turkse Mars niet eens foutloos spelen. Wat wilde zij me nu nog leren?

Ik had geen zin om naar Homs te verhuizen. Onze winkel liep uitstekend, ik kon eigenlijk niet gemist worden. Bovendien wilde ik mijn muziekleerlingen niet kwijtraken en wilde ik bij mijn ouders in de buurt blijven. En eigenlijk, om heel eerlijk te zijn, had ik ook geen trek in het studentenleven. Veel van mijn medestudenten speelden in bands en dachten dat ze halve popsterren waren. Ze oefenden vooral op nachtenlange feesten, die volgens hen bij het popsterrenbestaan hoorden.

Zo'n leven stond ver van mij af. Ik had niks met hasj, en nog minder met alcohol, en ik had nog nooit één trekje van een sigaret genomen. Wat moest ik in Homs? Ik bleef

liever in Yarmouk en reisde in de collegeperiodes heen en weer. Van Yarmouk naar Homs was een rit van twee uur.

Een flinke opgave was dat wel. Mijn wekker ging 's ochtends om vijf uur, zodat ik de bus van zes uur kon halen. Eenmaal in de bus kroop ik weg onder mijn jas met mijn oordopjes in mijn oren, om op de klanken van het Taksim Trio weer in te slapen. De snelweg voerde de stad uit, de berg Qasioun op en verder door het Syrische hoogland. De weg slingerde in ruime bochten langs berghellingen en rotspartijen, langs dwergdennen en cipressen en zo nu en dan had je uitzicht over een dal in tegenlicht. Waarna ik me nog eens omdraaide en verder sliep.

Tegen achten kwamen we in Homs aan. Zodra ik daar het hoofdgebouw van de universiteit binnenliep, werd ik door mijn medestudenten omringd. 'Daar heb je Aeham,' riepen ze als ze me zagen - en iedereen keek om. Er was geen muziekwinkel in Homs, dus kon ik de studenten van strijkstokken, muziekpapier en instrumenten voorzien. En snaren. Wie luit of viool speelde, had regelmatig nieuwe nodig. Elke keer als ik aankwam stonden er ongeduldige studenten op me te wachten die al een paar dagen niet hadden kunnen spelen omdat er een snaar gesprongen was.

Op een keer liep ik achter de directeur de universiteit binnen. Geen mens lette op de directeur, maar er riep wel iemand: 'Kijk, daar heb je Aeham!' Meteen draaiden alle hoofden in mijn richting - ook die van de directeur, die benieuwd was wie er meer aandacht kreeg dan hij.

Om negen uur begonnen de colleges. We kregen vakken als muziekgeschiedenis, muziektherapie, pedagogiek, filosofie, contrapunt en harmonieleer. Als tweede instrument had ik trommel gekozen. De pianolessen waren niet anders dan indertijd aan de muziekschool: Cosette Bakir had geen enkel talent voor piano en was altijd chagrijnig. Ze gaf me moeilijke stukken te spelen, ik had

amper tijd om te oefenen, waarna ze me voor sukkel uitmaakte.

Maar wat kon mij dat schelen? Ze kon me niets maken. Van de muziekschool had ze me indertijd kunnen wegsturen, maar op de universiteit was het eindcijfer het enige dat telde. En zover was het nog lang niet.

Na het eerste jaar was er een vacature voor een tweede pianodocent. Ik liet hem aan Feissal Djammal zien. 'Als je wilt, solliciteer ik,' zei hij. Dat wilde ik maar al te graag. En Feissal kreeg de baan.

Meteen ging ik naar Cosette Bakir. 'Ik stap over naar de pianoklas van Feissal Djammal,' meldde ik.

'Dat is niet toegestaan,' zei ze.

'Ja hoor, dat is het wel,' zei ik. 'De nieuwe docent hoeft mij alleen maar aan te nemen als student.' Ik liet haar het universitair reglement zien.

'Waarom wil je overstappen?'

'Ik voel me niet op mijn gemak bij u.'

Woedend staakte ze haar protest, tot leedvermaak van de andere docenten. Toen ik eens over de gang liep, hoorde ik Bakir toevallig met een andere docent praten.

'Ik hoor dat je toptalent je in de steek heeft gelaten,' zei hij honend.

'Ja, hij is bevriend met Feissal Djammal, vandaar.'

Vanaf dat moment kreeg ik pianoles van mijn beste vriend.

Als 's middags om twee uur de colleges afgelopen waren, wandelde ik naar het busstation en ging ik terug naar Damascus. Om vijf uur stond ik dan weer in onze winkel in Yarmouk.

In 2009 opende mijn vader een luitfabriek. Hij had een tweede, nog grotere werkplaats gekocht. Ook deze ruimte had geruime tijd leeggestaan en werd ver onder de marktprijs aangeboden. Toen we de metalen jaloezieën

voor de eerste keer naar boven schoven, sprongen de ratten ons tegemoet.

‘Wat was dat?’ vroeg mijn vader. Hij had het geritsel wel gehoord, maar kon het niet plaatsen. We strooiden een paar kilo rattengif in de winkel en deden het rolluik weer dicht.

Dit keer wilde mijn vader alles groots aanpakken, anders dan in onze eerste winkel, waar we zelf nog puin hadden staan scheppen. Mijn vader wist hoe je met de hand een goed klinkende luit kon maken. Nu wilde hij ze in serie produceren. Samen met een vriend vogelde hij uit welke stappen in het productieproces hij efficiënter kon maken en vervolgens gingen ze samen naar Daraya, waar de belangrijkste Syrische industrie gevestigd is, om zagen en slijpmachines te bestellen.

Mijn vader opende de luitwerkplaats ook voor mijn broer. Die was na de negende klas van school gegaan en had een opleiding tot meubelmaker afgerond. In de nieuwe werkplaats kon hij kozijnen en deuren maken. Mijn broer was bijna achttien, een gespierde jongen met kortgeschoren haar, strakke, modieuze T-shirts en een halsketting van houten kralen. Zijn leven was nog even rusteloos als altijd. Soms was hij dagenlang onder water. Hij moet een vriendin hebben gehad in die tijd – of waarschijnlijk meer dan één.

De productie kwam op gang. De arbeiders sneden hout op maat, zetten de schelp, de peervormige klankkast, in elkaar en verlijmden hals en bovenblad. En dan kwam mijn vader in het spel. In een geluidsdichte ruimte testte hij de klank van de luit. Hij klopte tegen het bovenblad met de drie klankgaten en luisterde. Hij klopte nog eens en luisterde opnieuw. Wat hij precies hoorde weet ik niet, maar hij kon met de zekerheid van een slaapwandelaar zeggen hoe goed een luit klonk en in welke categorie hij hoorde.

De beste luiten bouwden we op bestelling. De klankkast maakten we van mahonie, de toets van palissander en de brug en de stemschroeven van ebbenhout. De klankgaten werden rijkelijk versierd met rozetachtig, arabesk houtsnijwerk en het bovenblad afgezet met een bijpassende randinleg. De klankkast werd gepolitoerd met schellak en het bovenblad kreeg een bescherm laag van was, waarna het instrument dubbelkorig bespannen werd met zes paar nylon snaren.

Iedere maand konden we tot wel vijftig luiten van topkwaliteit produceren; we verkochten ze voor 20 000 pond (400 euro) per stuk aan een groothandelaar in Libanon. Die verhandelde ze vervolgens over de hele wereld – tot Berlijn, Amsterdam en Los Angeles aan toe. Ook nu kom ik in Duitsland nog steeds luiten uit onze werkplaats tegen.

De voordelige luiten – voor omgerekend 50 euro – werden nauwelijks versierd. Het waren oefeninstrumenten voor beginners en mensen die weinig speelden. Ze werden veel door muziekscholen besteld. Ons standaardinstrument kostte rond de 100 euro, klonk beter en was mooier versierd. Deze waren geliefd bij mensen die al wat langer speelden. Ze werden verkocht op het vliegveld van Damascus en in chique souvenirwinkels elders in het land.

Soms produceerden we wel 450 luiten in een maand. Voor de handel noemden we ze simpelweg Damascener luit; we waren immers Palestijnen, een Syrisch paspoort hadden we niet. Een merknaam of een website vond mijn vader niet nodig. Wie ons kende, bestelde bij ons, maakte met Western Union geld naar ons over en kreeg zijn bestelling snel daarna geleverd.

Muziekstudenten liepen de deur bij ons plat. We verkochten twaalf soorten oedsnaren en zes soorten vioolsnaren. We hadden Fender-gitaren op voorraad en

grote Korg-keyboards, tientallen violen en gitaren en meerdere piano's.

Het kwam wel voor dat we in een maand 500 000 pond verdienden (10 000 euro), en toch hadden we nog altijd geen bankrekening. Mijn moeder stopte het geld, heel klassiek, in een kussen dat onder haar hoofdkussen in bed lag. Later investeerde mijn vader het geld in huizen die hij verhuurde. Vluchtelingen streven naar zekerheid. Maar al te graag geven ze zich over aan de illusie dat ze zich met onroerend goed echt ergens vestigen.

Mijn vader kocht in Yalda, een stadsdeel ten zuidoosten van Yarmouk, een huis van 200 vierkante meter. Eindelijk hadden mijn broer en ik elk een eigen kamer. In de grote woonkamer konden we 's avonds gemakkelijk visite ontvangen. 7 miljoen pond (140 000 euro) kostte dit huis. En dan kocht hij voor mijn broer en mij later ook nog twee kleinere woningen, voor de helft van dat bedrag.

Zo had het verder kunnen gaan. Ik had mijn schapjes op het droge kunnen hebben: meerdere muziekwinkels, een mooi huis en een gezin waarmee ik in de weekends naar zee ging. Maar nee. De oorlog brak uit en sloeg ons alles uit handen.

We hadden het huis in Duma nog altijd, buiten de poorten van Damascus en aan de rand van de wijnberg, waar we vroeger vaak in de weekends naartoe gingen. Duma was een van de eerste steden die zich tegen het regime van Assad verzetten. De FSA, de Free Syrian Army, verschanste zich ook in ons appartement en vanuit een legerhelikopter werd er een vatbom op gegooid. Een van de burens stuurde ons er een foto van. Een bult puin, meer is er niet van over.

En ook het nieuwe huis van mijn ouders werd gebombardeerd. Twee kamers bleven intact, maar verder stond het op instorten en het was niet langer bewoonbaar. Mijn ouders zochten toen hun toevlucht in mijn oude huis.

Maar ook dat werd op een dag beschoten; een scherp reet een gat in de muur. Maar dat konden we weer dichtmetselen.

Ook onze beide winkels in Yarmouk metselden we dicht, in een wanhopige poging om wat erachter zat te beschermen. Zaagmachines en slijpmachines. Twaalfhonderd luiten. Zeshonderd gitaren. Driehonderd violen. Meer dan twintig keyboards. Vijf piano's.

Tot dusverre hebben we onze winkels tegen het oorlogsgeweld weten te beschermen. Maar er hebben zich nog altijd is-strijders in Yarmouk verschanst. Hopelijk vinden die onze spullen niet, want ze haten muziek.

Toen sloeg de liefde in als de bliksem

Op de middelbare school ging onze concentratie met sprongen achteruit. Onze gedachten draaiden nog maar om één onderwerp: meisjes. Wie waren ze? Wat dachten ze? Hoe kon je ze leren kennen? Wat moest je doen om bij ze in de smaak te vallen? Hoe kon je ze imponeren? Heb je dat meisje daar gezien? Wat zal ik tegen haar zeggen? En dan?

Voor schooltijd, na schooltijd, in de pauzes, al snel praatten wij jongens over weinig anders. Meisjes! En iedereen keek reikhalzend uit naar de achtste klas, waar seksuele voorlichting op het programma stond. Dan zouden de leraren ons uit de doeken doen hoe het allemaal ging met kinderen krijgen.

Natuurlijk was ik geen uitzondering. Ik liet me aansteken door de algemene opwindning. Maar tegelijk begreep ik het allemaal ook niet zo goed. Voor mij waren meisjes veel minder geheimzinnig. Ik kwam ze voortdurend tegen in de muziekschool, zong met ze in een koor, stond met ze in de rij als we op onze beurt wachtten om voor te spelen.

De meisjesschool stond in dezelfde straat als onze jongensschool. Als om twaalf uur de lessen afgelopen waren, begon het echte leven. Druk kletsend stroomden

we naar buiten. Meteen trokken de eerste jongens hun donkerbruine schooluniformbloes uit, daaronder kwamen T-shirts met grappige prints tevoorschijn. Een paar jongens smeerden gel in hun haar en dan begon het paraderen bij de uitgang van de meisjesschool.

De meisjes stroomden al even druk babbelend hun school uit, sommige met, andere zonder hoofddoek, al naar gelang hun eigen ideeën daarover of hoe conservatief hun familie was. Ze haalden hun toiletspiegeltje tevoorschijn en deden rouge, oogschaduw en lippenstift op. Zowel gel als lippenstift was op school streng verboden.

De jongens floten de meisjes na, de meisjes giechelden, de dapperste jongens stapten erop af en waagden het ze aan te spreken, en de alldappersten hadden al snel een vriendinnetje. Dat hield in dat je een eind met een meisje opliep naar huis en met haar kletste.

Het kwam voor dat een meisje zich bedacht, dat ze eerst met de ene jongen en dan met een andere wilde. Dan gingen de rivalen op de vuist en genoot de jonge schoonheid van haar populariteit.

Ik bewonderde de andere jongens, maar ik was gewoon niet in staat hetzelfde te doen. Bedrukte T-shirts? Gel in mijn haar? Dat paste niet bij mij. Mijn broeken en bloezen waren even onopvallend als mijn kapsel. Mijn vader knipte mijn haar, alles netjes op één lengte. Een ezel in een straat vol paarden.

Alhoewel... toen ik op een dag naar huis liep, zag ik een meisje dat ik meteen leuk vond. Ze was geen overdreven schoonheid en ook niet zo opgedirkt als de anderen, ze was er niet op uit om te behagen. En dat sprak mij juist aan. Ik had het gevoel dat ze net zo was als ik. Ze liep alleen en keek wat dromerig om zich heen. Toen onze ogen elkaar ontmoetten, keek ze snel de andere kant op.

Mijn hart bonsde. Zou ik het erop wagen? Was dit het goede moment om haar aan te spreken?

Ik raapte al mijn moed bij elkaar en stapte op haar af.

‘*Marhaba,*’ zei ik, hallo. Ze keek verlegen naar de grond, maar bleef staan.

‘*Marhaba,*’ zei ik nog een keer en ik stak haar een hand toe.

‘Ik mag jongens geen hand geven, heeft mijn vader gezegd.’

‘Weet je, ik zit op de muziekschool en daar zitten meisjes en jongens gewoon bij elkaar in de klas. Wij geven elkaar altijd een hand. Daar is toch niks mis mee?’

‘Nee, het mag niet,’ zei ze en ze draaide zich om en liep weg.

Met rode konen slenterde ik naar huis. Ik had het gewaagd een meisje aan te spreken, ik had een blauwtje gelopen. Het was alsof iemand een deur voor mijn neus had dichtgeslagen. Ik heb het nooit meer geprobeerd.

Als ik later achter de piano zat te dromen, gingen mijn gedachten al snel weer naar meisjes uit. Natuurlijk. Maar al snel dartelden er dan ook kinderen rond in mijn dagdromen. Zo was het bij mij: als ik van een vrouw droomde, dan droomde ik ook van een gezin. Ik kon dat niet scheiden. Ik had het meisje van mijn dromen nog niet eens ontmoet, maar in mijn fantasie speelden we al met onze kinderen.

Met de leerlingen van mijn muziekcursussen heb ik nooit geflirt. De vrouwen aan de universiteit in Homs, die samen met mijn klasgenoten nachtenlang doorzakten, interesseerden me ook niet. Ik wilde een gezin stichten.

Op een avond, vlak na mijn drieëntwintigste verjaardag, ging ik naar mijn moeder en zei dat ik wilde trouwen.

‘Hoezo?’ vroeg ze met grote ogen. ‘Daar ben je nog veel te jong voor.’

‘Dat vind ik niet. Het wordt tijd dat ik op eigen benen sta. Ik wil het huis uit en een gezin stichten.’

‘Aham, je bent drieëntwintig! Dat is veel te jong om vader te worden!’

‘Volgens mij heb ik precies de goede leeftijd. Ik wil het gewoon graag.’

Ze kwam met allerlei tegenwerpingen, die ik stuk voor stuk weerlegde. Zo ging het een tijdje door. Toen zei ze diplomatiek: ‘Laten we het morgen met je vader bespreken.’

De volgende ochtend zaten we met zijn drieën bij elkaar. Opnieuw vertelde ik wat ik op mijn hart had.

‘Weet je wel wat er allemaal voor nodig is om te trouwen?’ vroeg mijn vader. En hij stak van wal: een regelmatig inkomen, een eigen huis, je moest met beide benen in het leven staan en mocht niet afwijken van het rechte pad en je moest altijd een goed mens zijn.

‘Ben ik dat dan niet?’

‘Ja natuurlijk wel, maar...’

‘Het gaat ons natuurlijk niet alleen om het geld,’ zei mijn moeder. ‘Trouwen is niet zomaar iets. Je moet goed kunnen opschieten met je vrouw, je moet haar behoeften begrijpen, je moet kunnen opschieten met haar familie, en dan moet je ook nog een goede vader zijn en elke dag voor de kinderen zorgen.’

Zo praatten ze meerdere uren op me in. Weer zonder resultaat. Mijn moeder en ik spraken af dat we het er die avond nog een keer samen over zouden hebben.

‘Trouwen betekent dat je altijd samen bent,’ begon mijn moeder toen we ’s avonds samen aan de keukentafel zaten. ‘Scheiden is geen optie. En als je te jong trouwt en nog onervaren bent, kun je misschien fouten maken die nooit meer te herstellen zijn.’

‘Ik weet zeker dat ik een goede echtgenoot zal zijn.’

‘In het huwelijk mag je nooit ruziemaken.’

‘Nou, dan was jij geen goed voorbeeld.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Weet je nog dat vader in de keuken alle glazen en kopjes uit de kast pakte en ze stuksmeet omdat hij zo kwaad was dat jij wilde solliciteren bij een school die verder weg lag?’

‘O... weet jij dat nog?’

‘Of die ruzie toen papa de pan met olie op het fornuis was vergeten en bijna de keuken had afgebrand?’

‘Daar gaat het nu niet om, Aeham. Waar het op aankomt, is dat je je kunt invoelen in je vrouw. Vrouwen zijn anders dan mannen. Ze...’

Weer een ellenlange verhandeling. Je moest zus, je moest zo, je moest dit, je moest dat. Mijn gedachten dwaalden af. Ten slotte zei mijn moeder: ‘Ik zal erover nadenken.’

Drie dagen later kwam ze samen met mijn vader en oom Mohammed bij me in de winkel. We dronken koffie.

‘We hebben er eens over nagedacht,’ begon mijn moeder. ‘Je hebt gelijk. Je bent oud genoeg en je hebt verantwoordelijkheidsgevoel. Je hebt onze toestemming. Je mag trouwen.’

Ik viel haar om de hals. Nu was het mijn vaders beurt om het woord te nemen. Hij hield een lang betoog over wat een goede vader onderscheidt. Oom Mohammed zat erbij te knikken, en af en toe viel hij hem in de rede en zei: ‘Net als jouw vader.’ Ik knikte braaf. Toen gingen we uit elkaar.

Mijn moeder voegde de daad bij het woord en begon onder haar vriendinnen te informeren of ze ook een jonge vrouw wisten die bij mij paste. Ze bezocht meerdere families, praatte met de ouders, praatte met de jonge vrouwen, zag ze zonder hoofddoek. En op een gegeven moment had ze haar keus gemaakt.

‘Ik heb de ware voor je gevonden,’ meldde ze op een ochtend voor ze naar haar werk ging.

‘Wie is het?’

‘Ik wil haar eerst samen met vader bezoeken. Dan zien we verder.’

Toen ze terugkwamen straalde mijn vader. ‘Je krijgt een geweldige vrouw,’ riep hij enthousiast.

‘Hoe heet ze?’

‘Tahani,’ zei mijn moeder. ‘Haar familie komt uit Palestina, net als wij. Ze droomt er ook van om kinderen te krijgen.’

Nu straalde ik ook. ‘Wat doet ze?’

‘Ze doceert in kunst op een basisschool.’

‘Is ze mooi?’

‘Zit daar maar niet over in,’ grapte mijn moeder. ‘Wat denk je; ik wil ook mooie kleinkinderen hebben, met grote ogen en mooi zwart haar.’ Ze was duidelijk in haar nopjes met haar keus.

‘Waar woont ze?’

‘Je weet dat we dat niet mogen zeggen.’

‘Maar ik wil haar leren kennen.’

‘Je weet dat dat niet mag. Eerst de verloving, dan leer je elkaar pas kennen.’

Ja, dat was het gebruik. Pas als je verloofd was, mocht je kennismaken – bij het meisje thuis in de woonkamer. Daarna mocht de jongen een of twee keer per week langskomen, om in bijzijn van haar vader gesprekken te voeren. Als ik helemaal niet kon opschieten met Tahani, konden we de verloving weer verbreken, dat was voor beide partijen nog enigszins acceptabel. Maar elkaar onder vier ogen zien? Voor de verloving? Verboden. Haram.

Ik wilde me aan de traditie houden en me gedragen zoals het gebruik was in onze familie. Maar mijn hemel, die nieuwsgierigheid! Met de dag viel het me zwaarder die te beteugelen. Hoe dichterbij de verloving kwam, hoe gespannener ik werd. Wie was Tahani? Hoe zag ze eruit? Zou ik haar leuk vinden? En zij mij?

Op een dag was ik in de winkel aan het werk, toen er een jonge vrouw voor de etalage nieuwsgierig naar binnen stond te kijken. Toen ik haar aankeek, draaide ze snel haar hoofd om en verdween. Ik had geen argwaan. Misschien had ze belangstelling voor een bepaald instrument. Het gebeurde wel vaker dat er mensen voor de etalage bleven staan.

Maar toen ik de volgende dag weer in de winkel was, zag ik dezelfde jonge vrouw weer. Ze kwam binnen door de glazen deur en liep naar me toe.

‘Ik ben Tahani.’

Meer niet. Alleen die woorden. Ik kreeg het warm en koud tegelijk. Tahani! Mijn toekomstige vrouw! Ik vond haar meteen leuk.

‘O,’ stamelde ik, ‘ga zitten.’

‘Dat kan niet,’ zei ze.

‘Wat geweldig dat je gekomen bent. Ik ben zo blij dat je dat gedaan hebt.’

Dat was echt zo. Ik vond het zo dapper. Ook zij had haar nieuwsgierigheid niet kunnen bedwingen – en ze was over de conventies heen gestapt. Ze moest wel een sterke wil hebben. Dat imponeerde me. Maar het was een heikele situatie. Er kon elk moment iemand binnenkomen die haar herkende.

‘Zullen we een afspraak maken?’ vroeg ik. ‘Ik zou je morgen na school kunnen afhalen.’

‘Oké, maar niet vlak voor de poort. Wacht maar een straat verderop op de hoek op me.’

We namen afscheid. Ik keek haar na. Wat was ze mooi. En dapper!

De volgende dag wachtte ik haar op vlak bij haar school. Ze zag er prachtig uit. Ze droeg een blauwe hoofddoek, een witte bloes met lange mouwen en een spijkerbroek. Toen we elkaar een hand gaven, rook ik een zweem van haar parfum – jasmijn, de geur van mijn kindertijd.

We namen een minibus en gingen naar een café, een stukje buiten Yarmouk. Verlegen keken we elkaar aan. Om beurten vertelden we elkaar wat we deden. Ik zei dat ik droomde van een gezin, dat het mijn grote droom was om vader te worden en dat ik van plan was veel thuis te zijn om voor de kinderen te zorgen.

‘Mijn moeder zei altijd: mannen moet je nooit geloven,’ zei Tahani lachend.

Zij vertelde mij over de scheiding van haar ouders en dat ze het moeilijk vond erover te praten. Haar moeder woonde nu in Dubai, waar ze voor de tweede keer was getrouwd. Ze had haar in geen jaren gezien. Het was haar tante die alles met mijn moeder had geregeld.

Ik zei dat ze er heel mooi uitzag. Zij zei dat ze het leuk vond dat ik er gewoon uitzag, zonder gel en een vouw in mijn broek. Daar zaten we midden in de drukte van de middagspits, de mensen liepen voorbij en wij kletsten en vergaten de tijd.

Opeens ging haar telefoon. ‘Mijn vader!’ riep ze geschrokken en ze nam op.

Hij sprong bij wijze van spreken uit haar mobiel. ‘Waar zit je?!’

‘Ik moest invallen voor een collega.’

‘Ik verwacht je nu onmiddellijk thuis!’

We liepen snel naar de halte van de minibus. Ik stapte een paar haltes eerder uit, zodat niemand ons samen zag. Thuisgekomen liep ik meteen naar mijn moeder.

‘Ik wil met Tahani trouwen,’ zei ik vastbesloten

‘Hoe kom je daar nu opeens bij?’ vroeg ze verwonderd.

‘Ik heb erover nagedacht, over wat je me over haar hebt verteld. Ik geloof dat zij de ware is voor mij.’

‘Nou, dan is het maar goed dat je nog een paar dagen je geduld kunt oefenen.’

Maar ik was zo opgewonden dat ik die middag zeker nog twee keer naar mijn moeder ging om te zeggen dat ik met Tahani wilde trouwen. Zou ze me door hebben gehad?

Op de dag van de verloving kwamen een stuk of zestig naaste familieleden bij elkaar in het huis van Tahani's vader. De eetkamer was voor de vrouwen gereserveerd, wij mannen zaten in de woonkamer. Vooraan de ouderen, de kinderen helemaal achteraan. Mijn grootvader leed sinds een paar jaar aan alzheimer en zat in zijn stoel te wiegen en voor zich uit te staren. Ik zag oom Mohammed en oom Sadik en mijn neven Mayad en Tamer, met wie ik zoveel jaren dahhal en tobbeh had gespeeld. Ik had kriebels in mijn buik. Ik was gelukkig, nerveus en nieuwsgierig. Dit was de eerste keer dat ik een beslissing nam die mijn hele leven betrof.

De sjeik van de moskee was gekomen. Een dikke oude man met een lange baard en een witte djellaba, die rook naar wierook. Ik zat naast hem op de bank. De sjeik begroette het gezelschap. Daarna nam Tahani's grootvader, die maar één oog had, het woord: 'We zijn een bruidsschat van 125 000 pond (2500 euro) overeengekomen.'

Een zeer passende som, Tahani kon er haar uitzet van betalen.

In de stilte die viel, zei Tahani's vader: 'We moeten er 75 000 pond (1500 euro) van maken.'

Er viel een beklemmende stilte. De sjeik kuchte.

'Wij waren het eens over het bedrag,' zei mijn vader voorzichtig. 'Wat ons betreft kunnen we het daarop houden.'

'Nee. 75 000 pond. Challas. Genoeg,' zei Tahani's vader bruusk.

Tot op de dag van vandaag weet ik niet waarom hij dat deed. Het was een belediging. Zo'n uitspraak kon de hele familie uit elkaar drijven. Hij had zijn eigen vader voor het hoofd gestoten door hem in het openbaar tegen te spreken. En ook voor mijn vader was het een blamage. Kwaadwillende tongen hadden kunnen beweren dat Tahani's vader suggereerde dat wij niet genoeg geld

hadden. Wat een ondoordachte uitspraak! Maar goed dat niemand erop inging.

‘Goed dan,’ zei mijn vader kortaf.

De ceremonie begon. De sjeik hield een korte preek, las voor uit de Koran, haalde de profeet aan, we lazen samen de soera al-Fatiha.

Toen vroeg hij Tahani’s vader: ‘Geef je Aeham Ahmad jouw dochter als vrouw?’

‘Ja, ik geef hem mijn dochter.’

De sjeik las de huwelijksvoorwaarden voor. Dat dit huwelijk voor God en alle aanwezigen was gesloten en voor altijd gold. En dat Tahani in geval van een scheiding 200 000 pond (4000 euro) kreeg. Toen vroeg hij: ‘Heeft iedereen het gehoord en stemt iedereen ermee in?’

‘Ja,’ mompelden alle aanwezigen.

De sjeik stond op en liep naar de deur van de eetkamer, die op een kier stond en waarachter Tahani stond te wachten.

‘Stem jij er ook mee in?’ vroeg hij.

‘Ja, ik stem er ook mee in,’ zei Tahani, en van alle opwinding was haar stem zo droog als papier.

Toen ondertekenden drie ooms die niet tot de nauwste kring van bloedverwanten behoorden het contract. En toen waren we verloofd. Iedereen stond op en begon te juichen en te klappen en sloeg mij op mijn schouders en riep: ‘*Mabrouk, mabrouk*’, van harte gefeliciteerd! En ik lachte.

Een jongen ging rond met een dienblad en deelde sinaasappelsap uit. Tahani’s grootvader met zijn ene oog greep ernaast en stootte alle glazen op het blad om. Kletterend vielen de glazen op de marmeren vloer en terwijl de omstanders de scherven begonnen te verzamelen, glipte ik de eetkamer binnen. Dat was het gebruik.

De vrouwen verwachtten me. Ze hadden hun hoofddoek weer losjes over hun haar gelegd. En daar zat Tahani, in

een donkerblauwe jurk met korte mouwen, ze was een beetje opgemaakt en droeg geen hoofddoek. Voor het eerst zag ik haar prachtige haar. Ik ging naast haar zitten en durfde nauwelijks naar haar te kijken. Haar ging het net zo. Heel af en toe keken we op en glimlachten verlegen naar elkaar.

Een van de vrouwen gaf me een darboeka, een aardewerken trommel.

‘Aham, jij bent toch musicus,’ riep ze, ‘zing eens iets voor ons!’

Ik pakte de trommel en zette, zonder er lang over na te denken, een lied in:

Het ging toch goed met je alleen, mijn hart? Wat heeft je toch blind gemaakt? Ik dacht dat ik tevreden was. Maar toen ging ik echt bij mezelf te rade en viel me op hoe oppervlakkig je bent. Je bent zo middelmatig, daar gruw ik van. Man, wat ging het goed met me zonder jou.

Dat zong ik zomaar.

Pas doordat Tahani me met grote ogen aan zat te kijken, merkte ik mijn vergissing. Lieve hemel! Snel gaf ik de trommel terug. Mijn moeder had niets gemerkt. Ze had het veel te druk met alle tantes en nichten aflopen om te informeren hoe het met ze ging. Algauw pakte een van de vrouwen de trommel, een paar begonnen te dansen, andere lepelden van hun ijs, en Tahani en ik zeiden niets en glimlachten alleen.

Na een halfuur maakten de vrouwen aanstalten om te vertrekken. Ik bleef als enige achter en mocht eindelijk even met Tahani alleen zijn. We gingen in de lege woonkamer op de bank zitten.

Maar wat zeg je op zo’n moment? We waren veel te opgewonden. Eerst zeiden we een tijdje niets, toen vroeg

ik haar nog een keer wat ik allang wist: wat ze deed, waar ze werkte, waarom ze geïnteresseerd was in kunst. Na een kwartier kwam haar vader binnen en namen we afscheid. Ik ging naar huis, in de war, nieuwsgierig en gelukkig. Nu was ik verloofd.

Een paar dagen later ging ik voor het eerst bij Tahani op bezoek. Haar tante gaf ons sinaasappelsap, haar vader ging in een stoel zitten, sloeg een krant open en deed alsof hij zat te lezen. Tahani en ik probeerden weer tevergeefs een gesprek te voeren. We hadden elkaar zoveel te zeggen, maar niet in het bijzijn van haar vader die met gespitste oren achter zijn krant zat!

Nee, dit werkte niet. Bij mijn volgende bezoek gaf ik haar stiekem een briefje met mijn telefoonnummer. De volgende dag stuurde ze me een sms en we spraken af dat ik haar weer bij school zou afhalen. En dat hebben we de weken daarop vaak gedaan. Zij liet zich de laatste uren door een collega vervangen, we namen de minibus naar de oude stad en gingen daar wandelen.

Ik vertelde haar over de gepassioneerde Vladimir Zaritsky, en over de gereedschapskist die ik als kleine jongen had gepikt, over Feissal Djammal en de wilde vrouwen aan mijn universiteit, over Sarah, mijn kleine pianoleerlinge en de escapades van mijn broer. Alles bespraken we. Ik zei tegen haar dat ik haar nooit iets wilde voorschrijven. Zij mocht bepalen hoeveel kinderen we zouden krijgen, en of ze wilde blijven werken. Zij zei dat ze graag thuis wilde blijven bij de kinderen. Ze verdiende toch maar weinig.

En elke avond voor we gingen slapen, belden we stiekem en vertelden elkaar onze geheimen en verhalen. Mijn moeder had gelijk gekregen: Tahani was de juiste vrouw voor mij.

Al snel begonnen de voorbereidingen voor de bruiloft. Ik ging met mijn vader naar een drukkerij om de tweehonderd uitnodigingskaarten te bestellen. De zetter

liet me het ontwerp zien. In bloemrijke bewoordingen stond er dat de familie Ahmad met blijdschap het huwelijk aankondigde tussen 'Aeham en de dierbaarste dochter van de familie Munawwar'.

'Waarom staat alleen mijn voornaam op de kaart en niet die van Tahani?' vroeg ik.

'Dat doen we eigenlijk altijd zo,' zei de man.

'Dat wil ik niet. Als mijn naam op de kaart staat, moet haar naam er ook op.'

'Goed, maar dan weet elke jongeman in de buurt dat ze binnenkort gaat trouwen.'

'Ja, nou en?'

'Dat is niet zo gebruikelijk.'

'Toch wil ik het.'

Hij keek mijn vader aan. 'Bent u het ermee eens dat we de voornaam van de bruid op de kaart zetten?'

'Ik heb er niets op tegen,' zei mijn vader.

De man vroeg het nummer van Tahani's vader en belde hem op. Of hij het ook goedvond dat de naam van de bruid op de kaart kwam?

'Nee,' zei Tahani's vader.

Goed, dan was er niets aan te doen.

Onderaan de kaart stond nog de zin: 'Thuis is het kinderparadijs.' Met andere woorden: de kinderen thuis laten alsjeblieft. Dat deed iedereen, om te voorkomen dat er tientallen druktemakertjes door de zaal stuiterden.

Toen de tweehonderd kaarten gedrukt waren, ging oom Mohammed ze rondbrengen in de wijk. Mijn moeder en ik kochten een zwart pak en een wit overhemd. Samen met mijn broer en mijn neven richtte ik de woning in waar Tahani en ik straks zouden wonen. We sjouwden een bankstel en een tweepersoonsbed, een flatscreen-tv en een stereoset, een gaskachel en een enorme koelkast naar binnen, mijn broer maakte de keuken. Een paar dagen voor de bruiloft kwam een tante van Tahani met een paar

koffers langs om te kijken of alles klaar was en om Tahani's kleren vast in de kast te leggen.

De bruiloft? Dat was één groot concert. Ik zat op een reusachtige fauteuil op het podium en keek de donkere zaal in die verlicht werd door discobollen en kleurige schijnwerpers. Kelners serveerden Arabisch melkijs met pistachestrooisel en honing en sinaasappelsap en thee, en rechts van mij traden de hele avond verschillende bands op. Van een band die De Bloemen heette en Arabische schlagers kweelde, tot een die Hoop heette en Palestijnse verzetsliederen zong. Mohammed Munaf speelde luit, mijn vader viool, ik zong en speelde keyboard.

De hele avond dansten de mannen. Ze pakten elkaar bij de hand en liepen zingend, heen en weer wiegend, in lange rijen door de zaal.

Een familielid van mijn oom Mohammed was ceremoniemeester. Dat was hij al vaker geweest en hij praatte als een waterval. Als er iemand naar voren kwam om een huwelijkscadeau te overhandigen, putte hij zich uit in loftuigen: 'Moge God je beschermen, Abu Ibrahim, jij steunt het jonge paar met duizend pond, geloofd zij de profeet!'

Hoe groter het bedrag, hoe uitgebreider de loftuigen. '3000 pond, Abu Saïd, moge God jou en je familie tot in alle eeuwigheid beschermen en jou en je zaken zegenen, mogen jij en de jouwen voor altijd in welstand en in vrede leven, God zij geprezen!'

En dan noteerde een andere man discreet het bedrag van de gulle gever – zodat ik wist hoeveel ik moest geven als diegene op een dag zou trouwen. Mijn vader heeft die lijst nog steeds.

Tegen middernacht – mijn hoofd tolde allang – stapten mijn vader, mijn schoonvader, twee ooms en ik in een met bloemen versierde Kia en reden luid toeterend naar de zaal waar de vrouwen feestvierden. De lichten van de stad gleden voorbij, voorbijgangers juichten ons toe. Even later

stapten we de zaal binnen. Het zag eruit als een disco, met een rookkanon en gekleurde lichten. Op het toneel, in een troonachtige stoel, zat Tahani in haar trouwjurk. De vrouwen sprongen op om ons te begroeten toen we binnenkwamen. Ze hadden hun hoofddoek los over hun haar gegoooid, ze waren opgemaakt en droegen feestjurken.

Ik had mijn tantes nog nooit zo gezien. Het was echt een shock.

Ik liep naar Tahani, gaf haar een hand en ging in de grote stoel naast haar zitten. Ik fluisterde haar toe dat ze er zo mooi uitzag.

Algauw gingen we de bruiloftsdans dansen, terwijl iedereen in een grote kring om ons heen stond te klappen.

‘Ik ben trots op je,’ fluisterde mijn moeder in mijn oor. ‘Jullie krijgen een mooi leven.’ Toen omhelsde ze Tahani en zei: ‘Van nu af ben je mijn dochter.’

Later reden we in vijf met bloemen versierde auto’s luid toeterend door de straten. In de eerste auto zaten wij. ‘Wat is het allemaal geweldig,’ fluisterde ik tegen Tahani, ‘ik ben zo gelukkig.’ Ze glimlachte. Toen we bij onze woning aankwamen, werden we, zoals het gebruik is, met veel bombarie onthaald door een percussieband zodat alle burens wisten: hier komt een pasgetrouwd stel wonen. En toen gingen we samen de trap op, ik droeg Tahani’s sluier. Mijn moeder en Tahani’s tante maakten wat eten voor ons, brood, hummus, een bord met gegrild vlees, en toen namen ze allemaal afscheid en vertrokken.

En ik? Ik kon niet meer. Ik was moe, gewoon alleen nog maar moe. Zoveel handen had ik geschud, zoveel cadeaus en felicitaties in ontvangst genomen. Nu viel de spanning van me af. Mijn ogen werden zwaar.

‘Ik ga even liggen,’ zei ik tegen Tahani. Ze keek me geërgerd aan.

‘Echt, maar heel even. Ik moet even een pauze hebben. Ik kan niet meer.’

Ik ging op de grond voor de tv liggen, met mijn voeten op een stoel om mijn bloedsomloop weer op gang te brengen, pakte de afstandsbediening, deed de tv aan en zapte tot ik bleef hangen bij Tom en Jerry. Daar was ik als kind altijd dol op.

Tahani liep achter me heen en weer en rammelde met serviesgoed. Ze rammelde wat harder. Ik voelde haar teleurstelling groeien. Wat een vent heb ik aan de haak geslagen, dacht ze waarschijnlijk, het is onze huwelijksnacht en hij gaat voor de tv naar Tom en Jerry liggen kijken!

En ik kon mezelf niet uitstaan dat ik me zo liet gaan en toegaf aan mijn vermoeidheid. Mijn moeder had me uitgelegd wat me nu te doen stond: kaarsen aansteken, mooie muziek opzetten, elkaar in de ogen kijken. En ik kon nauwelijks mijn ogen openhouden en lag hier een beetje suf te lachen om die domme kat en die slimme muis. De minuten gingen voorbij. Tahani rammelde steeds luider met het serviesgoed, ik lachte om de domme grappen, bijna was ik in slaap gevallen ...

... maar toen, ik weet niet waar vandaan, trok er een laatste vonkje energie door mijn lijf, ik sprong op en liep naar de keuken, gooide koud water in mijn gezicht, sloeg een glas cola achterover, ging terug naar de woonkamer - en glimlachte tegen Tahani.

De volgende ochtend kwamen mijn ouders en haar tante langs om samen met ons te ontbijten. Een paar dagen later ging ik 's morgens weer naar mijn werk. Tussen de middag ging ik naar huis om samen met Tahani te eten. Zij had nog vakantie. Soms kwam ze me opzoeken in de winkel, ook om te controleren of ik niet met knappe pianoleerlingen flirtte. Maar dat kwam niet bij me op.

Een paar maanden later hadden we een afspraak bij Tahani's gynaecoloog. De arts gleed met de kop van een echoapparaat over Tahani's buik, wij keken naar de monitor, en daar bewoog iets. Voor het eerst zagen we de

omtrekken van onze baby. We keken elkaar stralend aan. En toen sloeg de liefde in als de bliksem.

Wat heb ik Tahani vanaf dat moment in de watten gelegd. Elke vrije minuut brachten we samen door. 'Heb je je vitaminen genomen?' vroeg ik. 'Heb je vandaag je *ayran* al gedronken?' Ik had al zo lang gedroomd van een gezin en nu werd die droom waarheid.

Op 27 juni 2012 kwam Ahmad ter wereld – en de wereld waarin hij geboren werd, was gruwelijk. De Syrische oorlog was in volle gang. Niet lang daarna zouden soldaten de straten barricaderen en onze wijk afsluiten, zouden honger en dood in Yarmouk regeren. Ik spoorde Tahani aan de wijk te verlaten, om zichzelf en de baby in veiligheid te brengen. Vrouwen mochten de checkpoints passeren, binnen een paar uur kon ze in een stadsdeel zijn waar vrede heerste. Veel vrouwen hebben dat gedaan. Ze hebben zichzelf gered en hun man in Yarmouk achtergelaten.

Tahani wilde daar niks van weten. 'Ik was bij je toen het ons goed ging,' zei ze, 'en ik blijf bij je nu het slecht met ons gaat. We zullen samen leven en we zullen samen sterven.'

Roep om vrijheid

Misschien is dat uiteindelijk toch hoe ik het wil noemen: een revolutie. Want los van al het beestachtige geweld en al het extremisme was én is er in Syrië een volksopstand gaande. Massale burgerlijke ongehoorzaamheid, algemene verontwaardiging over de willekeur, de folteringen, de onrechtvaardigheid en de corruptie. Wat er klinkt is, ondanks alles, een helder en zuiver vrijheidslied van sociaal werkers, leraren, artsen, journalisten, burgerrechtenactivisten en kunstenaars. Wie meezingt, wordt van alle kanten vervolgd. Dat dit lied in het Westen niet gehoord wordt, dat is precies de bedoeling van het regime. Het oorlogstumult overstemt alles.

In het Westen wordt het conflict in Syrië doorgaans als 'burgeroorlog' betiteld. Syriërs zelf, en dan vooral degenen die zichzelf neutraal noemen, hebben het over een 'crisis'. Maar geen van beide termen is juist. Het was een revolutie.

Degenen die zich 'neutraal' noemen, staan in werkelijkheid overigens aan de kant van Assad. Net als indertijd in Duitsland, toen velen deden alsof ze van niets wisten. Terwijl iedereen wist wat er gaande was. Zo was het toen in Duitsland, zo is het nu in Syrië.

Toen het allemaal begon, eind 2010, was ik vooral heel hard aan het werk. De zaken gingen goed, ik was ambitieus, ik studeerde nog en wilde zo snel mogelijk

trouwen. Ik gaf pianoles na pianoles, soms had ik wel 250 leerlingen per maand. Ik was altijd uitgeteld als ik 's avonds thuiskwam, om samen met mijn ouders en mijn broer te eten in ons mooie, grote huis in Yalda.

Mijn vader zat in die tijd 's avonds urenlang voor de televisie. Gespannen luisterde hij naar Al Jazeera, de door Assad inmiddels gehate nieuwszender uit Katar. Gespannen volgde hij hoe regimes in de regio wankelden. Regimes die tegenover het Westen een schijn van democratie ophiielden, maar die hun volk inprentten dat hun macht 'eeuwigdurend' was. Het duurde niet lang of er ontstond een kettingreactie in de Arabische wereld, en het ene regime na het andere kwam ten val.

Op 17 december 2010 overgoot de Tunesische groenteboer Mohamed Bouazizi zich met benzine en stak zichzelf in brand. Zijn dood was de vonk die in Tunesië een explosie veroorzaakte. In een paar weken tijd verdreven opstandige massa's president Ben Ali, die al meer dan twintig jaar in het zadel zat en die ondanks zijn bijna tachtig jaar nog altijd overkwam als een vlotte playboy.

'Die vrijheidsdrang krijgt de hele Arabische wereld nog eens in zijn greep,' mompelde mijn vader, terwijl hij luisterde naar een uitzending over een massademonstratie in Tunis. Klonk er hoop in zijn stem?

Ik had in deze periode nog maar weinig belangstelling voor wat er in Tunesië gebeurde. Maar toen het protest begin 2011 oversloeg naar Egypte zat ik 's avonds ook vol spanning naar de live-uitzendingen vanaf het Tahrirplein te kijken. Ik had vooral belangstelling voor de kunstenaars die aan de dagenlange sit-ins meededen. Schakelden we over naar de Syrische staatstelevisie, dan zagen we daar de steeds vertwijfelter pogingen van het regime om de onrust te bezweren.

Eerst kregen we te horen: 'Syrië is geen Tunesië.' Toen was het: 'Syrië is geen Egypte en geen Tunesië.' En uiteindelijk hoorden we dat het 'Syrische volk zijn leiding

volledig steunt – de leiding van mijnheer de president al-Assad, de enige die in staat is Syrië tegen een wereldwijde samenzwering te beschermen’.

De Egyptische president trad af en het virus sloeg over naar Jemen. Toen ook in Libië en Bahrein de protesterende menigtes door de straten trokken, begonnen wij ons af te vragen of er ook in Syrië protesten konden komen. Kon het virus overslaan naar het ‘Koninkrijk van het Zwijgen’?

Al snel toonden de satellietzenders de eerste schokkerige, met mobiele telefoons gemaakte filmpjes van incidentele protesten in Damascus. We zagen filmpjes van een studentenprotest voor de Libische ambassade, als steunbetuiging aan het protest tegen Kaddafi. Van een betoging voor het Paleis van Justitie, waarbij familieleden de vrijlating van politieke gevangenen eisten. Van een spontane demonstratie op de Hariqamarkt, waar een politieagent een markthandelaar geslagen had.

Op 15 maart 2011 trok er een groep van zo’n 150 demonstranten schouder aan schouder over de historische Hamidiyehmarkt. ‘God, Syrië, vrijheid en anders niks!’ scandeerden ze. Het was een toespeling op de marsen die de regering regelmatig organiseerde, waarbij de voorgeschreven leus was: ‘God, Syrië, Bashar en anders niks!’

De demonstranten waren hogeropgeleiden uit de middenklasse en zeker geen barbaarse islamisten, zoals het regime ze steevast noemde. Alleen de plaats waar de protesten plaatsvonden sprak al boekdelen: in de jaren dertig van de twintigste eeuw was op de Hamidiyehmarkt de revolutie tegen de Franse bezetter ontvlamd. Iedereen die hier demonstreerde, wist hoe beladen deze plek was.

Maar was 15 maart 2011 nu de dag waarop de Syrische volksopstand echt losbarstte? Of gebeurde dat nog drie dagen later, toen in de Zuid-Syrische stad Deraa een groep ouders naar het politiebureau trok om de vrijlating van

hun zoons te eisen? Een maand eerder was er in Deraa een groepje tieners opgepakt, nadat een van hen met een spuitbus 'Het volk wil de val van het regime' op een schoolmuur had gespoten. Het was een leus die we op satellietzenders elke dag uit duizenden kelen hoorden. En nu werden de tieners erom gefolterd, werden hun vingernagels erom uitgetrokken.

De ouders waren buiten zichzelf van woede, en honderden omwonenden sloten zich bij hun protest aan. Toen veiligheidstroepen ook nog eens met scherp op de demonstranten gingen schieten en vier demonstranten doodden, brak er in veel andere steden protest uit. En weer schoten veiligheidstroepen met scherp. Alleen in de eerste protestmaand kwamen al meer dan honderd mensen om het leven. Vanaf dat moment waren de massa's niet meer te houden.

Op de staatstelevisie spraken vertegenwoordigers van het regime-Assad alles tegen. Eerst ontkenden ze dat er protesten waren. Vervolgens spraken ze tegen dat er geweld werd gebruikt. En ten slotte beweerden ze dat de demonstranten geen Syriërs waren, maar dat het 'buitenlandse agenten van het zionisme en het Amerikaanse imperialisme' waren die de onlusten veroorzaakten. Of Iraakse Koerden. Of Palestijnen. Of dat de 'leugenzender' Al Jazeera duizenden mensen hallucinerende drugs had gegeven om ze tot demonstraties aan te zetten.

Toen er in juni in Hama honderdduizenden burgers de straat op gingen tegen Assad, beweerde zijn propaganda-afdeling domweg dat al die duizenden mobiele telefoonopnames nep waren. Het Orontesplein waar de betoging had plaatsgevonden, zou zijn nagebouwd in een filmstudio in Katar. Al Jazeera, France 24, BBC, CNN – ze brachten allemaal *fake news*. Allemaal agenten van een wereldwijde samenzwering tegen Syrië.

In Yarmouk kwam het protest met vertraging op gang. Wij waren immers Palestijnen, wij moesten neutraal blijven. Braaf meden wij alles wat met Syrische politiek te maken had – zoals mijn ouders ook mij met de paplepel hadden ingegoten. Mijn leerlingen hadden het over de gebeurtenissen alsof ze in een vreemd land plaatsvonden en niet voor hun eigen deur.

‘Heb je gehoord wat er in Deraa is gebeurd?’ vroeg er eentje.

‘Ja bizar,’ zei een ander dan.

En dat was het dan alweer. Dan pakten ze hun luit en begonnen ze hun toonladders te spelen alsof er niets aan de hand was.

Heel wat Palestijnen hadden ook tegenstrijdige gevoelens. Aan de ene kant waren ze de Syrische staat dank verschuldigd, omdat die hen als vluchtelingen zo gastvrij had opgenomen. Syrië was heel wat ruimhartiger geweest dan andere landen in de regio. En dan was er natuurlijk nog de Syrische staatspropaganda. Maar veel Palestijnen sympathiseerden toch ook met de demonstranten.

Onze politici in Yarmouk maanden ons neutraal te blijven. ‘Wij mengen ons niet in dit binnenlands Syrisch conflict,’ was overal steeds de officiële lezing. Van links tot rechts, van Fatah en Hamas tot aan Islamitische Jihad, ze noemden het allemaal een ‘binnenlands Syrisch conflict’. Best een ludieke omschrijving als je bedenkt dat we hier al bijna zestig jaar woonden.

Veel Palestijnen begrepen maar al te goed dat wij als vluchtelingen van de ene op de andere tot zondebok konden worden bestempeld. Minderheidsparanoia was dat zeker niet, want in maart van dat jaar had Assads communicatieadviseur de Palestijnen al afgeschilderd als ‘buitenlandse elementen’ die eropuit waren een Syrische burgeroorlog te ontketen. Dus luidde het devies onder

Palestijnen dat Yarmouk zich geen protest tegen het regime kon veroorloven.

Onze wijk zou een veilige haven voor vluchtelingen blijven, meenden we. Nou, die vluchtelingen kwamen algauw. In Deraa en Homs hadden zich Palestijnen bij het lokale protest aangesloten, en daarvoor hadden ze een zware prijs betaald. De veiligheidstroepen hadden hun kampen bestormd en ze 'door de gehaktmolen gehaald', zoals de vluchtelingen het noemden. Door niets of niemand hadden de soldaten zich laten weerhouden. Van verschillende kanten hoorde ik het verhaal van sjeik Ahmad Sayasina, de blinde imam van een historische moskee in Deraa. Sayasina had demonstranten laten onderduiken, waarna veiligheidstroepen zijn moskee waren binnengestormd, wild om zich heen hadden geschoten en – 'midden in een godshuis!' – meerdere jonge mannen om het leven hadden gebracht.

Er kwamen tienduizenden vluchtelingen naar Yarmouk. Ze kregen onderdak in UNRWA-scholen en veel bewoners hielpen waar ze maar konden. Sommigen kwamen dekens en kleding brengen, anderen namen hele gezinnen in huis.

En ik? Ik was druk met mijn studie. Ik nam nog altijd met enige regelmaat de bus naar Homs om examens te doen. Mijn laatste examen had ik gehad in juli 2011. Maar toen we op een ochtend in de buurt van de stad kwamen, stond de snelweg vol legermaterieel. Het leek wel of het halve Syrische leger was uitgerukt. Onze bus slalomde langs een rij trucks met pantservoertuigen erop. Het leger stond klaar om de opstand neer te slaan.

We naderden een checkpoint, ik hield mijn adem in. Zouden de soldaten de bus tegenhouden, mijn identiteitskaart controleren en me meenemen omdat ik mijn dienstplicht nog niet had vervuld? Of gingen ze me aanhouden omdat een jonge Palestijn die met de bus van Yarmouk naar Homs wilde in deze tijden sowieso verdacht

was? Nee, we mochten doorrijden. Zonder te stoppen reden we langs het checkpoint. Opgelucht haalde ik adem. Maar het was wel de laatste keer dat ik naar Homs ben gegaan.

Een week later belde mijn vriend Michail, een operazanger in spe, me op vanuit Homs. Aan het begin van mijn studietijd had ik een paar nachten bij hem op de bank geslapen, nu vertelde hij me over een bloedbad bij de klokkentoren in het centrum van de stad. Hij drukte zich voorzichtig uit, want hij was bang dat zijn telefoon werd afgeluisterd. 'We zijn veel vrienden verloren', dat waren zijn woorden.

Een andere medestudent, een fluitist, was duidelijker in zijn bewoordingen. Hij schreef me op Facebook dat de soldaten op demonstranten hadden geschoten tot 'het bloed tegen de muren gutste'. Naderhand was de brandweer uitgerukt om de muren en de straten schoon te spuiten. Twee uur later was alles weer schoon geweest.

Elk jaar herdenken wij Palestijnen op 15 mei de Nakba, de catastrofe uit 1948, toen meer dan 700 000 Palestijnen werden verdreven. Dit jaar zouden er niet alleen betogingen en toespraken worden gehouden, zo werd op Facebook bekendgemaakt, maar zou men ook optrekken naar de demarcatielijn van de wapenstilstand op de Golanhoogvlakte. Het startpunt was de moskee in het midden van de Yarmoukstraat, het gebruikelijke startpunt voor officiële bijeenkomsten en pro-Assad-demonstraties. Er zouden bussen klaarstaan om alle demonstranten naar de grens te brengen.

Bussen? Dat betekende dat de hele zaak met de allerhoogste goedkeuring was geregeld. Wilde de Syrische staat de aandacht van de opstand afleiden en de massa's hun woede weer op Israël laten afreageren? Het had er veel van weg. Al van oudsher rechtvaardigt het regime zijn politiek van onderdrukking met de koude oorlog met Israël, die al sinds 1963 gaande is. Alles onder het mom

van 'het is nu eenmaal oorlog, we moeten voortdurend op onze hoede zijn voor de listige zionistische vijand. Vandaar dit samenscholingsverbod, vandaar deze noodtoestand.'

Wij Palestijnen waren overduidelijk niet meer dan een speelbal. In het buitenland verkondigde het regime dat er zonder stabiliteit in Syrië geen stabiliteit in Israël kon zijn. Oftewel: Syrië zorgde voor de veiligheid van Israël. En ondertussen werden de mensen in Syrië opgehitst tegen de zionistische samenzwering. Wat een cynische huichelarij!

Zo namen honderden jonge mannen de bus. Aan de grens bij Qunaitr werden ze doorgelaten door Syrische soldaten. Ze knipten het prikkeldraad door en staken zwaaiend met Palestijnse vlaggen de demarcatielijn over. Een paar van hen wisten zelfs het pal aan de grens gelegen stadje Madjal al-Shams te bereiken. Alwaar Israëlische soldaten het vuur op ze openden.

De overlevenden werden met bussen teruggebracht. Dertien demonstranten waren er neergeschoten, van enkele tientallen waren de benen aan flarden geschoten met dumdkogels – patronen die exploderen zodra ze zich in het vlees boren. De gewonde demonstranten werden als helden binnengehaald en kregen een eersteklas behandeling in het Mudshtahed-ziekenhuis.

En dat was nog maar het begin. Op 6 juni, drie weken later, was de herdenking van de Naksa, de 'dag van de tegenspoed', ter nagedachtenis aan de zesdaagse oorlog uit 1967, waarbij Israël de Golanhoogvlakte en heel Palestina bezette. En opnieuw klonk de oproep om naar de Israëlische grens te gaan. Nu was het zonneklaar: deze oproep was afkomstig van het 'Algemeen Commando'.

De volledige naam van deze radicale militie is: Volksfront voor de Bevrijding van Palestina – Algemeen Commando. Zijn doel: het 'bestrijden van de zionistische vijand' met alle middelen. Toen de PLO allang

onderhandelde met Israël riep het Algemeen Commando nog op tot uitroeiing van de staat Israël. De organisatie had haar hoofdkwartier in Yarmouk en organiseerde van daaruit ook haar aanslagen.

De Assads, zowel vader als zoon, lieten het Algemeen Commando zijn gang gaan. De haat tegen de staat Israël kwam hun goed uit, en dus stookten ze het vuur zo veel mogelijk op, zowel onder Syriërs als Palestijnen. Zolang het Algemeen Commando zijn pijlen op Tel Aviv richtte, kreeg het de vrije hand. En natuurlijk wemelde het in de organisatie van de spionnen van de Syrische geheime dienst.

Opnieuw kwamen er honderden Syriërs en Palestijnen naar het verzamelpunt en opnieuw ging de reis naar de Golanhoogvlakte. Opnieuw wisten ze over het prikkeldraad te komen en renden ze over de demarcatielijn naar Israël. Dit keer vielen er meer slachtoffers. Er raakten 350 demonstranten gewonden en er sneuvelden er drieëntwintig, onder wie ook een jonge vrouw. Opnieuw reden de bussen rechtstreeks naar het Mudshtahed-ziekenhuis, waar de gewonden behandeld werden en de lijken werden onderzocht door forensisch artsen.

De volgende ochtend vormde zich in Yarmouk om elf uur een rouwstoet. De lichamen lagen, gewikkeld in witte doeken, in open grafkisten. Op hun schouders droegen de rouwenden ze naar de begraafplaats. Maar het liep niet uit op de gebruikelijk heldenontvangst. De rouw sloeg om in verontwaardiging. De inwoners van Yarmouk waren zichzelf allang pijnlijke vragen gaan stellen. Waarom waren deze jonge mensen als schapen naar de slachtbank gevoerd? Werden ze gebruikt? Waren ze het kanonnenvoer waarmee het regime-Assad de aandacht van Syrië naar Israël wilde verleggen?

Al snel riepen de massa's niet meer 'Palestina, Palestina, miljoenen martelaars!', maar 'vrijheid!' – net als

bij de grote protesten in Deraa en Damascus. Het was de grootste demonstratie die ik ooit in Yarmouk heb gezien. Tienduizenden mensen waren er op de been. De woede werd aangezwengeld door degenen die uit andere Palestijnse opvangkampen naar Yarmouk waren gevlucht en die hun revolutionaire gezindheid hadden meegenomen. Iedereen demonstreerde mee: ouderen, jongeren, ondernemers, arbeiders, studenten en linksgeoriënteerden – en dan vooral van de generatie die in de jaren tachtig en negentig waren opgegroeid met de liederen van Ziad Rahbani. De generatie waartoe ook ik behoor.

Trouwens: Rahbani, de nestor van de vrijdenkers, de man die ons decennialang had gewezen op sociale onrechtvaardigheid en die ons – via de jazz! – had opgeroepen kritiek op de staat en de geestelijken te blijven uitoefenen, juist h j was in de loop der jaren steeds cynischer geworden. En nu zagen we hem opeens terug in het andere kamp. Na lange afwezigheid in het publieke debat had hij in een televisie-interview bekendgemaakt dat hij de kant van Assad en Hezbollah had gekozen. Een bittere teleurstelling voor zijn fans. Ik kan niet meer naar zijn muziek luisteren zonder dit verraad erin te horen doorklinken.

Die morgen zat ik voor mijn winkel en zag ik mijn buurman van de aluminiumwerkplaats op zijn fiets stappen. ‘Ik ga naar de demonstratie,’ riep hij me toe, terwijl hij wegreed. Toen werd ik ook nieuwsgierig. Ik sloot de winkel af en reed achter hem aan. Eenmaal op de hoofdstraat reed ik een bijna onafzienbare mensenmassa tegemoet. Overal wapperden vlaggen en klonken spreekkoren en het geratel van rolluiken die inderhaast door winkeliers werden neergelaten. En toen klonken uit de verte bij de begraafplaats drie schoten.

Later hoorde ik dat woedende demonstranten waren begonnen Ahmad Jibril, de voorman van het Algemeen Commando, uit te schelden en met vuilnis naar zijn hulptroepen waren gaan gooien. Daarop was een schermutseling ontstaan en had een van Jibrils lijfwachten in de lucht geschoten. Dat was olie op het vuur geweest. 'Wat geeft hem het recht hier een wapen te gebruiken?' riepen ze. 'Die man moet bestraft worden!'

Jibril en zijn lijfwachten maakten zich uit de voeten door de steegjes van Yarmouk en trokken zich terug in hun hoofdkwartier. Maar dat werd al snel omsingeld door demonstranten.

Alle wraakgevoelens richtten zich nu op de brute lijfwacht van Jibril. 'Draag die man over! Hij heeft geen recht wapens tegen ons te gebruiken! Hij mag zijn straf niet ontlopen.'

Eerst vlogen er stenen tegen het gebouw, toen gingen er molotovcocktails door de ramen en even later kwam er rook uit het gebouw. Toen probeerden demonstranten, bewapend met stalen vuilnisbakken, het gebouw te bestormen. Opnieuw vielen er schoten.

Zelf stond ik misschien 150 meter verderop, voor de ingang van het Palestina-ziekenhuis. Ik zag hoe gewonden uit de vuurlinie werden weggesleept en op dekens naar de spoedeisende hulp werden gedragen. Sommigen waren in hun benen geraakt, maar de meesten in hun borst, hun buik of hun hoofd.

Ik kon het allemaal niet langer aanzien. Woedend sprong ik op mijn fiets en reed naar huis. Voor het eerst in mijn leven had ik geweld aanschouwd. Zo verbitterd waren ook onze mensen dus.

In de maanden die volgden raakten alle Palestijnse groeperingen versplinterd. De grote milities kozen min of meer de kant van het Syrische protest en bleven vooralsnog in Yarmouk. Ahmad Jibril, die naar verluidt door een Syrische legerhelikopter van het dak van zijn

brandende hoofdkwartier was gered, stuurde zijn milities nu van buiten het kamp aan. Die milities bleven wel in Yarmouk aanwezig, maar volgden de aanwijzingen van hun bevelhebber steeds minder op. Velen van hen deserteerden ook en de inwoners van Yarmouk kregen het steeds vaker met de milities aan de stok. Geen mens wilde begrijpen waarom iemand met een geweer het voor het zeggen zou hebben. 'Kijk nou, daar zwaait er weer een met zijn stokje,' zeiden ze spottend.

Jongeren keken sowieso niet meer op tegen het kader van Fatah, Hamas en het Algemeen Commando. Hun idolen waren hun leeftijdgenoten uit Italië, Duitsland, Frankrijk en Zweden, die naar Yarmouk waren gekomen om Arabisch te leren of de Palestijnse zaak te steunen. De jongeren keken veel van hen af. Dat het Algemeen Commando zich 'buiten het conflict' zou houden, klonk in hun oren als de muziek op een stokoude grammofoonplaat vol krassen.

En toch keerde de rust weer een tijdje terug in Yarmouk. We kregen uitstel van executie. Nog anderhalf jaar zou het duren voordat de oorlog ook onze wijk bereikte. Anderhalf jaar waarin de Syrische revolutie steeds bloediger werd maar het leven in Yarmouk zijn vertrouwde loop nam.

Voor mij was de zomer van 2011 een gelukszomer. Op 7 juli, één maand na de grote demonstratie, vierde ik mijn verloving van Tahani. We begonnen elkaar heimelijk in de oude stad te ontmoeten en vertelden elkaar onze geheimen. Ik had alleen nog maar oog voor haar.

Twee maanden later, op 7 september 2011, trouwden we. Ook toen was er in Yarmouk nog geen vuiltje aan de lucht. Onze bruiloft was een prachtig feest en toen we midden in de nacht in een optocht van auto's dwars door Yarmouk en vervolgens naar Yalda reden, was er nergens een checkpoint om ons tegen te houden.

Korte tijd later raakte Tahani in verwachting. Ik was tot over mijn oren verliefd, mijn hoofd stond in die tijd naar alles behalve politiek. Ik stond op het punt een gezin te stichten en wilde dat mijn kinderen het later beter zouden krijgen. Ons bedrijf draaide nog steeds uitstekend. In Yarmouk woonden nu veel mensen die uit andere wijken gevlucht waren. Aan de toegangswegen kwamen de eerste checkpoints, die ervoor zorgden dat vluchtelingen Yarmouk niet zomaar binnen konden komen. Veel mensen verveelden zich – en ik kreeg steeds meer leerlingen.

Onder die leerlingen waren ook drie studentes die ik bijzonder graag mocht en die de revolutie met overgave steunden. Twee van hen waren christen, de derde was ismailiet en behoorde dus tot een minieme islamitische stroming. Hoe ik dat weet, is me een raadsel. Het moet in de loop van onze gesprekken ter sprake gekomen zijn. Ik heb ze er zeker niet naar gevraagd; het is in Syrië taboe om iemand naar zijn geloofsovertuiging te vragen.

In 2011 en 2012 werd het voor leerlingen van buiten Yarmouk steeds gevaarlijker om pianolessen bij me te volgen. Een van de meisjes kwam uit Bab Sharqi, het centrum van de oude stad, en één kwam uit Zahira, dat pal naast Yarmouk ligt maar waar het tot op heden rustig is gebleven. De derde kwam uit Taqaddum, in het zuiden van Yarmouk, waar al snel gevechten uitbraken. Alle drie droegen ze natuurlijk geen hoofddoek, maar wel spijkerbroeken en strakke bovenkleding. Wat keken de jongens in Yarmouk ze na! En wat was Tahani jaloers!

Ik had het nooit met mijn leerlingen over politiek, dat was me te gevaarlijk. Je wist nooit aan welke kant iemand stond en voor je het wist nam je de verkeerde mensen in vertrouwen. In een dictatuur als Syrië kan je dat je kop kosten. ‘Tussen twee mensen staat altijd een spion’, was een gevleugelde uitdrukking.

‘Waarom leg je toch steeds weer die gevaarlijke weg af om hier te komen?’ vroeg ik een van de drie meisjes die in

de oude stad woonde een keer – laten we haar Rania noemen. ‘Je kunt toch ook pianoles krijgen in je eigen wijk?’

‘Jawel, maar jij bent nu eenmaal een goede docent,’ antwoordde Rania. ‘En ook niet duur.’

Kijk, dat was nog eens een eerlijk antwoord. Ik raapte al mijn moed bijeen en vroeg wat ze van de protestbeweging in Damascus vond.

Rania’s ogen lichtten op. ‘Er moet een omwenteling komen!’ riep ze vol vuur. ‘En als die nu niet komt, wanneer dan wel? Zoals het nu gaat, gaat het in ieder geval niet langer.’

Wat deed het me goed om dat te horen. Normaal hoorde je alleen maar gescheld, dat vaak ook niet eens te volgen was. Ook de andere studentes bekenden nu dat ze vurig op een omwenteling hoopten. Democratie! Nooit meer bang hoeven zijn voor spionnen! Een eind aan de corruptie die alles kapotmaakte! Vrijheid!

Als ik nu terugdenk aan de eerste hoopvolle maanden van de Syrische revolutie, dan denk ik aan deze meisjes. Voor mij belichaamden ze de weg die Syrië had moeten in slaan – het tegenovergestelde van dictatuur en fundamentalisme.

Maar het liep anders.

Al snel werd Tadamon, in het westen van Yarmouk, gebombardeerd. De meeste raketten werden vanaf de berg Qasioun afgevuurd en sommige van het vliegveld van Damascus of van Mezzeh, de militaire luchtmachtbasis. Met een ‘boeffff!’ kwamen ze op de huizen van Tadamon terecht, waarna er een zuil van zwarte rook opsteeg.

In Tadamon was het verzet van begin af aan bewapend geweest. Misschien doordat er zoveel gedeserteerde soldaten woonden die hun wapens hadden gehouden, om bij demonstraties bescherming te bieden tegen de veiligheidsdiensten. Zo was de FSA (Free Syrian Army, het

Vrije Syrische Leger) ontstaan. Vermogende Damascenen hadden grote hoeveelheden wapens van het regime gekocht en aan de FSA gegeven.

Tadamon was een nieuwbouwwijk waar soennieten, alawieten, christenen, sjiieten, murshidi's, orthodoxe christenen en ismaïlieten leefden. Maar toen de onrust de wijk in zijn greep kreeg, lagen de gevechtslinies zeker niet langs geloofsgrenzen. Ik kan het alleen maar herhalen: aanvankelijk was de Syrische revolutie geen godsdienstoorlog. Dat kwam pas veel later.

Het Algemeen Commando begon – als plaatsvervanger van de Syrische overheid – checkpoints in te richten bij de toegangswegen naar Yarmouk. Maar de FSA rukte steeds verder op, en steeds vaker kwam het tot schermutselingen. En toen was daar de zondeval van Ahmad Djibril, algemeen secretaris van het Algemeen Commando en vriend van Assad. Hij riep de hulp in van het Syrische leger.

Op 15 juli 2012 rolde het eerste pantservoertuig Yarmouk binnen. Ik zie het ding nog voor me, hoe het de wijk in kwam rijden langs de 'Watermeloen', de bolvormige fontein op de rotonde naar Damascus. Hij sloeg de belangrijkste winkelstraat in, ratelde naar het Palestina-ziekenhuis, en weer terug. Dat was zijn route. Als je later op de fiets door de winkelstraat reed, rammelde je over het spoor dat de rupsbanden in het asfalt hadden achtergelaten.

Maar wat was ik gelukkig in die tijd. Ik was de gelukkigste vader van de hele wereld! Ahmad, onze zoon, was net drie weken oud. Op 27 juni 2012 was hij met een keizersnee ter wereld gekomen in de al-Bassel-kraamkliniek. We hadden veel geld uitgegeven om Tahani de beste behandeling te laten geven die ze maar kon krijgen. Op een ochtend waren we met een taxi naar de

kraamkliniek gereden en amper vierentwintig uur later kwamen we thuis met een baby in onze armen.

Nu begon ons prachtige leven als jonge ouders. Ik deed alleen het hoogstnoodzakelijke in de winkel, zodat ik zo veel mogelijk thuis kon zijn en we zo veel mogelijk met zijn drietjes in bed konden liggen. En wat waren mijn ouders ook gelukkig! Hun eerste kleinkind! Hoe oud zal Ahmad geweest zijn toen mijn vader zijn viool tevoorschijn haalde en voor hem begon te spelen? Misschien hoopte hij een tweede kans te krijgen – een tweede Aeham.

Tot eind augustus bleef alles rustig. We konden onze jongen in de kinderwagen leggen en met hem gaan wandelen. Ik kon nog naar Yarmouk rijden. Maar toen ging alles opeens heel snel.

Opeens doken er soldaten op in onze straat. Overdag reden ze als gekken rond in hun voertuigen en lieten ze hun banden piepen en hun motoren gieren om maar te laten zien wie het voor het zeggen had. Ze begonnen huizen uit te kammen, op zoek naar strijders, wapens en mensen die aan demonstraties zouden hebben meegedaan. Op een avond doorzochten ze de woning pal onder ons. Ik was niet thuis, Tahani lag trillend in bed met Ahmad in haar armen. Het was een horroravond. De volgende dag hoorden we dat er massa-executies hadden plaatsgevonden. Steeds meer bewoners pakten hun spullen en verlieten Yalda halsoverkop.

We hadden een plan B nodig. Met de hulp van mijn muzikleerlingen brachten we op een middag honderden instrumenten uit onze winkel naar de luitwerkplaats. Het was maar een paar minuten lopen. Tientallen keren liepen we heen en weer. De werkplaats moest vanaf dat moment dienstdoen als muziekwinkel. En als het moest, konden we er gaan wonen.

De machines verhuisden in omgekeerde richting. Met een aanhanger brachten we de zagen en slijpmachines

naar de veel kleinere muziekwinkel. Mijn broer zou van daaruit zijn meubelmakerij draaiende houden en kozijnen en deuren maken. De handel in luiten lag ondertussen op zijn gat. Wie wilde er in zulke tijden nog een instrument kopen?

Ik had een grote fout gemaakt. Met de overmoed van een pasgetrouwd man had ik eind 2011 een grote order aangenomen van onze beste klant, de groothandelaar uit Libanon. Maar liefst twaalfhonderd luiten wilde hij van ons kopen, en omdat hij zo'n grote klant was hadden we geen aanbetsaling gevraagd – want dat deden we nooit bij hem. Maar wel hadden we meteen, voor minstens 40 000 euro, het hout ingekocht dat we nodig zouden hebben.

Niet veel later, en dat was mijn tweede stommitieit, hadden we een overgebleven partij kwalitatief hoogwaardige Yamaha-gitaren ingekocht. Zeshonderd stuks à 100 euro per stuk. Een buitenkansje dat een ramp zou blijken, want we raakten de gitaren aan de straatstenen niet kwijt. Nog altijd hebben we voor 60 000 euro aan gitaren staan, plus twaalfhonderd luiten. Want toen die luiten eenmaal geleverd konden worden, krabbelde de groothandelaar terug. Een tijdje hield hij ons nog aan het lijntje – tot hij zijn hele order introk. Zo begon de oorlog en zaten wij met een pakhuis vol instrumenten en amper geld.

Maar die verhuizing hadden we geen seconde later moeten regelen. Op 4 september vierde mijn neef Mayad zijn verjaardag. Hij woonde in een appartement boven ons. Tahani had zich al opgetut en stond op het punt de trap op te gaan. Ik was nog onderweg samen met een oom die een minibusje had, om stemschroeven voor een luit te halen. Op dat moment begon het leger een artillerieaanval op Yalda.

Toen de eerste huizen bij ons in de straat geraakt werden, haalde Tahani meteen Ahmad uit zijn bed – en om een of andere reden ook nog een zak met cactusvijgen uit

de keuken. Mijn vader griste het rugzakje met ons spaargeld mee, mijn moeder vulde een tas met levensmiddelen. Zo renden ze er met zijn drieën vandoor, de baby in hun armen, richting Yarmouk – om zo snel mogelijk weg te komen uit de bommenregen.

Zelf was ik nog altijd onderweg in de auto. Ook om ons heen regende het mortiergranaten. Eerst hoorde je ze fluiten en dan – boef – sloegen ze een paar honderd meter verder in. Brokstukken van huizen vielen op de weg.

‘Kijk nou in wat voor situatie je ons brengt!’ riep mijn oom. ‘Wat doe ik hier?!’

‘God zal ons beschermen!’ riep ik. ‘Geef gas! Harder!’

Ondertussen had ik Tahani aan de lijn, die uitlegde waar ze waren. In de achteruitkijkspiegel zag ik een huis in elkaar zakken. Al toeterend scheurde mijn oom richting Yarmouk, terwijl ik een schietgebedje deed.

Eindelijk wisten we de vier te bereiken. Terwijl de granaten boven onze hoofden richting Yalda snerpten, sprong ik uit de minibus en omhelsde Tahani. Gauw reden we naar onze voormalige luitwerkplaats.

Het was nog vroeg in de avond. Ons vege lijf hadden we weten te redden, maar meer ook niet. We hadden niet eens iets om op te liggen. Een buurman, de goede Abu Abed, zag ons onze werkplaats binnengaan en kwam vragen hoe het met ons ging. Hij regelde beddengoed en twee grote matrassen voor ons. Met onze kleren aan gingen we slapen.

Toen we de volgende ochtend geradbraakt wakker werden, had de kleine Ahmad een rode zwelling op zijn hand; hij was gebeten door een spin.

Vroeg in de ochtend gingen we op pad om aan de meest noodzakelijke spullen te komen. Ondergoed, tandenborstels, spenen en luiers. Tahani's tante had pannen die we konden lenen. De ruimte was minstens zes meter hoog, de muren ongepleisterd, de vloer was van beton. Eerder hadden we in de ruimte twee muren

opgetrokken. Voorin was het winkelgedeelte met de toonbank, stonden keyboards en piano's en hingen honderden luiten als druiventrossen aan het plafond. De achterste ruimte, die was volgestouwd met vioolkoffers en dozen met gitaren, was nu onze leefruimte. Helemaal achterin waren een provisorische keuken en een primitief wc'tje afgetimmerd.

Dag na dag hoopten we dat we snel naar ons huis in Yalda konden om wat spullen op te halen. Maar de situatie verbeterde niet. Het duurde maar liefst een jaar voor we er weer konden gaan kijken. Maar toen waren alle ramen eruit en stond van de woning van mijn ouders nog maar de helft overeind.

Er braken moeilijke tijden aan, de sfeer was bepaald niet ontspannen. Ik was nog maar amper het huis uit en moest nu alweer met mijn ouders in één ruimte leven. Als sardientjes in een blikje sliepen we naast elkaar op matrassen op de grond. Ik ergerde me voortdurend en Tahani had het nog veel moeilijker. Ze moest Ahmad de borst geven, had alleen maar gebroken nachten en moest dan overdag nog voortdurend het gejengel van mijn muzikleerlingen aanhoren. Privacy? Daar hoefden we de komende tijd niet aan te denken.

Om ons heen leefden de mensen verder in hun eigen huizen, maar wij waren al vluchtelingen. Vertwijfeld probeerden we iets van normaliteit te creëren. 's Ochtends zette mijn moeder muziek van Fairouz op, wier stem een sfeer van vertrouwen en overzichtelijkheid opriep. Zoals ze altijd had gedaan, ooit, in de goede oude tijd. Maar er zelf bij zingen, dat durfde ze niet meer.

De exodus

Op 16 december 2012 tegen de middag zat ik in de winkel piano te spelen. Opeens was er vlakbij een zware explosie. En nog een. De hele winkel trilde, een van de grote ramen barstte – en ging aan diggelen. Ik rende naar buiten. Aan het geluid van de artillerie waren we al gewend; in de aangrenzende stadsdelen had de luchtmacht de afgelopen maanden hele straten naar de steentijd gebombardeerd. Yarmouk was nog steeds gespaard gebleven. Maar deze explosies leken dichterbij dan tot dusver het geval was. In de verte hoorde ik een gevechtsvliegtuig wegscheren.

Ik stapte op de fiets en speurde de lucht af naar rookkolommen, hoewel die meestal ook bedrieglijk waren, want richting Tadamon was de lucht meestal vol rook. Ik hoorde mensen roepen dat een MiG-straaljager een raket in de Mansoura-school had gejaagd. Mijn oude middelbare school! Ik reed ernaartoe – en zat midden in de oorlog. Auto's in lichterlaaie, de lucht vol zwarte rook. De raket was in de tuin naast het schoolplein ingeslagen, alle ramen van de school en de omliggende huizen waren stuk, de muren zaten vol gaten.

Ik was er net toen we hoorden dat ook de al-Bassel-kraamkliniek getroffen was door een andere raket – hier was pas nog onze zoon ter wereld gekomen. Ook daar ben ik naartoe gereden in mijn vervloekte nieuwsgierigheid. Ze hadden de doden en gewonden op dekens naar buiten

gedragen en op straat neergelegd, sommige misten ledematen, er kwam net een dokter aanlopen om te kijken wie hij nog kon redden.

‘Breng deze naar binnen,’ riep hij, en vier mannen tilden een deken op met daarop een man met een kapot gezicht, nauwelijks nog herkenbaar door het bloed.

Er kwam een man aanrennen, helemaal overstuur. Hij wilde een deken optillen die ze over een vrouw hadden gelegd.

‘Die is dood!’ riep iemand.

‘Ik zoek mijn moeder!’ riep de man, hij sloeg de deken terug, deed een schietgebed – ‘*Alhamdulillah*’ – en rende verder.

Ik zag Thaer, een vriend van me die filmmaker was, trillend met een camera rondlopen. Later zou hij van dit materiaal een korte film maken, *MiG* getiteld.

Ook de Husseini-moskee, waarin vluchtelingen werden opgevangen was geraakt. Overal schreeuwende mensen, overlevenden die door de rook dwaalden op zoek naar familieleden, ambulances kwamen aanrazen, overal bloed.

Ik kon het niet langer aanzien. Helpen kon ik toch niet. Ik reed naar huis.

’s Avonds zaten we lang bij elkaar. Ik vertelde mijn vader wat ik had gezien.

‘Waarom Yarmouk?’ vroeg hij ongerust. ‘Wij willen ons erbuiten houden en nu worden we gebombardeerd.’

En waarom hadden ze een school, een moskee, een ziekenhuis én het bureau van de burgerlijke stand als doelwit gekozen, waar hoogstens vluchtelingen woonden maar in de verste verte geen rebellen? De bommen hadden zich in de kelder van de moskee geboord, waar tientallen gezinnen onderdak hadden gevonden. Er waren meer dan veertig mensen omgekomen. Bedrukt gingen we naar bed – dat wil zeggen, we gingen naast elkaar op de matrassen op de grond liggen. En lagen nog lang wakker.

De volgende ochtend stonden we om zes uur al op, want ik wilde met mijn vader naar het centrum, en om langs de verschillende checkpoints te komen moest je er zo vroeg mogelijk bij zijn. 's Middags, als de zon steekt, zijn de soldaten veel prikkelbaarder. Dan kun je van alles verwachten.

Een week eerder had de UNRWA haar werknemers uit Yarmouk teruggehaald. Omdat ze geen veiligheid meer konden garanderen, en aangezien de scholen van de UNRWA vol vluchtelingen zaten viel er aan lesgeven sowieso niet meer te denken. Ter compensatie had de UNRWA aangekondigd dat wij Palestijnen nu eerst contant geld zouden krijgen. Iedereen zou van nu af 3000 Syrische pond (30 euro) per maand krijgen. Dat werd uitbetaald in een bank in het centrum van Damascus, en daar wilde ik die dag naartoe, samen met mijn vader.

Het was nog vroeg – door de etalage zagen we onze burens koffers en tassen naar buiten slijpen.

‘Waar gaan jullie naartoe?’ vroeg ik.

‘Een paar dagen bij familie op bezoek.’

Ze sleepten beddengoed en matrassen de gang uit. Het had niet veel van een kort bezoek. Mijn vader en ik pakten elkaar bij de hand, zoals we altijd hadden gedaan, en gingen op pad.

Toen we de Yarmoukstraat in sloegen, zagen we een bloedstollend tafereel: een eindeloze stroom mensen, bepakkt met alles wat ze maar konden dragen, die in de richting van Damascus trok. Het was nog vroeg, maar er waren al tienduizenden mensen op de been. De mensen droegen plastic tassen en koffers, duwden handkarren en kinderwagens voort, ze hadden hun fietsen bepakkt met kisten en dozen en de imperialen van de auto's met matrassen. Zo moeten de mensenstromen bij de Nakba eruit hebben gezien, de massale exodus uit Palestina in 1948.

Ik sprak een paar mensen aan en vroeg waar ze naartoe gingen.

‘Familie bezoeken,’ zei de een.

‘Weten we nog niet,’ zei een ander. ‘In elk geval weg uit Yarmouk.’

‘Maar waarom?’

‘Heb je het nog niet gehoord? De regering roept alle bewoners op Yarmouk zo snel mogelijk te verlaten. Dat stond op Yarmouk News vanmorgen. Moge God ons bewaren. Wie weet wat ze met ons van plan zijn.’

Nee, dat had ik nog niet gelezen. Yarmouk News was een van de vele door burgerjournalisten opgezette nieuwspagina’s op Facebook. Sinds het begin van de protestbeweging verschenen er steeds meer zulke pagina’s. Er was voor elke politieke richting wel iets bij. Sommige waren net zo overbodig en nietszeggend als de Syrische staatsmedia, andere verrichtten nauwgezet journalistiek werk en boden een waardevol alternatief voor de klassieke media. Door Facebook was het mogelijk tenminste virtueel het vergaderverbod te omzeilen dat sinds de jaren zestig van de vorige eeuw heerste. Het regime legde het platform weliswaar regelmatig plat, maar iedereen wist allang hoe je met de censuur moest omgaan. Gisteren de twee MiG-raketten, vandaag het ultimatum van de regering. En nu fluisterde een van de vluchtelingen me toe: ‘Mijn oom werkt bij de veiligheidsdienst. Die zei dat ze een blokkade om Yarmouk leggen.’ Ik voelde me nog ellendiger.

We sloten ons aan bij de mensenstroom. Normaal was je binnen tien minuten de Yarmoukstraat door, die dag kostte het ons drie kwartier.

De mobiel van mijn vader ging. Het was oom Mohammed. Waar we waren. Of we ook weg wilden uit Yarmouk. Moest hij ons komen halen?

‘Nee,’ zei mijn vader, ‘we wachten nog maar even af. Eerst maar eens zien wat er gebeurt.’

We discussieerden een tijdje, en besloten deze dag op te vatten als een testvlucht. Een 'stel dat'-scenario. Als het allemaal haalbaar bleek, zouden ook wij Yarmouk verlaten. Voordat ook wij door de oorlog verpulverd zouden worden. Zoals men voorspelde.

Ik keek naar de mensen die zich voorthaastten. Er waren er veel bij die de laatste maanden uit andere wijken naar de onze waren gevlucht – toen er in hun straten geschoten werd, toen hun huizen gebombardeerd werden. Geen wonder dat ze nu meteen weer de benen namen. Zij hadden niets meer te verliezen.

We kwamen langs de Watermeloen, de grote rotonde aan het begin van Yarmouk, en liepen even later over een brug naar Nieuw-Zahira, een nieuwbouwwijk met nette straten. De huizen waren er niet van ruwe betonblokken gebouwd, zoals in Yarmouk, maar afgewerkt met lichte granieten platen. Aan de rand van de straat stonden auto's geparkeerd, de winkels waren open – en daartussen de stroom vluchtelingen. De eersten waren ook hier in scholen en moskeeën ondergebracht. Maar nu stroomde Zahira over van de gestrande mensen die niet wisten waar ze naartoe moesten. Hier en daar zaten ze uitgeput op de stoep, ze vertelden dat ze overal afgewezen waren.

Het was een deprimerende aanblik. Hier de stoet vluchtelingen, daar de bewoners van Zahira, die naar buiten kwamen snellen met een sleutel in de hand om de voordeur op slot te doen – stel dat een van de wanhopigen op het idee kwam in hun trappenhuis te overnachten.

Eigenlijk zijn de bewoners van Zahira geen onmenssen, maar het was geen wonder dat ze bang werden bij het zien van deze massa's. Ze wilden niet dat in hun wijk hetzelfde zou gebeuren als in Yarmouk, dat zoveel vluchtelingen had opgenomen en er nu zo duur voor betaalde.

Ik overdacht de verschillende opties. Wilde ik dit mijn vrouw en mijn zes maanden oude baby aandoen? Onze

zaak achterlaten? Waar moesten we onderweg van leven? Vluchtelingen moesten astronomisch hoge bedragen voor een woning betalen. Dat konden wij ons nooit permitteren. Dus hadden we geen andere keus dan in een moskee of school te overnachten. Daar had je om de paar dagen een razzia.

Ik had mijn militaire dienstplicht niet vervuld. Eerst had ik vrijstelling gekregen vanwege mijn studie. En nu misschien omdat ik getrouwd was en een kind had? Eigenlijk mocht je in Syrië pas trouwen als je je dienstplicht had vervuld. Maar mijn vader kende iemand die iemand kende, die voor een paar steekpenningen de toestemming om te trouwen in mijn legerpas had gestempeld. Maar ook met vrouw en kind kon ik elk moment worden opgepakt. In deze tijden gold niets meer van alles wat ooit gegolden had.

Als de soldaten me niet snapten bij een razzia in een vluchtelingenverblijf, dan wel bij een van de straatversperringen die als paddenstoelen uit de grond schoten zodra er vluchtelingen op weg gingen. Nee, de zogenaamd veilige wijken buiten Yarmouk waren voor mij allesbehalve veilig.

Prompt werd ik aangesproken door een van de soldaten die in groepjes aan de kant van de weg stonden. 'Laat je identiteitskaart zien!'

Ik overhandigde hem mijn kaart.

'Waar gaan jullie naartoe?' vroeg hij.

'Naar de bank, om het UNRWA-geld af te halen.' Ik bleef kalm. Mijn blinde vader was erbij, ik had mijn trouwboekje in mijn rugzak, ik rekende niet op problemen.

'En daarna?'

'Terug naar Yarmouk.'

Hij grijnsde boosaardig en gaf mijn pas terug. We liepen snel verder. Het was de oude weg die ik zo vaak samen met mijn vader had afgelegd, naar de muziekschool. De

herinnering stemde me melancholiek. Hoeveel uren hadden we niet samen in de minibussen gezeten en over God en de wereld gepraat. Wat had ik hem als kleine jongen met vragen bestookt. En altijd had hij geduldig mijn vragen beantwoord. Of de tijd dat ik hier op mijn fiets langs sjeesde, vroeger, toen de toekomst nog eindeloos ver weg leek. En nu? Nu huisden we op matrassen en de toekomst lag niet verder dan het volgende checkpoint.

Voor de bank sloten we ons aan bij de rij wachtenden. Wat was het leven normaal hier in de wijk Malki! De oorlog die een paar kilometer verderop woedde, leek hier wel een boze droom. Toen we aan de beurt waren, liet ik mijn identiteitskaart zien en kreeg de 9000 pond voor Tahani, Ahmad en mijzelf. Meteen begonnen we aan de terugweg. Het was halfelf geweest, de zon stond hoog aan de hemel, het was de hoogste tijd. Zwijgend liepen we naast elkaar voort. Mijn vader vroeg alleen af en toe: 'Wat was dat?' of: 'Wat zie je?'

Hoe dichterbij Yarmouk kwamen, hoe meer soldaten er op straat waren. En hoe sneller we gingen lopen. Waar waren we aan begonnen? Zwijgend liepen we door. Politieauto's reden voorbij, troepenwagens, tanks. Twee bulldozers denderden richting Watermeloen. Nog diezelfde dag zouden ze op alle toegangswegen wallen opwerpen. Het was zoals de man bij de geheime dienst had voorspeld: Yarmouk werd hermetisch afgesloten.

Nog een keer werden we door een soldaat aangehouden. 'Waar willen jullie naartoe?'

'Terug naar Yarmouk.'

'Zijn jullie gek?'

We haalden onze schouders op en liepen snel door. We hoorden het grendelen van de magazijnen in hun kalasnikovs. Elk moment kon de strijd losbranden. Overal konden scherpshutters loeren. We zochten de kleinste steegjes op – en haastten ons gebukt van de ene hoek naar de andere als we een straat moesten oversteken.

‘En dat allemaal voor 9000 pond,’ foeterde mijn vader. ‘Die kun je de volgende keer zo van me krijgen.’

‘Het spijt me, ik had nooit gedacht dat het zo erg zou worden.’

Mijn vader was een fervent roker, hij was zulke afstanden niet gewend, hij zweette en hijgde.

‘Nog even volhouden, papa,’ probeerde ik hem moed in te spreken, ‘we moeten nog even door. We zijn bijna thuis.’

Eindelijk hadden we het laatste checkpoint gepasseerd. De straten van Yarmouk waren leeg, de winkels gesloten. Niemand behalve wij was teruggekomen. We haastten ons door de lege hoofdstraat. Tien minuten lang kwamen we geen mens tegen.

Toen zagen we ze: de rebellen van de FSA, het Vrije Syrische Leger. Ze marcheerden door de straat en keurden ons geen blik waardig. Ze hadden zwarte doeken voor hun gezicht, praatten opgewonden door elkaar, een van hen riep, zwaaiend met zijn geweer: ‘Vanavond zijn we in Damascus!’ De anderen juichten.

Eindelijk waren we thuis. Tahani en mijn moeder gingen me bijna te lijf, zo kwaad waren ze.

‘Hoe haal je het in je hoofd,’ schreeuwde mijn moeder, ‘als je weer een keer het gevaar opzoekt, doe dat alsjeblieft alleen, en laat je oude vader thuis. We zijn omgekomen van de angst!’

Tahani had tranen in haar ogen, zo opgelucht was ze.

Ze hadden gelijk. Dit was de laatste keer dat ik Yarmouk had verlaten. Hier was het, ondanks alles, het veiligst.

Mijn vader was uitgeput. Hij had zich veel te veel ingespannen. Hij rookte nog een sigaret, dronk nog een kop thee en toen ging hij liggen.

’s Avonds luisterden we naar de nieuwsberichten. We hoorden dat het leger een offensief was begonnen tegen de ‘terroristen die Yarmouk hebben bezet’. Daarna werden

er vluchtelingen geïnterviewd, die allemaal heel goed waren gehuisvest en die nu op de terroristen scholden.

Het was anders. Ik ben getuige. Ze hadden de wijk ontruimd en zo de FSA binnengelokt. Om de rebellen des te beter te kunnen omsingelen. En de achtergebleven bewoners ook.

De granaat bij de falafelkraam

Onze wijk was nu afgesloten. Bij de uitgangen zaten scherpschutters van het Syrische leger op de loer, ondersteund door de milities van het Algemeen Commando. Yarmouk veranderde in een spookstad. Het geroep van handelaars, het lachen van kinderen, het gekijf van moeders – het was allemaal weg. Geen jongens meer die meisjes nafloten, geen meisjes meer die zogenaamd geërgerd hun pas versnelden, geen Abu Mohammed meer die op de hoek van de straat zijn waterpijp zat te roken, geen Abu Balila meer die met bulderende stem zijn gekookte kikkererwten aanpreeste. En ook mijn muziekleerlingen, mijn klanten en mijn vrienden – iedereen was weg. Waar tot voor kort een half miljoen mensen hadden gewoond, woonden er nu nog hoogstens vijftigduizend. Het leek wel of een dodelijk virus de bevolking had gedecimeerd.

Doelloos zwierf ik over straat. Ik had niks te doen, was somber en voortdurend onzeker. Mijn familie bleef uitsluitend voor mij in Yarmouk. Kon ik ze dat aandoen? Moesten wij niet ook vluchten en maar hopen dat ik zonder kleerscheuren door de oorlog kwam? Hadden we wel de goede beslissing genomen? Wat stond ons allemaal te wachten?

Yarmouk was nu in handen van de FSA. Elke dag zag ik de strijders over straat gaan, vele met zwarte doeken voor hun gezicht. Ze wilden onherkenbaar blijven, misschien wel omdat hun vrouwen en kinderen nog in Damascus waren. Voordat de rebellen in hun afgejakkerde Mad Max-auto's naar het front reden, hield een van hun aanvoerders een peptalk. 'God is groot!' riepen ze dan, waarna ze met hun kalasjnikovs zwaaiden en richting Watermeloen vertrokken. Want daar werd de heftigste strijd geleverd. Nog een geluk dat onze winkel helemaal aan de andere kant van Yarmouk was.

Elke maand werden de blokkades strenger. Vrouwen en oude mannen mochten voortaan nog gewoon voorbij de checkpoints, maar alleen nog op vastgestelde tijden, en ze werden grondig gefouilleerd. Ook mochten ze steeds minder meenemen. Eerst was maximaal vijf kilo per persoon toegestaan, later werd dat teruggeschroefd tot een 'dagelijks rantsoen'. En ook dat werd steeds verder beperkt.

We wisten dat er in Homs, Deraa en Duma ondertussen honderdduizenden mensen door het leger werden omsingeld en uitgehongerd. Mensen waren er ten slotte rolklaver en bladeren gaan eten, hoorden we, om hun hongerdood uit te stellen. Stond ons in Yarmouk hetzelfde te wachten? Maar wij waren toch neutrale Palestijnen, wij hadden ons toch sinds 1948 altijd trouw betoond aan de Syrische staat? Waarom zou de regering uitgerekend ons willen uithongeren? Wij waren toch het bolwerk van verzet tegen de zionistische bezetting?

Er waren nog altijd een paar winkels die verkochten wat ze op voorraad hadden. Moeders met lege voorraadkasten mochten nog naar Damascus om rijst en olie te kopen - waarvan ze dan ook nog een voorraadje konden bewaren voor hun kinderen. Maar het eten werd elke week duurder en al snel stak de honger de kop op.

Onze hele familie had Yarmouk halsoverkop verlaten. Ook mijn ooms Mohammed en Sadik, die beiden een kruidenierswinkeltje met bonen, rijst, suiker, thee en kruiden hadden gehad, waren vertrokken. Oom Sadik kwam op een middag nog even terug, voorbij alle straatversperringen, om de sleutels van beide winkels te brengen.

‘Verkoop alles wat er nog is,’ droeg hij me op, ‘maar wel tegen dezelfde prijs als altijd. Maak het vooral niet duurder, dat is haram.’ Oftewel: dat druiste in tegen het geloof. Mijn ooms wilden in geen geval woeker drijven met levensmiddelen. In de winkel van oom Mohammed lag maar weinig op voorraad, vertelde Sadik, de zaak had de laatste tijd niet goed meer gelopen. Maar zelf had hij nog acht ton aan levensmiddelen liggen, waaronder zeven ton rode linzen, die hij ooit had ingekocht als duivenvoer.

Ik knikte gedwee terwijl mijn oom me instrueerde. Ja, ik zou de spullen verkopen. Maar aanvankelijk liet ik het erbij. Ik was toch geen bonenverkoper?

In februari kwam ik toevallig langs de winkel van oom Sadik en zag ik het ijzeren rolluik scheef hangen. Er was vlakbij een granaat geëxplodeerd, die de lamellen had ontzet. De winkel moest al dagen open hebben gestaan, iedereen had er naar binnen kunnen gaan om hem leeg te halen. We moesten zo snel mogelijk in actie komen, besloot ik. Alleen konden we de zakken onmogelijk overdag vervoeren; als er een soldaat voorbijkwam, nam hij geheid in één klap de hele voorraad in beslag.

Dus gingen we er 's nachts naartoe: mijn vader, mijn broer en ik. We laadden de zakken op een grote rolkar die we in de winkel vonden en begonnen te duwen. De hele nacht waren we in touw, overdag rustten we uit, en zodra het donker werd gingen we weer op pad. De ene vracht na de andere duwden we door de lege straten. En alsof de duivel ermee speelde: de hele nacht kwamen we geen

mens tegen, behalve toen er nét een zak van de wagen viel en openscheurde.

‘Wat zijn dat voor bonen?’ vroeg de man.

‘Die zijn van mijn oom,’ zei ik. ‘We gaan ze verkopen.’

‘Geef hier die zak!’

‘We gaan er een eerlijke prijs voor vragen. Iedereen mag ervan hebben, kom vooral langs.’ Ik legde uit waar onze winkel was en de man droop af.

Wat moest ik? Ik had niets te doen. En dus ging ik toch maar bonen verkopen. Anderhalve maand lang zat ik elke middag van één tot vier voor in de muziekwinkel rijst te verkopen in plaats van vioolsnaren, en tarwe in plaats van gitaren. Voor een kilo suiker rekende ik 25 pond (20 cent). Niet veel later zouden mensen er al het honderd- of het duizendvoudige voor overhebben, maar ik bleef bij mijn prijs. Waarschijnlijk was ik naïef, maar ik kon me ook nog niet voorstellen hoe allesomvattend een blokkade kan zijn, midden in een grote stad als Damascus.

Het ging al snel van mond tot mond wat voor prijzen ik rekende. Als ik ’s middags om één uur de winkel opendeed, stonden er meestal al een stuk of tien mensen te wachten. Om te voorkomen dat er woekeraars met de etenswaren aan de haal gingen, lette ik erop dat iedereen dezelfde hoeveelheden kreeg. Aanvankelijk twee kilo per persoon per dag, daarna één kilo en ten slotte een halve.

Begerig keken de mensen in de rij toe bij alles wat ik deed. Iedereen was bang dat hij binnenkort honger zou lijden. Soms ontstond er ruzie. ‘Je geeft die anderen meer!’ klaagde iemand.

‘Niks hoor,’ zei ik dan. ‘Kijk maar op de weegschaal, iedereen krijgt evenveel.’

In mei was ik door de voorraden heen. De suiker, de rijst, de blikjes tonijn, de bulgur, de bakboter, alles was op. Alleen voor de rode linzen was geen belangstelling, behalve van een gek die zei dat hij duiven hield en dat hij de linzen voor zijn vogels wilde kopen. Maar dat weigerde

ik. Moesten we duiven gaan voeren terwijl er mensen hongerleden? Geen sprake van.

Ik had ondertussen zelf een beter idee gekregen. 'Weet je wat, papa? De bombardementen zullen nog wel even doorgaan. We kunnen onze kamer wel met de linzen barricaderen.' We stapelden de 140 baalzakken rond onze slaappleats. Als er eens een granaat neerkwam in onze buurt, dan bleven de splinters hopelijk tussen de peulvruchten steken.

De kleine Ahmad was in deze tijd ons enige lichtpuntje. Hij kraaide en hij lachte, hij brabbelde en hij groeide. Het zou niet lang meer duren of hij ging lopen. We hadden een loopkarretje voor hem op de kop getikt, waarin hij op zijn tenen door de winkel kon rollen. Hij vond het heerlijk om met zijn vingers in de linzenzakken te pulken. En elke dag nam ik hem op schoot om piano voor hem te spelen, terwijl hij met zijn handjes op de toetsen sloeg. Mijn vader bleef bovendien viool voor hem spelen, en soms zong mijn moeder erbij. Maar dan wel zo zachtjes dat geen enkele voorbijganger het kon horen.

Alaa, mijn broer, bleef werken als meubelmaker. Hij had volop werk, want voor inbrekers en plunders was het verlaten Yarmouk een goudmijn. Hele flatgebouwen stonden er leeg, talloze portieken waren opengebroken. Soms kwamen de eigenaars kijken of alles nog in orde was, en haalden mijn broer erbij om deuren te repareren. Ook repareerde hij ramen die door explosies beschadigd waren. Hij woonde in zijn werkplaats, onze voormalige muziekwinkel, waar hij ook voor zichzelf kookte. 's Avonds sprak hij vaak af met zijn vrienden, hij kwam maar zelden bij ons langs.

Alaa bleef ook in Jaramana werken, een nieuwbouwgebied ten oosten van Yarmouk waar veel van zijn vrienden woonden. Dan ging hij 's morgens langs de

checkpoints, werkte overdag in Jaramana in de bouw en bleef soms bij vrienden slapen. Als hij dan na een dag of wat weer terugkwam, bracht hij brood en tomaten mee.

Mijn vader drong aan dat hij ermee zou stoppen. 'Toe Alaa, alsjeblieft! Stop er toch mee! Je kunt in Yarmouk ook genoeg werk krijgen,' smeekte hij. 'De checkpoints zijn veel te gevaarlijk.'

'Ach, hou toch op,' zei mijn broer dan. 'Ik ben niet bang voor die soldaten. Wat kan me nou gebeuren?' In zekere zin had hij gelijk: hij was al in dienst geweest, meteen na zijn middelbare school had hij twee jaar in het leger gezeten. En hij was nog niet opgeroepen om zich te melden.

'Het kan iedereen overkomen,' drong mijn vader aan. 'Dat weet je toch? Ze kunnen je van alles in je schoenen schuiven. Je kent de verhalen!'

Maar mijn broer haalde zijn schouders op. Hij had nog nooit naar zijn ouders geluisterd, waarom zou hij dat nu wel doen?

Op 22 juni 2013, een zaterdag, vertrok hij 's ochtends vroeg uit Yarmouk om via het checkpoint naar Jaramana te gaan. De dag ervoor was hij ons gedag komen zeggen.

Rond elf uur kwam er een man naar ons toe.

'Ik moet met jullie praten,' zei hij tegen mijn vader en mij. We stonden voor de winkel. 'Maar beloof me dat jullie nooit, nooit, nooit zullen vertellen dat jullie het van mij hebben gehoord.'

We beloofden het.

'Ze hebben Alaa opgepakt.'

Mijn vader stortte in. Het was alsof alle lucht uit zijn lichaam ontsnapte. 'Wat is er gebeurd? Alsjeblieft, vertel!'

'Vanochtend bij het checkpoint hebben ze tientallen mannen gearresteerd. Ik was er ook bij, ik heb ook in de arrestatiewagen gezeten. Maar ik heb een oom bij het Algemeen Commando, die heeft de commandant onder

druk gezet om me vrij te laten. Toen ik werd vrijgelaten, riep Alaa naar me: “Breng mijn ouders op de hoogte!”

Mijn vader stond te trillen op zijn benen. ‘*Umm Aeham*, kom gauw!’ riep hij met afgeknepen stem naar achteren.

Mijn moeder kwam door het gordijn naar buiten, terwijl ze haar hoofddoek omdeed. ‘Wat is er?’ vroeg ze.

‘Ze hebben Alaa.’

Het duurde eventjes tot het nieuws doordrong. Toen begon mijn moeder te snikken.

‘Snel, snel, laten we naar het checkpoint gaan!’ riep mijn vader. ‘Misschien kunnen we nog wat doen!’

We gingen met zijn vieren op pad. Onderweg hoorden we dat mijn broer was aangewezen door een gemaskerde man.

Bij elk checkpoint stond inmiddels een man met een bivakmuts de mensen te observeren. Die kon mensen aanwijzen – ‘hij daar’ – om op te laten pakken, om wat voor reden dan ook. Het kon van alles betekenen. Dat je werd verdacht van deelname aan de FSA, dat je in dienst moest – of dat je in een foltergevangenis verdween. Het kon een terdoodveroordeling zijn. De gemaskerde man was rechter en beul tegelijk.

Wie er onder zo’n bivakmuts schuilging, was volkomen onduidelijk. Iemand van de geheime dienst. Een verklikker. Of een gevangene die ze een tijdje met stroomstoten hadden bewerkt en vervolgens een stuk stof met twee gaten over zijn hoofd hadden getrokken. Misschien stond er wel iemand die eerder op diezelfde plek zelf was gearresteerd en die nu willekeurig mensen aanwees tot hij zijn dagelijkse quotum had gehaald. Alles om maar niet langer gefolterd te worden.

De man met de bivakmuts had naar mijn broer gewezen en gezegd: ‘Dat is Alaa.’ Hij kende hem dus. Maar waarvan dan? Alaa had met heel wat jongens in de wijk

ruzie gehad. Maar wie had er dan iets over hem verteld? En wat? Nam er nu iemand genadeloos wraak?

Ik ging zo ver met mijn ouders mee als ik kon. Toen wenste ik ze geluk en gingen ze alleen verder. Ik zocht een plekje in de schaduw op. Alles stortte ineen. Ik stelde me voor waar Alaa nu zou zijn. Wat ze met hem deden. Waarom had hij niet voor één keer naar papa geluisterd? Waarom moest hij nou altijd, koste wat kost, 'links' zeggen als papa 'rechts' zei?

Ik herinnerde me hoe Alaa, nog geen twaalf jaar oud, op een avond de straat op was gerend. De burens hadden weer eens over mijn pianospel geklaagd en Alaa riep: 'Als er nu nog één keer iemand komt zeuren, dan geef ik die hoogstpersoonlijk op zijn donder!' Ik herinnerde me hoe hij met ons schandelijk dure solfègeboek in een fontein was beland toen hij eens mee was geweest naar de muziekschool. Hoe hij me tegen de grond had geduwd toen we de winkel aan het renoveren waren. Hoe ontelbaar vaak hij ruzie had gemaakt met papa.

Vijf lange uren zat ik in de schaduw te wachten, en toen kwamen mijn ouders terug. Ze waren naar het checkpoint gegaan, waar een soldaat had gezegd dat ze maar moesten wachten tot de commandant terugkwam.

Dus hadden ze gewacht, twee uur lang. Toen kwam de commandant en werden mijn ouders bij hem binnengelaten.

'Ik ben blind, ik heb mijn zoon nodig,' had mijn vader gejammerd. 'Hij is mijn enige troost, geeft u me alstublieft mijn zoon terug.'

'Ik weet niet waar u het over heeft,' had de man geantwoord.

'Hij is vanochtend gearresteerd.'

'We hebben niemand gearresteerd.'

'Ik weet het heel zeker. Iemand heeft het me verteld.'

'Wie heeft u dat verteld?'

'Ik weet niet hoe hij heet.'

‘Je bent een leugenaar. Verdwij, of ik arresteer jóú.’

Ze hadden het opgegeven. Bij checkpoints geldt eenrichtingsverkeer. Als je er eenmaal in de rij staat, kun je niet meer terug. Dus moesten ze Yarmouk eerst uit en vervolgens weer bij het checkpoint in de andere richting aansluiten in de rij.

We gingen naar huis. Mijn moeder huilde stilletjes voor zich uit. Toen we thuiskwamen, was Tahani buiten zinnen van ongerustheid. In alle opwindning had geen van ons eraan gedacht haar te vertellen wat er gebeurd was. Mijn vader begon meteen telefoontjes te plegen; het vaste net functioneerde nog gewoon. Wie kende wie bij het Algemeen Commando? Wie kon iets gehoord hebben? Wie kende iemand die iemand kende die meer kon weten?

De volgende ochtend gingen mijn ouders in alle vroegte naar Damascus om bij de autoriteiten navraag te doen. Wie kon ze aan informatie helpen? Alaa Ahmad, geboren op 13 februari 1991, opgepakt op 22 juni. Weet ú misschien iets?

Omdat de rijen bij de checkpoints in die tijd honderden meters lang waren, kwamen ze 's avonds pas laat terug. Om de volgende ochtend direct weer op pad te gaan.

Dagenlang waren ze onderweg – en ze zouden nog jarenlang blijven zoeken. Net als tienduizenden anderen in Syrië, vertwijfeld op zoek naar een aanwijzing, hoe klein dan ook.

Hun laatste restje levensvreugde was nu verdwenen. Mijn moeder lag 's nachts vaak wakker en als ze opstond had ze roodbehuilde ogen. Mijn vader, die altijd een vrolijke, praatgrage man was geweest, zat nu urenlang in stilzwijgen verzonken en rookte de ene sigaret na de andere. Tot hij opschrok en riep: ‘O mijn God, o mijn God, ik hou het niet uit. Het is te veel. Wat kan ik doen?’

Vijf keer per dag baden mijn ouders, zoals ze altijd hadden gedaan. Vaak baden ze samen en hoorden we ze

God met luide stem smeken om Alaa terug te geven en hem bij te staan in zijn nood.

Op 18 juli 2013 was het zover: Yarmouk werd afgegrendeld. Van de ene op de andere dag waren de checkpoints gesloten en kon er geen mens meer uit en kwam er niets meer naar binnen. Geen rijst, geen olie, geen melkpoeder, geen suiker. De belegering begon. De elektriciteit werd uitgeschakeld, de prijzen van levensmiddelen explodeerden.

Soms denk ik dat de blokkade van Yarmouk tot in detail gepland was en dat de wijk zo was aangelegd dat hij in een handomdraai van de rest van de stad kon worden afgesneden. Eén checkpoint bij de Watermeloen en een paar scherpschutters langs de kaarsrechte Palestinastraat – en Yarmouk en haar zuidelijke buitenwijken waren geïsoleerd.

Het duurde niet lang of de honger eiste zijn eerste slachtoffers. Op 18 augustus stierf een zes maanden oud meisje terwijl haar moeder Yarmouk afstroopte op zoek naar babyvoeding. De tweede die de miserabele voeding fataal werd, was een man met een nieraandoening. Mensen werden bang van deze sterfgevallen. ‘Zie ik er slecht uit?’ vroegen ze elkaar. ‘Zou ik iets onder de leden hebben, dat mijn ogen zo rood zijn?’

We hadden er nu voordeel van – wat een perverse logica toch – dat mijn vader blind was. Hij werd met respect behandeld en kreeg voorkeursbehandelingen. Op een gegeven moment zou er een klein bosje gekapt worden en wie zich registreerde, kon een boom toegewezen krijgen. We gingen gauw naar het kantoor van de FSA en kregen toestemming om een boom om te zagen. Anderhalve ton woog het ding; we moesten drie keer met onze rolwagen heen en weer om het hout op te halen.

Voor ons huis zaagde ik de boom in schijven, die ik vervolgens met een hamer en een beitel kloofde. Ik stapelde alles rond onze kachel, zodat het sneller zou drogen. De hele winkel rook naar vers hout.

Terwijl Yarmouk in duisternis en stilte verzonk, hoorden we in de verte dagelijks artillerievuur en geweerschoten. Ons hele leven was nu geïmproviseerd. Zonder stroom deed de wasmachine het niet meer. Ik trok mijn regenlaarzen aan en stond in een tobbe op Ahmads luiers te stampen. Er was geen afwasmiddel meer, dus maakten we onze borden schoon met as. Er was bijna geen shampoo meer en we douchten met koud water. We hadden bijna geen zeep meer, dus wasten we onze handen nog maar één keer per dag. Er was geen koffie en thee meer, dus brouwden we een surrogaat van kaneel, dat nog wel volop te krijgen was. We hadden bijna nooit melk, dus gaven we Ahmad maar suikerwater. Er was geen tabak meer, dus draaide ik voor mijn vader sigaretten van gedroogde munt.

Het stonk verschrikkelijk als mijn vader voor de winkel zat te roken. Maar stoppen met roken wilde hij niet, en hij nam het op de koop toe dat hij nu zelf zo'n nare geur verspreidde. Als hij Ahmad op schoot nam, stonk die ook meteen naar muntsigaretten.

Op een dag kon Tahani er niet meer tegen en tekende luid protest aan dat Ahmad zo stonk. Nu moest ze hem alweer wassen.

'Het is nog altijd mijn kleinkind,' zijn mijn vader bits, 'ik neem hem op schoot zo vaak als ik wil.'

Tahani zweeg geschrokken. Ze begreep dat ze mijn vader gekwetst had.

's Avonds gingen we vroeg naar bed. Wat moesten we ook anders? Waar moesten we over praten? We waren holbewoners geworden, onze pupillen groot van het zwakke kaarslicht, onze gezichten zwart van het roet van het houtvuur.

Ik hield het niet langer uit om niks te doen. Wat een ellende! Ik wilde iets nieuws beginnen. En toen kreeg ik weer een van mijn idiote plannen. Op een dag hoorde ik mezelf aan mijn moeder vragen: 'Wat denk je mama, kunnen we van die linzen geen falafel maken?'

'Wat?' vroeg ze verbaasd. 'Falafel van linzen?'

Even ter verduidelijking: tot dat moment had ik nog nooit gekookt. Ik kon het niet, het lag me niet, het was niets voor mij. Als kind had ik me eens aan een pan hete olie gebrand, waarna mijn moeder me de toegang tot de keuken had ontzegd. Toen ik met Tahani ging samenwonen, had ik me de eerste keer dat ik een tomaat zou snijden in mijn vinger gesneden. Tahani had me vriendelijk verzocht het er verder maar bij te laten.

Maar nu sliep ik al weken achter een wal van zakken linzen, terwijl de honger in onze wijk steeds verder oprukte. Dat viel toch niet met elkaar te rijmen?

Eigenlijk hoor je falafel van kikkererwten te maken. Je laat ze een nacht weken in water, doet er bakpoeder bij, wat peterselie, wat knoflook, een uitje, en brengt het op smaak met koriander, komijn, peper en zout. Dat haal je door de gehaktmolen, waarna je van de brij balletjes draait ter grootte van een pingpongbal. Die bak je dan in hete olie tot ze lekker knapperig zijn. Ik had het anderen vaak genoeg zien doen, maar zelf van mijn levensdagen nog nooit één balletje gedraaid.

Toch was ik nu laaiend enthousiast. Het moest toch kunnen? Ik liet de keiharde linzen twee dagen weken, knipte er wat rolklaver doorheen dat in Yalda op braakliggende weides groeide en bracht het geheel op smaak met de enige specerij die er nog was: instantbouillon uit een fabriek voor Aziatische noedels die pasgeleden door een gewapende bende was geplunderd. Ik haalde het mengsel door de gehaktmolen, draaide er balletjes van, frituurde die en proefde. Het bouillonpoeder

gaf mijn falafel een lichte currysmaak. Maar verder: uitstekend.

Nu mocht mijn moeder proeven. 'Hé, wat lekker!' riep ze.

Ik straalde. Eindelijk had ik wat te doen! Een paar dagen later opende ik een geïmproviseerde falafelkraam. Een paar meter bij onze winkel vandaan ging ik op de grond zitten met een kleine brander en een kuip met linzendeeg en ik begon. Ik verkocht twee balletjes voor 10 pond (8 cent), de gebruikelijke prijs in Damascus. Woeker drijven in tijden van nood? Nee, dat kwam niet bij me op.

Het duurde niet lang of er stonden lange rijen voor mijn kraam. Er kwamen zelfs hongerlijders te voet uit Yalda, die het op de koop toe namen dat ze ook nog een uur in de rij moesten staan. Soms stonden er strijders van de FSA in de rij, met een kalasjnikov over hun schouder. Ik vroeg ze vriendelijk om de volgende keer zonder wapen te komen. Ze maakten geen bezwaar.

Samen met Tahani maakte ik elke avond minstens 25 kilo falafelbrij. De rode linzen, de klaver en de bouillonpoeder door de gehaktmolen halen – en klaar was onze oorlogsfalafel. Tahani vroeg me steeds opnieuw om niet de hele dag buiten te gaan zitten. Dat was te gevaarlijk. Maar ik luisterde niet naar haar. Ik draaide elke shift zeker drieduizend balletjes, waarbij ik hulp kreeg van Samer, een verre neef en ons enige familielid dat nog in Yarmouk was. Hij haalde de falafels uit de olie, deelde ze uit en nam het geld in ontvangst.

Olie was er in overvloed, want niet lang daarvoor was er een chipsfabriek geplunderd. Het frituurvet werd op de geïmproviseerde markt van Yarmouk verkocht in blokken van 25 kilo.

Nu had ik alleen nog benzine nodig voor mijn brander, maar ook daar was geen gebrek aan. Het werd gewonnen door plastic te verbranden en de zwarte rook in een

opvangbuis te laten afkoelen. Wat er dan naar beneden druppelde, was een soort benzine. Om het vuur brandend te houden werd er van alles en nog wat bij gegooid, van inbouwkasten tot deuren en tapijten. Zo werd al het plastic verbrand dat maar te vinden was, hele woonblokken werden ervoor afgegraasd. In alle muren zaten immers plastic buizen. En die buizen betekenden brandstof.

Soms zat ik van 's ochtends acht tot 's avonds zeven falafelballetjes te draaien. De hongerlijders straalden als ze de warme balletjes in hun mond staken en overlaadden me met lof. Dat God mij maar mocht beschermen!

En toch voelde ik me ellendig. Ik was woedend. Wat was er in vredesnaam van me terechtgekomen? Tot voor kort had ik gedroomd van een carrière als muzikant. Ik was ervan overtuigd geweest dat ik een succesvol ondernemer zou worden. Ik was bevriend geweest met Feissal Djammal, een van de beste pianisten van het land. En nu zat ik hier op de grond, mijn kleren vol met olievlekken en gefrituurd linzendeeg. Het voelde als een straf. Maar wat had ik dan misdaan?

Ik hoorde mensen fluisteren: dat is die pianist. En dan gebaarden ze naar onze winkel verderop. Ik zag mensen met verwondering naar me kijken. Met leedvermaak. Ik hoorde ze fluisteren, roddelen. O, wat had ik daar een hekel aan.

'Kijk eens aan, wie hebben we daar!' riep een kennis die toevallig voorbijkwam. 'Als dat onze pianist niet is! Heb je je roeping gevonden in de falafelbranche?'

'Jazeker,' zei ik resoluut, 'ik ben pianist én falafelverkoper!' Om hem nog na te roepen: 'En ik onderhoud mijn familie zelf, zonder te stelen!' Want ik had gehoord dat de man leegstaande huizen binnensloep en ze uitkamde op zoek naar etenswaren. En toch was ik ziedend. Wat was er in vredesnaam van me terechtgekomen?

Op een avond zat ik met een paar burens voor onze winkel rond een vuurtje. Dat klinkt romantisch, maar het stonk verschrikkelijk, want we stookten plastic flessen. Stookhout gebruiken voor een kampvuur vonden we zonde en plastic flessen gaven ook goed vuur, waaraan je je prima kon warmen.

Zo zaten we de gebruikelijke nieuwtjes uit te wisselen. Die en die was omgekomen. Wat was er eigenlijk met die en die gebeurd? Wie deelde er op het moment de soep uit? Aan de allerarmsten werd soep van bouillonpoeder uitgedeeld, zonder iets erin.

Toen kwam Tahani naar buiten en ze vroeg: 'Waarom speel je niet wat voor die mensen? Wacht, ik breng je je accordeon wel even.'

'Zou ik dat wel doen?' vroeg ik. 'Zo midden in de nacht, op straat?' Het was tenslotte al elf uur.

Tahani wierp me een liefdevolle maar besliste blik toe die zoveel betekende als: 'maakt niet uit'. Ze liep naar binnen om mijn accordeon te halen. Ze kon er niet tegen me nog langer zo terneergeslagen te zien zitten.

Ik begon te spelen. Een lied van Fairouz dat iedereen kende. De mistroostige blikken klaarden op en een voor een begonnen de jongens mee te zingen. Ik speelde nog een lied, en nog een, en nog een. We begonnen te ontdooien, opeens stonk ons kampvuur helemaal niet meer – ja, het werd zowaar een mooie avond.

Op een middag zat ik net als altijd op de grond voor onze winkel falafel te frituren, samen met Samer. De rij was weer eindeloos lang, vijftig, honderd, misschien wel honderdvijftig mensen – ik weet het niet, ik heb ze niet geteld. Plotseling klonken er een explosie en een dreun en lag ik bewusteloos op de grond.

Toen ik bijkwam, suidden mijn oren. Ik zag mensen door het opgewaarde stof rennen en hoorde ze schreeuwen, zij

het zachtjes, alsof ze ver weg waren.

Samer trok me aan mijn schouder. 'Aeham, Aeham,' riep hij, 'is alles oké?' Zijn broek zat onder de olie, hij moest de frituurpan over zich heen hebben gekregen.

'Ja, alles oké,' mompelde ik verdwaasd. Ik had nergens pijn, al voelde ik wel dat er iets niet klopte. Maar wat?

'Weet je het zeker?' riep hij. 'Je hand bloedt!'

Ik keek naar beneden. Uit mijn rechterhand stroomde bloed, op het ritme van mijn hartslag. 'Wat is er gebeurd?' murmelde ik.

'Er is een granaat ingeslagen!'

Hij pakte een handdoekje en drukte het op mijn hand om het bloeden te stelpen. Hij hielp me overeind. 'Kun je lopen?'

Ik probeerde het. Ja, het lukte. Ik was nog altijd helemaal verdoofd.

'Snel, naar het ziekenhuis!'

We gingen op pad. Nu zag ik het. De granaat was in de hoek van een huis ingeslagen. Was hij een paar meter verderop neergekomen, dan had niemand het overleefd. Er waren tientallen mensen op de been, net als ik gewond geraakt door granaatsplinters en rondvliegend puin. Voor me werd een man weggedragen in een deken. Zijn gezicht zat vol bloed, hij zwiepte heen en weer alsof hij van rubber was. Ik kende hem, hij had vaak falafel bij me gegeten. En nu was hij dood.

Ik onderzocht mijn rechterhand. Mijn wijsvinger en mijn middelvinger hingen er slap bij. Als ik ze probeerde te krommen, bewoog er iets op de rug van mijn hand. Wat was dat? Het voelde raar.

Over, uit, voorbij, dacht ik. Mijn vingers zijn doorgesneden, ik kan het pianospelen wel vergeten. Een dag of wat eerder had ik nog zitten improviseren op een stuk van Mozart. Was dat mijn laatste keer aan de piano geweest? Mijn linkerhand was natuurlijk nog intact, ik kon nog met acht vingers spelen. Er gingen flarden van

YouTubefilmpjes door mijn hoofd, van een man die met twee vingers heel ingewikkelde stukken speelde en van een jongen die met zijn tenen speelde. Als ik veel oefende, als ik met mijn overgebleven acht vingers... Zo, al piekerend, bereikte ik het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad. Voor ons werd de dode in de deken naar binnen gedragen.

Het duurde eventjes voor ik in het schemerlicht iets kon zien. Vroeger waren in deze ruimte trouwfeesten gehouden, inmiddels was de zaal met touwen en dekens in twaalf provisorische ziekenkamertjes onderverdeeld. De dode werd vooraan links op een brits gelegd. Ik nam de derde stretcher. In het leer zaten donkere vlekken die veel weg hadden van ingedroogd bloed. Er waren nog maar weinig bedden bezet, de laatste dagen was Yarmouk niet al te zwaar bestookt.

Na een paar minuten kwam er een man bij me. Zijn witte jas zat vol bloedspetters.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg hij.

‘Ik was falafel aan het verkopen op straat en toen explodeerde er een granaat. Ik ben geraakt door een splinter.’ Ik liet mijn rechterhand zien.

‘Oké, laat maar eens kijken,’ zei hij. Hij zette een loepbril op en richtte een lichtstraal op mijn hand. De man liet me mijn vingers bewegen, testte mijn reflexen en controleerde waar ik pijn voelde en waar niet.

‘De scherf heeft de strekpees van je wijs- en je middelvinger doorgesneden. Ik heb weleens gezien hoe een arts zoiets weer bij elkaar naaide. Ik kan het proberen.’

‘Ben je dan geen arts?’

‘Nee, meubelmaker.’

‘Meubelmaker?’

‘Maar ik heb een halfjaar lang met een van de artsen samengewerkt en ik heb al veel operaties gedaan. Normaal gesproken zouden we beide vingers amputeren.’

‘Nee, alsjeblieft niet! Ik ben ook eigenlijk geen falafelverkoper, ik ben pianist.’

Hij lachte fijntjes. ‘Ik zal het proberen, het is niet druk vandaag. Maar ik kan niet garanderen dat je het gevoel in je vingers terugkrijgt.’

‘Doe het maar zo goed als je kunt.’

‘Doe je ogen dicht,’ zei hij, ‘ontspan je, beweeg je niet en kijk niet naar je hand.’ Hij hield een wattenbol met een narcosemiddel onder mijn neus. Ik droomde weg.

Toen trok hij, zo vertelde Samer me later, met twee pincetten de beide doorgesneden pezen tevoorschijn en naaide ze aan elkaar. Hij hechtte de wond die de granaatscherf had veroorzaakt, omzwachtelde mijn hand en spalkte mijn vingers met een stukje hout. Zeker twee uur lang was hij met me bezig.

En toen was hij klaar. Hij vroeg Samer me naar huis te brengen en zei nog tegen mij: ‘En o wee als je nu piano gaat spelen! Je moet zeker twee maanden wachten voor je je vingers beweegt. Veel sterkte.’ Ik knikte en wankelde de zaal uit. Bij de ingang, op de eerste brits, lag nog altijd de dode man.

Tahani was woest op me toen ik thuiskwam. Ze had de explosie gehoord, de plassen bloed gezien en had iedereen op straat aangeklampt om te vragen waar ik was. Maar niemand had iets gezegd, niemand had haar verteld dat ik gewond was. Mensen hadden er inmiddels een hekel aan gekregen slecht nieuws over te brengen en vervolgens met verdriet geconfronteerd te worden. Liever speldden ze elkaar wat op de mouw, of hielden ze hun mond, ook als ze wisten wat er gebeurd was.

Na vier weken haalde ik het verband van mijn hand om naar mijn wond te kijken. Hij was met zwart hechtdraad dichtgemaakt. Mijn vingertoppen waren koud en het vlees onder mijn nagels was bleek; ik had er geen gevoel meer in.

Ik ging achter de piano zitten en begon te spelen. 1 - 3 - 2 - 3 - 3 - 4 - 1 - 4. En weer van voor af aan. Toonladders. Het deed pijn, maar het ging. De eerste dagen speelde ik een halfuur, daarna een uur en nog weer later anderhalf uur. Jaren later, in Duitsland, heb ik nog eens een arts naar mijn hand laten kijken. Hij maakte een röntgenfoto en onderzocht mijn vingers. 'Je vingers kunnen onmogelijk functioneren,' zei hij. 'Hoe wil je daar concerten mee spelen?' In beide vingers was nog maar 30 procent van de zenuwen intact, vertelde hij. Nee, ik wist ook niet hoe het kon.

Een week na het ongeluk begon ik weer falafel te verkopen. We gingen een paar straten verderop staan, een flink eind bij de bloedvlekken vandaan, en Samer en ik wisselden van taak. Nu frituurde hij en verkocht ik. Al snel stond er weer een rij tot voorbij de hoek van de straat. Dat het je je leven kan kosten, in de rij staan voor falafel? Als je honger hebt, kan het je niets schelen.

En de mensen hadden honger. Als we ze de balletjes gaven, pakten ze ze gretig aan en keken er verliefd naar. Ze snuffelden eraan, knabbelden aan een stukje korst. Heel voorzichtig namen ze een eerste hapje, genietend stopten ze de falafel in hun mond. Sommige mensen brachten hun eigen garnering mee - een bosje paardenbloemstelen, wilde rucola of rolklaver - en aten afwisselend van hun sla en de falafel. Alsof het het laatste was wat ze die dag te eten zouden krijgen.

Mijn vriend Raed

Terwijl alles instortte vond ik een nieuwe vriend. Of moet ik zeggen: een beschermengel? Toen we elkaar al een tijdje kenden, zaten we een keer bij elkaar. Zijn ogen schitterden in de laatste schuine zonnestralen, die precies op zijn gezicht vielen. Ik zat tegenover hem, we kletsten, waarover weet ik niet meer. Ik weet alleen nog hoe de oranje avondzon in zijn gezicht scheen en zijn ogen deed schitteren, en dat ik plotseling wist: dit is de beste vriend die ik ooit zal krijgen. Alsof God met een vinger op hem had gewezen en had gesproken: 'Hij is het.'

Op een dag waren Samer en ik weer falafel aan het verkopen, toen ik een kleine, volslanke vrouw voorbij zag lopen. Ze droeg een hoofddoek, was zwaar opgemaakt en had een zoontje en een dochtertje aan de hand. Ze zagen er alle drie goed uit en hadden een gezonde, bruine kleur. Er was iets vreemds met ze; alsof ze vanuit de matrix van voor de oorlog in onze matrix van staat van beleg waren overgestraald. Ze pasten hier niet.

Twee, drie keer zag ik de vrouw met haar kinderen langslopen. Altijd zag ze er even verzorgd uit, opgemaakt en goed gekleed. Haar houding was trots en rechtop. Ze kwamen altijd uit dezelfde richting, liepen langs de rij bij onze kraam en sloegen dan rechts af. Wat was daar, waarvoor ze zich altijd zo mooi maakte? Waar ging ze in

vredesnaam naartoe? De vierde keer ging de vrouw in de rij staan.

‘Goedemorgen, meester Aeham,’ zei ze, toen ze aan de beurt was. Mijn mond viel open. Nee maar, ze kende me van vroeger! ‘Drie falafelballetjes, alsjeblieft.’

Haar kinderen hadden lieve, schone smoeltjes. Ze zagen eruit als heel gewone kinderen die op een heel gewone dag op weg waren naar school. Tamelijk opvallend dus. Wat was daar om de hoek? Ik was opeens helemaal opgewonden. Alsof ze met haar ‘Goedemorgen, meester Aeham’ de onder een dikke laag linzendeeg begraven kunstenaar in mij tot leven had gewekt.

‘Ken je mij van vroeger?’ vroeg ik stralend.

‘Ja natuurlijk,’ zei ze. ‘Jij bent toch de leraar Aeham. Ik ken je, en mijn man, Raed, kent je ook.’

Ik kon mijn nieuwsgierigheid niet langer bedwingen. ‘Waar gaan jullie eigenlijk altijd naartoe? En waarom noem je me meester? En wie is je man Raed?’

Een professor, Abu Saussan genaamd, had om de hoek een basisschool geopend, vertelde ze. In de voormalige al-Andalus-bruiloftszaal. Zelf was ze daar onderwijzeres en haar man werkte er als technicus. Aha, dus daarom zag ze er zo vroeg op de dag zo verzorgd uit. Ik vergat de falafel uit de frituur te halen, zo was ik in de ban van deze intrigerende verschijning. Ik moest die school zien!

Die dag sloten we onze falafelkraam vroeger dan anders en ging ik naar de voormalige bruiloftszaal. Ik klopte op de ijzeren deur, die op een kier stond. Ik duwde hem helemaal open en kwam in een donkere gang. Er stond een generator werkeloos op de grond. Ik hoorde kinderstemmen en ging op het geluid af. Ik opende nog een deur – en stond op het podium van de donkere bruiloftszaal, vol met kinderen en zwak verlicht door een paar kleine lampjes. Toen ik dichterbij kwam, zag ik dat het de diodes waren die weleens in plastic

sigarettenaanstekers zitten. Iemand had ze met kabels aan elkaar verbonden. Wie had dat uitgevonden?

De zaal was met kleden en gordijnen onderverdeeld. Aan de ene kant zaten de kinderen uit de eerste klas, ernaast die uit de tweede. Als er achter het ene gordijn ethiekles werd gegeven, luisterden de kinderen ernaast, die rekenles hadden, mee. En omgekeerd. Het was nogal een chaotische boel.

Ik kwam langs een klas waar net een clown voor stond die zijn grappen aan het verkopen was. Hij droeg een felrode pruik, had een kussen onder zijn bloes en deed alsof hij lucht at. 'Tjongejonge, wat zit ik vol!' zuchtte hij over zijn dikke buik wrijvend. 'Lekker, die zuurstof. Probeer het ook maar eens. Eet je buikje maar lekker rond.' De kinderen giechelden en deden mee. Ze hapten naar lucht en wreven over hun buik. Ik moest ook lachen. Het sprak me wel aan. Dit was beter dan de ellende opblazen. En toen kreeg ik een ingeving: ik moest hier pianospelen! Ik was immers pianist en geen falafelverkoper! Ik zou Abu Saussan vragen of ik muziek mocht maken met de kinderen.

Ik vroeg waar zijn kamer was en klopte aan.

'Binnen!' klonk het. Ik deed de deur open – en stond in de voormalige toiletruimte van de bruiloftszaal. Hier was meer licht. Geen idee waar ze de wc-potten hadden gelaten – Abu Saussans laptop stond op een curieuze constructie.

Een tweede medewerker zat bij hem aan dezelfde tafel. Abu Saussan was boven de vijftig, klein van stuk en tenger, hij had zwart kroezig haar, droeg een spijkerbroek en t-shirt en keek streng. Hij hield net een tirade: 'Wie is hier weer iets aan het downloaden? Dat moet afgelopen zijn, anders verander ik het wachtwoord! Ik kan toch niet werken als het internet steeds uitvalt!'

Internet? Licht? Laptop? In deze tijden zonder stroom? Ongehoord!

Eindelijk begroette Abu Saussan me. 'Wat kan ik voor je betekenen?'

'Ik zou hier graag willen werken,' zei ik op de man af.

Hij keek me niet-begrijpend aan. 'Hoe, wat wil je dan doen? En trouwens, hoe kom je hier?'

O ja, dat was ik vergeten. Ik legde het er een beetje dikker op: ik had de school al een tijdje geobserveerd en ik wilde graag mijn steentje bijdragen en pianospelen met de kinderen. Abu Saussans gezicht klaarde op, het idee leek hem te bevallen.

'Zou je op vrijdag kunnen?'

'Waarom op vrijdag? Waarom niet op een schooldag?'

'Dat kan helaas niet,' zei hij. 'We zijn een school en moeten ons aan het lesrooster houden. Daar zit geen muziek bij.'

Ik was verbaasd. Mijn eerste indruk was nou niet bepaald dat hier met een strakke planning naar een eindexamen toe werd gewerkt. Het ging er toch om de kinderen even van hun dagelijkse sores te bevrijden?

'En zaterdag dan?' stelde ik voor.

Hij schudde zijn hoofd. Vrijdags of helemaal niet.

Ik was perplex. Hoe kon hij in deze omstandigheden kieskeurig zijn? Op vrijdag wilde ik niet, dan ging ik altijd met mijn vader naar de moskee. Bovendien kwam er op vrijdag geen kip naar school. We zwegen even. En omdat het er niet naar uitzag dat we het eens zouden worden, sneed ik een fundamenteeler onderwerp aan: zou er stroom zijn voor een keyboard?

'Dat moet je aan Raed vragen,' zei hij, 'die is hier de technisch assistent.'

Technisch assistent betekende in Yarmouk onder andere: degenen die de uien pelt en koffiezet. Die de stoelen klaarzet en stroom regelt als de generator uitvalt. Het manusje-van- alles.

Ik nam afscheid en ging op zoek naar Raed. Iemand vertelde me dat hij aan het filmen was in het naastgelegen lokaal. Ik klopte op de deur en deed hem open. Achter een camera stond een man met brede schouders, een snor en een tevreden glimlach. Dat moest Raed zijn. Kon ik hem even spreken? Maar natuurlijk. Hij kwam zijn lokaal uit.

‘Ah, ik ken jou, jij bent de falafelman,’ riep hij enthousiast.

Normaal was die opmerking genoeg om mij tegen iemand in het harnas te jagen. Maar Raed glimlachte er zo vriendelijk bij dat ik niet boos op hem kon worden.

‘En pianist,’ vulde ik aan. ‘Heb je misschien tien minuutjes voor me?’

Ik vertelde dat ik zijn vrouw had ontmoet en dat zij me over de school had verteld. ‘Ik zou hier graag muziekles geven.’

Na een korte aarzeling zei Raed serieus en op een eigenaardige toon: ‘Dat kun je maar beter vergeten.’

‘Hoezo?’ vroeg ik verwonderd.

‘Dat leg ik je nog weleens uit.’

Even vroeg ik me af of hij het me misschien niet gunde om mee te doen aan dit project. Maar iets zei me dat het advies recht uit zijn hart kwam. ‘Dat kun je maar beter vergeten.’ De woorden klonken na in mijn hoofd. Waarom werkten hij en zijn vrouw hier dan, als het er zo beroerd was? Ik had het gevoel dat hij meer op zijn hart had. We spraken af dat hij na schooltijd bij mij thuis langs zou komen om verder te praten. En inderdaad verscheen hij stipt om vijf uur, meteen na schooltijd. Ik was verrast, want ‘na schooltijd’ kan in Yarmouk alles tussen vier uur ’s middags en één uur ’s nachts betekenen. Raed leek dus iemand te zijn die zich aan afspraken hield. Tahani zette een kop kaneelkoffie voor ons.

Ik vroeg waarom hij de kinderen filmde. ‘Dat is toch levensgevaarlijk? Wie weet wie die opnames in handen

krijgt. Straks komen ze nog bij de veiligheidsdienst terecht. En die kan er van alles mee doen!’

‘Wat kan ik anders? Het is mijn werk,’ zei Raed.

Eerst filmde hij alles, dan zette hij de video’s op internet – om het werk aan de school voor de geldsponsor uit het buitenland te documenteren. Hij moest alles filmen: de lessen, het bestuur, de kinderen onder het eten. Zodat de sponsor kon zien dat zijn geld goed terechtkwam.

‘Wie is die sponsor?’ vroeg ik.

‘Dat weet alleen Abu Saussan. Niemand kent zijn naam. Ik weet alleen dat hij mij en mijn vrouw beroerd betaalt.’

Toen vertelde Raed dat hij jaren geleden eens een setje snaren in onze winkel had gekocht. Opeens was ik jaren terug in de tijd. Ik dacht eraan hoe vol onze winkel in die tijd was geweest, en druk we het hadden. Het duurde niet lang of ik noemde hem vriendschappelijk Abu Rur. Ik had zo’n behoefte aan iemand met wie ik openhartig kon praten. Met wie ik de bitterheid van deze tijden kon delen, zodat het allemaal een beetje lichter werd. Ik mocht Raed om zijn open, eerlijke manier van doen.

‘Hoe kan het eigenlijk dat jullie internet hebben op school?’ vroeg ik.

Hij lachte. ‘Dat is een koud kunstje. Alles wat je nodig hebt is een router en een beetje stroom.’

Ik keek hem niet-begrijpend aan.

‘Je moet gewoon een telefoonleiding vinden die nog werkt, dan kun je zo inbellen.’

‘Wat? Dat is geniaal!’

‘Heb jij internet nodig?’

‘Nou en of!’

‘Dan kom ik over drie dagen langs met mijn router en gaan we kijken of het lukt.’

‘Dat zou geweldig zijn.’

‘Alles wat je dan nog nodig hebt, is een accu. Heb je er een?’

Ik dacht even na. Mijn Rama, een Chinese elektrische fiets, stond verderop in de meubelmakerij, verborgen onder allerlei spullen. Ik had hem vijf jaar geleden gekocht. In die tijd was Damascus meestal één grote verkeersopstopping en zat er op nieuwe auto's torenhoge belasting. Veel mensen kochten daarom een elektrische fiets. Die legde je een tijdje aan de stroom en dan kon je met veertig kilometer per uur door de stad sjezen. De Rama had ook nog pedaalaandrijving, maar die was alleen voor noodgevallen – het was een zwaar en log gevaarte.

‘Je hebt een Rama? Geweldig! Daar zitten vijf goede accu's in. Dan heb je binnen de kortste keren internet.’

Wat een vooruitzicht! Internet! Stroom! Eindelijk zou ik weer met mijn neven en ooms in Damascus kunnen chatten!

Na drie dagen kwam Raed terug. Hij tapte een verdeler in mijn straat af, trok daarvandaan een kabel door naar mijn woning en sloot zijn router aan op een accu die hij ook bij zich had. En even later had ik al internet op mijn mobiel. Ik juichte. Toen gingen we naar de meubelmakerij om de accu's uit de Rama te halen, waarna we naar de Yarmoukstraat slenterden om een paar foto's van onszelf te maken. Niet veel later kon ik er al een van op Facebook zetten.

Een levensteken na vele, vele maanden.

Ik kreeg heel wat reacties. ‘Wat ben je mager geworden!’ – ‘Wat, is de Yarmoukstraat tegenwoordig zo leeg? Ongelofelijk!’ – ‘Daar rechts at ik vroeger altijd falafel. Verdorie wat mis ik dat!’

En toen ik de maanden daarop video's van mezelf op YouTube kon zetten vanuit het belegerde Yarmouk, toen ik interviews gaf aan de *Süddeutsche Zeitung* en *The Guardian*, toen ik nog later liveconcerten via Skype organiseerde die dan in Belgrado of Beirut werden bekeken – was het altijd Raed die de camera's, de accu's

en de halogeenschijnwerpers bediende. Ik heb het allemaal uitsluitend aan hem te danken.

Uiteindelijk heb ik twee of drie keer in Abu Saussans school muziek gemaakt. Hij kreeg gelijk; een muziekles overstemde alle andere klassen. Het kon gewoon niet. Abu Saussan was soms kortaangebonden en had nogal een hoge dunk van zichzelf, maar ik kan alleen maar goede dingen over hem zeggen. Anderhalf jaar lang zou hij nog doorgaan met zijn basisschool, met geld uit Europa. Tot is kwam. Zijn school was een sprankje hoop. Wat hadden de kinderen anders de godganse dag gemoeten? Thuiszitten? Op straat spelen? Moedige mensen als Abu Saussan maakten het leven in Yarmouk draaglijk. Zonder hen was het allemaal nog veel troostelozer geweest.

En ik had een nieuwe vriend gevonden.

Een idee wordt geboren

Het werd herfst. Tahani, de kleine Ahmad en ik waren inmiddels verhuisd naar het huis van Abu al-Abed, de buurman die ons matrassen, kussens en dekens was komen brengen, de avond dat we in de werkplaats arriveerden. Ook hij was allang gevlucht en hij had ons keer op keer op het hart gedrukt zijn huis vooral te gebruiken. Hij had ons ook de sleutels gegeven.

Toen de strijd in Yalda luwde, gingen we met onze grote transportkar op pad. Al uit de verte konden we zien dat het huis van mijn ouders door een granaat geraakt was. Er gaapte een gat in de buitenmuur en de ramen waren weg. Het trappenhuis was nog wel intact, maar toen we de metalen deur opendeden, dwarrelde er stof naar beneden. De granaat bleek in de woning te zijn geëxplodeerd en had een deel van de dragende constructie weggeblazen. Het beton van de muren was tot op het betonijzer weggeslagen. Hier zou niemand levend uit gekomen zijn.

De bibliotheek van mijn vader was bedolven onder het puin van een ingestorte muur. Ik vertelde hem dat de linkerkant van zijn boekenkast onder het puin lag. 'Nog een geluk,' zei hij. 'Want mijn brailleboeken staan rechts.' Hij ging met zijn handen langs de ruggen en pakte een paar boeken uit de kast, onder meer over geografie en droomduiding. Die wilde hij op stille avonden in de werkplaats lezen.

We sjouwden het tweepersoonsbed van mijn ouders naar beneden zodat ze niet langer op de grond hoefden te slapen. De flatscreen-tv en de koelkast namen we mee om te voorkomen dat ze gestolen werden. Maar we droegen ook serviesgoed naar beneden, kruiden, mijn trouwfoto's en een jeugdfoto van Alaa en mij. Mijn moeder slaakte een zucht toen ze hem van de muur haalde. En waar het ons nog het meest om te doen was: de zes blikken olijfolie die mijn moeder ooit als voorraad had ingeslagen. Nu hadden we weer 96 liter goede, smeùige olijfolie. Een ware schat.

We reden twee keer heen en weer en maakten ook nog een omweg langs het huis van Tahani en mij. Dat was nog grotendeels intact, alleen de ramen ontbraken en er zat een gat in een buitenmuur. We namen onze fotoalbums en cd's mee, de koelkast, de televisie en een aantal fopspenen en zuigflessen.

Het geluk lachte ons toe. Er kwam een man naar me toe die me rijst en suiker te koop aanbood, van elk een grote zak. Hij wilde uit Yarmouk weg, prees mijn falafelkraam en vertelde dat hij een van mijn ooms kende. Hij vroeg een eerlijke prijs, niet het astronomische bedrag dat er inmiddels op de zwarte markt voor zo'n schat gevraagd werd. Dankbaar ging ik op zijn aanbod in.

Van nu af aan waren deze twee zakken onze ijzeren reserve. Eens per week gunden we onszelf rijst; alleen Ahmad kreeg elke dag een schaalje vol. En een flesje warm suikerwater.

Yarmouk hongerde. Er ging bijna geen week voorbij zonder 'hongermartelaars'. Maar ook het smerige water en virussen en ziektes eisten hun tol, en al het andere dat hongerlijders een laatste duwtje kan geven. En dan vooral de zwaksten, de baby's en de ouden van dagen. Een lokale mensenrechtenorganisatie tekende op:

Mahmoud Alaa al-Din, overleden op 26 oktober, verhongerd.

Aya (baby), overleden op 28 oktober, verhongerd.

Abdelhay Yousef (vier jaar), overleden op 2 november, verhongerd.

Omar Hussein (kind), overleden op 10 november, verhongerd.

Malik Jumaa (baby), overleden op 10 november, verhongerd.

Mahmoud Mohammad al-Aydi, overleden op 20 november, verhongerd.

Op een dag werd het broodmagere lichaam van een oude man ontdekt. Hij was in bed overleden, niemand die aan hem had gedacht. Hij zag eruit als een mummie. Maar een doodskist kreeg hij niet; hout was veel te kostbaar. Zijn lichaam werd op een draagbaar naar de begraafplaats gebracht. Terwijl hij door de rouwstoet werd weggedragen, klonken er spreekkoren: 'Yarmouk, Yarmouk is neutraal! Open je poorten, o Yarmouk! Hier is Yarmouk!'

Europese kranten schreven in deze tijd dat Yarmouk een 'dodenkamp' was en dat er nog maar 18 000 mensen tussen de ruïnes woonden, waar eerder 650 000 mensen hadden geleefd.

Wat wel overal beschikbaar bleef: die afgrijselijke Aziatische instantbouillon. Mensen die het ergst in nood waren dronken liters van dat zoutige water, omdat het de maag vulde en voor een paar uur het ergste hongergevoel onderdrukte. Maar het was een smerig chemisch goedje, waar je opgezwollen van raakte. Mensen vermagerden en toch zagen ze er opgeblazen uit.

Of was het de rolklaver waarvan mensen zo opgeblazen raakten? De plant heeft net zulke gele bloemen als de dotterbloem en het is een sterke soort die eigenlijk overal groeit, van Engeland tot Iran. Boeren weten hoe geschikt hij is als veevoer, hoeveel eiwit hij bevat. Maar rolklaver bevat ook een heel klein beetje blauwzuur, waardoor hij voor bijvoorbeeld slakken dodelijk is. Dus hoe gezond kon het zijn om je er maandenlang mee vol te stoppen? Ik weet

het niet. Ik weet alleen dat veel mensen verschrikkelijk aan de diarree raakten van dit veevoer.

Ook bij ons stond elke dag rolklaver op het menu. Mijn moeder sneed het fijn, liet het een tijdje weken in zout water, waste het twee keer en kookte het vervolgens samen met de rode linzen die we nog altijd hadden. Dat is wat de pot zes dagen per week schafte bij ons: rolklaver met linzen en bouillonpoeder. Wat een vieze prut! Als je op een stuk kauwde dat niet lang genoeg in het zoute water had gelegen, trok je mond samen, zo bitter smaakte het.

Om de zoveel dagen ging ik op de fiets naar Yalda om rolklaver te snijden op de weilanden van verlaten boerderijen. Een van die weilanden was afgezet met een rij steenmannetjes. En iedereen wist: wie die lijn oversteekt, komt in het vizier van scherpschutters. Er was hier al eens iemand neergeschoten. Je moest koste wat kost bij die lijn uit de buurt blijven.

Op een ochtend zaten we met zijn zessen of zevenen in het gras rolklaver te snijden. Er voegde zich een man bij ons die we nog nooit hadden gezien. Hij kreeg in de gaten dat achter de afzetting veel sappiger klaver groeide. 'Kijk, daar groeien zelfs radijsjes!' riep hij. We waarschuwd hem en smeekten hem om er vooral niet naartoe te gaan. Voorbij die lijn loerde immers de dood. Maar het knorren van zijn maag overstemde onze smeekbedes. Hij pakte zijn mand op en verdween naar de andere kant.

Na een halfuur kwam de man terug met een mand vol radijsjes. 'Er is nog veel meer!' riep hij. 'Het staat er vol radijsjes!' Tja, wat moesten we zeggen?

Nog een keer stak de man over naar de andere kant. Hij knielde neer, begon te snijden – en: beng! We hoorden een geluid alsof er een meloen ontplofte. Allemaal doken we naar de grond en toen we opkeken lag de man in het gras, helemaal onder het bloed. De scherpschutter had hem met een dumdukogel in zijn hoofd geraakt, zijn hoofd was tot

de onderkaak weggeblazen. Mijn maag draaide om bij de gruwelijke aanblik.

We overlegden en besloten dat we de man niet zomaar konden laten liggen. Een van ons ging op zoek naar een stuk staaldraad, een ander haalde een deken. Toen haakten we het stuk staaldraad in de broekspijp van de dode en hengelden hem zo naar ons toe. Op de deken werd hij door vier mannen weggedragen, ik liep erachteraan met zijn fiets. We brachten het lichaam naar het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad, waar de meubelmaker pasgeleden nog mijn hand had opgelapt.

We legden de dode bij het ziekenhuis neer. Misschien had hij nog familieleden die hem zouden missen. Hier zouden ze als eerste naar hem komen zoeken.

‘Moet je je voorstellen,’ zei ik tegen Tahani, toen ik weer thuis was. ‘Dat je om het leven komt voor een paar radijsjes.’ We zwegen verslagen.

Een lege maag is slecht voor je humeur. De hongerige inwoners van Yarmouk hingen chagrijnig rond op straat, of warmden zich aan kampvuurtjes van plastic en oude kleren. Als je bij zo’n vuur had gezeten, stonk je een uur in de wind en soms zat je dan zo onder het roet dat mensen je nauwelijks meer herkenden.

En mensen werden in snel tempo ouder. Niet lang geleden was mijn moeder nog een frisse, sprankelende verschijning geweest. Nu kreeg ze grijs haar en groeven in haar gezicht, en viel ze snel af. ‘En allemaal zonder dieet en sportschool,’ merkte ze sarcastisch op. Ze had nog een weegschaal uit de tijd dat ze haar best had gedaan om af te vallen. Soms ging ik erop staan. Ik had ooit 65 kilo gewogen, maar op een gegeven moment kwam de wijzer niet verder dan 49. En ik kon mijn ribben tellen.

Een grote, potige kerel uit onze buurt verloor de kilo’s in een tempo alsof hij een maagverkleining had gehad.

Een bodybuilder die voorheen als beveiligers voor een goudhandel had gewerkt – zwart pak, glimmende lakschoenen, zonnebril, oortje in – werd dun en krom als een afgebrande lucifer. Binnen de kortste keren had hij ook een lange baard, wat met vroomheid niets te maken had maar alles met fatalisme en gebrek aan scheerschuim.

Er was nog maar één plek waar mensen zich konden ontladen: de Orubastraat. Vroeger was daar altijd de vlooiemarkt van Yarmouk geweest, nu was het een schimmige winkelstraat geworden. Sommigen verkochten er hout dat ze uit bankstellen hadden losgewrikt, anderen verhandelden er de huishoudelijke artikelen die ze uit winkels en magazijnen hadden gestolen. Of zakken vol kaneelstokjes die bij de plundering van een kruidenopslag waren buitgemaakt. Soms ging er een grote flatscreen-tv van de hand voor een sigaret of werd er een sigaret geruild voor een koelkast of een wasmachine. Er deed een hardnekkig gerucht de ronde dat een nier goed was voor een zak met 25 kilo rijst. Met vaalgele gezichten sjokten de mensen langs de kramen. En overal hing die verschrikkelijke stank van gesmolten plastic.

Op een dag liepen Tahani en ik samen door de Orubastraat en hoorden we een vrouw panisch roepen: 'Het kind moet hier weg! Hij gaat dood! Zijn moeder heeft geen melk! Hij verhongert!'

We kwamen bij haar staan. 'Wat is er aan de hand?' vroeg Tahani.

De vrouw vertelde dat haar vijf dagen oude kleinzoon op sterven lag. De moeder was uitgeput en had niets meer te eten. Tahani liet zich uitleggen waar de vrouw woonde en we gingen bij haar langs. Tahani ging naar binnen, ik wachtte buiten. De vrouw had haar borsten vastgepakt en geroepen: 'Ze zijn leeg, ik heb niks om hem te geven!' Even later kwamen Tahani en zij samen met de baby naar buiten; ik herinner me het gezicht van het jongetje nog levendig. Eén grote opengesperde mond was het, het

ventje bewoog zich amper meer. Tahani boog zich over hem heen om zijn adem te horen. Die bleek zeer zwak. Later heeft Tahani de vrouw een kilo rijst gebracht.

Hoe het met de baby is afgelopen? Of hij het heeft overleefd? We weten het niet. Het was niet beleefd geweest om nog eens bij de vrouw langs te gaan en haar aan onze gift te herinneren. Net zoals het ongepast is om er in het openbaar over te praten dat je anderen helpt. Je helpt en je doet er het zwijgen toe.

Begin november, ik zat weer eens falafel te frituren, kwam Abu Mohammed bij me langs. Hij was halverwege de veertig, een grote man met een vol postuur en een kalend hoofd. Ik mocht hem wel. Voor de oorlog had hij zangles bij me gehad, een bariton, hij was altijd netjes op tijd gekomen.

‘Ha die Aeham,’ zei hij.

‘Abu Mohammed!’ riep ik. ‘Je bent nog in Yarmouk!’

‘Ja. En jij ook. En je verkoopt falafel. Je bent goed bezig, man.’

We stonden een tijdje te kletsen. Ten slotte vroeg hij: ‘Aeham, wat dacht je ervan, zullen we weer samen gaan zingen? Ik wil een koor beginnen en we hebben iemand nodig die ons begeleidt. Doe je mee?’

‘Wie heeft er nou behoefte aan muziek,’ vroeg ik. ‘We hebben allemaal een rammelende maag.’

‘Ik ben bezig een groep bij elkaar te krijgen. We hebben zelfs stroom.’

‘Stroom zeg je?’ Ik spitste mijn oren. Niemand had immers nog stroom. Of er moest een of andere partij of groepering achter zitten, anders was het onmogelijk. ‘Het spijt me Abu Mohammed,’ zei ik, ‘maar je weet dat ik me voor geen enkel karretje wil laten spannen.’

Maar Abu Mohammed verzekerde me bij hoog en bij laag dat zijn groep volkomen onafhankelijk was. ‘Samed’ moest het koor heten, ‘Standvastig’, en Abu Mohammed zou overal voor zorgen. ‘Als jij je keyboard meeneemt, zorg

ik voor de mensen en dan gaan we zingen. Net als vroeger.'

Omdat ik hem graag mocht en omdat ik zin had weer eens muziek te maken, stemde ik toe.

Twee dagen later haalde Abu Mohammed me op de afgesproken tijd op. Ik nam mijn keyboard onder mijn arm en daar gingen we – rechtstreeks naar het hoofdkantoor van Fatah, de grootste Palestijnse organisatie, ooit opgericht door Yasser Arafat. Op de muren prijkte het gele wapen van de organisatie: twee geweren en een handgranaat, met op de achtergrond de omtrek van Palestina. Het liefst was ik ter plekke omgedraaid.

Maar dat kon ik niet maken. In een oord als Yarmouk trapte je zomaar op iemands tenen, en dat kon altijd gevaarlijk zijn. Dus nam ik Abu Mohammed discreet terzijde en vroeg hem kalm: 'Had je niet gezegd dat je Samed-koor onafhankelijk was?'

'Jazeker,' hield hij vol. 'We zijn volkomen onafhankelijk, we houden hier alleen onze repetities.'

'Maar uiteindelijk willen de broeders wel dat je naar hun pijpen danst.'

'Nee jongen, geloof me nou maar.'

'Hm. Ik heb mijn twijfels.'

Enfin. Ik besloot over mijn schaduw heen te springen en voor een keer niet te denken aan de ongewenste allianties die overal op de loer lagen. Want inmiddels waren er elf mannen komen aanzetten die wilden zingen. We stelden ons aan elkaar voor.

De man die ons had binnengelaten zette een generator aan. Het licht in de ruimte sprong aan en de diodes op mijn keyboard lichtten op. We begonnen. Eerst zongen we toonladders en gewoon maar wat la-la-la om te zien hoe stemvast iedereen was. Dat kon beter, om eerlijk te zijn. Mijn rechterhand begon pijn te doen en de mannen bromden maar wat voor zich uit – en toch deed het me

goed om aan mijn keyboard te zitten, na zoveel maanden alleen maar een falafeltang te hebben gehanteerd.

Na een uurtje zingen ging – poeff – het licht uit. De benzine in de generator was op. Maar de mannen straalden. ‘Eindelijk weet ik hoe je moet zingen,’ zei er eentje. ‘Bedankt meneer de prof!’

‘Laat dat prof maar zitten,’ antwoordde ik. ‘Noem me alsjeblieft Aeham.’ Maar vervolgens kon ik het toch niet laten om voor leraar te spelen. ‘Het belangrijkste is dat jullie vanaf nu allemaal op tijd komen voor de repetities. Dat is de enige manier om vooruitgang te boeken.’ We spraken af voor twee dagen later. Vol nieuwe energie ging ik naar huis.

Bij de tweede repetitie ging het la-la-la-zingen al beter. En ik kreeg een idee. Waarom zouden we andermans liedjes zingen? We moesten over onszelf zingen, over Yarmouk! Over honger, bommen en leegte. Ik vroeg of iemand in de groep zin had om een gedicht te schrijven, dan kon ik het op muziek zetten.

‘O, componeer je zelf?’ vroeg Abu Mohammed.

‘Ik heb het in geen eeuwen meer gedaan. Maar ik kan het proberen.’

Een jonge jongen, Mustafa, stak zijn hand op. Zijn oom had Arabisch gestudeerd zei hij, en schreef gedichten. Hij woonde alleen niet meer in Yarmouk, want hij had het aan zijn hart en hij had mogen vertrekken.

‘Ik vraag me af hoe hij over de ellende van Yarmouk kan schrijven als hij hier niet meer woont,’ zei ik. ‘Maar goed, vraag hem vooral.’

Bij de volgende zangles, de derde, stak de jongen met een ondeugende, trotse blik twee vuisten naar me uit. Ik mocht kiezen. Ik speelde het spelletje mee en koos voor de rechtervuist. Er zat een briefje in. Ik vouwde het open en las voor:

O emigranten, keer terug,

al veel te lang zijn jullie weg.
Wij zijn de mannen van Yarmouk,
Yarmouk blijven wij trouw.

Yarmouk, zegetocht naar Jeruzalem,
je geeft niet op.
Kom terug, bewoners, en wees verheugd.
Yarmouk treurt als jullie gaan.

Yarmouk, schoot van heldendom,
jij hebt onze tijd bepaald.

Nou ja. Ik kan niet zeggen dat het me raakte. De zegetocht naar Jeruzalem en de schoot van het heldendom: daar waren we weer bij het valse pathos van de Palestijnse revolutieliederen die nu al zestig jaar in Yarmouk gezongen werden. Waar was het hier-en-nu in dit lied? Waar waren de rolklaver, de plasticbenzine en de granaten? Maar goed, het gedicht was mooi geschreven, heel ritmisch en in prachtig Arabisch. Prima, ik ging het op muziek zetten.

Onderweg naar huis begon ik al met componeren. En het duurde niet lang of ik had al een melodie in mijn hoofd. Zoiets was me nog nooit gebeurd. Eenmaal thuis ging ik achter de piano zitten, speelde mijn motief, voegde er een introductie aan toe, verfijnde de ritmes, varieerde op het thema en veranderde de toonsoort van d mineur in g mineur, zodat iedereen het kon zingen. In minder dan twee uur was het lied klaar. Alleen heb ik later nog een paar uur aan het intro zitten schaven.

Bij de volgende repetitie – de vierde – vroeg ik de jongens de liedtekst voor zichzelf over te schrijven. Daarna oefenden we strofe voor strofe. Een oosters koor zingt eenstemmig. Eerst zongen we samen een strofe, daarna zong iedereen afzonderlijk, en nog een keer, totdat

de strofe stond, dan weer allemaal samen, en zo strofe voor strofe verder.

Na verloop van tijd werd het sommigen te veel. 'Aeham, waarom moeten we zoveel oefenen? Laat gewoon de besten zingen, dan kan de rest wel playbacken.'

'Nee nee, we hebben elke stem nodig.'

'Maar het is te moeilijk. Kunnen we het niet zo doen?'

'Laten we het nog eens overdoen.'

In de pauze besprak ik ons eerste stuk voorzichtig met een paar van de jongens. De bombast, de overwinningsmarsen en het heldendom konden hun ook maar matig bekoren.

Dus zei ik toen de repetitie voorbij was: 'Jongens, schrijf alsjeblieft allemaal zélf een gedicht. Over wat er hier aan de hand is, over hoe het met ons gaat. Dáár moeten we over zingen.'

De volgende keer brachten een paar jongens inderdaad een gedicht mee. Dat van Mahmoud Tamim was het mooist. Mahmoud trok trouwens sowieso de meeste aandacht. Niet alleen omdat hij het grootst was en enorme handen en voeten had, maar vooral omdat hij zo levenslustig en zo vrolijk was. Hij had halflang, sluik haar, dat hij achteroverkamde, en meestal droeg hij een baseballpet. Iedereen in Yarmouk kende hem en hij was mij eerder ook al vaak opgevallen. Bij demonstraties liet hij zich graag op de schouders heffen, om uit volle borst te roepen: 'Nusra-front, opgerot!', 'Assad, slager! Opgerot!' En zo kwam geen enkele partij er bij Mahmoud Tamim ongeschonden vanaf, ze kregen allemaal de volle laag. In het staccato van zijn spreekkoren legde hij altijd een heel aardig rijm- en ritmegevoel, zodat ze bijna als raps klonken. Zijn tekst ging zo:

Ach mijn lieve verjaagde volk
te lang al zwerf je rond.
Kom toch, vrienden, kom terug!

We missen jullie zo!

Woon je soms in Qudsayya,
Ja, Yarmouk mist je, broeder!
Of als je nu in Bahrein woont,
Ja, Yarmouk mist je, broeder!
En woon je in Jaramana,
Ja, Yarmouk mist je, broeder!

Zit je in de Turkse kou,
bedenk dan: Yarmouk geeft om jou.
Hoor je dit lied in Libanon?
Weet: Yarmouk is je eindstation.
Want waar je ook maar woont,
Ja, Yarmouk mist je, broeder!

Zodra ik thuis was, ging ik weer achter de piano zitten. Dit keer componeerde ik in D majeur, met Mozart in mijn achterhoofd, ik wilde echt iets heel toegankelijk schrijven. De noten kwamen nu als tamme vogeltjes naar me toe vliegen, na een halfuurtje was het lied al klaar. Het zou mijn grootste hit worden, als je dat zo kunt zeggen.

Zelf droeg ik ook een liedje bij, 'Sidja', een van de twee liedjes die ik ooit als tiener had geschreven. Oorspronkelijk was dat een lied over een verdreven volk, vol kitscherig verlangen naar thuiskomst in een vaderland. Maar nu maakte ik er een overlevingslied van, met als refrein: 'Hoelang de nacht ook duurt / het zonlicht is van ons.'

Het ging uitstekend met ons koor. En toen kwam in de pauze van de achtste repetitie de man naar ons toe die ons altijd binnenliet en de generator voor ons aanzette. Hij begon aan een wijdlopieg betoog: dat er voor alle Palestijnen een belangrijke dag aan zat te komen, en wel de sterfdag van Abu Ammar. Zo wordt Yasser Arafat, de

stichter van Fatah, bij ons ook wel genoemd. Er zou een herdenkingsbijeenkomst voor hem worden gehouden. En toen kwam de aap uit de mouw. Of wij niet konden optreden bij die bijeenkomst?

Dus toch! Ik had het al de hele tijd gedacht. Discreet nam ik Abu Mohammed terzijde en fluisterde: 'Zie je wel, nou worden we toch voor een partijkarretje gespannen!'

'Maak je niet druk, ik ga wel met hem praten,' zei hij.

Maar ik hoorde aan zijn stem dat hij zijn poot niet stijf ging houden. Dus liet ik alle voorzichtigheid varen en tekende protest aan.

'Ik ben tegen,' zei ik hardop. 'Laten we zingen voor alle hongerige inwoners van Yarmouk en voor de slachtoffers van de bombardementen. Laten we mensen uitnodigen en samen muziek maken. Voor Yarmouk. En dan sluiten we af met een ode aan Abu Ammar.'

De man zweeg.

'Natuurlijk heeft Abu Ammar veel voor ons bereikt,' zei ik nog. 'Maar nu hebben we andere zorgen. Er sterven hier elke dag mensen van de honger. Daar moeten we over zingen.'

De man bleef zwijgen.

'Jongens, we gaan toch zingen voor Yarmouk, of niet?' vroeg ik, terwijl ik de anderen aankeek. Ze knikten.

'Afgesproken?' Nog meer jongens knikten.

'Ik heb een ander voorstel,' zei de Fatah-man. 'Laten we eerst een concert geven voor Abu Ammar, en daarna een voor de hongerigen van Yarmouk.'

Ik dacht even na. Ja, dat konden we doen. Dan moest ik maar even door de zure appel heen bijten en heldenliederen spelen, dan konden we daarna voor de mensen van Yarmouk zingen. En tegen de granaten, de rolklaver en de plasticbenzine.

'Afgesproken,' zei ik.

En zo deden we het. Op 11 november 2013, de negende sterfdag van Yasser Arafat, zat de zaal van Fatah stampvol.

Meer dan vijfhonderd man waren er op de bijeenkomst afgekomen. Alle mannen droegen een kaffiya, zo'n zwart-witte palestinasjaal met kwastjes, en er werd met vlaggen gezwaaid. Je zou haast denken dat de tijd had stilgestaan – ook al omdat de Fatah-man zo'n tijdloze toespraak stond op te dreunen: 'Op een dag halen we de grenzen neer en marcheren we naar Jeruzalem. En dan gaan we...' Blablabla.

Ik luisterde er niet naar. Het voelde alsof ik weer op de middelbare school zat en gedwongen werd de holle retoriek van onze directeur aan te horen. Ik zou al heel tevreden zijn als je die checkpoints hier ontmantelt, dacht ik bij mezelf, en als we naar Damascus kunnen marcheren.

Maar goed. Eerst zongen we onze eigen liedjes, die van ons Samed-koor, en daarna de pathetische revolutieliederen die elke Palestijn kent. Die over kalasjnikovs en bloed dat vergoten wordt en overwinningsmarsen naar Jeruzalem. De generator pruttelde, de tl-buizen straalden, de aanwezigen dansten, de ventilatoren zoemden, echt, het was alsof de tijd had stilgestaan.

Toen we klaar waren, richtte ik me tot het publiek. 'Over precies een week geven we nóg een concert. Voor iedereen in Yarmouk die honger heeft. Zeg het voort, zeg het voort. En kom allemaal!'

Toen we onze spullen inpakten, bedankte de Fatah-man me.

'Zien we elkaar volgende week?' vroeg ik.

'Jazeker. Ik zal zorgen dat er benzine is voor de generator.'

'Zeker weten?'

'Al moet ik het zelf betalen.'

Een week later, dezelfde tijd, dezelfde zaal. Dit keer waren er maar half zoveel mensen komen opdagen. De Fatah-man heette het publiek welkom. 'Nog altijd worden we belegerd. Steeds meer mensen komen om van de

honger. Het was Aehams idee met muziek tegen deze situatie te protesteren. Hij wilde dit concert houden. Ga jullie gang!’

De jongens gingen naast mijn keyboard staan, de armen om elkaars schouders. We begonnen. ‘O emigranten, keer terug’, zongen we, en ‘Sidja’ en ‘Yarmouk mist je’. En toen – poeff – ging het licht uit. Mijn keyboard viel stil, het gezang verstomde. Ik kon het amper geloven. Er was geen stroom meer, de Fatah-man had niet genoeg benzine in de generator gedaan.

‘Boe!’ werd er vanuit het publiek geroepen. En toen duidelijk werd dat het afgelopen was, dat er werkelijk geen stroom meer was en dat we het concert moesten afbreken, stond iedereen op om naar huis te gaan. Ik zei niets. Zwijgend zat ik me achter mijn keyboard te schamen. Ik schaamde me en was furieus tegelijkertijd. Twee dagen later zouden we weer repeteren met ons koor – maar ik bleef thuis.

O, wat was ik kwaad! Voor zoiets ging ik me nooit, maar dan ook nooit meer lenen. Ik voelde me vernederd. Ik had al zo’n voorgevoel gehad: eerst lieten ze ons voor Abu Ammar zingen en vervolgens lieten ze ons stikken. Dit zou me niet nog een keer gebeuren. Ik moest zorgen dat ik onafhankelijk werd. Dus vooral: onafhankelijk van elektriciteit. Keyboards waren geen optie meer in Yarmouk. Woedend beende ik over straat.

En toen kreeg ik een idee.

Ik keek nog eens naar de grote transportkar waarmee we eerder zakken linzen, boomstammen, bankstellen en blikken olijfolie hadden vervoerd. Zouden de wielen het houden?

‘Wat dacht je ervan als we de wielen van de transportkar onder mijn piano schroeven?’ vroeg ik aan mijn vader. ‘Denk je dat ik de piano dan over straat kan duwen?’

‘Nee,’ zei mijn vader, ‘dat wordt te wankel.’

Zes weken lang bleef ik erop broeden. En toen wist ik hoe we het moesten aanpakken. Ik ging naar Mahmoud Tamim, de jongen uit het koor die de tekst voor 'Yarmouk mist je' had geschreven. Die was net zo gestoord als ik, hij zou wel begrijpen wat ik wilde. Ik wist waar hij woonde en klopte bij hem aan.

'Ja?' hoorde ik van boven. Ik keek op. Tamim keek over de balustrade van het dakterras.

'Hé Mahmoud, heb je eventjes?'

'Tuurlijk. Wacht, ik doe de deur open.'

Vroeger had Mahmoud in de doe-het-zelfzaak van zijn vader gewerkt. Nu had de honger hem behoorlijk in zijn greep. Zijn vader was overleden en zijn moeder had diabetes; Mahmoud was voortdurend op zoek naar eten. En toch liet hij zich zijn rijke fantasie niet afnemen. Zo had hij zichzelf laten filmen bij een sarcastische stadswandeling door Yarmouk, waarbij hij de loftrompet over de wijk stak. 'Ziet u eens, dames en heren, hoe fit en slank de mensen hier zijn!'

Toen we op zijn dakterras stonden, zag ik dat Mahmoud Tamim duiven hield. Daar wist ik niks van. Maar toeval was het zeker niet. Wij Palestijnen zijn een volk van duivenfokkers, onze daken hebben van oudsher een symbolische betekenis. De Palestijn die wel een glaasje lust en op zijn dak een duiventil heeft is bij ons een min of meer iconische figuur. In de jaren zestig en zeventig, toen de tieners in Yarmouk rondliepen met afrokapsels en broeken met wijde pijpen, hoorde dat bij de jongerencultuur. Jongeren fokten duiven op hun dak en sloten zich aan bij de PLO. Tenminste, dat is het beeld dat mijn vader altijd schetste van de fedajien, de Palestijnse guerrillastrijders.

'Hé, je fokt duiven,' zei ik. 'Wat leuk!'

'Nou ja, ik fokté duiven,' antwoordde hij. 'Ik heb er meer dan honderd gehad.' Hij wees naar de duiventillen

die nu leegstonden. 'Nu heb ik er nog maar vijf.' Waar de andere duiven gebleven waren, durfde ik niet te vragen.

Ik had Mahmoud Tamim sinds ons desastreuze optreden, nu bijna twee maanden geleden, niet meer gezien. Ik zag dat hij nog magerder was geworden en dat het echt niet goed met hem ging. Dus praatte ik nog wat over koetjes en kalfjes voordat ik mijn plan durfde ontvouwen. 'Wat dacht je ervan als we de draad weer oppakken met ons koor,' vroeg ik, 'maar dan zonder die lui van Fatah? Dan nemen we gewoon een piano mee en zingen we op straat.'

'Een piano op straat? Hoe wil je dat voor elkaar krijgen? Dat is toch hartstikke zwaar, een piano?'

'Daar weet ik wel wat op. Als jij nou de anderen optrommelt, zorg ik voor de rest.'

Hij keek me aan.

'Wat denk je?' drong ik aan. 'Krijgen we zoiets voor elkaar?'

Zonder nog langer na te denken, zei hij: 'We proberen het gewoon. Ik doe mee.'

Ik straalde. Later vroeg Mahmoud Tamim: 'Waar gaan we eigenlijk zingen?'

Ik dacht even na. 'Bij de Mansouraschool, waar de eerste raket is ingeslagen,' zei ik. 'Laten we het daar doen. Gewoon voor onszelf, in de openlucht.'

Mahmoud Tamim hield woord. Twee dagen later stond hij bij me in de winkel, in gezelschap van vijf van de Samed-jongens. Lachend verwelkomde ik ze en zei dat ik ze gemist had. En toen gingen we aan de slag. We legden mijn Shanghai-piano, de goedkoopste piano die ik had, op zijn rug. Vervolgens schoven we de grote transportkar – een houten plaat op vier wielen, met een stalen frame eromheen – er op zijn kant onder en zetten het hele zaakje rechtop. Ik zette er nog een stoel bij en klaar was mijn mobiele orkestbak.

Tahani en mijn moeder keken vol verbazing toe. Ik had ze niets over mijn plannen verteld. Alleen mijn vader wist ervan en die riep vanachter uit de winkel: 'Aeham weet heel goed waar hij mee bezig is.'

De burens keken hun ogen uit toen ze ons zevenen een piano over straat zagen duwen. We liepen naar mijn oude middelbare school en gingen op het schoolplein staan, precies op de plek waar de eerste raket in Yarmouk was ingeslagen. Een symbolisch optreden bij de eerste krater, de plek waar onze wereld was begonnen te scheuren.

Terwijl ik aan het inspelen was, kwam er een dikke man het schoolplein op lopen. Wie was dat nou? Mahmoud Tamim verwelkomde hem en stelde hem aan ons voor. Hij was van de redactie van Bukra Ahla, wat zoveel betekent als 'morgen wordt alles beter'. Hij wilde ons filmen.

'Wat?' riep ik. 'Ons filmen? Deze meneer gaat ons helemaal niet filmen. Waarom heb je me hier niks over verteld?'

'Waarom ben je er zo op tegen?' vroeg Mahmoud Tamim.

'Weet jij veel wie die beelden onder ogen krijgt? Dan kunnen we net zo goed meteen bij de geheime dienst langsgaan om ons voor te stellen. Waarom wil die man ons filmen?'

'Ze zetten het op hun YouTubekanaal, zodat iedereen ons optreden kan zien.'

'Ik ben tegen.'

We hadden er een uitvoerige discussie over en besloten uiteindelijk over de kwestie te stemmen. Alle andere jongens bleken voor opnames te zijn. We kunnen hier toch niet meer weg, redeneerden zij, we gaan hier hoe dan ook verhongeren. Dan maakt het ook niet uit als ze onze neus op YouTube zien.

Ik legde me erbij neer.

We begonnen te spelen. Achteraf bezien was het een ongehoorde stap om in de openlucht muziek te maken en

tussen de ruïnes 'O emigranten, keer terug' te zingen. Maar terwijl de eerste tonen van mijn valse piano over het plein van mijn oude middelbare school klonken, stond ik daar niet bij stil. Eigenlijk vroeg ik me op dat moment maar één ding af: wat ging er met die video gebeuren?

De kerel van Bukra Ahla kroop bijna met zijn camera bij ons naar binnen. Waarom moest hij zo dicht bij ons komen? Wie zouden die film allemaal gaan zien? En wat dan? Daar brak ik mijn hoofd over onder het spelen. Het enige wat mijn onbehagen nog enigszins temperde, was dat we met zijn zevenen waren. Ik zou in ieder geval niet in mijn eentje opgepakt worden, bedacht ik terwijl ik in de toetsen greep. Het filmpje staat nog altijd op YouTube; je kunt zien hoe zenuwachtig ik was. En bovendien deed mijn rechterhand pijn.

Na afloop duwden we de piano terug naar de winkel. We waren helemaal opgeleefd. Gewoon omdat je nu eenmaal gelukkig wordt van samen muziek maken.

Zo ging het. Zo ontstond het idee om mijn piano de straat op te duwen, tussen de puinhopen en de ruïnes van Yarmouk. Ik werd echt niet zomaar op een ochtend wakker met dat idee. Ik riep niet van het ene moment op het andere: 'Ik heb het! Ik ga naar buiten, ik neem mijn piano mee de gebombardeerde straten op om met muziek een gebaar te maken. Om een beeld op te roepen dat iedereen direct begrijpt. De pianist die Assad het hoofd biedt! Een spotlied op de vatbom! We gaan het geweld met kunst te lijf – omdat de schoonheid zal overwinnen.'

Welnee, het was veel ingewikkelder. Die avond dat we om het kampvuur zaten te zingen bij de accordeon echode nog in me na. Ik wilde muziek maken waar, wanneer en hoe ik zelf wilde, en onafhankelijk zijn van de elektriciteit en het geld van wat voor groepering dan ook. Ik wilde de mensen in mijn buurt helpen, alleen: mijn lenzen waren op. Ik had voor de hongerigen willen zingen, maar was voor schut gezet. Ze hadden me uitgejouwd.

Een pianist, dat is wat ik ben. Ik heb nooit met vlaggen gezwaaid, de muziek is mijn revolutie. Ik voelde dat muziek de taal was waarin ik moest protesteren. Ook al zou niemand het horen.

Het was 28 januari 2014.

De UNRWA-doos, ach wee, ach wee

Drie dagen later, op 31 januari en aan de andere kant van Yarmouk, werd een van de meest onbevattelijke foto's van de Syrische oorlog gemaakt. Een foto die de hele wereld schokte. Wie hem niet kent, wie wil begrijpen wat honger met mensen doet, wie wil zien hoe we eruitzagen nadat we zeven maanden onkruid gegeten hadden, wie de verbittering, de troosteloosheid en de honger wil navoelen die er in die tijd in Yarmouk heersten, moet de zoekwoorden 'Yarmouk' en 'food aid' op zijn computer intypen.

Op de foto verdringen zich duizenden uitgemergelde, smerige mensen tussen de puinhopen. Als geesten zijn ze uit de ruïnes tevoorschijn gekomen en nu staan ze daar wezenloos voor zich uit te staren. Alsof ze behekst zijn, kijken ze allemaal naar één punt: daar waar de wachtenden een controlepost moeten passeren om even verderop een doos met levensmiddelen in ontvangst te nemen. Een doos vol rijst, olie en suiker.

Te midden van die zee van wanhoop stonden ook mijn ouders. Ik zat op hen te wachten bij de kale boom helemaal achteraan op de foto. Ik ken veel mensen op die foto. De jongeman met de bril vooraan links was leraar Engels aan de Amalschool. Of neem de vrouw met de

zwarte hoofddoek daaronder. Umm Mohammad heet ze, een kennis van Tahani. En ik herken ook Abu Mazen Abu Aisheh, de man met de witte snor, die ingeklemd onderaan in het midden staat. Hij is blind en een vriend van mijn vader. Mijn moeder heeft ooit samen met hem voor de klas gestaan. De man met de hoge haarlijn, een stukje verder naar rechts, is de buurman van Abu Mazen. Hij had drie kinderen. Maar nooit genoeg te eten voor ze.

De UNRWA streed al maanden met het regime-Assad om de hongerenden in Yarmouk noodhulp te mogen verstrekken. *Al-Dshu' au al-Ruku'*, honger of knieval, voor die keus had Assad delen van Aleppo en Homs en verschillende andere steden, zoals Moadhamiyeh, al eerder gesteld.

Nu had de regering eindelijk toegegeven. Op 18 januari 2014 had de UNRWA voor het eerst geprobeerd levensmiddelen naar Yarmouk te brengen. Ook toen hadden de mensen vanaf twee uur 's nachts in de rij gestaan. Maar het uitdelen was 's ochtends nog maar net begonnen of het regende schoten. Van alle kanten klonk geschreeuw en gegil. De hulpkaravaan was door scherpschutters onder vuur genomen. Ik was er toen niet bij. Maar ik ken mensen die zeggen dat de schoten van de kant van de regering kwamen. En dat lag ook het meest voor de hand. Er werden die 18e januari 71 noodhulpdozen uitgedeeld. Op 20 januari 41 dozen. Op 21 januari waren het er 26. En toen was het voorlopig weer afgelopen.

In totaal waren er dus 138 noodrantsoenen uitgedeeld, zoals UNRWA-woordvoerder Chris Gunness in zijn van toen af dagelijkse persmededelingen vaststelde. Hij sprak geen oordeel uit, hij hield zich aan de taal van de diplomatie – hij kon ook moeilijk anders. En toch proefde je door zijn nuchtere woorden heen steeds weer de wanhoop van de hulpverleners, die nu elke dag tot de Watermeloen reden

met een vrachtwagen vol rijst en suiker en dan niet werden doorgelaten. Omdat er die ochtend een mijn was ontploft in de buurt van het uitdeelpunt. Omdat er 's nachts in de buurt was geschoten. Omdat een chauffeur die de dozen in een kleinere auto verder naar de checkpoints bracht door een scherpschutter was gedood. Omdat er altijd wel iemand wilde voorkomen dat er voedsel werd uitgedeeld, om wat voor reden dan ook.

Op 30 januari was het de UNRWA gelukt 1026 pakketten uit te delen. Een dag later, toen deze foto gemaakt werd, zouden het er 980 worden. Een succes. Eén doos woog zo'n 25 kilo, een achtkoppige familie kon er tien dagen van eten. Als er tweehonderd pakketten werden uitgedeeld, zo becijferde de UNRWA, kregen duizend mensen een maand lang dagelijks duizend calorieën, en zouden ze niet verhongeren.

Maar toen was het weer afgelopen en stokte de aanvoer. De UNRWA-hulpverleners stonden bij de Watermeloen te wachten en wij een paar honderd meter verderop, op het Reidsheplein. De volgende maanden werd het een dagelijkse routine dat mijn ouders en ik 's ochtends om zes uur opstonden, onze kaneelkoffie dronken en ons door de Yarmoukstraat naar het verdeelpunt haastten. Op veilige afstand van de checkpoints nam ik afscheid van mijn vader en moeder en ging ik in de schaduw zitten wachten. Meestal kwamen ze met lege handen terug. Destijds wist ik niet waarom. Nu kan ik het allemaal nalezen in de dagelijkse updates van de UNRWA-woordvoerder Chris Gunness:

1 februari 2014

'Er staat een grote menigte vlak bij het verdeelpunt te wachten. De situatie is gespannen. Een bewijs dat het de mensen in Yarmouk aan het allernodigste ontbreekt.'

20 februari 2014

‘De UNRWA heeft vandaag na een onderbreking van elf dagen de voedselverdeling aan burgers in Yarmouk in Damascus weer hervat. We verheugen ons over ondersteuning van de Syrische overheidsinstanties.’

16 maart 2014

‘Het komt zelden voor dat een woordvoerder sprakeloos is. Maar na het drie jaar durende conflict in Syrië hebben de woorden hun betekenis verloren. In het aanzien van deze tragedie lossen de woorden op. Hun betekenis valt uiteen. Om die reden publiceer ik vandaag zeventien foto’s.’ (waaronder die van 31 januari)

20 maart 2014

‘Gisteren kwam het tot chaotische toestanden in Yarmouk omdat een menigte hongerige en wanhopige mensen het onmogelijk maakte hulpgoederen te verdelen.’

21 maart 2014

‘Na slechts twee uur moest het UNRWA-team zich terugtrekken wegens beschietingen vanuit Yarmouk. Alle UNRWA-medewerkers zijn ongedeerd. Honderden burgers zaten urenlang klem tussen elkaar beschietende partijen. Er vielen meerdere doden.’

8 april 2014

‘Een tijdrovende inspectie van de hulpgoederen vertraagde de afgelopen middag het tempo van de levering. De UNRWA verzoekt de instanties met klem de komende dagen de verdeling van een verhoogd rantsoen te vergemakkelijken.’

23 april 2014

‘De UNRWA ontving bericht van de regering van Syrië dat we ons humanitaire werk in Yarmouk morgen, 24 april,

weer kunnen voortzetten. We verheugen ons over deze stap.'

24 mei 2014

'Voor het eerst heeft de UNRWA pakketten met hygiëneartikelen kunnen verdelen aan 690 gezinnen. Elk pakket bevat zeep, handdoeken, tandpasta, wasmiddel, shampoo en andere toiletartikelen.'

7 juli 2014

'Vandaag dramatische en chaotische taferelen toen de UNRWA voor het eerst sinds zes weken weer voedselpakketten uitdeelde in de belegerde wijk Yarmouk.'

Begin februari wisten mijn ouders hun eerste doos met levensmiddelen te bemachtigen. Toen ik uit de verte had gezien dat ze de eerste controle gepasseerd waren, veranderde ik van positie. Een paar blokken verderop ging ik bij een andere uitgang van het Reidshehplein staan. Dat was de terugweg die iedereen moest nemen. Het was een groot plein, omzoomd door kale boomstammen, een niemandsland, dat van beide kanten door scherpschutters werd belaagd. Een doodszone, waar zich geregeld schokkende taferelen afspeelden.

Maar deze keer ging alles goed. Ik zag mijn ouders aankomen. Mijn vader droeg de doos van 25 kilo en mijn moeder leidde hem. Goed dat ik mijn oude herenfiets meegenomen had, een stevig gevaarte uit China. Juichend omhelsde ik hen en bond de doos op de bagagedrager. Snel gingen we naar huis om alle schatten uit te pakken:

- 5 kilo rijst
- 5 kilo bonen
- 5 kilo suiker
- 5 liter olie
- 3 kilo melkpoeder

1,5 kilo pasta

5 blikjes worst van 200 gram

Het eerste wat we deden, was voor ons allemaal een glas melk van melkpoeder klaarmaken. God, wat deed dat goed. Mijn lichaam begon gewoon te trillen toen ik het ophad. Alsof de melk linea recta in mijn bloed werd opgenomen.

Zelf had ik nooit van mijn leven in de rij durven gaan staan voor een doos. Die beroemde foto toont namelijk maar de halve waarheid. De UNRWA-fotograaf keek vanuit de Fedayinstraat uit op het Reidshehplein. Had hij zich omgedraaid, dan had hij drie checkpoints gefotografeerd. Het eerste was van het Algemeen Commando, de Palestijnse militie. De tweede was van een sjiitische groepering – geen idee wat die hier te zoeken hadden. Het derde van het Syrische leger. En daarachter stonden dan de voertuigen van de UN.

Pas als je drie keer je identiteitskaart had laten zien, als elk van de drie partijen er genoeg jonge mannen uit had gevestigd, genoeg oude rekeningen vereffend had, pas als je die spitsroedeloop van drie checkpoints had doorstaan, kreeg je je rijst van de UN.

Honderden jongemannen werden er opgepakt bij de verdeling van hulppakketten. Degenen die niemand hadden om voor ze in de rij te gaan staan. Degenen die op een gegeven moment, verdwaasd door de honger, hun beulen recht in de armen liepen. Daarom zie je op die beroemde foto in de voorste rijen ook alleen maar vrouwen en oude mannen. Die kwamen zonder problemen door de checkpoints. De jongeman met de bril, die leraar Engels, is de uitzondering. Maar ik heb hem nadien nooit meer teruggezien.

De UNRWA-dozen hebben ons van de hongerdood gered, maar velen hebben er hun leven voor gegeven. Wie zich in het gedrang begaf, moest op alles voorbereid zijn. Eén

keer reden soldaten met een bulldozer op de uitgehongerd menigte in om de mensenmassa terug te dringen. Een andere keer drongen ze de aanstormende mensen zo ver terug tegen een van de ruïnes dat die volledig instortte. Zes mensen kwamen om het leven. En regelmatig vielen er schoten van scherpschutters.

Eindeloos heb ik bij het Reidshehplein op mijn ouders zitten wachten. De mensen die met lege handen terugkwamen liepen snikkend langs. Ik heb er vrouwen wanhopig zien rondrennen op zoek naar hun man, wildvreemde mensen hysterisch aanklampend: 'Kent u hem? Kent u hem?' Ik heb gezien hoe ze zich kermend van wanhoop in het gezicht sloegen. En alle omstanders wisten: die man was opgepakt.

Ik heb een man gezien die met veger en blik kwam aanrennen om een beetje gemorste suiker uit het straatstof te bij elkaar te vegen.

Ik heb een vrouw gezien bij wie het bloed over het gezicht stroomde. Haar tanden en neus waren ingeslagen, haar wangen lagen open tot op het bot. Maar ze lachte, want ze liep met een zware doos met het felblauwe UN-logo op haar hoofd. 'Ik heb er een, ik heb er een!' riep ze stralend.

Ik heb gezien hoe Abu Omar in het niemandsland van het Reidshehplein werd neergeschoten. Ik kende hem van kleins af, een beer van een vent die tafelbladen maakte van graniet en marmer. Ik had zijn neefje ontmoet en we zaten samen aan de rand van het plein in de schaduw te wachten. Hij vertelde dat het niet goed ging met Abu Omar, hij had suikerziekte en woonde alleen in een huis dat voor de helft kapotgeschoten was. De jongen ging telkens staan om te kijken waar zijn oom bleef. En toen zagen we hem.

Abu Omar had inderdaad een doos weten te bemachtigen. Hij droeg hem in zijn armen zoals je een

baby in je armen draagt, zijn wandelstok lag erbovenop. Hij wankelde op zijn benen onder de last van het pakket. Toen klonk er een schot en viel Abu Omar op de grond. Er brak paniek uit, iedereen begon te rennen. Vier mannen tilden Abu Omar op en sjouwden hem mee. Zijn hoofd bloedde. Huilend rende zijn neef erachteraan. Er lag weer een nieuw bloedspoor in de Yarmoukstraat.

En altijd vielen er wel schoten. Een keer stonden mijn ouders midden in een menigte toen er plotseling geschoten werd. Meteen rende iedereen voor zijn leven, mensen liepen elkaar omver. Mijn vader en mijn moeder, die elkaar nooit loslieten, raakten elkaar kwijt. Mijn vader viel.

‘Umm Aeham, Umm Aeham,’ riep hij, maar mijn moeder werd door de stroom meegesleurd. Toen werd ook zij omvergelopen en ging er iemand op haar borst staan.

Ze wist weer overeind te komen. Ze had moeite met ademen, er was iets niet in orde, dat voelde ze meteen. Ze vocht zich terug naar mijn vader. Zijn knie bloedde, zijn broek was gescheurd. Ze hielp hem overeind en ze kwamen mijn kant op. Toen ze aan de rand van het plein waren, zag ik hen. Ik vergat alle gevaren en rende hen tegemoet het niemandsland in. Het was in de tijd dat mijn video’s al lang en breed op Facebook stonden.

Vanuit mijn ooghoeken zag ik een groep soldaten staan, nog geen twintig meter verderop. ‘Dat is Aeham Ahmad!’ hoorde ik er een roepen.

Ik rende door, mijn ouders tegemoet, het plein op. ‘Wat is er gebeurd,’ riep ik in paniek, ‘is alles goed?’

‘Aeham, wat doe jij hier?’ siste mijn moeder. ‘Terug! Snel!’

De soldaten hadden elk moment naar voren kunnen stormen om me op te pakken. Twintig stappen en ze waren bij me geweest. Ik keek niet naar ze, maar ik voelde hun blikken. Mijn hart bonsde, mijn mond was droog. Mijn vader hinkte, er sijpelde bloed langs zijn been. Mijn

moeder hoestte en greep steeds naar haar borst. We renden verder.

Er was maar één ding dat me beschermde: waren de soldaten het plein op gerend, dan had een scherpschutter van de rebellen ze te grazen kunnen nemen. Dat was mijn redding. We passeerden de imaginaire lijn waarachter we veilig waren en bleven staan.

Mijn moeder klaagde over een stekende pijn in haar borst. 'Waarschijnlijk heb je een gebroken rib,' zei mijn vader. 'We moeten een röntgenfoto laten maken.'

'Weet je wel hoelang er al geen röntgenapparaat meer is in Yarmouk?' vroeg mijn moeder sarcastisch.

Thuis ging ze meteen naar bed en bleef een paar dagen liggen. Tahani maakte een verband met geneeskrachtige kruiden. Mijn moeder kon de komende dagen niet mee naar de voedseluitdeling. Er was maar één oplossing: Tahani moest mijn vader vergezellen. We overlegden wat ze moest zeggen als soldaten haar naar mij zouden vragen. 'Ik weet niets van hem,' zou ze antwoorden. 'We zijn gescheiden. Waarschijnlijk is hij dood.'

De volgende ochtend waagden we weer een poging. We stonden om zes uur op, dronken onze kaneelkoffie en gingen op pad. Weer was het de handicap van mijn vader die ons het leven wat makkelijker maakte, die zorgde dat we niet midden in de nacht hoefden op te staan. Er stonden al duizenden mensen te wachten als hij aankwam, maar op dagen dat het gedrang niet al te groot was, lieten de mensen hem voor.

Zeker tien keer per maand gingen we in de rij staan en om de paar weken wisten we een doos te bemachtigen. Als het lukte, namen we bij thuiskomst allemaal een glas melkpoeder om het te vieren.

Ondanks de ellende, ondanks de angst – of misschien juist daardoor? – was dat eerste halfjaar van 2014 de meest productieve tijd van mijn leven. De muziek welde gewoon in me op, ik heb in die maanden wel 160 liedjes

geschreven, bijna elke dag één. 's Morgens stonden we in de rij voor de UNRWA-doos en gingen we water halen of rolklaver snijden. 's Middags kwamen de Yarmouk-jongens – zo heetten we inmiddels – bij elkaar in mijn winkel. Dan oefenden we snel een nieuw lied, reden de piano de straat op en zongen tegen de ellende in. Dit lied bijvoorbeeld:

‘De brave politicus is van z’n krent gekomen’

De brave politicus is eindelijk
van z’n krent gekomen
en trekt een blik delegaties open
een delegatie kwam, een delegatie ging
de ene delegatie na de andere.

Ach, wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, mijn maag knort te hard
Ach, wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, o jee.

De ene delegatie na de andere
kwam met mooie beloften
de ene belofte na de andere
terwijl bij ons de mensen stierven.

Ach, wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, mijn maag knort te hard
Ach, wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, o jee!

Een ton meel beloofden ze ons
En jij, stakker, gelooft nog in beloften
Maar, tidelidom, tidelidom,
met lege handen kom je weerom.

Ach wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, mijn maag knort te hard
Ach, wat zijn dit voor tijden
Ik kan niet meer slapen, o jee!

De arme brave politicus
rukt nu het haar uit zijn hoofd
Dacht jij soms, dat de pasja echt een pasja is?
Maar een pasja is toch maar een...

Eind januari – twee dagen na ons eerste optreden – kwam er iemand van de redactie van Bukra Ahla bij me in de winkel. Gewoonlijk hadden de video's op hun YouTubekanaal een paar honderd hits. Die van ons haalden er binnen achtenveertig uur meer dan veertigduizend. Hij was door het dulle heen. Konden we niet meer filmpjes opnemen?

Meer dan veertigduizend hits! Ik was ook door het dulle heen. Zoveel! Kennelijk vonden de mensen het mooi wat we deden. Ik hoefde niet lang na te denken en zegde toe. De volgende dag traden we alweer op. Mahmoud Tamim stelde voor om in de Lubiyastraat te gaan zingen, de vroegere kledingmarkt van Yarmouk, om onze kijkers te laten zien hoe uitgestorven het hier nu was.

De jongen van Bukra Ahla filmde weer. Eerst was ik daar nog bang voor geweest, maar nu dacht ik: nou en? Of ze me nu voor één filmpje oppakken of voor tien, wat maakt het uit. Als ze een stok zochten om me te slaan, vonden ze er toch wel een. Dus konden we ook net zo goed doorgaan.

Ons derde optreden gaven we voor de ruïnes van het Park van de Pioniers, waar de eerste vatbom op Yarmouk was neergekomen, een doods stuk niemandsland. We zongen mijn nieuwste compositie, 'Regen', op een tekst

van Ahmad Sallam:

Jullie zullen het volk niet overwinnen,
nee, dat zal niet gebeuren.
Verstik ons maar met je traangas,
Breek de botten van onze jongens
maar met jullie knuppels.
Jullie zullen het volk niet overwinnen,
vijanden van de aarde.
Nee, jullie zullen niet winnen.
Als de avond valt,
is ook de dageraad in zicht.

Eén ding was jammer: dat die jongen van de Bukra Ahla-redactie steeds veeleisender werd. Ons succes steeg hem naar het hoofd. Het duurde niet lang of hij wilde dat we op onze video's het filmteam van Bukra Ahla bedankten. Toen ik ook nog ontdekte dat hij zo uitgekookt was om reclames voor onze video's te zetten, had ik er genoeg van. Dat kon toch niet, dat wij tegen de honger stonden te zingen en er opeens een reclame voor sportschoenen tussendoor kwam? Nee, bedankt.

Voor een tijdje weken we uit naar een Facebookpagina die 'Foto's uit Yarmouk' heette. En toen kwam Raed, mijn technische vriend, in het spel. Hij liet ons zien hoe YouTube werkte en maakte een Facebookpagina voor ons aan. We zetten mijn oude elektrische Rama-fiets bij mij in huis en er hoefde alleen maar iemand flink door te trappen om de accu op te laden, en dan konden we de filmpjes op internet zetten.

Ik was opgetogen toen we ontdekten dat er ook in Europa naar onze video's werd gekeken. We kregen reacties van mensen met buitenlandse namen, we hadden volgers uit Hamburg of Berlijn. Wow! Onze stem werd dus echt gehoord!

Op een dag werd ik op straat aangesproken door iemand die ik wel van gezicht kende. Hij woonde bij mij in de straat. Hij stelde zich voor als Marwan en zei dat hij het zo goed vond wat we deden en vroeg of hij mocht meedoen. Ja, graag, zei ik. En zo kregen we een nieuwe stem bij de Yarmouk-jongens. Het was wel jammer dat hij nogal een bromstem had. Maar hij schreef goede liedjes. Ik heb een stuk of twintig teksten van hem op muziek gezet.

Wat heb ik genoten van de tijd met de Yarmouk-jongens. Wat hadden we een plezier! We hadden regelmatig discussies waar we zouden optreden. 'Voor mijn huis!' riep er dan iemand lachend. 'Nee, voor het mijne!' riep iemand anders. En dan moest ik de knoop doorhakken. Als we de piano door de straten duwden, vergaten we onze lege maag en voelden we ons sterk. We waren niet meer alleen. Het was onze revolutie. We hadden een missie: de mensen in deze wereld laten zien hoe het er bij ons uitzag. Hoe wreed Assad ons behandelde. En dat we daartegen in opstand kwamen.

Toen ik een keer 1,5 kilo rijst overhad (dat was toen 30 000 pond waard, 80 euro), nodigde ik alle jongens uit om bij ons te komen eten. Als hoofdgerecht hadden we rijst met Aziatische instantbouillon, en als toetje had Tahani rijst met melkpoeder gekookt. Een feestmaal! Er is een video van die avond, waarop we met zijn allen in kleermakerszit om de lange tafel zitten te lachen. Net als vroeger.

Het duurde niet lang voor de eerste journalisten ons opzochten. En er kwamen er steeds meer. Ik vroeg de jongens wie zich wilde laten interviewen. Mahmoud Tamim en ik waren de enigen die het aandurfdën. Al snel waren we bekend tot in Tunesië, zeker toen de Arabische staatstelevisie onze video's begon uit te zenden:

Vraag: Waarom doen jullie dit?

Antwoord: Uit protest tegen het beleg.

Vraag: En waarom nog meer?

Antwoord: Het leven is niet zo vrolijk hier. We willen een

beetje vreugde brengen.

Vraag: Zongen de mensen in jullie koor vroeger ook al?

Antwoord: Nee, dit is voor het eerst.

Vraag: Wat voor beroep hebben jullie?

Antwoord: Meubelmaker, verkoper, bakker, metselaar, muzikleraar.

Vraag: Vanwaar die piano?

Antwoord: Omdat we geen stroom hebben.

Vraag: Waarom spelen jullie op straat?

Antwoord: Dan kunnen de mensen zien hoe het er hier nu uitziet.

Vraag: Wat is jullie boodschap aan de wereld?

Antwoord: Laat ons niet verhongeren.

‘De doos met noodgoederen’

Hé, doos, je maakt me gek
Kwel me nu niet langer.

Een hele marathon heb je me laten lopen
Van het Reidsheplein tot hiertoe en terug

Wees toch lief en kom bij me
Met jou kom ik de nacht wel door.

Man, wat heb ik zin in een glaasje
Thee, o ja, met echte suiker.

Hé doos, je maakt me gek
Kwel me nu niet langer.

Zitten we weer aan de klaver
Terwijl we jou zo missen, lekker ding.

Hé doos, je maakt me gek
kwel me nu niet langer.

Van alle kanten kreeg ik nu gedichten toegestopt. Van Mahmoud en Marwan, van vrienden van mijn vader, van voorbijgangers die het aansprak wat we deden. Het stimuleerde me dat zoveel mensen mijn muziek mooi vonden. In Damascus en Aleppo, in Algerije en Egypte, in Italië en België. Ik componeerde alsof ik nooit anders had gedaan.

Ik kende de technieken van Beethoven en Mozart, Ziad Rahbani en Marcel Khalife. Jarenlang had ik alles opgezogen, en nu was het zaad ontkiemd. De thee was getrokken. Soms had ik een paar uur nodig om een lied te componeren, soms was ik in tien minuten klaar.

Ik hoefde maar over straat te lopen met een nieuw gedicht in de hand, en het hardop voor te lezen, of er kwam al een motief in me op. En voor ik het wist zat ik dan achter de piano om het uit te proberen. Vervolgens schaafde ik nog wat aan de melodie, en verzoon ik een uitgebreide intro, want dat was ik aan mezelf verschuldigd, vond ik. Ik was tenslotte pianist.

Ik gebruikte Europese toonladders en combineerde die met Arabische ritmes. Ik liet me inspireren door de harmoniesprongen en begeleiding in achtsten van Wolfgang Amadeus Mozart. Zo ontstonden er melodieën die voor iedereen lekker in het gehoor liggen, dat is de kracht van bepaalde harmonieën. Sommige van mijn liedjes bestonden net als westerse volksliedjes uit meerdere strofen en een refrein. Andere uit meerdere lange motieven met daartussen steeds een brug, zoals in de Arabische wereld.

Ik maakte spotliedjes en satirische liederen, zowel treurige als vrolijke. Ik meed alle lege pathos over helden en zegetochten en bloed op het veld van eer. En soms verpakte ik bittere, hartverscheurende zinnen in een vrolijk kinderliedje.

In het begin componeerde ik nog heel klassiek: op elke lettergreep een toon. Toen ik gedichten kreeg die rijm noch versmaat hadden en die eigenlijk niet op muziek te zetten waren, begon ik lettergrepen over meerdere tonen uit te smeren. Dat gaf een klagende toon, en dat paste ook wel goed. Ik wilde dat onze wanhoop te horen was. De wanhoop over een hoogzwangere vrouw die bij het checkpoint overlijdt, over de kwelling om een halve nacht hongerig in de rij te staan voor een doos met eten en met lege handen thuis te komen. Ik legde al mijn wanhoop in die liederen. Alsof mijn zingen een kreet was van iemand die in de afgrond stort en zijn eigen hellevaart op muziek zet.

‘De UNRWA-doos, ach wee, ach wee’

Ze gingen erop uit om de UNRWA-doos binnen te halen
alsof het een martelaar was
Het was al een wonder dat ze zo ver kwamen!
Ze drongen en duwden en trokken en sjorden
op leven en dood, ach, God zou wel richten.

De UNRWA-doos, ach wee, ach wee
De UNRWA-doos, ach wee, ach wee.
Olie en suiker en melk
dat zit er allemaal in
Voor dag en dauw staan we in de rij
we slapen op de stoep
En om de paar dagen zien we hem
daar op het Reidshehplein

Steeds maar op en neer,
we hebben er een dagtaak aan.
De UNRWA-doos, ach wee, ach wee
De UNRWA-doos, ach wee, ach wee.
Eindelijk waren we van de UNRWA af,
en kregen er de al-Wafaa voor terug
maar dat is een zootje ongeregeld
De chaos ten top
De een kreeg nooit een doos te pakken,
een ander had er elke dag een.
Wat maakt het ook uit
De UNRWA-doos, ach wee, ach wee
De UNRWA-doos, ach wee, ach wee.

Dit liedje was geschreven door Hisham Zuawi, een vriend van mijn vader. Een fijnbesnaarde, tengere, verzorgde en bescheiden man. Hij is vermoord door een scherpschutter, net toen hij terugkwam van de noodgoederendistributie met de UNRWA-doos in zijn armen.

Al na twee maanden viel ons koor, de Yarmouk-jongens, uit elkaar. Het begon met kinnesinne. Waarom zet je eigenlijk steeds teksten van Mahmoud Tamim en Marwan op muziek, en niet van ons, vroegen drie van de jongens. Ze vonden die Mahmoud Tamim trouwens maar een arrogante lul, zeiden ze. Ze stapten op.

Even later begonnen er anderen te klagen dat ze het allemaal niet volhielden. 's Morgens water halen, rolklaver snijden en brandhout verzamelen en 's middags de piano duwen en dan ook nog zingen. Het werd ze allemaal te veel.

En, klaagden ze, waarom plukken we de vruchten van ons succes niet? Waarom zoeken we niet een sponsor, een geldschieter uit Europa of waar dan ook vandaan, die ons betaalt voor het zingen?

‘En dan naar hun pijpen dansen zeker,’ wierp ik tegen.
‘Over mijn lijk. Ik wil onafhankelijk blijven.’

Maar ik kon ze niet overtuigen. Het gemor werd luider.
En ten slotte stelden ze me voor de keus: of we zochten
iemand om ons te betalen, of we stopten ermee.

‘Dan stoppen we. Ik laat me niet voor iemands karretje
spannen.’

We gingen als vrienden uit elkaar.

Voor mij stond als een paal boven water: ik wilde alles
opgeven, behalve de muziek. Die hield me in leven. Ik
moest doorgaan. We probeerden het met een trio, Raed,
Marwan en ik. Die twee bleven me trouw. Maar dat werkte
niet, het klonk gewoon voor geen meter.

Tot dan toe had ik mijn leven lang anderen begeleid. Ik
was tenslotte pianist, geen zanger. Ik had jarenlang
solfège gedaan en in koren gezongen, en toch had ik niet
genoeg vertrouwen in mijn eigen stem. Of was ik te
verlegen om alleen te zingen? Pas nu er helemaal niemand
meer over was, nu er nergens een zanger meer te vinden
was die ik kon begeleiden, overwon ik mijn schroom. Wat
kon ik anders?

Ik vroeg Niraz Saied, de fotograaf, of hij me wilde
filmen. En toen ontstond die foto die de wereld over ging.
Ik zat in een groen shirt achter de piano te zingen, voor
het eerst alleen. De pianist tussen de puinhopen. Iedereen
begreep die foto. Het was 21 april 2014.

‘Groene munt’

Jij die roept tussen de volkeren:

‘De dood verspreidt zich over mijn land,
Vlucht en moord, mensenroof en honger,
mijn hart breekt.

Bloedvergieten, vuur en licht

Een tragedie steekt de zeeën over.’

Yarmouk bezweert zijn kinderen:

zaai bloemen in de zon

tussen de puinhopen en de graven

Dan zul je de noodkreet horen:
'Keer terug, mijn verdreven volk
nog is het muntplantje groen
Een roos wacht hier op je
Keer terug om hem water te geven,
al begiet je hem met je tranen,
hij zal op je wachten.'

Een man die heel mooie liedteksten kon schrijven was Amer Helwani. Hij stond op een dag in mijn winkel en vroeg zomaar of ik wat suiker of rijst voor hem had.

'Ik zou je graag wat geven, maar wij eten zelf ook elke dag alleen maar linzen met rolklaver, zodat mijn zoontje rijst kan krijgen. Eet onkruid! Dat doen wij ook.'

'Ik haat dat groenvoer!' barste hij uit. 'Ik krijg er diarree van. Ik moet al kotsen als ik het zie!'

'Je hoeft je niet op mij af te reageren,' riep ik terug, 'we hebben allemaal honger! Schrijf liever op wat je voelt, laat de wereld zien hoe onmenselijk het hier toe gaat.'

'Kom met me mee naar huis,' zei hij. 'Ik wil je iets laten zien.'

'Wat dan?'

'Iets heel persoonlijks.'

'Wat dan?'

'Iets wat jou ook woedend zal maken.'

'Ik ben al woedend. En zo slap als een vaatdoek. Ik kan niet meer.'

'Tien minuten maar.'

Ik gaf toe. Zwijgend liepen we naast elkaar. Amer Helwani zag er vreselijk uit. Zijn gezicht was donker van de rook van de plasticvuurtjes, zijn rechterhand was blauw en gezwollen, hij had er een splinter in gekregen en de wond wilde niet helen. Hij had ooit Arabisch gestudeerd en daarna als huisschilder gewerkt. Hij was een goed dichter. Wat wilde hij van mij?

We gingen zijn woning binnen. Die was op de begane grond. Een van de kamers was getroffen door een granaat en was half opengebroken. Er stond een pan boven een plasticvuurtje. Hij tilde het deksel op. Er lag een beest in te sudderen.

‘Wat is dat?’ vroeg ik.

‘Onze kat.’

Vol afkeer deinsde ik achteruit. ‘Getver! Hoe kun je zoiets doen? Eet onkruid!’

‘Van onkruid ga ik dood.’

‘Waarom laat je mij dit zien?’

‘Ik wil dat je het probeert.’

Daarom had hij me meegevraagd. Hij wilde deze smaad niet alleen dragen. Ik had wel gehoord over de fatwa die de sjeik van de Palestina-moskee had uitgevaardigd: als het iemand van de hongerdood kon redden, was het geoorloofd honden- en kattenvlees te eten. De vele straatkatten en -honden die vroeger tot het straatbeeld behoorden, waren allang in de magen van de noodlijdenden verdwenen. Maar ik had nog nooit iemand zijn eigen huisdier op zien eten.

Ik wist niet wat ik moest. Ik vond het echt walgelijk. Maar opeens ging er een knop om in mijn hoofd. Opeens werd ik gegrepen door een vreemde gulzigheid. Ik had al een jaar geen vlees gegeten.

‘Eén hapje dan,’ zei ik.

Amer Helwani sneed een klein stukje vlees voor me af. Ik stak het in mijn mond. Meteen pakte ik een stukje papier uit mijn broekzak en spuugde het daarin. Bah! Wat een vieze smaak! Zurig! Zo moest mensenvlees ook smaken, dacht ik.

‘Hoe kun je dit eten?’ riep ik.

‘Wat moet ik dan eten?’ barstte hij uit. ‘Ik ben bij iedereen langs geweest om te bedelen. Niemand heeft me rijst gegeven. Niemand. En geloof me, van onkruid raak ik aan de schijterij.’

Ik zweeg bedremmeld.

‘En jij zegt dat ik een gedicht over honger moet schrijven. Nou, bedankt! Ik héb honger! Ik wil eten! Je kan me de pot op met je gedichten!’

‘Maar het is de enige manier om iets te veranderen,’ sputterde ik tegen.

Hij wilde het niet horen.

‘Twee kleine vlechtjes’

Twee kleine vlechtjes
vertellen op straat
het bittere verhaal, telkens opnieuw.

Als je geen arm vindt, die je hoop geeft
een weldoener noch een broeder
vergiet je tranen dan niet
maar hou ze in leven.

De harten zijn versteend
Nee, harder nog dan staal.

Strek dus je magere beentjes
en blijf staan, blijf staan, blijf staan.
En zucht: Ach, ach, en nog eens ach.

Toen ik Amer Helwani vroeg naar het verhaal achter dit lied, begon hij te snikken. Het ging over een meisje van een jaar of acht, vertelde hij, dat elke dag met haar moeder in de rij stond voor de UNRWA-doos. Altijd liepen ze in schone kleren langs, om een paar uur later helemaal onder het stof en terneergeslagen terug te keren.

Ik ging achter de piano zitten en componeerde een melodie die zichzelf voortdurend herhaalde, zoals een vicieuze cirkel. In de eerste twee strofen, stelde ik me

voor, spraken de goden. In de laatste twee sprak het meisje. Tussen de strofen in speelde ik een basso continuo, in de barokmuziek de stem van de duivel. Ik noemde het 'De Yarmouk-operette', en stelde me er vijftien goden bij voor die in een glazen bol naar de wereld kijken, naar Syrië, naar Yarmouk, naar dat kleine meisje, onder het stof.

Twee kleine vlechtjes
vertellen op straat
het bittere verhaal, telkens opnieuw.
Als je geen arm vindt om je hoop te geven
noch een weldoener of een broeder,
vergiet je tranen dan niet,
maar hou ze in leven.

Ik vond het altijd al fijn om muziek te maken met kinderen. Ook tijdens het beleg. Er waren nog steeds een paar scholen, en in de tijd van de Yarmouk-jongens ging ik om de beurt naar alle vier de scholen om met de kinderen te zingen. Er ging altijd een jongen van ons koor mee om me te helpen. Maar toen de Yarmouk-jongens uit elkaar gingen, was het ook afgelopen met onze muzieklessen.

Toen kreeg Marwan een goed idee: waarom gingen we niet met de kinderen op straat zingen! Zo gezegd, zo gedaan. We richtten de Yarmouk-kinderen op, ons kinderkoor. Marwan was niet getrouwd en dol op kinderen. Hij kon goed met ze omgaan, nam ze serieus en kon op een aanstekelijke manier leidinggeven. Hij was degene die de kinderen optrommelde voor de repetities en ze opstelde. Zo'n groep kinderen is toch een soort kruiwagen met kikkers. Omdat we elk moment een granaat op onze kop konden krijgen, stond ik erop dat de ouders een briefje ondertekenden dat wij op geen enkele manier aansprakelijk waren.

We traden twee tot drie keer per week op met de Yarmouk-kinderen. Soms kwamen er maar vijf kinderen opdagen, soms wel twintig. Soms zongen we voor de puinhopen van mijn oude school, soms op een drukke kruising. Dan bleven de voorbijgangers staan en genoten. Kinderen die zongen op straat, dat was bijna nog mooier dan een mannenkoor.

Tot er op een dag een groep soldaten met baarden voorbijslenterde. De baarden van de soldaten werden in die tijd steeds langer. De seculiere activisten waren in Yarmouk allang in de marge beland, de revolutie was een soort strijd om de juiste islam geworden. Een van de soldaten zei: 'Zing jij met meisjes, broeder? Weet je dan niet dat dat haram is?' Verboden. Onislamitisch. Toch lieten ze ons met rust. Nog wel.

Er zat een hyperactief jongetje in de groep dat met geen mogelijkheid stil kon staan. Dat stoorde bij het zingen, dus had ik hem gevraagd naast mij te komen staan en de muziek met zijn handen na te doen. Dat deed hij, en het was een groot succes. De mensen vonden het geweldig om te zien hoe hij met zijn handen de muziek naspeelde, als een soort doventolk. Hij ging er helemaal in op.

Een van de meisjes nam altijd haar gehandicapte broer mee naar de repetities. De jongen draaide wild met zijn hoofd en lalde en lebberde, zijn tong hing half uit zijn mond en hij maakte allemaal bozige klanken. Maar zodra de muziek klonk, veranderde hij in een engel. 'Ha, ha, ha,' deed hij dan, alsof hij mee wilde zingen. En hij was innig tevreden.

Een keer, toen we net begonnen waren met zingen, kwam er een opvallend mooie vrouw met haar dochter om de hoek. Toen ze ons zag riep ze: 'Kijk, daar heb je het beroemde koor!' Ze waren goed gekleed en hun gezichten frisgewassen. Terwijl wij er toch nogal haveloos uitzagen.

Ik onderbrak de muziek. 'Hoe bedoelt u?'

'Nou, jullie zijn toch de Yarmouk-kinderen?'

‘Inderdaad. Kent u ons?’

‘Heel Damascus heeft het over jullie.’

Ik zag de kinderen glimmen van trots. Zo’n compliment van zo’n chique dame kregen ze niet iedere dag.

‘Het is heel belangrijk wat jullie doen,’ zei de vrouw ernstig. ‘Wij zijn speciaal uit Damascus gekomen, met een speciale toestemming. Denk je dat mijn dochtertje met jullie kan meedoen?’ Ze was misschien elf.

‘Natuurlijk, graag!’ zei ik meteen. ‘Kom er maar bij staan.’

We gingen door.

Toen we klaar waren en de piano terugreden, zei Marwan: ‘Hoorde je wat ze zei? Het is belangrijk wat we doen.’ Ook hij was apetrots.

Ik weet niet waar de dame en haar dochter overnachtten, maar toen ze de volgende keer kwamen, droegen ze allebei een hoofddoek. Ze waren vast een van de Nusra-mannen tegengekomen. De derde keer waren ze ook bijna net zo stoffig en grijs als wij. En daarna heb ik ze niet meer teruggezien.

Een keer zag ik een man tussen het publiek staan die ik herkende als mijn oude leraar Arabisch van de middelbare school. Hij volgde ons toen we de piano terugreden naar de winkel. Ik sprak hem aan. Hij leek wat onvast ter been en dus vroeg ik hem binnen en bood hem een glas water aan. Hij ging zitten. Er stonden tranen in zijn ogen.

‘Aeham, wat jij doet is geweldig.’

Beschaamd bedankte ik hem en maakte van de gelegenheid gebruik om mijn excuses aan te bieden voor al die keren dat ik gespijbeld had. ‘Ik hoop dat u het niet persoonlijk hebt opgevat,’ zei ik, ‘het had echt niets met u te maken. Ik was toen vol van andere dingen.’

‘Ach, laten we daar geen woorden aan vuilmaken, dat is lang geleden,’ zei hij. ‘Ik ben echt heel trots op je.’ En hij ging weer. Later heeft hij vijf liederen voor me geschreven.

De kinderen zongen het liefst het Waterlied, een van Marwans teksten, omdat het zo herkenbaar was. Veel van de kinderen moesten hun ouders elke dag helpen zware jerrycans te dragen.

‘De kraan doet het steeds niet’

De kraan doet het steeds niet
nooit komt er gewoon water uit.

We zijn dat gesleep met emmers zat
maar het water is te krap.

Vraag Abu Mohammad maar
Die baalt er ook zo van

Hij sjouwt ook steeds met emmers
en windt zich daar zo over op.

Ach, het komt wel weer goed
Ach, het komt wel weer goed.

Zelfs de stroom, o lieve hemel,
die zijn we gewoon vergeten.

En toen filmde Marwan ons en Raed zette de video op onze Facebookpagina en 10 000 mensen overal ter wereld klikten op ‘vind ik leuk’, 500 mensen deelden het en honderden plaatsten een reactie. Sommige van onze filmpjes op YouTube werden 50 000 keer bekeken.

Geen wonder dat er de hele tijd journalisten naar ons toe kwamen. De vragen die ze stelden, waren steeds dezelfde. ‘Wat is er aan de hand bij jullie?’ ‘Waarom doen jullie wat jullie doen?’ Steeds opnieuw legde ik het uit.

Mijn antwoorden uit die tijd zijn nog altijd op internet te vinden.

‘In Yarmouk hebben we niet veel keus,’ antwoordde ik. ‘Of je sluit je aan bij een van de groepen die meedoen aan de strijd, of je wacht gewoon op de dood. Volgens mij is het beter om te zingen terwijl je op de dood wacht.’

En: ‘De piano is een symbool voor hoge cultuur. Pianospelen op straat is tegelijk een symbool van iets prachtigs en van grote nood.’

Of: ‘De liederen die wij zingen raken iedereen in Yarmouk, omdat ze gaan over onze dagelijkse ellende: over ziekte, gebrek aan medicijnen, gebrek aan voedsel, zelfs over dat mensen onkruid eten.’

En deze: ‘Ik wist niet meer wat ik kon doen om te helpen, dus toen heb ik mijn piano de straat op gereden en ben liedjes gaan zingen om de mensen wat moed te geven.’

En: ‘Ik ben de spreekbuis van de verhongerende mensen bij ons. Ik laat zien hoe we hier elke dag lijden. We zullen zingen, zingen en zingen.’

Het waren echt krankzinnige maanden. Het was een gelukkige en een gruwelijke tijd. We vochten, we hadden een doel. We hadden zorgen, maar de muziek was sterker. En alles liep door elkaar heen. ‘s Morgens liep ik met water te zeulen, ‘s middags zong ik met de kinderen op straat, ‘s avonds zette ik een gedicht op muziek dat iemand me had toegestopt, waarna ik met een knorrende maag naar bed ging.

Ik ben pianist. Ik heb nooit met vlaggen gezwaaid, de muziek is mijn revolutie. En het wonder geschiedde: de wereld luisterde naar ons.

Toen Zeinab doodgeschoten werd

Het was eind augustus 2014. Yarmouk was nog altijd van de buitenwereld afgesloten, nog altijd regende het bommen, nog altijd lagen er scherpschutters op de daken, nog altijd was het onmogelijk de wijk te verlaten en kwam er vrijwel niets de wijk binnen.

Ik had die dag – de treurigste dag van mijn leven – weer water gehaald met mijn buurman en vriend Marwan. Toen ik thuiskwam, was ik nog even gaan liggen en weer in slaap gevallen.

Toen kreeg ik een droom. Ik zat op een krukje in een straat. Er renden mensen in paniek heen en weer. Verderop in de straat, rechts van me, zat een wolf te janken met zijn kop in zijn nek. Daar waren de mensen zo bang voor. Ze wilden vluchten, maar wisten niet waarnaartoe. Dus renden ze heen en weer, met een rare, starre blik in hun ogen. En ik zat op mijn krukje, en kon me niet verroeren. Ik kon alleen maar toekijken hoe de wolf daar zat te huilen en hoe de mensen heen en weer renden. Verschrikkelijk...

Ik werd wakker van een steentje tegen het raam. Buiten hoorde ik meisjesstemmen. ‘Meester Aham! Meester Aham! Kom naar buiten!’

Ik stond op en keek uit het raam. Beneden stonden zes meisjes op en neer te springen en te zwaaien. 'Meester Aeham, kom naar buiten! We hebben zin om te zingen!' Dat riepen ze altijd als ze me kwamen halen.

Aan de rechterkant stond Zeinab. Ik had haar een paar maanden eerder leren kennen toen ik in een cultureel centrum muziekles gaf aan een groepje kinderen. Zeinab speelde trommel. Ze was twaalf jaar en wat mondiger, vrolijker en luidruchtiger dan de andere kinderen. 'Ik hou van rap,' had ze heel serieus gezegd, terwijl ze met haar vingers op tafel een hoekige groove trommelde. Ik had haar direct aardig gevonden en haar uitgenodigd bij de Yarmouk-kinderen te komen zingen.

Sindsdien kwam ze regelmatig. We zongen in onze winkel en op straat en soms liet ik Zeinab haar rebelse raps ten beste geven, waarbij de andere kinderen het refrein zongen. Vechten met muziek, dat was wat Zeinab wilde.

Ze had me verteld dat haar vader niet meer in Yarmouk woonde, omdat hij ziek was. Maar zodra hij weer gezond was, zou hij terugkomen. Toen we een keer op straat zongen, was Zeinabs moeder komen luisteren. Ik had haar begroet en gevraagd hoe het met haar man ging. Toen had ze me apart genomen en verteld dat haar man bij een bombardement was omgekomen. Maar ze wilde niet dat Zeinab dat te weten kwam.

Enfin. Die ochtend keken de meisjes me weer vol verwachting aan. Ik wreef in mijn ogen, nog half verdoofd door mijn nare droom.

'Ik ben te moe, jongens. Vandaag gaan we niet zingen.'

'Jawel!' riepen ze. 'Toe nou, meester Aeham! We willen zingen, we vervelen ons zo, we hebben geen zin om thuis te zitten!'

Uit mijn ooghoeken zag ik dat Marwan ook uit zijn raam stond te kijken. Ook hij had de meisjes horen roepen. Ik stak mijn hand naar hem op en keek hem vragend aan. Hij

haalde zijn schouders op, met een gebaar van: 'Ach, waarom niet.' Zo liet ik me overhalen en ik ging naar beneden. O, wat vervloek ik deze dag.

Met zijn allen duwden we de piano naar buiten en rolden hem de straat op. Zeinab vroeg of we een filmpje voor haar oma konden maken, dus reden we de piano naar het huis waar de oude dame had gewoond voordat ze was gevlucht.

Terwijl de kinderen in de beschutting van een huis wachtten, zetten Marwan en ik de piano midden op de straat, voor het huis van Zeinabs oma. Ik klapte het pianodeksel open, Marwan knikte dat hij er klaar voor was. Ik sloot mijn ogen en begon te zingen, en Marwan liep om me heen om opnames te maken. Toen het lied uit was, keek ik op. Marwan stak zijn duim op. Ik deed mijn ogen weer dicht en zong nog een lied, terwijl Marwan filmde. Zoals we altijd deden.

We konden beginnen. Marwan dirigeerde de kinderen zo dat ze in een kring rond de piano stonden, en gaf het teken dat de camera draaide. Ik speelde de eerste maten van 'Yarmouk mist je' en gaf de kinderen met mijn hoofd het teken dat ze konden inzetten. Het deed me goed om de heldere meisjesstemmen te horen. Met mijn ogen dicht speelde ik verder.

En toen klonk er een schot. Ik deed mijn ogen open en zag dat Zeinab rechts naast me op de grond lag. Uit haar hoofd sijpelde bloed.

Dodelijk geschrokken sprong ik op. Ik boog me over het meisje heen. 'Zeinab, Zeinab, wat is er? O mijn God, wat is er gebeurd?'

Marwan en de andere kinderen waren weggestoven en zaten ineengedoken tegen een winkelgevel.

'Kom Aeham, een scherpschutter, hij schiet je aan flarden!'

Ik sprintte weg en zocht dekking. 'Maar misschien leeft ze nog,' riep ik, 'we moeten haar halen!'

De andere meisjes zaten met grote ogen te kijken. Marwan liep een huis binnen en kwam terug met een lange stang. We wisten hem in Zeinabs broekspijp te schuiven en haar zo naar ons toe te trekken.

‘Breng jij de kinderen in veiligheid!’ riep ik tegen Marwan. Met Zeinab in mijn armen rende ik ervandoor.

Er bleef bloed uit Zeinabs hoofd druppelen, het stroomde over mijn linkerarm. Snikkend liep ik verder. Er kwamen me mensen tegemoet, maar niemand keek naar ons, zo gewoon waren dit soort taferelen. Het kostte me tien minuten om bij het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad te komen, daar waar een meubelmaker mijn vingers had genaaid en waar we de dode uit het radijsveld hadden achtergelaten. Ik stormde naar binnen, legde Zeinab op een brits en riep om hulp.

Er kwam een man in een witte doktersjas aangelopen. Ik kende hem niet. ‘Wat is er gebeurd?’ vroeg hij.

‘Een scherpschutter. Ze is geraakt.’

De man voelde haar pols en scheen met een zaklamp in haar ogen. ‘Ze is dood.’

De wereld wankelde.

‘Kent u dit meisje?’ vroeg de man.

‘Ja,’ snikte ik.

‘Wilt u de ouders op de hoogte stellen?’

Ik schudde mijn hoofd. Ik vroeg om pen en papier en schreef het adres van Zeinabs moeder op.

‘Wie bent u?’ vroeg de arts.

‘Niemand,’ zei ik en ik verdween.

In mijn bebloede kleren dwaalde ik door de wijk. Wat had ik gedaan? Het was mijn schuld! Ik had nooit met die kinderen de straat op mogen gaan om te zingen! Ik had me nooit met hen moeten vertonen in dat ruïnelandschap!

Ik ging naar Marwan, die de andere kinderen inmiddels veilig thuis had gebracht. Ik spoelde het bloed van me af

en trok de schone kleren aan die Marwan me gaf. Zwijgend zaten we naast elkaar, we durfden elkaar amper aan te kijken.

‘Het was niet onze schuld,’ zei hij.

Ik zweeg.

Na een tijd ging ik naar huis.

‘Wat is er?’ vroeg Tahani. Ik moet er verschrikkelijk hebben uitgezien.

‘Ik ben ziek,’ zei ik en ik ging op de bank liggen. Ik draaide met mijn gezicht naar de rugleuning en begon geluidloos te huilen. Stil en gestaag vloeide de ellende uit me weg. Dit was het einde. Alles was afgelopen. Het was voorbij.

Zo gingen er uren voorbij. Hoe moest ik met deze schuld leven?

’s Nachts sliep ik op de bank, niet bij Tahani in bed. Een paar keer werd ik door slaap overmand, maar dan schrok ik na een paar seconden wakker en zag ik Zeinab weer liggen, onder het bloed, en keek ik in haar starre ogen.

De volgende ochtend voelde ik me alsof ik ingesnoerd was. Ik kon amper ademhalen, het leek of er iemand boven op me zat. Mijn hart leek wel een steen. Ik ging naar Marwan, die diepe groeven in zijn gezicht had gekregen. We besloten samen de piano te gaan zoeken.

Hij was blijven staan op de plek waar we hem hadden achtergelaten. De rechterkant van de piano en de kar zaten vol bloedspetters. Ik besloot dat ik nooit meer op deze piano zou spelen. Ik wilde helemaal nooit meer pianospelen.

Er woonde een kennis van me in de buurt. Daar duwden we de piano naartoe en we vroegen of we het ding bij hem konden stallen. Ik had hem niet meer nodig. Naar de hel met dat ding.

‘Dat is van een kat,’ zei Marwan, toen de kennis de bloedspetters zag. ‘Zou jij het eraf willen wassen?’

Als verdoofd liep ik naar huis en ging weer op de bank liggen.

De volgende dag ging ik naar het dakterras. Ik wilde niet meer verder leven. Het was voorbij. Ik had het goed bedoeld. Ik had mijn best gedaan. Ik had met de kinderen willen zingen en ze de oorlog willen laten vergeten. En nu was er door mijn toedoen een meisje gestorven.

Ik liep naar de rand van het dak.

Al zo vaak had ik de dood getart. Al zo vaak had ik op straat pianogespeeld, terwijl ik wist dat er elk moment een granaat kon neerkomen. Op sommige video's hoor je de geweerschoten door het geluid van mijn piano heen. De dood was overal. Ik was er altijd klaar voor geweest. Waarom had die sukkel van een scherpschutter niet beter gericht? Waarom had hij mij niet neergeschoten? Waarom Zeinab? Een meisje van twaalf!

Ik ging op de balustrade zitten.

Mijn leven was ten einde. Ik was samen met Zeinab gestorven. Ik wilde niet meer verder leven. Deze schuld kon ik niet dragen.

Op een gegeven moment ging ik weer naar Marwan toe. Zwijgend begroetten we elkaar. En toen hebben we samen zitten huilen.

‘Verdomme!’ riep Marwan. Hij sprong op en sloeg met zijn vuist tegen de muur. ‘Waarom de kinderen? We stonden alleen maar te zingen!’

Marwan woonde bij zijn moeder in huis. Ze had hem horen schreeuwen en kwam vragen wat er aan de hand was.

‘Niks,’ zei hij.

Een week lang kon ik nauwelijks praten en nauwelijks eten. Tahani maakte zich zorgen, maar ik vertelde haar niets.

En toen verslapte de ijzeren greep van de pijn.

Marwan en ik besloten de piano weer op te halen. We zagen meteen dat hij waterschade had opgelopen. De man bij wie we hem hadden gestald, had hem met een waterslang schoongespoten. Ik vroeg mijn vriend Raed, die vroeger als schilder had gewerkt, of hij hem wit wilde schilderen. Een andere kennis versierde hem met zwarte, groene en rode kalligrafie, de kleuren van de Palestijnse vlag. Toen ik er weer achter ging zitten, bleek de piano nog valser dan voorheen. Het eerste wat ik speelde was 'Yarmouk mist je', het lied dat Zeinab niet uit had kunnen zingen.

Ik moest verder leven.

Twee weken na Zeinabs dood kwamen er weer kinderen in de winkel die wilden zingen. Ik stemde toe en we maakten muziek. Binnen, in onze winkel. Maar een paar weken later, het was inmiddels september, reden we de piano toch weer naar buiten en zongen we in smalle, drukke straatjes waar een scherpschutter nooit zou komen. Zo zong ik dus toch weer met kinderen. Met andere kinderen. Achter mijn witte piano.

Maar het benauwde gevoel, het gevoel dat ik amper adem kon halen, ging niet weg. Op video's uit deze tijd kun je het ook aan me zien. Mijn blik was verstard, mijn gezicht als een masker. De kinderen kwinkeleerden er vrolijk op los en ze lachten en ze huppelden en ze meenden wat ze zongen. Maar ik had mijn hoofd er niet meer bij. Ik had gestreden en ik had verloren. Ik geloofde niet meer in de muziek.

Ik heb in die tijd met niemand over de dood van Zeinab gepraat. Wat had ik moeten zeggen? Wie had ik de schuld moeten geven? Assads beulsknechten? De scherpschutters van het al-Nusra Front die al zo lang aanstoot namen aan onze muziek? Hoe had ik ze ooit kunnen aanklagen? Alleen Marwan en ik wisten van onze bloedschuld. Maar we zwoeren elkaar dat we er niemand over zouden vertellen.

Zeinabs moeder is nooit bij me gekomen. Wist ze dat haar dochter naast mijn piano was omgekomen? Maar ik durfde ook niet naar haar toe te gaan. Wat had ik tegen haar moeten zeggen?

Er ging geen dag voorbij zonder dat ik aan Zeinab dacht. Het benam me de adem. En elke keer dat ik mijn ogen dichtdeed om 'Yarmouk mist je' te zingen, zag ik alles weer voor me.

Pas later.

Veel later.

Toen ik in Duitsland was.

Toen pas kon ik erover praten. Toen pas kwam de verschrikkelijke waarheid over mijn lippen. Eerst en passant, zonder details. En toen vaker. Uiteindelijk vertelde ik het aan elke journalist die ik tegenkwam, of hij het wilde horen of niet. Ik dacht: misschien kan ik boeten voor mijn schanddaad door hem te bekennen. Maar geen mens was in het verhaal geïnteresseerd. Iedereen vroeg naar de piano die is had verbrand.

Soms zeiden mensen: Aham, het was jouw schuld niet, je kon er niets aan doen. Het was een oorlogsmisdaad, het is verboden om op kleine meisjes te schieten, ook als ze op straat voor ruïnes staan te zingen.

Misschien is dat zo. Maar ik geloof het niet. Ik zal nog honderd keer geboren moeten worden voor mijn schuld vereffend is. Ik zal met mijn schuld moeten leven.

Keizersnee door een salafist

Bij de geboorte van Ahmad, onze eerste zoon, hadden Tahani en ik besloten: als hij twee wordt, moet hij een broertje of zusje krijgen. Maar toen kwam de revolutie. En de blokkade. Alles stortte in. Ik schrapte het onderwerp.

Maar op een avond begon Tahani erover. Zou het toch niet mooi zijn als we een tweede kindje kregen?

Verbijsterd keek ik haar aan. 'Hoe bedoel je?' vroeg ik.

'Nou, dat hadden we ons toch voorgenomen?'

'Ja, maar toen was het vrede. Nu hebben we met ons drieën al niet genoeg te eten.'

'Het leven gaat verder,' zei ze. 'De blokkade kan nog wel een eeuwigheid duren.'

Ze had gelijk. We geloofden er niet meer in dat het ooit nog anders zou worden. Het maakte niet uit of we met zijn drieën leefden of met zijn vieren stierven. Ten dode opgeschreven waren we sowieso.

Toen onze eerste zoon met een keizersnee ter wereld kwam, hadden de dokters gezegd dat een tweede kind ook op die manier geboren moest worden. En nu was er allang geen ziekenhuis meer in Yarmouk. 'Hoe moet dat dan?' vroeg ik Tahani. 'We kunnen jouw leven toch niet op het spel zetten.'

'God zal ons bijstaan,' zei ze. 'We hebben altijd wel een oplossing gevonden.'

‘Ik heb altijd gezegd dat het jouw beslissing is. En dat meen ik. Jij beslist.’ En ik voegde nog toe: ‘Het zal niet eenvoudig zijn.’

‘We zitten hier voor altijd vast,’ zei Tahani. ‘Ik wil nog een kind.’

Daar lieten we het bij. Maar zij kwam er steeds op terug. Ten slotte stelde ik voor het met mijn ouders te bespreken, want het ging hun uiteindelijk ook aan. Op een avond vroegen we wat zij ervan vonden.

Hun eerste reactie was blijdschap, maar toen zagen ze ook de problemen. Uiteindelijk zei mijn vader: ‘We zijn gelukkig met Ahmad. We zouden ook heel blij zijn met een tweede kleinkind. Maar het is jullie beslissing.’

En we besloten: ja, we willen nog een kind. Ondanks de oorlog.

Op een dag moest ik Tahani ondersteunen. Ze was duizelig. Ze had het idee dat ze zwanger was en ging naar de verloskundige, die het bevestigde. Tahani was dolgelukkig. Ik was blij met haar, maar tegelijk werd ik weer bestormd door twijfels.

De verloskundige had haar meteen een lesje gegeven over ‘gezonde voeding’. Interessant onderwerp... nu we al in geen tijden vers fruit of groente of vlees hadden gezien. Ze adviseerde Tahani vitaminetabletten, calcium en ijzerpreparaten. Die waren nog wel te krijgen. Het was lente, de periode dat de eerste dozen noodgoederen van de UNRWA kwamen. Dus kon Tahani in elk geval af en toe een glas melkpoeder nemen. En verder dag in, dag uit rijst en linzen met gekookte rolklaver.

Het jaar 2014 verstreek. We stonden in de rij voor de voedselpakketten. Ik componeerde aan de lopende band.

Tahani’s buik bolde op. In augustus werd Zeinab doodgeschoten. Ik moest verder leven. Tahani’s zwangerschap liep ten einde. De verloskundige had haar

op 25 oktober uitgerekend. De vraag werd met de dag prangender: waar kon Tahani bevallen?

We informeerden in het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad. Ja, daar konden ze een keizersnee uitvoeren. Maar alleen als we zelf voor een infuus en drie doosjes Rocephin zorgden. Rocephin is een vloeibaar antibioticum. In Europa kost één ampul 50 euro, in Yarmouk was het kostbaarder dan goud – nog afgezien van het feit dat het niet te krijgen was. Het was er gewoon niet. Medicijnen waren van strategisch belang. Als het regime ons voedsel onthield, dan al helemaal elke geneeskundige hulp.

Er was maar één mogelijkheid: Tahani moest in Damascus bevallen. Sinds de zomer hadden de rebellen en de regering een verzoeningsakkoord gesloten. Zieken, zwangere vrouwen en gehandicapten die zich in Yalda lieten registreren, konden een laissez-passer naar Damascus krijgen. Waarbij in het midden werd gelaten of ze ook weer terug mochten.

Maar Tahani peinsde er niet over. Zo waren er al heel wat gezinnen gescheiden, hield ze me voor. En ze was bang voor de bevalling. Ze stond erop dat ik erbij was.

Daar wilde ik niets van horen en ik hield vol dat ze naar Damascus moest, naar een fatsoenlijk ziekenhuis. Ik zou het mezelf nooit vergeven als haar ook iets zou overkomen. Wekenlang ruzieden we over dit punt.

‘Ik wil hier blijven. Ik ben zo bang voor de bevalling,’ klaagde Tahani.

‘Je moet weg uit Yarmouk!’ riep ik. ‘Er zijn hier geen antibiotica en als ze je in het veldhospitaal opensnijden heb je vijftig procent kans dat ze de scalpel niet eens desinfecteren. Tahani, je moet echt naar Damascus!’

Ze haalde bakzeil. Twee weken voordat ze was uitgerekend, pakte ze een kleine tas en nam afscheid van mijn ouders. Ik nam Ahmad op mijn schouders en we gingen op weg naar het checkpoint richting Yalda. Tahani liep langzaam. Ze was hoogzwanger, ze was verdrietig.

Om de paar honderd meter stopte ze en zei: 'Aeham, laten we teruggaan. God zal ons beschermen. We redden het wel. Ik kan niet zonder jou.'

'Er zijn geen antibiotica! Gedraag je alsjeblieft als een volwassen vrouw!'

En we gingen weer verder.

'Papa, waar gaan we naartoe?' vroeg Ahmad op mijn schouders – hij had allang door dat er iets niet klopte.

'Jij gaat logeren bij je overgrootmoeder. En dan moet jij eens zien wat ze daar allemaal voor lekkers hebben!

Snoep en fruit!' Ik vertelde hem hoe lekker chocola is.

Ahmad barstte in tranen uit. 'Ik wil niet weg!' huilde hij.

'Zie je nu wel, hij wil ook niet,' zei Tahani.

'Het loopt uit op een catastrofe! Ik wil niet dat je sterft alleen omdat wij een paar dagen niet bij elkaar kunnen zijn!'

'En wat als ik niet terug mag? Aeham, ik ben zo bang.'

'Alsjeblieft.'

Zwijgend liepen we verder. Bij het checkpoint omhelsden we elkaar. Ik keek hen na. Ik zag dat Tahani de soldaten haar identiteitskaart en de laissez-passer liet zien, zag de soldaten knikken, zag hoe ze zich nog een keer omdraaiden en wuifden. Toen waren ze verdwenen.

's Avonds stuurde ze me een sms: 'Ik hou het hier niet uit. Ik wil terug naar jou. Morgen vraag ik een laissez-passer aan.'

Ik belde haar. We maakten ruzie.

Ze ging naar het ziekenhuis. En daar, bij de eerste echo, was het meteen duidelijk: de verloskundige had het tijdstip van de bevalling verkeerd uitgerekend. Het was pas over een maand zover. Prompt belde Tahani me op. Zo lang wilde ze niet wachten. Ze vertrok nu.

'Ben je nou helemaal!' barstte ik los. 'Wat wil je bij het checkpoint zeggen als je daar staat met je dikke buik met de mededeling dat je weer terug wilt?'

'Ik probeer het gewoon,' zei Tahani.

‘Wacht nou nog heel even af, wat maakt het nu uit of je over een of twee maanden terugkomt. Je gezondheid is belangrijker.’

Maar Tahani was niet voor rede vatbaar. Elke avond kreeg ik berichten dat ze terug wilde. ‘Ik ben zo ongelukkig. Ik kan niet zonder je. Ik kom terug,’ sms’te ze.

‘Riskeer je leven niet voor je gevoelens,’ stuurde ik terug.

Ze logeerde bij mijn grootmoeder. De moeder van mijn moeder; de vrouw voor wie mijn vader ooit viool had gespeeld om haar te vermurwen hem haar dochter te geven. Natuurlijk was ze een schat van een vrouw. Ik belde haar.

‘Alstublieft, leg Tahani in de watten en zorg dat ze zich beter voelt. Ik wil beslist dat ze in Damascus blijft.’

‘Ik behandel haar al als een koningin. Maar het maakt haar niet uit. Ze wil terug naar jou.’

Wat moest ik doen?

Tahani belde me weer: ‘Ik kan niet zonder je.’

‘Denk aan de vrouw van Ziad,’ waarschuwde ik. De hoogzwangere vrouw die bij het checkpoint was gestorven.

‘Het zal wel loslopen. Ik ben sterk.’

‘Je hebt daar alles in Damascus. Neem het er nou van. Zorg dat je goed eet. Dat is ook goed voor de baby.’

‘Ik eet liever gras met jou in Yarmouk.’

‘Alsjeblieft.’

En toen is ze toch op pad gegaan. Stiekem. Ik wist van niets. Het was nog maar twee weken voor de bevalling. Haar buik kwam bijna tot haar kin. Ze nam de kleine Ahmad bij de hand, stapte in een minibus, ging in de rij staan bij het checkpoint van Beit-Sahhem, dat bemand werd door vertegenwoordigers van de UNRWA, de Rode Halvemaan en soldaten van het Syrische leger – en het wonder geschiedde: ze werd doorgelaten.

Ze ging naar het tweede checkpoint. Dat was van de rebellen. Ook die laten een hoogzwangere vrouw eigenlijk niet door, onder het motto: Waarom val je ons hiermee lastig? Ga liever buiten bevallen en laat ons met rust! De veldhospitalen hebben de handen vol aan de gewonden.

Tahani huilde – en werd doorgelaten.

Nu was het nog een uur lopen. Ze ging verder, met de kleine Ahmad aan de hand. Een veel te grote inspanning; elk moment hadden de weeën kunnen beginnen.

Ik zat op straat voor ons huis falafel te bakken, Raed was aan het filmen, hij wilde een documentaire over ons leven maken. En opeens stond Tahani voor mijn neus.

‘Hallo Aeham. Hoe is het?’ zei ze, alsof ze van de markt kwam.

Ik kreeg bijna een hartaanval. ‘Hoe ben jij hier in godsnaam gekomen? Hoe hebben ze je binnengelaten?’ vroeg ik verbijsterd.

Ze vertelde alles.

‘Ben je helemaal gek geworden? Je speelt met je leven! En met dat van ons kind!’

De mensen bleven staan om te genieten van onze ruzie.

‘Challas, genoeg,’ zei Tahani, ‘kom, we gaan naar binnen.’

Binnen gingen we verder met bekvechten. Toen we het weer hadden bijgelegd begon ik panisch naar een oplossing te zoeken. De tijd drong. Hoe konden we haar leven redden?

De volgende dag gingen we naar het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad. Er gaapten drie bomkraters in het asfalt. Drie keer was het ziekenhuis inmiddels gebombardeerd. Maar de raketten waren er steeds naast geland. We vroegen naar Abu Baraa, de arts. Tahani had bij vriendinnen geïnformeerd, die hem hadden aanbevolen. Hij was vroeger anesthesist, maar deed nu ook keizersneden.

De man begroette ons. Hij droeg een lange salafistenbaard, het heette dat hij bij het al-Nusra Front was, een onderafdeling van Al Qaida in Syrië. Natuurlijk keek hij een vrouw niet aan als hij met haar praatte, dat was haram. Dus besprak ik de dingen met hem. Abu Baraa probeerde alles om onder een keizersnee uit te komen, maar hij was de enige die het kon, en zelfs voor Abu Baraa was de aanblik van een naakte vrouw een minder grote zonde dan schuldig te zijn aan haar dood. Met tegenzin gaf hij toe.

Een infuus vond ik in een boekwinkeltje naast het hospitaal. Ik moest een borg van 35 000 pond betalen (160 euro) en mijn identiteitskaart als pand achterlaten, het plastic kaartje waarop staat: 'Beperkte verblijfsvergunning voor Palestijnen'. En ik moest ervoor tekenen dat ik binnen zes maanden een infuus vol glucose zou retourneren. Anders waren geld en identiteitskaart foetsie.

Ik had me steeds ver gehouden van de rebellen, maar nu waren ze mijn laatste hoop. In onze wijk woonde er een die Abu Manhal heette. Hij had een diepe, monotone stem en was een van de weinigen die gewoon niet magerder werden. Hij was lid van een Hamasmilitie en leider van een liefdadigheidsvereniging die zorgde voor levensmiddelen en medicijnen voor de eigen mensen. Wat natuurlijk een enorme prikkel was om je bij zulke groeperingen aan te sluiten.

Bij ons in huis woonde Hanin, een ver familielid van mij, die intussen Tahani's beste vriendin was geworden. Hanin had een hart van goud en hielp mensen waar ze maar kon. Zo bracht ze elke middag Abu Manhal een middagmaal. Was dat onze redding? Ik ging eerst naar Hanin en samen gingen we naar het kantoor van Abu Manhal. Hanin ging eerst naar binnen en even later wenkte ze mij ook.

Abu Manhal zat achter een bureau met stapels papieren, er was een kleine televisie, met een accu, en er

stond zowaar een asbak. Ik legde Abu Manhal ons probleem voor. Kon hij iets voor ons doen?

‘Goed, ik zal kijken wat ik kan doen. Ik denk dat ik je wel kan helpen,’ zei hij.

‘Echt?’ vroeg ik.

‘Ik verzin er wel iets op. Ik kan me erop beroepen dat je vader blind is en dat dat een extra belasting is voor jou.’

‘Hoe wil je aan de injectienaalden komen?’

‘Laat dat maar aan mij over. Kom overmorgen maar terug.’

Twee dagen later kwamen we weer, Hanin en ik. Hij zat weer achter zijn bureau. Toen we binnenkwamen, legde hij drie injectiespuiten en een glucose-infuus op tafel. De schrik sloeg me om het hart, ik dacht: zo meteen legt hij er een geweer naast en zegt: vanaf nu vecht je voor ons. Want wat daar voor me op de tafel lag was in die tijd evenveel waard als diamanten. Drie injectiespuiten waren even kostbaar als een mensenleven. Als er bij een strijder een kogel werd verwijderd of een vinger of arm geamputeerd, dan hing zijn leven precies van zo’n spuit af.

Toen Abu Manhal ze aan me gaf, kreeg ik tranen in mijn ogen. Op dat moment had ik alles voor hem gedaan wat hij vroeg. Als hij had gezegd: van nu af aan geen muziek meer, en nu met ons mee naar het front – ik had ja gezegd.

‘Duizendmaal dank, Abu Manhal,’ riep ik, ‘wat je ook wilt, ik doe alles voor je.’

‘Ik hoef helemaal niets. Zeg het alleen tegen niemand, prijs de profeet en bid voor ons, dat is alles,’ zei hij in hoog-Arabisch, zoals het een salafist betaamt. ‘Ik wens je vrouw een voorspoedige genezing.’

‘Hoe bedoel je, dat je niets hoeft? Ik moet je toch op zijn minst geld geven voor het infuus!’

‘Alsjeblieft, geen woord erover! Dat is het enige wat ik vraag!’ zei hij verstoord.

‘Moge God je beschermen, onze heer,’ zei ik. ‘Heb dank!’ Nu noemde ik hem al ‘onze heer’, volgens de

etiquette van de salafisten.

‘Pak je spuiten en je infuus en ga!’ zei hij.

Ik ging. Ik had alleen een doorzichtige plastic zak bij me, daar deed ik de spuiten en het infuus in. Ik had net zo goed met goudstaven over straat kunnen lopen. De mensen fluisterden en keken me na. Toen ik het doorkreeg stopte ik de zak snel onder mijn jas en liep linea recta naar huis.

‘Kijk eens wat ik gevonden heb?’ zei ik tegen Tahani terwijl ik de spullen tevoorschijn haalde.

‘God heeft mijn gebeden verhoord!’ riep ze en ze viel me om de hals. ‘Zie je wel? Hij wilde niet dat ik daar in Damascus bleef.’

Ik ging terug naar de boekwinkel om het eerste infuus terug te brengen. De man was perplex. ‘Waar heb je die vandaan? Ik had nooit gedacht dat je er een te pakken zou krijgen.’

‘Ik heb hem gevonden,’ loog ik.

‘Als je me niet vertelt waar je dat infuus vandaan hebt, krijg je je geld en je pas niet terug!’

Abu Manhal had me bezworen het tegen niemand te zeggen. Ik was dan wel zo stom om met die dingen in een plastic zak over straat te lopen, maar zijn naam noemen was een grote misstap geweest. Dat kon me de kop kosten.

De man bleef maar vissen.

‘Broeder, ik heb het van buiten, binnengesmokkeld uit de regimegebieden,’ loog ik.

‘Wat, heb jij betrekkingen met het regime? Zeg op, hoe kom je aan dat infuus?’ En hij keek me steeds feller aan.

Uiteindelijk gaf hij me maar 25 000 van de afgesproken 35 000 pond terug. Ik stond erop dat hij het briefje dat ik had ondertekend zou verscheuren. Maar hij weigerde. En toen ik mijn identiteitskaart terugkreeg, was hij aan één kant gebroken. Ook dat nog! Als ze je daarmee bij een regime-checkpoint snappen, zien ze je meteen als salafist –

een aanhanger van Adnan al-Arour, een populistische televisieprediker met haakneus en baard, had eens een oproep gedaan: wie tegen het regime-Assad is, moet zijn persoonsbewijs scheuren. Vanaf dat moment kreeg iedereen met een kapotte identiteitskaart te horen: 'Klootzak, jij bent zeker een van de mensen van al-Arour?'

Nu had ik, als ze me snapten, drie aanklachten tegen me: dissertatie, een kapotte identiteitskaart en de video's waarop ik spotliedjes zong. Waarschijnlijk zouden ze me voor een oppositielid aanzien. Mijn dood was bezegeld.

Ik was woest over mijn kapotte identiteitskaart en schold hem de huid vol. Maar uiteindelijk liet ik het er maar bij. Hij was tenslotte bewapend. Ik pakte dus mijn 25 000 pond en de kapotte pas en ging naar huis en reageerde mijn frustratie af op de arme Tahani. Weer verweet ik haar haar roekeloosheid. 'Met welke problemen heb je ons opgezadeld?' We waren luidkeels aan het bekvechten, en ja, het kan best zijn dat ik in mijn woede de profeet heb beledigd. Ons raam stond open. Je kon ons tot op straat horen.

Plotseling schopte er iemand tegen onze voordeur. Boem! hoorden we, en: 'Ongelovige hond!'

O, lieve hemel. Ik spiedde uit het raam. Beneden stond een man in het zwart, met een tulband, een cape en een lange baard. Eentje van het al-Nusra Front. Hij had me horen vloeken. Tahani en ik gaven elkaar een teken. Zij liep snel naar beneden, naar de deur, ik vluchtte naar de derde verdieping. De Nusra-strijders hadden intussen een shariarechtbank opgezet. Ze hadden al twee mensen die ze verdachten van spionage aan een boom opgehangen.

'Ja?' vroeg Tahani door de dichte deur.

'Wie vloekte hier zo, zuster?' vroeg de man.

'Ik heb helemaal niemand horen vloeken. Dat zweer ik!' riep Tahani.

De man geloofde er geen woord van. 'Goed, deze keer komen jullie er nog mee weg,' zei hij. 'We kennen jullie

huis nu. Als we hier nog een keer langskomen en iemand horen vloeken, executeren we jullie allemaal.'

Drie dagen durfde ik het huis niet uit.

We hadden met Abu Baraa 20 november 2014 afgesproken voor de bevalling. Mijn moeder ging alvast met Tahani vooruit naar het veldhospitaal. Ze moest er twee uur van tevoren zijn. In die tijd zou de stroomgenerator de ok voldoende hebben opgewarmd met een straalkachel. Tahani wilde mij er beslist bij hebben, maar mijn moeder was daartegen. Ik bleef eerst thuis. Maar ik hield het niet uit en ging achter hen aan.

Abu Baraa, de arts met de salafistenbaard, ving me op en wilde me onder vier ogen spreken in zijn kantoor.

'Ik hoop dat je begrijpt dat je vrouw kan sterven.'

Ik knikte.

'Hier, teken dit. Als er iets misgaat, is het jullie verantwoordelijkheid.'

Hij gaf me een papier, ik tekende.

Toen gingen we naar de ok, de meest onsteriele ruimte die je je kunt voorstellen. Het operatiegereedschap lag er zonder afdekking bij, niemand droeg een mondkapje, een schort of plastic schoenhoezen. En in plaats van een ok-lamp hingen er alleen een paar tl-buizen aan het plafond. Midden in de ruimte lag Tahani op een brancard. Ik ging naar haar toe, pakte haar hand en glimlachte tegen haar.

Abu Baraa gaf haar een paar tandartsspuiten in haar buik, dat was de enige verdoving. Het werkte voor geen meter. Tahani kreeg alles mee wat er gebeurde. Ze kreunde voortdurend van de pijn.

'Wees niet bang, zuster, het is zo gebeurd,' probeerde Abu Baraa haar te sussen. 'Ik kan je helaas niets geven tegen de pijn. Nog maar vijf minuten.'

'Aham, waar ben je?' kreunde ze met gesloten ogen.

‘Ik ben hier,’ zei ik en ik kneep stevig in haar hand terwijl ik met mijn andere hand over haar hoofd streek.

‘Niet weggaan.’

‘Ik blijf bij je.’

Natuurlijk lag er ook geen ok-doek over haar buik om de operatie voor onze blikken af te schermen, maar ik kon het niet aanzien, ik keek de hele tijd Tahani aan.

En daar hield Abu Baraa de huilende baby al aan zijn voetjes, knipte de navelstreng door en gaf hem aan mijn moeder. Omdat het nog steeds koud was in het vertrek, liep ze meteen met de baby naar een tafel om hem aan te kleden, ook al zat hij onder het bloed. Ze wiegde en suste hem terwijl Abu Baraa de wond dichtnaaide en de kreunende Tahani troostte.

‘Is alles goed met Kinan?’ vroeg ze mij.

‘Ja, alles is goed.’

En toen mocht ook zij onze baby in haar armen houden. Ze was volledig uitgeput.

Hoe kwamen we nu thuis? Ik vroeg Abu Baraa of we het ziekenhuisbed mochten lenen. Dat had wieltjes. Maar dat kon niet.

Ik ging Hanin zoeken en samen gingen we nog een keer naar Abu Manhal. En die wist zowaar een minibusje te regelen van zijn liefdadigheidsvereniging. Met zijn vieren droegen we Tahani op een deken naar buiten en legden haar in het busje. Haar buik met de pas genaaide wond hing door en ze kreunde het weer uit. Later vertelde ze me dat ze zich voelde als een geslachte koe.

Thuisgekomen liep ik voorzichtig met haar de trap op en bracht haar naar bed. Daarna warmde ik het huis op. Met hout. Mijn moeder zorgde voor de kleine Kinan. Ik ging naar beneden om mijn vader en de kleine Ahmad te halen.

‘Wie is dat?’ vroeg Ahmad toen hij de baby zag.

‘Je broertje!’ riep ik.

‘Waar hebben jullie hem vandaan?’

‘Maar dat weet je toch wel, uit mama’s buik.’

Ik had niet de indruk dat hij het begreep.

Mijn vader boog zich over Kinan heen en fluisterde de gebedsoproep in zijn oor, de doop van de moslims. Zoals onze traditie is. Het zijn de woorden die vijfmaal per dag van de minaret klinken:

God is de grootste, God is de grootste. Ik getuig dat er geen god is dan God. Ik getuig dat Mohammed Gods boodschapper is. Haast u naar het gebed. Haast u naar het heil. God is de grootste, God is de grootste. Er is geen god dan God.

Daarna begroette mijn vader de kleine Kinan. Heel voorzichtig tastte hij hem af, van zijn neus tot zijn kleine teen. En zo maakte hij zich een beeld van hem.

Ik kon niet blij zijn. De zorgen hadden de overhand. Ik maakte me zorgen om Tahani. Stel dat de wond toch nog ging ontsteken? Stel dat ze toch nog stierf? Stel dat Kinan, met al dat slechte eten en alle zorgen tijdens de zwangerschap, niet gezond was? Ik deed wat ik moest doen. Ik hield de huishouding gaande, zorgde voor water en hout. Maar ik voelde geen greintje trots of geluk.

Na twee weken deed Kinan zijn oogjes open en begon hij te bewegen en geluidjes te maken. En ook Tahani knapte weer op. Pas toen viel de spanning van me af. Al snel namen mijn ouders de baby mee naar beneden naar de werkplaats. Mijn vader speelde voor hem op de viool, mijn moeder zong voor hem.

Burn, Piano, Burn

Die zomer had een regisseuse uit de Verenigde Arabische Emiraten contact met me gezocht. Aya Osman heette ze. Ze had onze video's gezien en wilde nu een documentaire maken, met als werktitel 'De pianist van Yarmouk'. Ze vroeg of ik haar zo veel mogelijk filmmateriaal over ons dagelijkse leven kon sturen.

Zelf twijfelde ik, maar Raed was meteen laaiend enthousiast en wilde dat die film er koste wat kost kwam. Hij hoefde er niets voor te hebben. Als onze boodschap maar overkwam, zei hij. We besloten op het verzoek in te gaan.

In de periode dat Tahani voor de bevalling in Damascus was, liep Raed me zo'n beetje de hele dag te filmen – met zijn telefoon, een handycam en een spiegelreflexcamera. We werkten ons uit de naad. Of, zoals wij het zeggen: tot we van pure uitputting God in kleur zagen. Op een gegeven moment hadden we 240 gigabyte aan ruw materiaal verzameld.

Ondertussen stond de Rama, de elektrische fiets, voor ons huis op straat. Iedereen die kwam trappen kreeg het wachtwoord voor ons wifinetwerk, dat Raed natuurlijk wel elke dag veranderde. Zodoende ontmoette de halve buurt elkaar inmiddels voor ons huis. Terwijl onze buurtgenoten traptten om te kunnen internetten, konden wij mooi een extra accu opladen én een tweede router inzetten. We

wisten zo elke dag 1 gigabyte aan materiaal te versturen. Niet niks als je bedacht dat we belegerd werden, maar toch veel te weinig. Zelfs al hadden we de hele buurt voor ons laten trappen, dan hadden we het materiaal in nog geen vijftig jaar kunnen uploaden.

Maar Raed was helemaal bezeten van het idee van de film. Hij stelde Aya Osman voor om nog meer te filmen en haar de originele SD-kaarten op te sturen. Het idee was dat een vrouw de geheugenkaarten in haar bh naar Damascus zou smokkelen. Van daaruit zou een koerier ze dan naar Beiroet brengen, waar ze vervolgens op de post zouden gaan naar de Emiraten. De regisseuse vond het fantastisch.

Normaal gesproken werden vrouwen bij checkpoints niet zo streng gecontroleerd. Maar wat we niet wisten, was dat de koerierster die Raed had uitgekozen een voorgeschiedenis had. Ze was al eens tegen de lamp gelopen en de grenswachten kenden haar. Dus ze was nog niet bij het checkpoint – dat bemand werd door het FSA-bataljon Ababil Horan – of ze werd uit de rij gepikt en moest meekomen om te worden gefouilleerd door een vrouwelijk militielid. En wat vonden ze in haar bh? Onze geheugenkaarten.

Wat een geluk dat Raed de kaarten versleuteld had, zodat het de strijders niet lukte om ze uit te lezen. Maar de vrouw was nu wel ernstig verdacht en werd meegenomen voor verhoor. Welke geheime militaire informatie over de rebellen had ze geprobeerd naar buiten te smokkelen? Bijna sneller dan een grenswacht ‘stop, blijf staan’ kan roepen, had ze Raeds naam prijsgegeven. Binnen een halfuur stond er een gevechtseenheid voor Raeds deur en werd hij afgevoerd.

Raeds vrouw kwam in tranen naar me toe rennen. Samen gingen we naar Marwan. Wat moesten we doen? We konden onmogelijk zelf proberen te achterhalen waar

ze hem naartoe hadden gebracht, want dan hadden de milities ons meteen opgepakt. Maar we beloofden Raeds vrouw dat we actie zouden ondernemen. Meteen gingen we bij al zijn vrienden en burens langs, maar niemand wist waar hij was.

De tijd begon te dringen. Wat moesten we doen? We overlegden elke dag en ik hield Aya Osman op de hoogte. Aanvankelijk was ze een en al medelijden. 'O, die arme jongen! Wat kunnen we nu doen?' En meer van dat soort kreten. Maar na verloop van tijd nam ze de telefoon amper nog op; ze was kennelijk bang om in de affaire meegesleurd te worden. Ik probeerde haar gerust te stellen, maar de cruciale vraag was natuurlijk: kon ze ons helpen als het bataljon losgeld zou vragen? 'Hm, ik weet niet of het budget voor de film daar toereikend voor is,' was haar bespottelijke antwoord. Waarna er een lange radiostilte volgde.

De vierde dag na Raeds arrestatie kwam een van Raeds vrienden op een gouden idee. We moesten naar de sjeik gaan, de voorganger in de moskee, dan kon die misschien uitzoeken waar Raed was. De militieleden vertrouwden hem en zouden hem niets aandoen. Het was maar goed dat Raed, die zelf ook altijd voor iedereen klaarstond, zoveel vrienden had. Met een groep van twintig mannen gingen we langs bij de sjeik. Een oude, zwaarlijvige man in een witte djellaba ontving ons in de moskee. We legden hem uit wat er aan de hand was, en benadrukten dat we borg stonden voor Raed. De sjeik knikte en beloofde dat hij zijn best zou doen. 'Kom over twee dagen nog maar eens langs,' zei hij toen we afscheid van hem namen.

Twee dagen later stonden we, weer met zijn twintigen, voor de moskee. 'Ja, ik weet inmiddels waar Raed wordt vastgehouden,' zei de sjeik, 'kom maar mee.' Met zijn allen gingen we naar een half verwoest gebouw in het niemandsland tussen Yalda en Yarmouk. Er stonden meerdere auto's voor de deur. De sjeik ging naar binnen

en bleef meer dan een halfuur weg. Ten slotte kwam hij met de commandant van het bataljon naar buiten. Ze kwamen naar ons toe en de commandant bleef ons van twee meter afstand staan aankijken.

‘Wij willen Raed, wij willen Raed,’ klonk het nu uit twintig kelen. Het leek wel een spreekkoor, aanvankelijk nog zachtjes, maar na verloop van tijd steeds harder. We keken de commandant strak aan. Even keek hij naar de sjeik, die zijn schouders ophaalde en met beide handen naar ons wees, alsof hij wilde zeggen: zie je nou wat ik bedoel?

Zonder dat ze een woord met ons hadden gewisseld, verdwenen de twee weer naar binnen. En niet lang daarna kwam de sjeik terug – in gezelschap van Raed! Onze vriend liep gebogen, zijn veters hingen los, zijn overhemd stond open. Stralend omhelsden we hem. Zijn handen waren opgezwollen, zijn ogen halfdicht van de pijn en de vermoeidheid. ‘Ik kan nu niet praten,’ hijgde hij zwakjes terwijl we stap voor stap terugliepen. Het voelde als een kleine revolutie. Raeds vrouw stond voor het raam te wachten, toen we zijn straat in kwamen. Ze stormde direct naar buiten en vloog hem om de hals.

De volgende dag ging ik direct met Marwan naar Raed toe. Hij lag op een matras op de grond, opgerold als een baby. Nog altijd was hij te zwak om te praten.

‘Heb je iets nodig, Raed?’

‘Nee, alles is oké.’

‘Hebben jullie water?’

We keken zijn vrouw aan; die schudde haar hoofd. Meteen gingen we hun tank vullen.

Pas de tweede dag, toen Raed een beetje begon te herstellen, hoorden we wat er gebeurd was. Toen hij was blijven weigeren om het wachtwoord van de SD-kaarten te geven, waren de milities Raed gaan folteren. Eerst hadden ze hem met elektriciteitsdraad op zijn rug geslagen en

vervolgens hadden ze zijn voeten ermee bewerkt. Maar hij had zijn mond gehouden. Ze hadden een pistool tegen zijn hoofd gehouden en gedreigd hem te vermoorden als hij niet zou vertellen wat er op de kaartjes stond. Ook toen had hij niets gezegd. Daarna hadden ze hem handboeien omgedaan en hem daaraan opgehesen, en urenlang laten hangen. Zelfs toen ze hem keer op keer op de grond hadden laten smakken, was hij blijven zwijgen.

En al die tijd had Raed mijn naam niet genoemd. Hij wist gewoon dat ik bij de eerste tik al zou doorslaan als ze mij zouden oppakken. En dan waren ze er vast over begonnen dat muziek haram is – en wie weet hoe het dan was afgelopen.

Ik was sprakeloos. Raed had de folteringen doorstaan om mij te redden. Er was geen twijfel mogelijk: deze man was mijn beschermengel. De beste vriend die ik had.

De weken verstreken en Raed krabbelde weer op. Hij is een taaie, Raed, maar die striemen en die littekens zullen altijd op zijn rug blijven zitten. En rara wie er op een dag weer aan de lijn hing? Aya Osman, de regisseuse uit de Emiraten. Natuurlijk vroeg ze hoe Raed eraan toe was. Maar al snel was het: ‘O, en trouwens? Hoe zit het met het materiaal dat jullie me hadden willen sturen?’

Ieder ander had haar de huid vol gescholden, maar Raed niet. Had hij zich iets in zijn hoofd gehaald, dan deed hij dat ook. Opnieuw nam hij een groot risico: hij nam zijn accu's en zijn router mee en sloop er 's nachts mee naar de Watermeloen. Daar was – binnen het bereik van de scherpschutters – een internetcafé met een snelle verbinding. Raed wist die af te tappen en zo in drie nachten de complete 240 gigabyte aan materiaal naar de Emiraten te krijgen.

Uiteindelijk is er daadwerkelijk een documentaire verschenen onder de titel ‘De pianist van Yarmouk’. Hij schijnt op een paar festivals vertoond te zijn, maar op tv is hij nooit te zien geweest en hij heeft nooit prijzen

gekregen. De regisseuse heeft Raed de film wel toegestuurd, en hij heeft hem ook gezien. Maar hij was er kort over: 'Volslagen prut!'

Op 18 oktober 2014 stond er een reportage over me in de *Süddeutsche Zeitung*. Niet dat ik wist wat dat voor krant was, trouwens, of waar die verscheen. Ik was het overzicht allang kwijt. Ze kwam uit Europa, dat was alles wat ik had onthouden over de dame die me dit keer had geïnterviewd. Ik had sowieso steeds minder op met journalisten, en dacht steeds vaker: uiteindelijk slaan ze alleen maar munt uit mijn ellende.

Een paar weken later nam een vrouw uit Hamburg contact met me op. Eerst via Facebook, daarna op Skype. Ze begroette me vriendelijk in het Engels. Toen ik verbouwereerd in het Arabisch antwoordde, kwam er een vriend van haar bij, een Palestijn uit Yarmouk, die inmiddels als arts in Duitsland werkte.

'Hoi Aham, deze dame wil je een paar vragen stellen.'

'En wat voor werk doet mevrouw precies?' vroeg ik geprikkeld.

'Ze is journalist.'

De vrouw leek mijn ergernis op te merken, want ze voegde er meteen aan toe: 'Ja dat klopt, ik ben journalist. Maar ik bel je niet als journalist op, maar als mens.'

Ik was sceptisch. Met tegenzin bleef ik aan de lijn. Ik begreep dat de vrouw Monika heette, dat ze bewonderde wat ik deed en dat ze wilde helpen. Ze vertelde dat ze in Duitsland al een hele tijd vluchtelingen ondersteunde, en dat ze het niet langer kon aanzien dat de wereldgemeenschap werkeloos toekeek bij wat er in Syrië gebeurde. Ze wilde iets doen.

Op dat moment had ik helemaal geen zin in sentimenteel gedoe. 'Iemand in Hamburg die mij wil helpen? Waarom helpen ze heel Yarmouk niet? We hebben

hier allemáál hulp nodig. Waarom ik? Niemand helpt een ander zomaar voor niks.’ Daar was ik werkelijk van overtuigd. Ik vroeg de tolk mijn woorden zo klip-en-klaar mogelijk te vertalen.

‘Maar ik wil helemaal niks van je,’ zei Monika. ‘Ik wil jou helpen. Je betekent zoveel voor anderen, je zet zoveel in gang met je muziek. Natuurlijk zou het goed zijn om heel Yarmouk te helpen. Maar ik ben maar alleen.’

Tot dan toe had iedereen die mij had willen helpen er zelf ook op een of andere manier voordeel in gezien. Ik besloot van de radar te verdwijnen. ‘Ik heb nu geen tijd om verder te praten,’ zei ik. ‘Ik moet er vandoor.’

Maar toen ze me een paar dagen later weer met zijn tweeën skypeeten, begon ik te vermoeden dat ze serieus waren. Dit keer zetten we ook onze webcams aan. Op mijn scherm verscheen een door blonde pixels omkranst gezicht en daarnaast het donkere gezicht van de vertaler, met van die inhammen die je in het Midden-Oosten zoveel ziet. Ik was nog altijd gepikeerd en stak eerst een moralistische preek af.

‘Er zijn hier al meer dan honderd mensen van de honger omgekomen, en nu wilt u mij helpen. Is dat een grap of zo? Ik heb helemaal geen hulp nodig.’ Ja, ik kan behoorlijk onredelijk worden als ik de indruk krijg dat iemand me probeert voor te trekken. Monika legde geduldig uit dat ze voor de oorlog een paar weken door Syrië had gereisd, samen met haar man, en dat ze zich verbonden voelde met het land. Ze herhaalde dat ze niet werkeloos wilde toekijken. En misschien, redeneerde ze, zouden anderen haar voorbeeld wel volgen.

We hielden contact. Monika zette alles op alles om me uit Yarmouk weg te krijgen. Ze nam contact op met het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken, met hulp- en vluchtelingenorganisaties en met de Palestijnse vertegenwoordiging in Berlijn. Maar het bleek allemaal uitzichtloos.

Het werd een strenge winter. Ik was elke dag uren bezig hout te verzamelen om onze woning warm te stoken. En al ons geld ging op aan plasticbenzine om eten te koken en babykleertjes te wassen.

In januari sneeuwde het flink. Als we 's ochtends water gingen halen, bekogelden Raed, Marwan en ik elkaar met sneeuwballen, of bouwden we sneeuwpoppen. En ik filmde hoe mijn ouders samen door het witte, besneeuwde Yarmouk wandelden.

Gelukkig hadden we niet meer zo'n honger als voorheen. We kregen nu elke twee weken een pakket levensmiddelen van de VN. In de herfst was het distributiepunt naar Yalda verplaatst, waar het veiliger was, en hoefde niemand meer voor zijn leven te vrezen als hij op een zak rijst stond te wachten. Er waren georganiseerde rijen en iedereen wist wanneer hij aan de beurt was.

Het was een geestdodende tijd. Al twee jaar werden we nu belegerd en er was nog lang geen einde in zicht. Sinds Zeinab was overleden, had ik geen noot meer gecomponeerd. Ik had geen doel en geen perspectief meer, het enige wat nu nog telde was: volhouden en overleven. En inmiddels deed het hardnekkige gerucht de ronde dat IS Yarmouk binnen wilde trekken. Een schitterend vooruitzicht voor iemand die zijn kop zo ver boven het maaiveld had uitgestoken als ik...

Een paar maanden eerder was een kennis van me naar Duitsland gevlucht. Ghatfan Samarkand heette hij, hij had een klein muziekwinkeltje gehad waarin hij op provisiebasis ook onze luiten had verkocht. In januari belde ik hem op.

'Hoe gaat het met je? Ben je in veiligheid?' vroeg ik.

'Wat denk je? Ik zit in Duitsland! Natuurlijk is het hier veilig.'

'Hoe gevaarlijk was je reis?' vroeg ik meteen.

In anderhalf uur legde hij het me allemaal uit: de route, de prijzen, de risico's – alles. De oversteek naar Griekenland was helemaal niet zo gevaarlijk geweest, zei hij. Pas in Hongarije had hij zich onveilig gevoeld. Daar werden vluchtelingen opgesloten en mishandeld en werden je vingerafdrukken afgenomen, waarna je je in geen enkel ander Europees land meer als vluchteling kon laten registreren.

'Sorry, ik moet ophangen,' zei hij op een gegeven moment. 'Ik moet naar school.'

'Naar school?'

'Ja man, we moeten hier allemaal een cursus Duits doen. Je weet niet half hoe moeilijk dat is.'

'Wow.'

'Maar ze doen hier veel voor vluchtelingen. Ik zit hier op een muziekschool en kan voor weinig geld pianoles krijgen.'

De volgende dag belde ik hem weer op. En nog eens. Zeker tien uur hebben we met elkaar zitten praten in die tijd.

'Klopt het dat jullie elke maand 300 euro van de regering krijgen?' vroeg ik.

'Ja, dat krijgen we. Maar weet je wel wat een kilo tomaten hier kost? Twee euro!'

'Nee, ga weg!' Ik wist niet of ik hem moest geloven. In Syrië kostte een kilo twintig cent.

Ten slotte adviseerde Ghatfan me mijn gezin meteen mee te nemen. 'Als je hier eenmaal zit, is het bijna onmogelijk om ze nog over te laten komen.' Ik beloofde dat ik het zou overwegen.

In mei verdween Mahmoud Tamim, de opgewekte kerel die zoveel liedteksten voor me had geschreven. Hij was de eerste aan wie ik mijn idee had voorgelegd om mijn piano naar buiten te rijden en tussen de puinhopen te gaan spelen. Nu was hij weg, van het ene op het andere moment verdwenen. Hij was voor het laatst gezien toen hij

in de rij stond voor een doos levensmiddelen. Was hij opgepakt? Of had hij zich 'overgegeven' aan het leger?

Dat kón inderdaad gebeurd zijn; rebellen mochten Yarmouk in die periode 'ongehinderd' verlaten als ze hun wapens inleverden en in 'de schoot van het vaderland' terugkeerden. Maar voor mannen die Yarmouk wilden verlaten uit angst voor IS gold dat aanbod niet. Sommigen kochten daarom voor veel geld een geweer of een handgranaat en brachten dat naar een checkpoint. Wie een wapen inleverde, werd door het leger gefotografeerd en moest een verklaring ondertekenen dat hij alle geweld afzwoer. De meeste mannen die zo uit Yarmouk verdwenen, doken even later echter niet in het vaderland op, maar in Turkije, onderweg naar Europa.

Maar Mahmoud Tamim dook nooit in Turkije op. Hij was verdwenen en bleef verdwenen. Niemand heeft ooit nog wat van hem gehoord.

Begin april was het dan zover. Yarmouk werd ingenomen door IS. Aanvankelijk bood een Hamas-militie nog verzet en voerde in de straten van Yarmouk een bloedige strijd met de in het zwart geklede fanatici. Maar IS bleek sterker. Of: betaalde beter. Het is mij nog altijd een raadsel hoe het IS lukte honderden strijders het belegerde Yarmouk binnen te krijgen. Of... kwámen ze eigenlijk wel van buiten de wijk? Of was er misschien een klein IS-commando geïnfiltreerd en had dat andere militieleden overgehaald naar hen over te lopen? Het duurde niet lang of er deden verhalen de ronde dat er in de buurt van het veldhospitaal van Hadjar al-Aswad tientallen lichamen van onthoofde Hamas-strijders lagen.

Uiterekend in een straat naast de onze opende IS een van zijn rekruteringsbureaus. En er gingen verhalen rond over willekeurige arrestaties. Van de ene op de andere dag sloeg de sfeer in de wijk volledig om. Opeens wantrouwde iedereen elkaar. Opeens kon elke idioot me aangeven, IS

de weg naar mijn huis wijzen en zeggen: dat is hem, die idioot die hier altijd pianospeelt op straat.

Kortom, het werd tijd om opnieuw te vluchten. We moesten als de bliksem terug naar Yalda.

Raed, Marwan en ik laadden een transportkar – we hadden twee van die dingen – vol met koffers, dozen, huisraad en het bed van mijn ouders. Via het IS-checkpoint brachten we de spullen terug naar mijn oude woning, waar het inmiddels smerig en stoffig was. We spanden plasticfolie in de lege raamkozijnen, pleisterden het gat in de buitenmuur dicht en schrobden het huis weer schoon. Niet lang daarna woonde ik weer met mijn ouders en Tahani samen in één kleine ruimte. Ons leven draaide in een kringetje rond.

Op vrijdag 17 april 2015, mijn zevenentwintigste verjaardag, gingen Marwan, mijn vader en ik naar Yarmouk. We wilden mijn witte piano in veiligheid brengen en hadden bedacht dat de vrijdagmiddag daar het meest geschikt voor was. Dan zat immers elk zichzelf respecterend IS-lid in de moskee te bidden. We laadden er nog drie dure violen en zestien gitaren bij, sjorden alles goed vast en dekten het af met lakens.

Toen we in de buurt van het IS-checkpoint kwamen, zagen we dat het maar door drie mannen bewaakt werd. Mannen met zwarte tulbanden en zwarte djellaba's waren het, hun kalasjnikovs hingen over hun rug. Achter hen was een barricade van zandzakken opgericht. Daarnaast, in het laatste huis dat nog bij Yarmouk hoorde, hadden ze een gat in een muur gemaakt, om een soort kantoortje te creëren. Er hing een zwart gordijn dwars over de weg om het checkpoint af te schermen van de blikken van de FSA-scherpschutters in Yalda. Meer was het niet. Een klein checkpoint, dat in niets leek op de groots opgezette, kooiachtige overgangspunten zoals het leger die had ingericht.

We gingen in de rij staan. Marwan en ik hielden ons op de achtergrond en lieten mijn vader voorgaan. Toen we aan de beurt waren, sloeg een van de militieleden, een klein mannetje met een lange baard, het laken op onze kar omhoog en staarde verbaasd naar wat eronder zat. Rond zijn ogen was zwarte kohl aangebracht, zoals hyperdevote moslims doen. ‘Nee maar! Wat mag dat wel zijn?’ vroeg de man in geforceerd hoog-Arabisch. Hij klonk alsof hij zijn favoriete tv-prediker liep te imiteren.

Nu sloeg hij het laken helemaal weg en wees hij mijn vader terecht. ‘Maar broeder, weet je dan niet dat het bezit van muziekinstrumenten een onvergeeflijke zonde is?’ vroeg hij. De man boezemde me angst in. Zijn handen leken niet bij de rest van zijn lichaam te passen – ze waren veel te klein in vergelijking met zijn volumineuze lichaam. Wat droeg die man eigenlijk ónder zijn djellaba?

Een van de is-mannen leek uit Yarmouk te komen. Toen hij mij achter de wagen zag staan, riep hij: ‘Wacht eens even, ben jij niet die figuur die altijd pianospeelt?’

Mijn vader drong zichzelf naar voren. ‘Nee, nee, het is mijn piano! De jongens hier helpen me alleen maar om hem weg te brengen.’

Plotseling ging alles heel snel. De imitatieprediker liep naar het gebouwtje dat bij het checkpoint hoorde en kwam terug met twee plastic flessen met een bruine substantie. Ik begon langzaam achteruit te lopen, van het checkpoint vandaan. Nu goot de tv-predikant de vloeistof uit over onze kar.

‘Hij steekt hem in de fik,’ mompelde Marwan, zo zachtjes dat alleen mijn vader en ik het konden horen.

‘Wat doe je daar, mijn zoon?’ riep mijn vader. ‘Het is mijn hele vermogen wat daar staat. Ik heb er mijn hele leven hard voor gewerkt!’

Op het moment dat de is-man met zijn aansteker knipte en er een steekvlam omhoogschoot, zette ik het op een

rennen.

‘Hé, blijven staan jij!’ riepen ze me na. Maar ik was de hoek van de straat al om en buiten schootsafstand. Ik liep linea recta naar onze winkel, pakte een ladder, trok het plasticfolie met de belettering van de neonbak aan onze gevel, maakte er een prop van en gooide die in de vuilnisbak. Nu was onze lichtbak kaal; de Aeham-muziekwinkel was verleden tijd.

Een uur later kwamen mijn vader en Marwan terug. Mijn vader had bij hoog en bij laag volgehouden dat hij ons allebei niet kende, en dat we hem alleen hadden geholpen om zijn piano te duwen. Uiteindelijk hadden ze Marwan en hem laten gaan. We overlegden wat we zouden doen. Mijn vader besloot een oude bekende op te zoeken die inmiddels bij het al-Nusra-front hoorde. De man wilde wel helpen. Hij bracht ons naar het checkpoint en praatte met de is-man die het er nu voor het zeggen had. Die gebaarde dat we moesten doorlopen.

Toen we langs de verbrande piano liepen, deed ik mijn best er niet naar te kijken. Bijna twintig jaar had ik op de Ukraïna gespeeld, het voelde alsof ik een goede vriend was verloren. Maar tegelijkertijd was ik opgelucht. Het was de piano waarnaast Zeinab was omgekomen. Daarom hadden we hem ook wit geschilderd. Het leek alsof met de piano een deel van mijn schuld in vlammen was opgegaan. Die dag voelde mijn schuld een klein beetje lichter.

Twee weken later namen Raed en ik voor het laatst het risico om naar Yarmouk te gaan. Ik had mijn haar afgeschoren, zodat niemand me herkende. Ongehinderd kwamen we langs het checkpoint. In Yarmouk regelden we bakstenen en cement en metselden we de winkel dicht. Zo verdwenen er tweeduizend muziekinstrumenten achter een muur.

Het nieuws dat is mijn piano in brand had gestoken was op dat moment overal in de wereld al in het nieuws

geweest. Op de dag dat het was gebeurd, had een ooggetuige er op Facebook over geschreven, en een nieuwssite uit Yarmouk had het opgepikt. Vanaf dat moment was er geen houden meer aan. Het nieuws was de hele wereld over gegaan; van Los Angeles tot Tokio hadden media erover bericht. 'Aham Ahmad zet muziek in tegen terreur', was een van de vele koppen die ik zag. Ai! Zo moedig was ik helemaal niet. En zo levensmoe ook niet. Als de jongens van is lucht hadden gekregen van het nieuws, was het met me gedaan geweest.

Op tien minuten lopen van ons huis had ik toegang tot het internet. Elke keer dat ik daar nu liep, regende het whatsappberichten op mijn telefoon. Bijna elke dag zochten journalisten contact met me. Ik was beroemd, terwijl ik nooit beroemd had willen worden. Ja, ik wilde dat mijn boodschap overkwam. Maar zelf in de schijnwerpers staan? Daar was ik nooit op uit geweest.

Om te beginnen had die kerel van Bukra Ahla – tegen mijn wil – ons eerste optreden gefilmd, waardoor ik bekend was geworden in de Arabische wereld.

Toen had Niraz Saied – buiten mijn medeweten – die foto doorgespeeld aan een persbureau, waardoor ik ook in Europa bekend was geworden.

En ten slotte had is – tot mijn ontzetting – mijn piano in brand gestoken en ervoor gezorgd dat mijn verhaal héél eventjes over de hele wereld de aandacht trok. Zelfs CNN had een item over me gemaakt.

Een merkwaardige carrière.

Ik stond tal van journalisten te woord, maar realiseerde me terdege dat ik met elk interview mijn gezin in gevaar bracht. Eigenlijk wilde ik nu nog maar één ding: wegwezen. Ik had me wel onder de hoeven van een ezel willen verstoppen om weg te komen.

Nog een paar keer speelde ik op mijn keyboard op ons dakterras in Yalda, en ik gaf nog een paar liveconcerten

via Skype – zelfs een voor een publiek in Berlijn. Maar mijn geloof in de muziek was ik kwijt. Na Zeinabs dood was mijn band met de mensen in Yarmouk verscheurd geraakt. Ik bleef interviews geven, maar voelde me als een journalist die meldt wat er aan de hand is maar zelf overal buiten staat. Ondertussen werd het onbehaaglijke gevoel steeds sterker dat ik speelde met mijn leven én dat van mijn hele familie. Waarom riskeerde ik ons leven als ik zelf niet eens meer op straat kon spelen?

Ook Monika had het nieuws van mijn verbrande piano meegekregen. Samen met haar tolk praatte ze op me in en deed ze haar best me op beuren. Ook zij vond dat ik Yarmouk, gezien alle risico's met IS, maar beter zo snel mogelijk kon verlaten. We kwamen ook te spreken over de financiële kant van een eventuele vlucht. Monika benadrukte dat ze me haar woord had gegeven en zich daaraan zou houden. Als het moest, zou ze me ook financieel helpen. Ik bedankte haar uitvoerig en bood aan een lied voor haar te spelen.

Begin juli deed zich eindelijk een mogelijkheid voor. Op een avond vertelde een van de voormalige Yarmouk-jongens me in het allerdiepste vertrouwen over een man die al een heel aantal activisten uit Yarmouk had gered. Laten we hem Samir noemen. Samir runde een hulporganisatie die ook nu nog goed werk doet. Maar hij verrichte ook 'nevenactiviteiten', waarmee hij een extra zakcentje verdiende. Hij had een deal gesloten met iemand van de geheime dienst om alle mensen naar buiten te smokkelen die IS anders vroeg of laat tegen de muur zou zetten.

Via Facebook stuurde ik Samir een berichtje – en hij bleek me te kennen. 'Hé Aeham, hoe is het ermee?' antwoordde hij vrolijk. We belden met elkaar en hij beloofde uit te zoeken hoe duur het was om Tahani, de jongens en mij naar buiten te smokkelen. Een paar dagen

later belde hij weer: voor 2200 euro kon hij ons uit Yarmouk halen. Inmiddels vond ik alles best. Het enige waar ik steeds opnieuw naar vroeg, was of het wel écht veilig was.

Pas nu de mogelijkheid om te vluchten concrete vormen aannam, sneed ik het onderwerp aan bij Tahani. We discussieerden eindeloos en Tahani verzette zich lang tegen het idee. Maar uiteindelijk zag ze toch in dat het te gevaarlijk voor me werd om te blijven. Omdat we elkaar beloofd hadden voor altijd samen te blijven én omdat het voor mij veiliger was om met mijn hele gezin te reizen, stemde ze toe.

We legden het voor aan mijn ouders. Mijn vader was strikt tegen vluchten, wat hij veel te gevaarlijk vond. Mijn moeder zei niets.

Ik vertelde Monika over mijn connectie en ze maakte een bedrag naar me over, in drie tranches en aan drie verschillende personen, om vooral geen verdenkingen te wekken. Een tante van me haalde het geld in Damascus van de bank. Prompt kreeg ze de geheime dienst aan de deur. Wie maakte daar zoveel geld naar haar over vanuit Duitsland?

Op een avond nam mijn moeder me apart. ‘Aeham, ik voel dat je iets op je lever hebt. Ik ken je. Zeg me wat het is.’

‘Ik weet niet goed of ik het hierover moet hebben.’

‘Maar wat is het dan?’ vroeg ze.

‘Dat weet je toch,’ zei ik.

‘Ja, ik weet het. Ik zit er al de hele tijd aan te denken. Ik zal je het geld geven. Ik wil niet nog een zoon verliezen. Dat is alles.’

Op een bankrekening van mijn moeder stond ons allerlaatste spaargeld, omgerekend zo’n 7000 euro. Mijn moeder had vroeger lesgegeven op een UNRWA-school, en een deel van haar salaris was indertijd in een spaarfonds

gestort. Nu mocht ze het geld van die rekening halen. Het moest genoeg zijn voor ons vieren om mee in Turkije te komen. En dat was ons doel: naar Turkije en daar verder zien. Als we maar wegkwamen uit Syrië.

Ik omhelsde haar. 'Ik beloof je dat we het zullen terugbetalen.'

'Daar gaat het me niet om. Ik wil alleen maar dat jullie gelukkig worden.'

En toen kwam de dag dat we onze spullen pakten. Eén reistas moest genoeg zijn. Onze identiteitskaarten en ons trouwboekje gingen in de tas, de verklaringen van de UNRWA dat we als vluchtelingen geregistreerd stonden in Genève, mijn diploma's van de universiteit en de muziekschool, en Tahani's papieren. Plus de allernoodzakelijkste kleren voor ons alle vier. Maar ik pakte ook twee aandenkens in: mijn felgroene shirt en een boekje met de partituren van de sonatines van Beethoven. Ik had het ooit van Irina Ramadan gekregen, mijn Russische pianolerares, die me plechtig had laten beloven dat ik de muziek nooit zou opgeven.

Nu waren we klaar. Onze reis kon beginnen.

Vlucht uit Yalda

Op 1 augustus belde Samir. 'Morgen om halfeen moeten jullie bij het checkpoint zijn.' Daar zou iemand van de geheime dienst, ene Abu zus-en-zo, met een auto op ons wachten.

Nooit van mijn leven heb ik zoveel gebeden als die avond. Ik werd gewoon duizelig van al het buigen.

De volgende ochtend kwam Marwan afscheid nemen.

'Wil jij ook weg?' vroeg ik.

'Nee. Ik blijf hier bij mijn ouders.'

'Ik kan proberen van buitenaf iets voor je te regelen.'

'Ik blijf hier. Ik wil binnenkort trouwen. Alles komt goed.'

We zeiden verder niet veel meer. We omhelsden elkaar, hij zei: 'We zien elkaar vast weer.' De tranen liepen over mijn wangen.

Even later kwam Raed met zijn gezin langs. Voor de laatste keer maakten we samen muziek, het ene liedje na het andere. Raeds kinderen en de kleine Ahmad deden op hun eigen manier mee, ze klapten in hun handjes en sloegen met lepels de maat. Mijn moeder zong en hilde tegelijk.

Ik wist dat Raed ook weg wilde. Bij het afscheid keek ik hem recht in zijn ogen. 'Ik zal zorgen dat je zo snel mogelijk ook kunt komen,' zei ik. We omhelsden elkaar.

Mijn ouders liepen met ons mee. Eerst moesten we langs het checkpoint van de FSA. Als jongeman kwam je daar niet zomaar langs, dus loog mijn vader dat hij degene was die erdoor wilde en dat ik hem alleen hielp met tassen dragen. De soldaten wenkten dat we door konden lopen.

In het niemandsland bleven we wachten. Zonder Abu zus-en-zo was het zelfmoord om verder te gaan naar het checkpoint van het regime. Als ze je aanhielden, liep je kans voor altijd in de kerkers te verdwijnen – ongeacht wie er twee uur later bij het checkpoint verscheen om je af te halen.

Ongeduldig belde ik Samir. ‘Waar blijft die chauffeur?’

‘Hij komt eraan, hij is er zo. Nog even geduld!’

Mijn ouders gingen bij het legercheckpoint op de chauffeur staan wachten. Zoals gewoonlijk lukte dat alleen omdat mijn vader blind was. Normaal tolereerden de soldaten het niet als iemand daar een paar uur stond, ze hielden niet van pottenkijkers bij hun arrestaties en smeergelddeals.

De augustuszon brandde, we zweetten, de wind deed stof opstuiven, binnen de kortste keren waren we plakkerig en vies. Er stond maar één klein boompje, daar ging Tahani onder zitten met de slapende Kinan. Negen maanden was hij nu. Ahmad, intussen bijna drie, wilde rondrennen en in de puinhopen spelen, Tahani moest hem voortdurend vermanen. De uren verstreken.

Telkens weer belde ik Samir.

‘Over tien minuten is de chauffeur er!’ riep hij. En een halfuur later: ‘Een kwartiertje nog!’

Hij had dus geen idee.

De checkpoints van de soldaten en van de rebellen lagen zo dicht bij elkaar dat ze elkaar konden zien. Dit soort stroken niemandsland heb je overal in Syrië. Ik heb dat nooit begrepen: eerst stonden de strijders van regime

en oppositie maandenlang tegenover elkaar, dan kwam er een nieuw bevel en plotseling schoten ze elkaar dood.

Ik begon een plan B te verzinnen: wat konden we de rebellen op de mouw spelden als we weer terug moesten langs hun checkpoint? Maar goed dat Samir ons geld pas zou krijgen als we veilig in Damascus waren.

Toen Abu zus-en-zo eindelijk opdook, was het vijf uur 's middags. We hadden hem niet opgemerkt. Hij stond in de buurt van het checkpoint, droeg een spiegelende zonnebril en een bruin overhemd, in plaats van groen, zoals Samir had gezegd.

Maar opeens ging mijn telefoon.

'Waar zitten jullie verdomme?' riep Samir. 'Mijn man staat op jullie te wachten!'

'Maar waarom zorgt hij er dan niet voor dat we hem herkennen?! Moet ik soms naar het checkpoint lopen en aan iedereen vragen: "Pardon, bent u misschien Abu zus-en-zo?"'

Met knikkende knieën gingen we in de rij staan. Ik kon me met de beste wil van de wereld niet voorstellen hoe we dit konden overleven. Het voelde alsof we regelrecht naar het schavot liepen.

Duister kijkende soldaten met enorme wapens bewaakten het checkpoint, in de ruïnes rondom zag ik scherpschutters zitten.

Toen we aan de beurt waren, vroeg de soldaat: 'Ben jij Aeham Ahmad?'

Ik viel bijna flauw van angst. 'Ja, inderdaad,' wist ik stotterend uit te brengen.

Hij nam me van top tot teen op en tikte iets in zijn computer en vroeg zonder op te kijken: 'Aeham Ahmad, geboren 1988?'

'Ja, klopt.'

Toen kwam de testvraag: 'Waar is je broer eigenlijk?'

Ik gaf het goede antwoord: 'Hij wordt vermist.'

‘En de kinderen, wil je die ook meenemen?’

Ik stamelde weer ja.

‘Hebben ze geen naam of zo? Hoe heten ze?’

Ik was zo de kluts kwijt dat ik niet meer op de namen van mijn eigen kinderen kon komen. Mijn hoofd was compleet leeg. Ik vroeg Tahani hem antwoord te geven. Toen hij me naar de naam van mijn vader vroeg, kwam die ook niet in me op.

Eindelijk kwam Abu zus-en-zo erbij: ‘Laat ze maar door, ze zijn van onze kant.’

Van onze kant! Dat stuitte me tegen de borst. Verdomme, was ik nu een van hen? Net als vroeger op school, toen ik het volkslied niet wilde zingen, ontglipte me een zacht ‘Nee...’

‘Hoezo “nee”?’ gromde de soldaat dreigend, en ik verbeterde mezelf meteen: ‘Nee, nee, mijnheer, ik bedoel natuurlijk ja!’

Mijn vader, die zelfs bij is nog geprotesteerd had, hield zich muisstil.

Met tegenzin liet de soldaat ons door. We waren ‘buiten’.

We namen afscheid. Mijn moeder stond stil te huilen. Mijn vader, die de kleine Kinan op zijn arm had, besnuffelde hem en kuste hem van top tot teen af. ‘Alles komt goed,’ zei hij tegen mij, zonder een spier te vertrekken. ‘Moge God je beschermen, mijn zoon.’ Ik zag mezelf weerspiegeld in de glazen van zijn donkere bril.

‘Challas, genoeg!’ riep Abu zus-en-zo. We maakten ons los en laadden onze spullen in zijn kofferbak. Mijn ouders bleven achter, we lieten Yalda en Yarmouk achter ons. We waren compleet uitgeleverd, als schapen in de veewagen die niet wisten of ze terug naar de wei of naar de slachtbank werden gereden.

Abu zus-en-zo was lang en tenger, en droeg een modieus bruin overhemd. Ik kon zijn aftershave ruiken. De

auto was schoon en nieuw. Hij bood me een sigaret aan.

‘Dank je, ik rook niet.’

‘Of wil je misschien koffie?’

Koffie! Het leek een eeuwigheid geleden dat ik voor het laatst verse koffie had gedronken, maar toch sloeg ik het aanbod af. Uit de speakers klonk Fairouz. Zelfs de geur van de sigarettenrook, waaraan ik normaal zo’n hekel had, deed mijn hart sneller kloppen. Het was alsof ik een vriend terugzag die ik lang niet had gezien. De autorit, koffie, merksigaretten, Fairouz: het leek wel of we in zo’n propagandafilmpje van de staatsomroep zaten waarin voortdurend werd verkondigd dat in Syrië alles oké was. De chauffeur zong gezellig mee. Alles draaide voor mijn ogen. Ik keek uit het raam en zag het Damascus dat ik van vroeger kende, waar de dingen van de wereld onveranderd hun loop namen.

We reden over de presidentsbrug over de rivier de Barada. Als filmflarden flitsten er beelden door mijn hoofd uit de tijd van de muziekschool, toen ik hier met mijn vader uit het minibusje stapte en we het stuk naar de volgende halte te voet aflegden, dwars door de Zuqaq al-Djinn, het kleine industriewijkje waar schroeven en motoronderdelen verkocht werden. Daarna sloegen we links af en wachtten op de volgende minibus.

Eén keer, ik weet het nog precies, moesten mijn vader en ik het hele stuk door de stromende regen lopen omdat we geen geld hadden voor een taxi. Een andere keer hadden we keihard moeten rennen om een busje te halen dat net kwam aanrijden. Ik was bijna mijn schoenen verloren; ze waren twee maten te groot, mijn vader had ze ergens tweedehands op de kop getikt. Het potlood dat ik in mijn zak had gehad, was door het rennen in mijn been gaan prikken, waardoor dat was gaan bloeden. Maar ik was gewoon doorgerend, en was pas na de muziekles naar het ziekenhuis gegaan.

Om de een of andere reden begon de kleine Ahmad te huilen. Abu zus-en-zo vroeg of hij een snoepje wilde. En Ahmad, die zijn hele korte leventje lang onder de blokkade had geleefd, vroeg: 'Papa, wat is dat, een snoepje?'

We reden langs de wijk Hamra. Weldoorvoede mensen kwamen een bakkerij uit met zakken vol Turkse broden. Terwijl wij voor een zak rijst ons leven riskeerden bij de voedseldistributie. Waarom waren we toen op 17 december 2012 niet uit Yarmouk gevlucht? Hadden we een fout gemaakt? Maar toen dacht ik aan de eerste keer dat ik met de kinderen op straat piano had gespeeld. Een clubje van die kleine bengels om me heen, met stralende gezichtjes en joelend van plezier. Ik kon het geluk en de ellende niet meer van elkaar scheiden.

We stopten in de chique ambassadewijk, op een steenworp van mijn oude muziekschool. In deze buurt, waar elk riooldeksel door de geheime dienst en de staatsveiligingsdienst werd bewaakt, was de hulporganisatie van Samir gevestigd. Twee beveiligers bewaakten de deur. Samir kwam naar buiten, praatte even met onze chauffeur en liet ons binnen. Hij was groot en dik en droeg een bril en een snor.

'Goddank is alles goed gegaan,' zei hij. 'Wat willen jullie drinken? Koffie? Thee?'

We bedankten. We liepen langs chique kantoorvertrekken waar mensen zaten te werken. Toen hij de deur van zijn kantoor opendeed, viel mijn mond open van verbazing: daar zat Niraz Saied in levenden lijve! De fotograaf die de beroemde foto van mij in mijn felgroene shirt had gemaakt. Hoe kwam die hier in vredesnaam terecht? En daar zag ik nog een bekende: Omar, die als vrijwilliger voor de burgerluchtbescherming had gewerkt en na bomaanvallen mensen uit het puin had bevrijd.

Er was een binnenplaats met een sinaasappelboom en een kleine fontein, waar een stuk of twintig mensen omheen zaten. Ik herkende een aantal activisten, de

mensen die Yarmouk in leven hadden gehouden. Een van hen had de verwoestingen door de granaten gefotografeerd en de foto's op Facebook gezet. Nu waren ze allemaal voor is gevlucht. Het zou stil worden rond Yarmouk.

Ik vroeg hoelang ze hier al waren. Sommigen zeiden twintig dagen, anderen waren net aangekomen. Niraz Saied was er al een paar maanden. Zijn vriendin was naar Duitsland gevlucht en probeerde hem nu te laten overkomen.

Na anderhalf uur kwam mijn tante langs, die het geld van Monika uit Hamburg had bewaard. Ik gaf Samir de 2200 euro en nam afscheid van Tahani en de kinderen. Die zouden bij mijn tante blijven, dit was geen geschikte plek voor hen.

Ik zocht meteen Samir weer op in zijn kantoor om te vragen wat het zou kosten om Raed Yarmouk uit te smokkelen.

'1000 euro,' zei Samir.

'Oké.' Ik gaf hem het geld. Ik moest alle informatie over Raed op een briefje schrijven.

'En wil je me nu alsjeblieft vertellen hoe we van hieruit verder komen naar Turkije?' vroeg ik.

Het werd avond, er gingen tl-buizen aan. Stroom! Ik wist bijna niet meer wat dat was. Iemand bracht avondeten. Kaas! Labneh! Olijven! Roerei! De aroma's explodeerden zowat in mijn mond. Later gaf iemand me een kampeermatrasje en een dunne deken. Ik ging onder de sinaasappelboom liggen en viel in slaap.

De volgende ochtend scheen de augustuszon recht in mijn gezicht. Ik richtte me op en keek om me heen. Overal lagen mensen te slapen. Van binnen kwam de geur van koffie. Ik stond op en nam een kop. De eerste koffie sinds bijna drie jaar. Mijn hele lichaam trilde.

Later begon het eindeloze bellen. Iedereen kende wel iemand in Europa. Vrienden of familieleden die al eerder gevlucht waren. Europa, daar wilde iedereen naartoe. Op de een of andere manier de Turkse grens zien te bereiken, over zee naar Griekenland en dan verder via de Balkanroute naar Oostenrijk, Frankrijk, Duitsland. Maar hoe moest dat precies? Wat kostte de overtocht? Welke mensensmokkelaars waren te vertrouwen? We hoorden over de eenenzeventig vluchtelingen die in een koelvrachtwagen op de Oostenrijkse snelweg waren gestikt. Twee van hen kwamen uit Yarmouk.

De dagen verdampten in de augustushitte. Een paar jongens zeiden schertsend: 'Je kunt maar beter voor een piano zorgen. Het ziet ernaar uit dat het nog wel even kan duren voor we hier weg zijn.'

Ik vond het niet bepaald grappig. 'Hoezo, "kan nog wel even duren"? Samir zei dat we binnen twee of drie dagen verder konden.'

'Haha, precies. Twee of drie dagen. Dat zegt hij ook steeds tegen ons.'

Nog maar een paar dagen geleden was een groep die voor ons was vertrokken ergens in Syrië gearresteerd. 'Illegale emigratie', luidde de aanklacht. De officiële straf die daarop stond was zes maanden gevangenis. Maar dan werd je eerst compleet doorgelicht en kon je er donder op zeggen dat ze iets vonden.

Een keer vroegen de jongens me iets voor ze te zingen. Iemand zette al 'Yarmouk mist je' in, en ze begonnen het lied te zingen als een stel krassende kraaien. Ik moest aan Mahmoud Tamim denken, die de tekst geschreven had. In welke cel zou hij op dit moment zitten? Bitter keek ik de kring rond.

Ik ging elke dag naar Samir om aan te dringen: 'Wanneer kunnen we verder? Heb je een verbinding gevonden?' Ik voelde me met het uur onveiliger. Sommigen van de jongens uit Yarmouk werden regelmatig

opgeroepen door de geheime dienst, om informatie van ze los te krijgen over de rebellen. En op een dag vroeg Samir mij ook om daar een verklaring af te leggen. 'Nooit!' riep ik. En ik gaf hem 200 euro om mezelf vrij te kopen.

Iemand van de geheime dienst verdiende goed aan ons, zoveel was me wel duidelijk. Er hoefde maar één collega van een andere afdeling jaloers te zijn, of we waren erbij. We konden elk moment worden opgepakt.

Aan de andere kant hield Samir, corrupt én betrouwbaar als hij was, zijn woord: hij smokkelde ook Raed Yarmouk uit. Zielsgelukkig sloten we elkaar in de armen. De volgende dag sloop Raed de stad uit om zijn moeder te bezoeken. Dat was al die jaren zijn grootste wens geweest: om haar nog een laatste keer te zien.

Ik besloot over mijn eigen schaduw heen te springen en Mohammad Munaf te bellen, mijn beste luitlerling, die nu met zijn orkest voor de staatstelevisie optrad. Ik had al drie jaar niets van hem gehoord, maar ik dacht: mijn oorlog is over, het wordt tijd voor verzoening. Drie keer probeerde ik zijn nummer, maar hij nam niet op. Pas toen ik hem een sms stuurde dat ik in Damascus was, belde hij terug. Hij klonk plichtmatig en niet echt hartelijk.

Toch besloot hij me op te zoeken. Hij zag er geweldig uit, weldoorvoed en fris, zijn baard was elegant geschoren, volgens de nieuwste Turkse mode.

'Aham, wat goed om je te zien!' riep hij uit.

'Zeg dat wel!' We omhelsden elkaar.

'Je ziet er moe uit,' zei hij.

'Maar ik leef nog.'

Ik vertelde dat zijn oude huis geraakt was door een bom. Ja ja, dat wist hij. Hij informeerde naar mijn ouders, en wat die-en-die op het moment deed. Algauw waren we uitgepraat. Er waren te veel pijnlijke punten die we moesten omzeilen. Gelukkig had hij zijn luit meegebracht, en ik had intussen een keyboard kunnen lenen van een voormalige leerlinge die om de hoek woonde. Dus gingen

we muziek maken. En allebei voelden we: dit is de laatste keer.

Eindelijk, na elf dagen, riep Samir mij en Raed bij zich. Hij deed de deur achter ons dicht en zei: 'Overmorgen is het zover. Bereid je voor.'

Mijn tante kwam weer geld brengen: 2400 euro kostte de rit tot de Turkse grens voor Tahani, de jongens en mij. Raed had zijn 800 euro bij elkaar geleend bij familieleden.

Ik belde Tahani. We overlegden waar we het restant van ons reisgeld konden verstoppert. Innaaien in de zoom van mijn broek? In haar ondergoed verstoppert? Toen kwam Tahani op een idee. Voorzichtig knipte ze een pampert open en stopte de honderddollarbiljetten in de zachte absorptiekern, waarna ze de luier met een dun draadje weer dichtnaaide. Als iemand onze bagage zou doorzoeken, zou hij de biljetten niet voelen. Dat hoopten we tenminste. Onze reis kon verdergaan.

In de kerkers van Homs

In de morgen van 15 augustus 2015 stopte er een terreinwagen met getint glas voor Samirs kantoor. Op de motorkap zat een sticker met Assads portret, met in een hartje daaronder: 'We houden van je!' – de leus van zijn grootste aanhangers.

Er stapte een kleine man in een camouflagepak uit de auto die zich voorstelde als Abu Djolan. Hij had geblondeerde lokken in zijn haar en een zware stem, alsof hij te veel arak dronk. Samir riep ons een voor een bij zich. In zijn kantoor betaalden we de chauffeur voor de reis. Twee jongens uit Yarmouk klommen op de bijrijdersstoel, Raed en ik gingen op de achterbank zitten en dumpten onze bagage op de twee extra stoelen achterin. Bij het Mezzeh-kinderziekenhuis pikten we even later Tahani en de kinderen op.

Terwijl we Damascus achter ons lieten, legde Abu Djolan uit dat het de bedoeling was om langs Homs en Hama naar de grens met het grondgebied van Is te rijden. Hij draaide zich om. 'En als we worden aangehouden, zeg je dat we onderweg zijn naar een bruiloft. Is dat duidelijk?' Waarna hij zijn zonnebril weer opzette en gas gaf. De rest van de rit zweeg hij.

We naderden het eerste checkpoint. Over de rijstrook voor militaire voertuigen nota bene – ik durfde bijna niet te kijken. Abu Djolan draaide alleen zijn raampje maar

naar beneden en stak nors een pasje omhoog. Meteen wenkte de soldaat ons door. Op de achterbank keken wij elkaar verwonderd aan. Bij het tweede en het derde checkpoint ging het precies zo – tot het twaalfde checkpoint toe. Het leek wel een toverpas die Abu Djolan daar had.

Ik had deze weg honderden keren afgelegd als ik naar de universiteit ging, 's morgens met de bus, met een tas vol luitsnaren naast me en de romantische klanken van het Taksim Trio in mijn oren. Indertijd had ik ervan gedroomd een gezin te stichten. Vol verbittering keek ik nu naar Tahani, Ahmad en Kinan. Daar zat ik dan met mijn gezin. Zo had ik het me indertijd niet voorgesteld, dat we trillend van angst op de achterbank van een terreinwagen zouden zitten, op de vlucht in ons eigen land.

Na vijf uur rijden kwamen we in Homs aan. Op een grote rotonde was een checkpoint van de geheime dienst van de luchtmacht, de machtigste van de vier geheime diensten in Syrië. Abu Djolan remde weer en stak zijn pas omhoog.

De officier nam de tijd om hem rustig te bestuderen – en stak toen plotseling zijn hoofd door het raam. Een voor een keek hij ons aan.

‘We zijn op een militaire missie,’ verklaarde Abu Djolan.

‘Ja ja, een militaire missie met kinderen,’ zei de officier tergend langzaam.

Abu Djolan werd agressief. ‘Hé, hoor eens even, weet je wel wie je hier voor je hebt?’

‘Ja, dat weet ik wel,’ zei de officier verachtelijk. ‘We zitten de hele morgen al op je te wachten, vriend.’

Toen trok hij de deur open, pakte Abu Djolan in zijn kraag, gooide hem op de grond, trapte woest met zijn laarzen op hem in en riep: ‘Dus jij verrijkt jezelf aan de oorlog? Ja? Dus jij verdient aan de oorlog? Vervloekte hoerenzoon!’ Abu Djolan lag kermend op de grond, terwijl de officier hem in zijn buik en gezicht en tegen zijn rug

schopte. 'Waag jij het om aan de oorlog te verdienen? Jij gore klootzak!'

Tahani begon te huilen. Direct rukte een soldaat de rechterachterdeur open, waar Raed zat, greep hem bij zijn T-shirt en hief zijn vuist, alsof hij hem wilde slaan. 'Waar zijn jullie passen?' blafte hij. 'Schiet op! Uitstappen!'

Met onze handen boven ons hoofd stapten we uit. 'Waar wilden jullie naartoe?' brulde de soldaat. Op een afstandje stonden vijf geüniformeerde mannen, met de vinger aan de trekker van hun wapen.

'Naar een bruiloft in Hama!' riepen we vertwijfeld.

'Leugenaars!' riep de soldaat. Hij sloeg ons mannen een voor een met zijn vuist in ons gezicht. Nu begonnen ook de kinderen te huilen. 'Waar zijn jullie identiteitskaarten, stelletje klootzakken?!'

De soldaat wilde de auto gaan uitkammen, maar hij hoefde de zonneklep aan de bijrijderskant maar naar beneden te klappen of onze papieren vielen naar beneden. Abu Djolan had ze aan het begin van onze rit ingezameld. Maar er kwamen ook vier militaire identiteitskaarten tevoorschijn, waarop stond dat we als vrijwilligers op weg waren naar het front, om tegen IS te vechten. Dat was de reden dat ze ons steeds hadden doorgelaten – we waren kanonnenvoer voor IS. En daarom hadden we ook op de legerrijstrook gereden.

Abu Djolan lag kreunend op de grond. Zijn lip was gebarsten en uit een wond onder zijn oog droop bloed.

'We hebben op je zitten wachten, misbaksel!' schreeuwde de officier. 'We weten alles.' En tegen Raed: 'Meekomen!'

Toen Raed tien minuten later terugkwam, waren zijn wangen rood van de klappen. 'Vertel de waarheid,' fluisterde hij.

Nu moesten Tahani en ik naar binnen. Met de huilende jongens op onze arm gingen we voor een muur staan. De

officier kwam vlak voor ons staan en schreeuwde: 'Waar wilden jullie naartoe? Spreek de waarheid!'

Maar ik kon mijn mond niet opendoen – al het bloed was uit mijn hoofd weggetrokken. Er waren nu nog maar twee mogelijkheden: of ik verdween voorgoed in een gevangenis, net als mijn broer, of ik moest als soldaat naar het front. Ik hoopte nog maar één ding: dat ze Tahani, Ahmad en Kinan met rust zouden laten.

'We komen uit Yarmouk...' begon Tahani.

'Uit Yarmouk?' schreeuwde de officier. 'Zaten jullie bij de FSA?'

'Nee, nee!' riep Tahani. 'We hebben hongergeleden. Daarom zijn we gevlucht.'

'Ah, jullie wilden zeker naar die vervloekte Erdoğan, stelletje sukkels. Geef maar toe!' Een groot deel van de Syrische politieke oppositie zat – en zit nog steeds – in Turkije. Als we toegaven dat we naar Turkije wilden, laadden we de verdenking op ons dat we de oppositie steunden.

'We wilden gewoon ergens naartoe,' zei Tahani.

'En jij zat bij de FSA?' beet de officier mij toe.

'Ik ben...' begon ik, maar ik beet nog net op mijn tong voor ik 'pianist' kon zeggen. 'Aham Ahmad,' zei ik.

'Waar wilden jullie naartoe?'

'Naar een bruiloft in Hama!' riep ik.

'Je liegt!' schreeuwde de officier.

Wat moest ik zeggen? Wat had Raed gezegd? Wat wist deze man?

'Het is precies zoals mijn vriend heeft verteld,' probeerde ik.

'Ach, we weten toch alles al,' gromde de officier. 'Naar buiten!'

Buiten boeiden de soldaten ons met kabelbinders. We klommen weer in de terreinwagen, de officier stapte achter het stuur om ons naar het hoofdgebouw van de

geheime dienst van de luchtmacht te brengen, een paar straten verderop. Daar wachtten we op een binnenplaats in de schaduw van een boom tot ik met Tahani en de kinderen naar binnen werd geroepen in een kale onderzoeksruimte. We werden opgewacht door twee soldaten.

‘En nu jullie geld, graag,’ zei de ene. Hij keek me grimmig aan. ‘Als jullie dollars of euro’s bij jullie hebben, geef ons die dan meteen. Anders zul je nog wat beleven.’

Als je in Syrië met buitenlands geld werd gesnapt, kon je aangeklaagd worden voor samenzwering met de oppositie. Daarop stond een lange gevangenisstraf.

‘Als ik het geld straks zelf vind, hebben jullie een groot probleem,’ benadrukte de man. ‘Dus je kunt het maar beter meteen geven.’

Wat moesten we doen? Hadden we ons geld goed genoeg verstopt? Zou hij het vinden? In een flits besloot ik het erop aan te laten komen. Als hij het geld zou vinden, zou ik gewoon zeggen dat het niet onze tas was. En dat zou ik volhouden, ook als ze me gingen slaan. In het ergste geval kon ik zeggen dat ze van de chauffeur waren. Zijn lot was toch al bezegeld.

‘Goed, dan gaan we jullie spullen doorzoeken,’ snauwde de soldaat. ‘Als we nog iets vinden, kun je je borst natmaken. Stelletje smeerlappen!’ En zo kiepte hij nog een hele emmer scheldwoorden over me uit.

Werkelijk alles pakten ze ons af. Onze trouwringen, onze horloges, telefoons, Tahani’s sieraden, de twee gouden armbanden die ze van haar bruidsschat had gekocht en die ze zelfs niet tegen een zak rijst had willen ruilen toen we bittere honger leden. De USB-stick in mijn broekzak, vol interviews en filmpjes. Ik vervloekte mijn onnadenkendheid. Vervolgens begon de soldaat alles te bevoelen: mijn broekzakken, de zomen van mijn broek, mijn schoenen, mijn sokken. Toen hij ook de kinderen had

gefouilleerd, gooide hij ons naar buiten. We gingen weer in de schaduw zitten.

‘Dat was het dan, vriend,’ fluisterde ik tegen Raed.

Op dat moment kwam er een soldaat met een pak luiers naar ons toe. ‘Hé, klootzak!’ snauwde hij. ‘Zou jij je troep niet even inpakken?!’

Verbaasd keek ik naar het pak luiers. Ik wist zeker dat het niet van ons was.

‘Maar mijnheer!’ riep ik. ‘Die luiers zijn niet van ons.’

‘Wat, probeer je ons te belazeren, of zo?’ snauwde hij. ‘Natuurlijk zijn die dingen van jullie.’

‘Nee nee, echt niet,’ zwoer ik. ‘Die luiers zijn niet van ons. Wij zouden toch nooit met twee zakken luiers gaan rondlopen, mijnheer?’ Ik probeerde zijn alawitische accent zo goed mogelijk na te doen.

De soldaat werd ongeduldig. ‘Je neemt nú die luiers mee, vriend! Wat moeten wij met die zooi?’ En hij smiet ze naar mijn hoofd.

Toen begreep ik dat een arme drommel die hier eerder was geweest een pak luiers moest zijn verloren. De soldaten hadden ze gevonden en dachten nu dat ze van ons waren. Ja, zo zat het. Ter plekke besloot ik vanaf nu vol te houden dat dit onze luiers waren, en niet die waar ons geld in zat. Als ze dat zouden vinden.

Niet veel later werden Raed en ik naar een kelder gebracht, drie verdiepingen onder de grond. Toen de soldaten de celdeur opendeden, sloeg ons een zware, vochtige lucht in het gezicht, en drong de walgelijke geur van schimmel, zweet en urine in onze neus. Het was donker, ik kon de andere gevangenen niet zien, maar voelde dat het er veel moesten zijn. Raed en ik gingen tegen de muur zitten, in de buurt van de deur. Ik legde mijn hoofd op zijn schouder en dommelde weg. We zwegen. In mijn halfslaap zag ik weer voor me hoe ze de chauffeur mishandeld hadden. Wat hing ons boven het hoofd?

Drie uur later ging de deur weer open en riep een soldaat ons bij zich. In het licht dat nu naar binnen viel, zag ik dat er zeker vijftig mannen in de cel zaten, lagen en stonden. Buiten moesten we samen met Tahani en de kinderen in een minibus klimmen, waarin ook zes mannen in legerkledij zaten, geboeid en geblinddoekt. Ik had alle hoop allang opgegeven en zag mezelf al in een uniform ergens in een kapotgeschoten huis liggen, een geweer in mijn handen. Het was volstrekt duidelijk dat ik dat niet ging overleven.

We werden naar een gebouw van de politieke veiligheidsdienst gebracht en naar een verhoorruimte geleid. Ook onze tassen, die inmiddels verzegeld waren, werden naar binnen gedragen. Een man in burgerkledij probeerde ons te ondervragen. Hij had een mapje bij zich, vermoedelijk met ons dossier erin. Ik zei niet veel. Opnieuw werden we gefouilleerd. Onze broekriemen werden in een zak gestopt en de veters uit onze schoenen gehaald, waarna onze schoenen onderzocht werden. Ook onze broek en onderbroek moesten we even uittrekken. En opnieuw werden we naar een kelder gebracht, trap na trap gingen we af, tot diep onder de grond.

Tahani en de kinderen werden naar een groeps cel voor vrouwen gebracht, Raed en mij gooiden ze in de mannencel ernaast. Er hing een akelig vochtige lucht in de ruimte, voortdurend drupte er vocht van het plafond. Aardedonker was het. Elke drie kwartier ging er eventjes een felle neonlamp aan, zowel overdag als 's nachts. Er bleken meer dan honderd vervuilde mannen in de ruimte gevangen te zitten. In de cel naast ons kon ik Ahmad en Kinan horen huilen van de honger en de angst. Het was niet om uit te houden. Ik dommelde in en kroop weg in mezelf, zo diep als ik kon.

De volgende dagen bracht ik door in een soort coma. Ik verdrong alle indrukken en behoeftes: de honger en de dorst en de aandrang om naar de wc te gaan. Als een

amoëbe lag ik op de grond. Misschien was ik ook gewoon verdoofd door het gebrek aan zuurstof. In een ongeventileerde ruimte drie verdiepingen onder de grond dringt nu eenmaal weinig frisse lucht door. Je hoefde hier maar te gaan staan of je werd duizelig, zo ijl was de lucht.

Onder de deur zat een kier van een centimeter of vijf, waardoor wat lucht naar binnen kwam. Dicht bij de deur was dan ook de meest gewilde plek van de cel; mannen gingen er op de grond liggen en zogen gulzig de zuurstof op die er binnenkwam.

Zo nu en dan werden er gevangenen opgehaald, of werden er nieuwe binnengebracht – sommige bloedend. Veel gevangenen hadden een lelijke hoest. Een aantal lag er voor dood bij – en was dat waarschijnlijk ook.

Twee keer per dag kwamen er soldaten droog brood brengen, één half rond brood per persoon. Raed probeerde me er wakker voor te maken, maar ik kreunde alleen: ‘Laat maar, ik wil slapen.’ Behalve het brood brachten de soldaten ook een bak water naar onze cel. Sommige mannen tilden de bak op om eruit te drinken, andere schepten er met hun vieze korstige handen water uit. Ik walgde van dat water.

Maar de wc was nog weerzinwekkender. Een walgelijk stinkende, volkomen vervuilde hoek van de cel, waar een gat in de verschimmelde houten vloer zat. Om onduidelijke redenen stonden er meerdere paren halfvergane leren militaire laarzen omheen.

In de cel naast ons hoorden we de kleine Kinan onafgebroken huilen. Tahani vertelde me achteraf dat hij twee dagen lang dezelfde vieze luier aan had gehad. Maar als ze hem zijn luier uittrok, huilde hij van de kou. Want zelfs in Syrië kan het in augustus drie verdiepingen onder de grond behoorlijk koud worden. En ook in de vrouwencel werd alleen water en brood uitgedeeld.

Na twee dagen had Tahani een bewaker gesmeekt: ‘Alstublieft, laat me mijn zoon Kinan een schone luier

geven.'

De andere vrouwen in de cel hadden haar verzoek gesteund. 'Geef die vrouw een luier,' hadden ze geroepen. De bewakers moesten medelijden hebben gekregen, want ze hadden Tahani eventjes bij haar bagage gelaten om luiers te pakken, en handdoeken waar de kinderen op konden slapen.

Op de vierde dag werden we uit onze cel geroepen. Eerst omhelsde ik Tahani en de jongens. Ze zagen er ziek en doodsbang uit. Onderzoekend keek ik naar Tahani. Hadden ze haar geslagen? Nee, gelukkig niet. We zeiden niets, we keken elkaar alleen ernstig aan.

En opnieuw moesten we met een minibusje mee. Ditmaal werden we naar een gebouw van de recherche gebracht dat grensde aan de wijk al-Waer, een bastion van de rebellen. De bovenste verdieping van het gebouw was gehavend door artilleriebeschietingen. Rond het gebouw stonden pantservoertuigen, zware machinegeweren en mortieren opgesteld. Bij aankomst zagen we soldaten granaten op al-Waer afvuren, hoewel de wijk op dat moment al volledig in puin lag. Even later hoorden we het antwoord: nu klonken er vlak bij ons explosies.

Nog een keer werden we tot op onze bilnaad geïnspecteerd. Er werd met zaklampen in onze mond geschenen, waarna wij mannen ons volledig moesten uitkleden, voorover moesten buigen en moesten hoesten. Nog een geluk dat ze Tahani en de kinderen met rust lieten.

We werden naar een cel op de eerste verdieping van een kelder gebracht. In deze ruimte zaten we met een man of veertig. Heel ruim was het niet, maar ook niet krappier dan de eerdere cel. Dieper in de kelder werden mensen gefolterd; af en toe klonk er geschreeuw uit de verdiepingen onder ons. Nog weer drie dagen en drie nachten vegeteerden we op water en brood.

Tussendoor werden we voor verhoor naar de centrale gevangenis gebracht. Waarom zouden we nog langer liegen? Ze wisten toch alles al. 'We hebben op je zitten wachten,' had de officier bij het checkpoint tegen de chauffeur gebruld. Het was duidelijk: iemand had ons verraden. Ergens was iemand in ongenade gevallen, of misschien had iemand de zaken van een ander willen overnemen. Ik kon het allemaal niet meer volgen. En dus vertelde ik ons hele verhaal maar. Waar we vandaan kwamen, waar we naartoe wilden, en wat we voor onze reis betaald hadden.

De volgende dag werd onze zaak behandeld in het gerechtsgebouw. We werden binnengelaten in een sober vertrek. Er zat maar één man, het prototype van een ambtenaar, met een kalende schedel met wat grijs haar. Omdat hij vloeiend hoog-Arabisch sprak, vermoedde ik dat het een rechter was. We gingen tegenover hem zitten, Raed en ik, en vertelden hem alles, van a tot z.

Aan het eind van ons verhaal barstte de rechter in lachen uit. 'Dus zo wilden jullie wegkomen? Maar die verbinding is al lang en breed opgerold!'

Huh? Wat kregen we nou?

'Luister eens, mannen. Ik weet wie jullie zijn. Jij bent Aeham Ahmad, de beroemde pianist van Yarmouk. Half Facebook zoekt jou, man.'

De angst sloeg me om het hart.

'Maar we gaan jullie nu vrijlaten,' vervolgde de man. 'Straks gaan jullie een verklaring ondertekenen waarin staat dat jullie niet meer zullen proberen het land te verlaten. Maar daar trekken jullie je natuurlijk niks van aan. Jullie gaan gewoon een nieuwe poging ondernemen.'

Nu was ik het spoor helemaal bijster. In godsnaam! Waarom praatte die man zo tegen ons? Waarschijnlijk verveelde hij zich gewoon. Waarschijnlijk had hij verhalen als het onze al vijftigduizend keer voorbij horen komen en hingen ze hem de keel uit.

De rechter ging maar door: 'Jullie gaan straks linea recta naar de Palestijnse wijk van Homs. Daar brengen jullie een paar dagen door bij vrienden of familie, en dan vinden jullie een nieuwe smokkelaar, die jullie naar Hama brengt...'

Het was de wereld op zijn kop, het klonk bijna als een advies hoe we ons plan alsnog moesten laten slagen. Even waren we helemaal perplex. Maar de rechter haalde ons weer bij de les en stak ons een formulier toe. 'Hup, gauw een beetje! Ondertekenen!'

Tahani begon te huilen. 'Meneer de rechter, ik zweer het! We willen het land helemaal niet uit!'

Vermoeid wuifde de rechter haar protest weg. 'Ja ja, onderteken nou maar.' Maar op een of andere manier klonk hij als iemand die met zichzelf in het reine was. Of tenminste: als iemand die geen zin meer had in het hele circus. En een heel zacht stemmetje in mij fluisterde dat hij het wel kon waarderen, wat ik in Yarmouk had gedaan.

'Ja, jullie mogen gaan,' zei de rechter tegen Tahani en mij. En hij liet ons een eed ondertekenen dat we nooit meer zouden proberen om Syrië te verlaten. Zelfs Ahmad en Kinan, die tijdens de hele zitting hadden gehuild, moesten een vingerafdruk op het formulier zetten.

'Zorg dat jullie niet nog een keer gesnapt worden,' drukte de rechter ons ten slotte op het hart. 'Als dat gebeurt, komen jullie er niet nog een keer met een weekje gevangenis van af. Dan komen jullie nooit meer vrij.'

'En jij blijft hier,' wendde hij zich tot Raed. Hij legde uit dat Raed in 1992 een bouwbesluit had overtreden, dat hij zonder toestemming een aanbouw had geplaatst en dat hij zijn boete van 25 000 pond nooit had betaald. In de vijfentwintig jaar die er sindsdien verstreken waren, was dat bedrag bijna verdubbeld. Raed zou vast blijven zitten tot er 50 000 pond (140 euro) was betaald.

Wat? Ik had me aan de dienstplicht onttrokken en was bekend door mijn video's en mocht gaan? En Raed werd

gevangengehouden vanwege zo'n kleinigheidje van zo lang geleden? Ik snapte er helemaal niets meer van.

Ik omhelsde Raed bij ons afscheid. 'Ik haal je hieruit, vriend,' fluisterde ik. En toen werd hij weggevoerd.

Het is mij nog altijd een groot mysterie hoe ik uit die gevangenis ben gekomen. Ik had mijn dienstplicht niet vervuld en de harde schijf in mijn tas stond barstensvol filmpjes waarin ik de ellende in Yarmouk bezong. Ik bedoel: we waren opgepakt door de geheime dienst – in feite een staat binnen de staat, met computers, dossiers en zwarte lijsten, zij bestierden de hele oorlog in Syrië. Hoe kon het dat ik was vrijgelaten, terwijl Alaa, die zijn dienstplicht vervuld had en nooit iets bijzonders had uitgespookt, in hun kerkers was verdwenen?

Ik heb er nog altijd geen enkele verklaring voor. Misschien was het de hand van God. Misschien wilde hij mijn blinde vader niet nog meer pijn doen en hem niet ook nog zijn tweede zoon afnemen.

We kregen onze bagage weer terug. Nog voor het gerechtsgebouw haalde ik mijn telefoon uit de tas en belde ik Samir om te zeggen dat zijn chauffeur tegen de lamp was gelopen. Maar er nam iemand anders op, die vertelde dat Samir er niet was. Ook daar begreep ik niets van.

Ik vertelde de man wat er aan de hand was. Een paar minuten later belde hij me terug om te zeggen dat we voor het gerechtsgebouw moesten blijven wachten. Er zou ene Mohammad komen om ons te helpen. Maar waarom wilde Samir me niet te woord staan?

We gingen op een plekje in de zon staan. Geradbraakt waren we van die zeven dagen in de gevangenis. Ahmad en Kinan waren ziek en ontredderd, Tahani was een instorting nabij.

Het duurde niet lang tot er inderdaad een jongeman naar ons toe kwam die zich voorstelde als Mohammad. Hij vertelde dat Samir hem had gestuurd en dat we bij hem en

zijn moeder konden overnachten. In Aidin, de Palestijnse wijk van Homs. We konden er lopend naartoe.

Maar toen bleek dat we te vroeg gejuicht hadden. Aan de rand van de wijk stond een checkpoint.

‘Jullie identiteitskaarten en je militaire pas,’ zei een soldaat verveeld.

‘O, maar die heb ik helemaal niet bij me,’ loog ik. De soldaat zette onze bagage op een tafel en begon onze spullen te doorzoeken. Stuk voor stuk pakte hij alles uit. Met stomheid geslagen keken we toe. Natuurlijk vond de soldaat mijn militaire pas en had hij aan één blik genoeg om te zien dat ik me al in 2011 had moeten melden.

Ettelijke seconden keken Tahani en ik elkaar aan om afscheid te nemen. Dit was het dan. Nu zouden ze me alsnog onder de wapens roepen.

Maar de soldaat klapte het boekje meteen weer dicht. ‘Jullie komen nu net bij de rechtbank vandaan, of niet?’ Tahani knikte en liet hem gauw ons bewijs van vrijlating zien.

De soldaat wenkte ons door. Alweer had God ons de hand boven het hoofd gehouden. Alwéér.

Naar het noorden

Zodra Tahani en ik alleen in een kamer waren, stortten we ons op onze reistas. Met de angst in het hart pakten we hem uit – en voelden aan de pamber: ja, het geld zat er nog in. De soldaten hadden de bankbiljetten niet ontdekt. Wat een ongeloofelijk geluk. Onze reis kon verdergaan.

We bleven nog bijna twee weken bij Mohammad. Hoe meer ik tot rust kwam, hoe duidelijker het me werd dat Tahani en de kinderen terug moesten naar Yarmouk. Een tweede keer zouden we er niet zo genadig van afkomen. Ik wilde niet dat mijn kinderen nog een keer zoiets moesten doorstaan. Ik wilde hun leven niet op zee riskeren.

Het brak mijn hart, maar mijn besluit stond vast: deze helse tocht zou ik niet met vrouw en kinderen maken. Als ik Europa ongedeerd zou bereiken, zou ik alles op alles zetten om hen ook te laten komen. Mocht me iets overkomen – dan stierf alleen ik.

Maar hoe moest ik dat Tahani ooit aan haar verstand brengen? Ik besloot het helemaal niet te proberen. Ik wist hoe koppig ze kon zijn. Dit was een kwestie van leven of dood; ik ging er niet met haar over discussiëren.

Natuurlijk kende Mohammad, onze gastheer, de plaatselijke mensensmokkelaar. Hij bracht me met hem in contact. De man had al heel wat mensen naar Turkije gesmokkeld. Hij legde me de route uit: met een tomatenhandelaar van Homs naar Hama, dan via een

bedoeïen verder naar Idlib, dat lag al in het gebied van de rebellen. En vandaar in een minibus door naar de Turkse grens. Een afstand van hemelsbreed 130 kilometer voor de prijs van 1300 dollar. Een paar keer vroeg ik of de route echt veilig was. Toen betaalde ik.

Tegelijk regelde ik de reis voor Tahani en de kinderen terug naar Damascus. Pas een paar uur voor vertrek kwam ik ermee voor de draad. Ik stelde Tahani voor een voldongen feit. Het was verschrikkelijk. Ze stortte in.

‘Alsjeblieft, Aeham, laten we samen gaan!’ hilde ze. Ik antwoordde niet.

‘Wat moet ik met mijn leven als jou iets overkomt? Ik sterf liever met jou dan alleen hier te leven.’ Ik schudde mijn hoofd. ‘God zal wel voor ons zorgen – als we maar bij elkaar blijven!’

‘Nee, Tahani.’ Mijn hart kromp ineen en veranderde in een pijnlijke klomp. Ik vocht tegen mijn gevoelens. ‘God heeft ons misschien één keer beschermd, maar een tweede keer hebben we niet zoveel geluk.’

Ons afscheid voelde niet goed. Het busje dat Mohammad voor Tahani’s reis had besteld kwam voorrijden. Met een loodzwaar gemoed stapte ze in.

Ik kuste de kinderen en beloofde: ‘Binnen een jaar laat ik jullie overkomen.’

4 september 2015

Het is vijf uur ’s ochtends. Ik ga naar beneden en wacht op straat. Na een tijdje komt er een bestelwagen voorrijden, volgestouwd met kisten tomaten. Vlak voor het eerste checkpoint klauter ik in een loze ruimte tussen de kisten. We worden zonder problemen doorgelaten. Ik ga weer voorin zitten. Homs hebben we al achter ons gelaten. We schommelen over een karrenspoor tussen de olijfboomgaarden door.

Tegen de middag stap ik over in een taxi. Vlak voor Hama kruip ik in de kofferbak. Ik heb het gevoel dat ik zal

stikken in de hitte. We rijden de stad binnen. De auto stopt. Ik hoor een soldaat tegen de chauffeur zeggen: 'Heb je iets voor ons meegenomen? Geef ons een pakje matéthee en een slof sigaretten.' Ik denk: goddank heb ik Tahani en de kinderen niet laten meegaan.

Later, in een kamer, zet ik de televisie aan. Op Al Jazeera zie ik een stoet uitgeputte mensen door Hongaarse velden trekken. Beelden van een exodus, zegt de commentaarstem. Dan het centraal station van München: Duitsers delen bloemen uit aan de uitgeteerde vluchtelingen en klappen voor ze. Ik begin weer te piekeren. De woorden van Ghatfan schieten me te binnen: het is ongelooflijk moeilijk je gezin te laten overkomen. Was het toch beter geweest ze mee te nemen, nu het tij gunstig is?

Een vluchteling vertelt op de televisie hoe hij onderweg beroofd is. Ik verstop mijn geld opnieuw: 1500 dollar steek ik voorzichtig in de losgetornde rugsteun van mijn rugzak, 500 stop ik onder de inlegzool in mijn schoen. 700 bevestig ik met plakband aan mijn bovenarm.

5 september 2015

's Middags ga ik verder met dezelfde chauffeur. Na een paar uur rijden zet hij me af bij een grillrestaurant. Ik breng de nacht door in een lege winkel ertegenover.

6 september 2015

's Morgens komt een zwarte terreinwagen met geblindeerde ramen voorrijden. Chauffeur en bijrijder hebben allebei een baard en een zwarte zonnebril op. Ik ben even in de war: zijn het nu handlangers van Assad of rebellen? Soms zien ze er precies hetzelfde uit.

Ze draaien het raampje open en ik zeg het wachtwoord: 'Ik kom van Mahmoud.'

'Ik ben broeder Ahmad van Islamitische Staat,' antwoordt de chauffeur.

Pardon? Is? We zijn toch nog op het grondgebied van het regime? Wil hij me soms bang maken? De bijrijder legt demonstratief een kalasnikov over zijn knieën. De andere baardman klemmt een pistool onder de zonneklep. Dat moet mij geruststellen. Ik stap in en we vertrekken.

Al snel komt de vraag: 'Zeg, bid jij ook?'

'Natuurlijk, mijnheer!'

'Geen mijnheer! Ik ben je broeder.'

Als je op het grondgebied van is bent, had iemand me aangeraden, strop dan je broekspijpen op tot net boven je enkels, zoals het in de soenna van de profeet staat. En als ze je vragen naar je geloof, begin dan over gebed en rituele wassing.

Om bij mijn chauffeur in het gevlucht te komen zeg ik een beetje onnozel: 'God behoeft je, waarde broeder. Laten we samen de soera al-Fatiha bidden, opdat God ons onderweg zal beschermen.' Zichtbaar tevreden gaat hij op mijn voorstel in. We beginnen te bidden.

Niet lang daarna verlaten we de weg en rijden verder over een ongeasfalteerd pad, een route die waarschijnlijk alleen mensen uit de omgeving kennen. Op deze manier omzeilen we het checkpoint.

Tegen de middag zetten ze me af bij een bedoeïenentent midden in de steppe. 'Wacht hier. Morgen komen onze broeders je afhalen,' zegt de chauffeur. En weg zijn ze.

In de tent woont een oude schaapherder. Zijn huid is gelooit door de woestijnzon, zijn tanden zijn een paar bruine stompjes, maar zijn tent is opvallend nieuw. Later begrijp ik dat zijn bedoeïenenleven niet meer is dan een dekmantel. In werkelijkheid is dit een soort doorgangspunt voor vluchtelingen die naar Europa willen.

De oude man geeft me water en een kom geitenmelk. Verse melk! Hoelang is het geleden dat ik dat gedronken heb? De laatste keer was nog voor de blokkade. De man heeft de kalmte en goedmoedigheid van een nomade. 'Heb

je zin om te bidden?’ vraagt hij. Ja, dat heb ik. En deze keer is het van harte.

Ik voel me zo goed, zo geborgen bij hem, hier in de verlatenheid van de steppe, dat ik mijn hart uitstort. Ik vertel de bedoeïen over mijn arme vader, over mijn broer, over de gevangenis, over de blokkade.

‘O, o, dat is veel te zwaar voor jou, arme jongen,’ klaagt de oude man. ‘Dat is veel te veel.’ Zo razen we samen door de kosmos.

7 september 2015

Voordat ik vertrek, geef ik de oude man de laatste 1000 pond die ik nog op zak heb. ‘Bedankt voor alles,’ zeg ik. ‘Wilt u alstublieft voor me bidden?’

‘Dat zal ik doen,’ zegt hij. ‘Ga met God.’

De auto van de vorige dag duikt weer op, met een andere chauffeur – en een andere baardman. Hij draagt de korte kaftan die Afghaanse taliban doorgaans dragen en spreekt hoog-Arabisch. Hij stelt zich voor: ‘Ik ben je broeder van het al-Nusra Front.’

IS, Nusra, PLO – wat kan mij het schelen wat voor broeder je wilt zijn, denk ik bij mezelf. Elke idioot kan tegenwoordig zeggen dat hij bij een of andere militie hoort. Dus gegroet, broeder, wie je ook bent, neem me mee, ik ben Aeham.

De baardman gaat op de bijrijdersstoel zitten, ik achterin. De chauffeur geeft gas. Dan wordt de lucht geel en even later kun je amper 20 meter voor je kijken: een zandstorm.

We rijden verder over een spoor – en passeren op gezichtsafstand een checkpoint. Heeft de zandstorm ons aan de blikken van de soldaten onttrokken? Of kennen ze het kenteken van de auto en zijn ze op de hoogte?

We rijden verder richting Idlib. Plotseling nadert er een stofwolk, veroorzaakt door een pick-up met bebaarde, afgetrainde mannen in camouflagetenuue en met puntige

patroongordels over hun borst. Het zijn Tijgers, van de beruchte elitetroepen van Assads leger.

De broeder van het al-Nusra Front gooit de deur van de rijdende auto open en laat zich de berm in rollen. Net als in een film. Zijn twee kalasjnikovs laat hij achter in de auto. En ik denk voor de zoveelste keer: daar ga je, Aeham.

‘Snel, wegwezen!’ roept de chauffeur. ‘Verstop je in de kofferbak!’

Ik kruip vliegensvlug naar achteren en druk me tegen het deksel van de kofferbak.

Het is een bestelwagen, de achterbank is opgeklapt, de ramen zijn getint. Mochten de soldaten de achterklep openen – meestal het eerste wat ze doen – dan rol ik zo voor hun voeten.

‘Halt! Stoppen!’ roepen de Tijgers.

Mijn chauffeur stopt. Twee mannen lopen naar onze auto, hun machinegeweren in de aanslag.

‘Wat doen jullie hier?’

‘Ik heb zo meteen dienst op het checkpoint,’ bluft de chauffeur.

Op dat moment ontploft er vlak bij ons een mortiergranaat. De soldaten laten zich op de grond vallen. Stenen en zand slaan tegen de auto en plotseling klinken van alle kanten schoten. De mannen op de pick-up schieten terug, ze schieten hun magazijnen in het wilde weg leeg, terwijl er in geen velden of wegen iemand te bekennen is. Ze beginnen te scanderen: ‘Wij zijn de Tijgers! God, Syrië, Bashar en verder niets!’ Mijn chauffeur maakt van de gelegenheid gebruik en geeft gas. Ze laten ons gaan.

Zeker twintig minuten racen we door de halfwoestijn. Ten slotte stopt hij. ‘Kijk daar,’ hij wijst op een eenzaam huisje een halve kilometer verderop, ‘dat is het checkpoint van de militie Ahrar al-Sham. Daar moet je naartoe. Ik kan hier niet verder. Veel geluk.’

Vijfhonderd meter. Vijfhonderd meter maar. Met mijn handen in de lucht loop ik op het huisje af. Zandzakken, een slagboom, een stuk of wat mannen.

Een van hen roept: 'Wie ben jij?'

'Ik kom in vrede! Ik ben onbewapend.'

'Trek dan je shirt uit!'

Met ontbloot bovenlichaam loop ik verder, mijn kleine rugzak in mijn rechterhand, mijn linkerhand in de lucht. Ik tel zeven mannen, allemaal met hun wapen in de aanslag.

Zodra ik de schaduw van de barak heb bereikt, kan ik me niet langer inhouden. Ik barst in snikken uit en kan niet meer ophouden.

Een man met een lange baard vraagt wat er is.

'Ik kan gewoon niet meer,' snik ik, 'ik kan niet meer.'

Dan vertel ik alles. Dat ik in de gevangenis heb gezeten, dat ik mijn gezin heb teruggestuurd, dat ik vandaag bijna gestorven ben van angst. 'Alsjeblieft, in godsnaam, help me!' roep ik uit. 'Ik wil alleen nog maar weg! Weg uit Syrië!'

De strijder probeert me te troosten: 'Rustig maar. Geduld. Zo meteen komt broeder Abu Kutaiba, onze aanvoerder. Die zal je helpen. Kom eerst maar bij ons zitten en neem wat te eten.'

Ze nodigen me binnen de barak, die uit één vertrek blijkt te bestaan. Er staan een paar lege jerrycans en tegen de muur een groot machinegeweer. Op een gasbrander maakt iemand *djazz-mazz* voor me, roerei met tomaat. Ik eet als een bouwvakker. De strijders zitten meewarig naar me te kijken en geven commentaar: 'Geen wonder dat hij zo'n honger heeft na al die jaren blokkade.'

Drie uur later komt Abu Kutaiba aanrijden. Een grote dikke man, die mij amicaal 'mijn zoon' noemt. Nadat ik hem mijn situatie heb uitgelegd, mag ik in de laadbak van zijn pick-up klimmen. We vertrekken en rijden door het

niemandslaan tussen de gebieden van IS en de rebellen. Onderweg pikt hij nog twee jongens op die staan te liften.

Even later zien we niet ver van de weg zwarte pijpen, die als rotte tanden uit de verbrande aarde steken en stinkende rook uitstoten. 'Dat zijn de raffinaderijen van de rebellen,' leggen de lifters uit. 'Daar verbranden ze ruwe olie om diesel en benzine te winnen.' Ruwe olie gekocht van IS.

Die twee zijn goed op de hoogte! Ik kom erachter dat ze vlak bij de grens wonen - en de kost verdienen met het smokkelen van vluchtelingen. We wisselen telefoonnummers uit.

's Avonds, in een dorpje, sta ik in een kleine telefoonwinkel als plotseling iemand op mijn schouder tikt.

'Ayhoum?' - de koosnaam voor Aeham. Ik draai me om en kijk in de stralende gezichten van de twee jongens uit Yarmouk met wie ik naar Homs ben gereden. We vallen elkaar in de armen. Ook al ken ik ze amper, het voelt als een weerzien met twee oude vrienden. We vertellen elkaar hoe we hier zijn terechtgekomen. Weer kan ik mijn tranen nauwelijks inhouden, ik ben echt aan het eind van mijn Latijn.

Met Abu Djolan, onze chauffeur naar Homs, gaat het trouwens heel goed, vertelt een van de jongens. Hij is met een Mercedes bij de gevangenis afgehaald. Plotseling komt er een baardman op ons af in een zwarte djellaba, met een donkere plek op zijn voorhoofd van het vele bidden.

'Jij lijkt me een goed mens,' zegt hij zomaar tegen mij. 'Ik wil graag iets goeds voor je doen. Heb je vandaag al warm eten gehad?'

Ik vertrouw de man niet helemaal, maar ik heb ook razende honger. 'Nou, in dat geval moet je ons alle drie uitnodigen,' zeg ik en ik wijs op de twee andere jongens. Hij vindt het prima en we volgen hem.

Daar is zijn huis al. En wat wappert daar in de avondbries? De vlag van de al-Aqsa-brigade. Lieve help, horen die niet bij is? Dat kan er ook nog wel bij. Hoe is het mogelijk. Moet ik dan op deze reis werkelijk in elke afgrond van de Syrische oorlog kijken, elke gevangenis, elke militie leren kennen?

Als we de woonkamer binnengaan, moeten we even slikken: het lijkt wel een wapenopslag. In een hoek ligt een stapeltje kalasjnikovs, tegen de muur staan twee granaatwerpers. Dit is geen huis, dit is een militaire basis!

Maar dan zet de baardman ons een maaltijd voor zoals ik in geen tijden heb gegeten. Met kaas, boter, kwark en olijven. We tasten toe. Ondertussen vraagt onze gastheer ons uit over het beleg in Yarmouk. Ik vertel hoe ze ons uitgehongerd hebben. Over de piano begin ik maar liever niet.

Willen we misschien een douche nemen? Nou en of! Mijn kleren staan stijf van het zweet en het stof. De baardman wijst me de badkamer en geeft me een joggingpak. Een Adidas, in originele verpakking, uit Turkije. Precies mijn maat. Steeds herhaalt hij die ene zin: 'Jij lijkt me een goed mens.' Toch krijg ik niet het gevoel dat hij iets van me terugverwacht. Zou het de onbaatzuchtigheid van de ware moslim zijn?

In de loop van de avond druppelen er zo'n twintig jongemannen met kalasjnikovs binnen, behangen met patroongordels. Ik begrijp dat onze gastheer de aanvoerder van de groep is. Hij spreekt de mannen op plechtige toon toe. Over de fantastische aanslagen die ze hebben uitgevoerd. 'Als God het wil, bevrijden we Palestina,' besluit hij.

Aha, dus zo zit de vork in de steel! Wordt het niet eens tijd voor ons om op te stappen? Alleen: waar moeten we naartoe, drie vreemdelingen in een dorp in

rebellengebied? Onze gastheer zegt dat we gerust kunnen blijven, en hij wijst ons een kamer waar we kunnen slapen.

Midden in de nacht maakt hij ons wakker en vraagt of we willen meedoen met het nachtgebed. Er zit weinig anders op. Slaapdronken voegen we ons bij de andere strijders in de woonkamer. Na vijftien buigingen zijn ze nog steeds niet klaar.

Nadat er uit de Koran is gelezen, krijgen we eindelijk te horen waarom ze de halve nacht aan het bidden zijn. Een van de strijders gaat zich vandaag opblazen met een bomgordel – en met zichzelf vermoedelijk een heleboel andere mensen. De anderen houden hem voor dat hij straks in het paradijs omringd zal worden door maagden, je reinste cliché. Ze doen hem een bomgordel om en sluiten die aan op een batterij. De man oogt kalm en met zichzelf in het reine. Kennelijk hebben ze hem goed bewerkt.

Hij stapt in een auto vertrekt. Hij gaat zich opblazen voor een voormalig ziekenhuis waarin een groep Tijgerstrijders omsingeld wordt gehouden.

Terwijl ik weer in slaap probeer te komen, wacht ik op een knal. Die blijft uit. De hele tijd vraag ik me af: waarom heeft de baardman ons in vertrouwen genomen? Hij heeft mij werkelijk goed en onbaatzuchtig behandeld. Tegelijkertijd beraamt hij zelfmoordaanslagen. Ik begrijp het allemaal niet, voor de zoveelste keer.

8 september 2015

De volgende ochtend nemen we de minibus naar Khirbet al-Joz, een dorp in de bergachtige grensstreek. Ik bel de twee lifters die ik onderweg heb leren kennen. Die brengen ons naar een hutje in het bos. Een dak, een paar matrassen, een watertank. En, Turks internet!

Ik ben drie weken offline geweest. Eindelijk heb ik weer contact met mijn familie, ik bel ze allemaal. Als ik Facebook open, zie ik meer dan driehonderd berichten van

bezorgde vrienden. 'Aeham, waar zit je? Aeham, alles goed? We maken ons zorgen!' Het voelt net als toen met mijn allereerste video, die door veertigduizend mensen werd bekeken. Ik heb de tijd, dus beantwoord ik elke boodschap met een kort chatbericht. 'Het gaat goed met me! Ben onderweg in Turkije!' En bij de berichten in het Engels voeg ik toe: 'No English!'

Ik post ook een foto op Facebook, die door 350 mensen wordt gedeeld.

'Het gaat goed met Aeham!' schrijven ze. 'De pianist van Yarmouk is in veiligheid!'

Goeie genade! Wat een zorgen. Wat een geluk. Waar zien ze me allemaal voor aan? Het duurt niet lang of ik heb journalisten van de grote televisiezenders aan de lijn, CNN en NBC, BBC, France 24 en Al Jazeera. En al gauw ook de Huffington Post en de *Süddeutsche Zeitung*. In de komende weken zal ik zodra er ergens wifi is foto's van mijn vlucht op Facebook zetten. Een exodus in het internettijdperk.

9 september 2015

Om acht uur 's avonds vertrekken we, vijf jongemannen, ergens in het bos tussen de grensovergangen Bab al Hawa en Bab el Salameh. We lopen een paar uur bergopwaarts, tot we bij een verlichte rijstrook komen met een diepe greppel erachter. We verstoppen ons in het kreupelhout. Een paar honderd meter verderop is een grenspost. Bij de wisseling van de wacht moeten we de rijstrook oversteken. Twee uur lang zitten we doodstil tussen de struiken. Af en toe rijdt er een patrouilleauto langs.

Plotseling komt er een groep van misschien twintig mensen het bos uit rennen, in de richting van de grens. Vier mannen dragen een oude vrouw op een draagbaar. De mensen rennen verder – en ze blijven met de oude vrouw in de greppel steken. Soldaten openen het vuur. Twee

mannen raken gewond aan hun been. Nu beginnen wij ook te rennen en steken in het tumult de grens over.

Tegen de ochtend bereiken we het eerste Turkse dorp. De plaatselijke bevolking leeft van het helpen van vluchtelingen. Ze geven ons water en brengen ons voor een beetje geld naar Antakya.

Daar zie ik mijn dierbare oom Djalal terug, een broer van mijn moeder. We vallen elkaar om de hals. 'Bedankt, bedankt dat je op me hebt gewacht,' roep ik steeds maar weer. 'Nu zijn we met zijn tweeën. Samen redden we het wel!' Ik ben nog nooit in mijn leven van mijn familie gescheiden geweest. Nu voel ik me weer een beetje rustiger vanbinnen.

Ik ken Djalal al zo lang ik me kan herinneren. Er zijn babyfoto's van mij waarop hij mij op zijn arm heeft. Hij heeft een paar jaar in Saudi-Arabië gewerkt, later als chauffeur van een minibus in Damascus. Pasgeleden heeft hij op zijn vijfenveertigste zijn oproepingsbevel gekregen. Iemand van vijfenveertig die in het leger moet! Toen heeft hij zijn biezen gepakt en is gevlucht.

Maar er zijn nog meer mensen die op me wachten: een filmploeg van de BBC. Ze filmen me 's avonds op de promenade. Ze filmen hoe ik in tranen uitbarst als ik vertel over mijn zoontjes. Ze filmen hoe we 's nachts de bus naar Izmir nemen, duizend kilometer verderop.

12 september 2015

Izmir. We moeten wachten, de zee is woelig. Met zijn twaalfen hokken we in een kamer die door de mensensmokkelaar is afgehuurd. Er zijn een badkamer en een keukenblokje en er liggen matrassjes waarop we kunnen slapen. Een Syriër die samenwerkt met de Turkse smokkelaar komt het geld innen, 1200 dollar.

In een hoek van de kamer staat een tas die van niemand is, er zit een mooie grijze coltrui in. Mijn broer had er precies zo een. Van wie zijn die tas en die trui? Ik vraag

het aan verschillende mensen in de kamer, maar ze ontwijken mijn vraag.

‘Weet jij van wie die tas is?’ vraag ik aan iemand.

‘Wat maakt dat nou uit,’ antwoordt hij geërgerd, ‘wat kan jou dat nou schelen?’

Nu word ik pas echt nieuwsgierig. ‘Zeg op! Ik wil de eigenaar vragen of ik die trui mag hebben.’

‘Oké dan, toen ik hier aankwam heb ik dezelfde vraag gesteld. Iedereen mag maar zeven kilo meenemen op de boot. Je telefoon en je papieren en zo stop je in een waterdicht zakje dat je om je nek hangt. Je telefoon wikkel je bovendien in plasticfolie.’

‘Ja, dat weet ik allemaal wel! Maar hoe zit het nou met die tas?’

‘Als je het dan per se wilt weten: die man is dood, verdomme! Verzopen! Ben je nou tevreden? Wat wil je met de trui van een dode? Wil je het ongeluk aantrekken, als we straks in de rubberboot zitten?’

Geen enkele Syriër zal de trui van een overledene aantrekken. Ze zeggen dat dat ongeluk brengt. Ik haal mijn schouders op en pak de trui uit de tas.

In de boot zal ik hem dragen. Ik ben niet zo bijgelovig.

13 september 2015

We worden met een vrachtwagen naar de kust gebracht, zeventig mensen op elkaar gepropt in een laadbak. We verstoppen ons in de heuvels langs de kust. Van daaruit zien we de Turkse kustwacht op het strand patrouilleren. En in de verte doemt het silhouet van het Griekse eiland Lesbos op, een blauwe klomp in de blauwe zee, een kilometer of vijftien hiervandaan. Ik heb een waterdichte camera bij me, de BBC-journalist heeft me gevraagd de overtocht te filmen. Hij heeft me ook een peilzender gegeven. Een geruststellende gedachte dat ik die bij me heb.

's Nachts klimmen we in een grote rubberboot en varen af. De boot is veel te vol. Vrouwen en kinderen zitten in het midden. Sommigen jammeren, anderen bidden, mijn oom en ik zitten zwijgend met onze armen over elkaar. De zee is woelig. De man aan het roer lijkt nerveus en vaart veel te snel op de golven af. Bij elke golf komt er een plens water in de boot.

Na een minuut of tien zitten we op open zee. Hogere golven, langere deining. Klets, nog meer water in de boot, klets, we komen nog dieper te liggen. Dat kan nooit goed gaan. En dan slaat de motor af. Paniek. Geschreeuw. Gegil. 'Maak je klaar, Djalal,' roep ik tegen mijn oom. De boot begint al te zinken, en even later zijn we met zijn allen aan het watertrappelen en schreeuwen in de nachtzwarze zee.

In de Arabische wereld kunnen veel mensen die niet aan de kust wonen niet zwemmen. Verplichte zwemles hadden we niet in Syrië. Wat een geluk dat mijn vader zo'n vooruitziende blik had. Toen we in de tweede klas zaten, gingen we in de zomer elke dag met de bus naar een zwembad waar we zwemles kregen. En dan zag ik vanuit het water mijn vader bezorgd aan de kant zitten, zijn oren gespitst of ik misschien hulp nodig had.

Later zijn we een paar keer op vakantie geweest aan zee, in Latakia. Ik was dol op zwemmen. Mijn ouders hadden het nooit geleerd en waagden zich niet verder dan tot borsthoogte in het water.

Op een dag, ik was veertien, hoorde ik mijn moeder angstig roepen. Ik keek om me heen. Mijn vader was nergens te bekennen. Ik zwom als een gek naar haar toe – en zag mijn vader in paniek watertrappelen. Hij was per ongeluk in een dieper stuk terechtgekomen en in zijn paniek was hij zijn oriëntatiegevoel kwijtgeraakt. Wild sloeg hij om zich heen.

Ik dook, wachtte een goed moment af en duwde hem al zwemmend in de richting van het strand. Op een gegeven moment kreeg hij weer grond onder zijn voeten en kon hij

gaan staan en het water uit zijn longen hoesten. Nog diezelfde dag vertrokken we weer naar huis.

Nadien vertelde mijn vader jarenlang trots dat ik zijn leven had gered. Maar vannacht redt hij het mijne.

Zo snel ik kan zwem ik weg van de boot. Ik moet er vooral voor zorgen dat geen van de drenkelingen zich aan me vastklampt. Mijn hart slaat rustig, ik draag een zwemvest, ik ben een goede zwemmer. Het is nog geen vijfhonderd meter terug naar de kust, dat red ik wel.

In Izmir kon je twee soorten zwemvesten krijgen. De betere kostten 160 Turkse lira (40 euro), voor 80 lira (20 euro) had je er van mindere kwaliteit; van moorddadige kwaliteit, want ze waren niet van piepschuim maar van een of ander goedkoop materiaal, dat zich volzuigt met water en je meetrekt naar de diepte. Ik had gezien hoe een Syrisch echtpaar voor zichzelf de goedkope variant kocht, en voor hun dochtertje de duurdere. Nu hoor ik datzelfde meisje huilen.

Ik zwem naar het meisje toe. Samen roepen we haar ouders. Ik zwem rond om ze te zoeken, ik vraag anderen, maar tevergeefs. Zijn ze verzwolgen door de golven?

Met mijn linkerhand houd ik het meisje vast bij haar zwemvest, met mijn rechterarm zwem ik. Zo sleep ik haar mee. Ze blijft zachtjes huilen. Ik vraag niet hoe ze heet.

In de ochtendschemering bereiken we de kust weer. Ik kan me onmogelijk verder om het meisje bekommeren en vertrouw haar toe aan het eerste het beste gezin dat ik tegenkom. Daarna ga ik op zoek naar mijn oom. Ik vind hem al snel en opnieuw vallen we elkaar om de hals.

14 september 2015

Onaangedaan noteert de Syriër die met de mensensmokkelaar samenwerkt de namen van degenen die het opnieuw willen proberen. Met geen woord rept hij over het ongeluk. Tijdens de eerste overtocht waren er rond de zeventig opvarenden. Nu staan er misschien

veertig namen op zijn lijstje. Wat is er met de rest gebeurd?

's Nachts wordt er een nieuwe rubberboot gebracht, met daarbij vijf luchtpompen. Eerst moeten we de boot zelf oppompen, dan laten we hem voorzichtig te water. De Syriër prent onze stuurman – een vluchteling net als wij zonder enige ervaring met boten – in dat hij moet aankoersen op de vier blinkende rode lichten in de verte. Ik zit op de rand van de boot achteraan links. Daar gaan we.

De zee is kalmer deze nacht. Bismillah, bismillah, in godsnaam, bidden de mensen. Anderen prevelen soera's. Als het een beetje begint te dagen, worden de mensen rustiger. Naast me zit een Irakese man, zijn gezicht is gelig. 'Ik kan niet zwemmen,' kreunt hij.

'Ik kan goed zwemmen, ik zal je helpen,' troost ik en ik sla een arm om hem heen. Mijn oom, die alles filmt, richt de camera op mij.

Steeds dichterbij komt het strand van Lesbos. En dan zijn we er. De mensen springen in het water en waden naar het strand, huilend van vreugde. Overal liggen de feloranje reddingsvesten. Ook mijn oom en ik omhelzen elkaar en kijken elkaar stralend aan. Tegelijk heb ik maar één gedachte: hoe kon ik mijn vrouw en mijn kinderen in Syrië achterlaten?

De BBC-journalist heeft zijn medewerkers op drie stranden op de uitkijk gezet. Een van hen ontdekt me en belt met de rest van het filmteam.

'Hoe voel je je nu? Sta je nu eindelijk op de grond van de vrijheid?' vraagt de interviewer.

'De grond van de vrijheid is in Yarmouk,' antwoord ik, stralend van opluchting.

En dan zeg ik: 'Ik hoef nu niet meer bang te zijn om te verdrinken. Hopelijk bereik ik een plaats waar ik veilig ben en waar ik mijn gezin kan laten overkomen. Ahmad en

Kinan en mijn vrouw. Want overal waar zij zijn, is het goed.'

Ik haal de foto van de kleine Ahmad tevoorschijn en houd hem voor de camera. Daarna brengen de BBC-mensen ons naar de veerboot naar Athene.

Het is de ochtend van 15 september 2015.

Verder naar Macedonië. Verder naar Servië. Verder naar Kroatië. Verder naar Hongarije. Verder naar Oostenrijk.

Een Macedonische priester geeft ons kaasbrood en water en roept: 'Welkom!' Een Servische taxichauffeur scheurt met 170 kilometer per uur over de snelweg, alsof hij Schumacher zelf is. Wij zitten met zijn zessen te trillen op de achterbank. Voor de Kroatische grens lopen we een hele nacht door zompige velden, ze zeggen dat hier nog mijnen uit de Bosnische oorlog liggen. Ik draag de rugzak van mijn oom, want hij heeft last van een tussenwervelschijf. In Hongarije is er geen mens die een helpende hand uitsteekt, overal zien we grimmige blikken vanachter de gordijnen naar ons loeren. In Oostenrijk glimlachen de mensen naar ons. Wat een lieve mensen zijn het daar, ze hebben langs de vluchtelingenroute EHBO-posten opgezet, alsof het een marathon is.

Op de ochtend van 23 september 2015 stap ik in Wenen in een sneeuw witte trein en vier uur later ben ik in München. Daar word ik weer opgewacht door een filmteam. Een vriendelijke politieagent legt met handen en voeten uit waar ik eten kan krijgen, waar ik zal worden onderzocht en waar ik me kan laten registreren.

Ik ben in Duitsland!

De maalstroom in mijn hoofd

Gisteren, 7 mei 2017, had ik een optreden in Olpe, een stadje in Sauerland. De directeur van de muziekschool haalde me af op het station in Siegburg, een uur rijden vanuit Olpe. Hij had me een keer aangesproken bij een optreden in Keulen en gevraagd of ik samen met hem een concert wilde geven. 'Graag!' had ik meteen gezegd, en hem een partituur van Riad Al-Sunbati in handen gedrukt die ik toevallig bij me had.

Nu, op deze zondagochtend, reden we in de auto over de bochtige wegen van Sauerland en praatten over van alles. Over mijn cursus Duits, mijn twee kleine zoontjes, de gifaanval van Assad en Trumps vergeldingsactie en over dit boek, waaraan ik al maanden werkte.

In Olpe was de grote zaal van het Kreishaus tot de laatste plaats bezet. Driehonderd mensen waren gekomen voor het 'Benefiet-/docentenconcert voor en door Aeham Ahmad'. Misschien mede dankzij een groot stuk in de plaatselijke krant van de journalist die me een paar dagen eerder bij de repetitie had geïnterviewd. Eerst speelden de docenten van de muziekschool kamermuziek, daarna zong ik een paar van mijn liedjes uit Yarmouk en ten slotte speelden we samen een stuk van Riad Al-Sunbati, de Beethoven van de Arabische muziek. Een van de docenten had er speciaal een nieuw arrangement voor gemaakt. Het publiek sprong op en begon spontaan mee te klappen.

Na afloop wilden veel mensen me een hand geven. Een oudere dame gaf me een roos uit haar tuin, anderen wilden met me op de foto en tussendoor signeerde ik mijn cd's. En de hele tijd keek ik de mensen stralend aan en bedankte hen. Dit concert betekende veel voor me. Het was een soort samenvatting van mijn anderhalf jaar in Duitsland.

Later had ik nog een beetje tijd over. Ik liep alleen naar de gemeentelijke sporthal en bestelde in de snackbar ertegenover een döner kebab, waar ik destijds altijd zo'n zin in had. En de hele tijd dacht ik: ik ben nu een ander mens.

Ik had een maand in Olpe gewoond, meteen na mijn aankomst in Duitsland. In diezelfde sporthal, samen met 102 andere vluchtelingen. Mijn oom en ik sliepen in een stapelbed, ik boven, hij beneden, in een hokje voor vier personen met 'muren' van bouwhekken met wit plasticfolie eroverheen, zonder plafond. Zo was de hele sporthal opgedeeld in kleine kamertjes. Ik dacht: nu moet ik de komende jaren in een sporthal wonen. Sommige vluchtelingen waren teleurgesteld dat ze na het grote welkom waren veroordeeld tot maandenlang wachten. Ik niet. Ik was tevreden. In Syrië hadden de vluchtelingen uit Irak en Libanon ook in scholen en moskeeën gebivakkeerd. En ik had gehoord dat er soms wel tienduizend vluchtelingen per dag in Duitsland aankwamen.

We kregen drie maaltijden, om acht uur, om twaalf uur en om vijf uur. Ik vond het eten niet lekker, het grijze brood, de smakeloze aardappelen. Ik was na al die jaren hongerlijden toch al een slechte eter geworden. Een döner, met pittige saus in die snackbar aan de overkant, daar had ik wel zin in. Maar dat gunde ik mezelf niet. Ik

had nog maar 70 euro, mijn allerlaatste geld voor geval van nood. Het was alles wat er over was van mijn reisgeld.

Onder mijn bed verzamelde ik in een plastic zak de minikuipjes honing die bij het ontbijt overbleven. Ook voor in geval van nood. Voor als er eens niets te eten zou zijn. Ik begreep wel dat het een onzinnige gedachte was, maar mijn angst voor de honger was ik nog lang niet kwijt.

De halve dag hing ik aan de telefoon. Ik belde met Tahani, met mijn ouders, met kennissen uit Yarmouk die ook in Duitsland zaten. Gelukkig was er wifi in de sporthal. Tahani vertelde over haar dagelijkse zorgen en ellende. Het leven in Yarmouk werd er niet makkelijker op. Ze moest iemand betalen om water te halen, om op de elektrische fiets te trappen om de accu's op te laden. En ze had geen piaster meer. Al het geld was opgegaan aan mijn reis. Steeds prikkelbaarder vroeg ze wanneer ik haar eens wat geld kon sturen. Dat ging mij ook weer op de zenuwen werken. Waarom moest ik hier werkeloos rondhangen?

Als ik 's avonds in mijn stapelbed lag, keek ik op mijn telefoon naar filmpjes uit Yarmouk. Hoe zou het met de kinderen gaan? Ik voelde me schuldig. 'Aeham, zul je altijd met ons zingen?' hadden ze gevraagd. 'Altijd!' had ik geantwoord. Maar ik was ervandoor gegaan.

Op zulke momenten verlangde ik ontzettend naar Tahani, Ahmad en Kinan. Ik was alleen. Ik voelde me vreselijk verloren. Steeds klonken nog die woorden in me na: als je eenmaal in Duitsland zit, is het heel, heel moeilijk om je gezin te laten overkomen. Waarom had ik hen in de steek gelaten? Waarom hing ik hier rond zonder iets voor ze te doen? De vragen bleven me kwellen. Tot ik uiteindelijk toch in slaap viel.

Om zeven uur ging het licht aan, begonnen de kinderen rond te rennen en hoefde je aan slapen niet meer te denken. De kleine ruimte, de onzekerheid, het piekeren in de sporthal, ik hield het niet meer uit. Urenlang zwierf ik

door Olpe. Of zat onder aan de Bigge-dam te piekeren. De bergen, het bos, het meer – ik vond het mooi in Olpe. Maar ik had er niets te doen, ik kon de borden niet lezen, ik was een vreemdeling. Was heel Duitsland zo klein en stil en netjes?

Op een van mijn zwerftochten viel me een oud, wit gebouw op met een beeld van een fluitspeler in de tuin. Op een keer klonk er trompetmuziek uit het gebouw. Dat moest de muziekschool zijn. Een paar dagen maakte ik omtrekkende bewegingen, en toen trok ik de stoute schoenen aan en ging naar binnen. Wat kon me gebeuren? We waren hier tenslotte niet in Syrië.

Binnen was niemand te zien. Ik riep in de gangen. Geen reactie. Aan een van de deuren hing een naambordje. De directiekamer? Ik klopte. Ik hoorde een vrouwenstem antwoorden en ging naar binnen. Er zat een blonde vrouw achter een bureau, ze keek me stomverbaasd aan. Geen wonder, daar stond plotseling een magere, kaalgeschoren Arabier voor haar in kleren uit de kringloopwinkel met een palestinasjaal om.

‘Salam aleikum,’ zei ik zo vriendelijk mogelijk. ‘*Piano?*’

De dame zei niets maar bleef me verbaasd aankijken. Ik herhaalde mijn vraag: ‘*Piano? Play?*’

Nu reageerde de vrouw. ‘*From where?*’ vroeg ze.

‘*Sporthalle,*’ antwoordde ik. Dat woord kende ik intussen, net als ‘*Polizei*’, ‘*Apfel*’ en ‘*Guten Tag*’.

De vrouw keek niet-begrijpend. ‘*From where?*’ herhaalde ze.

‘*Sporthalle,*’ zei ik weer en ik wees in de richting waarin ik dacht dat ons opvangcentrum lag.

‘*From where, where?*’ vroeg ze nog een keer en maakte een breed gebaar met haar arm. ‘Ah,’ riep ik, ‘*Syria! Syria, Damascus!*’

Ze stond op en beduidde me dat ik haar moest volgen. We gingen naar de eerste verdieping. Daar liet ze me binnen in een vertrek met in het midden – een vleugel! Ik

begon te stralen en riep een paar keer '*Shukran!*' Dank u! En ik viel meteen op de toetsen aan en speelde, zonder zelfs maar te gaan zitten, een arpeggio, heen en weer over de hele claviatuur. Ha, dacht ik, jij bent voor mij, vriend!

Twee keer, in Wenen en in München, was ik een muziekwinkel binnengelopen om onder toeziend oog van een verkoper een paar minuutjes te spelen. Maar dit was anders. Ik trok mijn jas uit en ging erbij zitten. Ik dorstte naar muziek. En nu mocht ik drinken. Ik speelde een paar klassieke stukken. Toen deed ik mijn ogen dicht en begon te zingen. 'Ik ben mijn naam vergeten,' zong ik, 'De kraan doet het weer niet' en 'Groene munt'. Ik was weer in Yarmouk, ik duwde de piano weer met Marwan door de verlaten stegen, ik zag de lege blik van Zeinab, hoorde de lichte kinderstemmetjes, rook de plasticvuurtjes. Zo stroomde ik leeg, zo reisde ik door de tijd, door de wereld, met mijn ogen dicht...

... tot ik me ineens weer realiseerde waar ik was. Ik stopte abrupt, stond op en draaide me om naar de vrouw. Ik glimlachte en zei: '*Oh. I am very sorry! Shukran, Shukran, thank you!*'

Maar het was allemaal goed. Ze moet de passie hebben gezien waarmee ik speelde, en mijn dorst hebben gevoeld. En ze gaf me graag te drinken. Ze glimlachte terug en vroeg alleen: '*Enough?*'

Een paar dagen later werd ik gebeld door ene Karim. Hij was tolk. Had ik misschien de volgende dag tijd voor een optreden in München? Daar zou een groot concert plaatsvinden voor vluchtelingen en vrijwilligers.

'Graag,' antwoordde ik, 'maar hoe kom ik in München? Bovendien mag ik Olpe helemaal niet uit.'

'Geen probleem,' zei Karim, 'wij regelen alles, David en ik. Je kent hem, je hebt met hem samen in München gespeeld. Hij staat hier naast me.'

Natuurlijk herinnerde ik me David – zijn stekelhaar, zijn bril, zijn gitaar en het enthousiasme waarmee hij had gespeeld voor kinderen die na een wekenlange vlucht in München waren aangekomen. We hadden toen samen een paar liedjes gezongen en telefoonnummers uitgewisseld.

De volgende dag verschenen ze inderdaad beiden bij de sporthal. En even later stoven we over de snelweg richting zuiden. Mijn oom mocht ook mee en genoot als een kleine jongen van het uitstapje. Karim en David vertelden dat Sportfreunde Stiller een groot concert hadden georganiseerd. Sportfreunde wie? Ook hoorde ik dat ik een duet zou zingen met ene Judith Holofernes. Dat zei mij ook niets natuurlijk. Maar Karim en David hadden lekkere boterhammen meegebracht. Ik dutte in. Toen ik wakker werd, reden we net langs een groot wit ovaal gebouw. Een stadion. Ik kende het van de televisie.

David bracht ons direct naar een hotel, we gingen naar een kamer waar een blonde vrouw zich voorstelde als Judith Holofernes. Er was ook een tv-team, de ZDF wilde een documentaire over me maken. Met een keyboard op mijn knieën begeleidde ik Judith. Het was een mooi moment. Ik hield van haar stem, licht als een kinderstem en tegelijk diep. We hadden niet veel tijd, de popritmes waren me vreemd, maar goed, het zou wel goed komen. Karim tolkte, maar Judith en ik begrepen elkaar ook zonder woorden.

Toen we afscheid namen, maakte Judith een vragend gebaar. Of ze me mocht omhelzen? Ik haalde verlegen mijn schouders op – en toen omhelsden we elkaar vriendschappelijk. Zoals mensen dat in Duitsland kennelijk deden. Voor mij was dat compleet nieuw. Ik had nog nooit een andere vrouw dan Tahani in mijn armen genomen. Dat was dus ook iets waaraan ik zou moeten wennen in Duitsland.

Het podium op het Köningsplatz van München was gigantisch. En toen iemand zei dat er die avond zo'n 25 000 mensen verwacht werden voor het concert 'Stars sagen Danke' begon ik te begrijpen dat de musici die kwamen binnendruppelen in de verwarmde backstagetent wel heel beroemd moesten zijn.

Karim, de tolk, stelde me voor aan Rüdiger, de bassist van Sportfreunde Stiller. Hij had het stuk in de *Süddeutsche Zeitung* over mij gelezen en informeerde heel vriendelijk hoe het met me ging. Iedereen leek elkaar hier te kennen en iedereen omhelsde elkaar aan de lopende band. Al snel kon ik aan de reacties aflezen hoe beroemd iemand was. Toen er op een gegeven moment een blonde man de tent binnenkwam en iedereen meteen op hem af liep om hem te begroeten, dacht ik: dat moet de president zijn.

Ik zag de man met Rüdiger praten en ze keken naar mij. De blonde man kwam naar mijn tafeltje toe, gaf me een hand en ging naast me zitten. Karim tolkte en stelde hem voor als Herbert Grönemeyer. Nadat we een tijdje hadden gepraat, vroeg hij: 'Heb je eigenlijk een elektrische piano daar bij jullie in het opvangcentrum, waarop je kunt studeren?' Ik schudde van nee.

De burgemeester van München hield een toespraak en speelde gitaar samen met een van de bands. Later waren Judith en ik aan de beurt. We glimlachten naar elkaar en liepen het toneel op. Eerst zong ik 'Groene munt' en 'Vergeet mijn naam'. Daarna begeleidde ik Judith en tot slot zongen we een duet. Het heette 'Das Herz der Welt'. Judith had het speciaal voor deze dag geschreven. Zij zong in het Duits, ik in het Arabisch:

Als je geen raad meer kunt horen,
zullen we hier woordloos wachten
en op woordloze vragen
zullen zingende vogels

het antwoord hebben.

En het hart van de wereld zal jouw hart dragen,
het hart van de wereld zal jouw hart dragen,
het hart van de wereld zal jouw hart dragen,
tot er hulp komt.

Veel mensen zeiden later dat ons duet het ontroerendste moment van de avond was. Een moment waarin zoveel samenkwam van wat zoveel mensen voelden in die dagen, zoveel Duitsers, zoveel vluchtelingen – dat het een gevoel van saamhorigheid gaf.

Ik speelde die avond met een grote glimlach op mijn gezicht. Voor me strekte zich een mensenzee uit die ik niet eens kon overzien. Droomde ik? Nog niet zo lang geleden zat ik in een cel, in een kofferbak, in een rubberboot... En nu hier, op dit gigantische podium.

Op een gegeven moment wenkte ik Karim om naar voren te komen, maar hij was te verlegen, dus pakte ik de microfoon en riep in het Arabisch: 'Bedankt dat jullie vluchtelingen helpen! Vrede voor Syrië! Vrede voor de kinderen uit Syrië! Yarmouk is hier!' Het publiek verstond me niet, maar het begon toch te juichen. Zo was de sfeer in die tijd.

Aan het eind van ons optreden omhelsde ik Judith en arm in arm liepen we het toneel af. Achter in de tent sloegen allerlei mensen me op mijn schouder. Ook Herbert Grönemeyer kwam naar me toe en zei: 'Hé, Aeham, sterk optreden. Geef me je adres, ik wil je een elektrische piano cadeau geven.'

Wat? Nu was ik helemaal beduusd. Waarom wilde die beroemde man mij zo'n duur cadeau geven? Voor musici in Syrië gold: hoe succesvoller, hoe arroganter. Ik kon amper geloven hoe het hier toeging. Ik putte me uit in bedankjes.

Nadat Herbert Grönemeyer had opgetreden met zijn band, riep hij alle deelnemers op het podium voor de finale. Samen zongen we 'Mensch', zijn bekendste lied. Aan het eind gaf Grönemeyer de microfoon door, 'tadada-tada' zong iemand, 'tadada-tada' antwoordde het publiek. Ook mij gaf hij de microfoon. En de duizenden mensen zongen me na. Euforisch stak ik mijn vuist in de lucht. Ik was thuisgekomen!

Later zette ik een video van mijn optreden op mijn Facebookpagina. Het duurde niet lang of ik had Tahani aan de telefoon. Ze was furieus en had maar één vraag: 'Wie is die blonde vrouw?'

Een paar weken later werd er een pakket voor mij bezorgd in onze sporthal. Herbert Grönemeyer had me een piano gestuurd. Ik dicteerde Karim een bedankbrief. Nu kon ik spelen voor de kinderen in mijn nieuwe opvangcentrum – intussen zat ik in Kirchheim in Hessen. Maar ik nam de piano ook mee naar de zitting van mijn asielaanvraag. Ik wist dat we weer uren in de rij moesten staan, dus speelde ik onder argwanende blikken van de bewaking een paar stukken voor de wachtenden, die vol spanning de tijd moesten doden.

Ik heb me zo vaak verbaasd over de hulpvaardigheid van de Duitsers. Wie in Syrië iemand helpt, verwacht meestal een wederdienst. Als ik Tahani 's avonds aan de telefoon vertelde over iemand die iets voor me had gedaan, zei ze wantrouwig: 'Wees maar voorzichtig. Hij wil vast iets van je.' Maar dat was nooit zo. Zoveel mensen hebben mij hier geholpen. Ik ben hen heel dankbaar.

Begin december 2015 leerde ik Elke Gruhn kennen, de voorzitter van de Nassauische Kunstverein Wiesbaden. Ze had me uitgenodigd om te spelen bij de opening van een expositie. Ik mocht haar meteen, ze was hartelijk en had een warme stem. Een paar weken later werd ik, wat een toeval, overgeplaatst naar een opvangcentrum in Wiesbaden, het laatste station van mijn odyssee door de

Duitse asielbureaucratie, die me van München naar Stuttgart naar Bochum naar Olpe naar Münster naar Giessen naar Kirchheim had gevoerd – en nu dus naar Wiesbaden.

Op een koude dag in januari 2016 ging ik bij de Kunstverein langs om de piano te testen die ze voor mijn optreden hadden gehuurd. Maar ook om even weg te zijn uit het armoedige onderkomen waar we nu waren gehuisvest. We zaten er met zijn vijven in één kleine kamer. Toen ik Elke vertelde hoe het leven daar me op mijn zenuwen werkte, zei ze dat ik van nu af aan vrij in en uit kon lopen bij de Kunstverein – snelle wifi en koffie inbegrepen. Elke begreep wat een vluchteling nodig heeft. En omdat ik het fijn vond om met haar te praten, omdat ik wilde uiten hoe ik mijn familie miste, begon ik op eigen houtje Engels te leren. Ik luisterde net zolang naar de uitspraak van de vertaalapp tot ik de woorden goed kon uitspreken. Zo werd de Kunstverein Wiesbaden mijn rustpunt in Duitsland.

Daar had ik een enorme behoefte aan. Ik werd in die tijd al gevraagd voor het ene optreden na het andere en was veel onderweg. Ik kreeg er geen cent voor want asielzoekers mogen geen geld verdienen. Maar de zorg om mijn gezin was mijn drijfveer. Er ging geen optreden voorbij dat ik niet mijn nood klaagde. 'Ik heb geen eten nodig, geen schoenen, geen bed,' zei ik, 'alles wat ik nodig heb is mijn gezin, mijn vrouw Tahani, mijn zoontjes Ahmad en Kinan.'

Er was nog iets wat me motiveerde: ik wilde blijven zingen voor Yarmouk. Ik wilde verdergaan waar ik in Syrië was gestopt. Ik weet dat muziek mensen verbindt, ik merkte dat mijn liederen bruggen konden slaan tussen de vluchtelingen en de Duitsers. Ik wilde voor de vrede zingen en voor de kinderen in Syrië. Ik wilde de Duitsers uit naam van alle Syriërs, Palestijnen, Irakezen en Afghanen bedanken voor hun gastvrijheid. En een klein

beetje van de schuld aflossen die elke nacht aan me knaagde.

Wat was ik opvliegend in die tijd. Wat was ik vaak onredelijk. Ik sloot vriendschappen die ik zomaar weer verbrak. Vaak had ik ruzie over geld. Ik zat zo verlegen om geld. Elke euro had ik nodig om Tahani, mijn ouders en andere familieleden te ondersteunen, en ze te helpen op de een of andere manier door de oorlog heen te komen. En ik mocht officieel nog steeds geen cent verdienen.

Als een bezetene raasde ik door het land, van podium naar podium, van interview naar interview. Ik at goedkoop fastfood en als ik eindelijk terug was in ons kleine kamertje in Wiesbaden, was het daar zo lawaaiig en rokerig dat ik geen oog dichtdeed.

Begin maart 2016 was ik aan het eind van mijn Latijn. Ik stortte in. Ziek was ik, uitgeput, ik kon gewoon niet meer. In mijn nood belde ik Elke. Ze bood aan dat ik samen met mijn oom een paar dagen in het gastenverblijf van de Kunstverein mocht logeren om weer op krachten te komen. Ze bracht medicijnen, kookte voor ons en regelde een eerste kleine woning voor ons bij een vriendin.

Niet lang daarna werd mijn asielaanvraag ingewilligd. Ik diende een verzoek voor gezinshereniging in. En begreep al snel dat het uitzichtloos was. Ik ontmoette iemand uit Aleppo die maanden had geleefd met de hoop zijn gezin te laten overkomen – en op een dag bericht had gekregen dat zijn vrouw en zijn zes kinderen gedood waren door een bom. Alle zeven in één klap. Ik werd gek van de gedachte dat Tahani, Ahmad en Kinan zoiets zou overkomen.

Ten slotte kreeg Elke een idee, dat ze me op een ochtend aan de telefoon voorlegde. Mijn vrouw was toch ook kunstenares? Als de Kunstverein haar nu eens uitnodigde voor een expositie? Dan kon ze vanuit

Wiesbaden meteen contact opnemen met de Duitse ambassade in Beiroet, het oneindig kleine oog in de naald voor gezinsherenigingen voor Palestijnen. Ik was door het dolle heen. 'Wat een geweldig idee!' riep ik steeds maar weer. 'Geweldig! Shukran! Shukran! Bedankt!'

Terwijl Tahani in Damascus schilderijen en teksten voorbereidde, schreef Elke de ingewikkelde aanvraag – en stuurde ook nog brieven aan de Duitse ambassade in Beiroet. Op een ochtend in juli, ik zat net in de trein op weg naar een of ander optreden, had ik Elke aan de telefoon. 'We hebben het voor elkaar met de ambassade!' juichte ze. 'En hou je vast – niet alleen de uitnodiging voor de expositie, maar ook voor een gezinshereniging! Je gezin mag overkomen!'

Ik barstte in tranen uit. Ik zat zo luid te snikken dat andere reizigers bezorgd vroegen wat er aan de hand was. Maar er was niets. Ik was alleen maar gelukkig, zo gelukkig.

Samen bereidden we de komst van mijn gezin voor. Elke en veel van haar vriendinnen hielpen me woonruimte te vinden, zorgden voor meubels en verdere eerste benodigdheden.

Nog geen maand later, op 4 augustus 2016, haalden Elke en haar man me 's morgens af en reden met me naar het vliegveld van Frankfurt. Ik kneep mijn bos roze rozen bijna fijn van de zenuwen. Nog tien minuten, nog drie minuten – geland.

Uit de verte zie ik Tahani. Ik ren door de deur, er gaat een alarm af, wat me volkomen koud laat. Ik ren naar haar toe, vlieg haar om de hals, kus haar en sluit mijn beide jongens in mijn armen. Eindelijk ben ik weer compleet.

Ahmad, inmiddels bijna vier, herkent me. 'Hallo oom,' zegt hij met een glimlach. Ik kus hem en roep: '*Baba!* Ik ben je papa!' Kinan, bijna twee, lijkt geschrokken. Hij heeft geen idee wie ik ben. Telkens opnieuw sluit ik Tahani

in mijn armen. Ze ruikt naar jasmijn. Net als op die eerste dag.

Die dag was ik de gelukkigste mens ter wereld. In augustus 2015 hadden we in Homs afscheid genomen. Toen had ik haar beloofd: over een jaar laat ik je overkomen. Ik heb Tahani zo vaak teleurgesteld. Ik heb haar zoveel beloofd wat ik nooit ben nagekomen. Maar deze keer niet. Ik had mijn belofte gehouden.

Nu kon ik echt aankomen in Duitsland. Elke bracht me in contact met een impresario en ik nam een cd op. Eindelijk verdiende ik geld om mijn gezin te onderhouden en mijn familie thuis in Syrië te ondersteunen. Dat betekende heel veel voor me. Ik was niet langer afhankelijk, ik hoefde niet meer naar het arbeidsbureau. Eindelijk kon ik weer op eigen benen staan, eindelijk had ik weer zelf het heft in handen. Het kan best zwaar zijn steeds het gevoel te hebben bij anderen in het krijt te staan.

Sinds die tijd woon ik in Wiesbaden, in ons mooie tweekamerappartement. Elke keer als ik zie hoe gezond en onbekommerd onze beide jongens zijn, als ik ze Duits hoor kwebbelen als ze thuiskomen van de kleuterschool, springt mijn hart op van vreugde. Wat was Ahmad bleek toen we hongerleden in Yarmouk en we rolklaver door zijn rijst moesten doen. Als de kleine Kinan me iets wil laten zien, pakt hij mijn vinger en legt die erop. Omdat hij zo lang met mijn blinde vader heeft geleefd. Ik hoop dat de verschrikkingen van de oorlog en de vlucht geen al te grote sporen op hun ziel hebben achtergelaten. Ik hoop het.

En dan drink ik koffie met mijn vrouw, het is lente, de narcissen bloeien, de lucht is blauw, we zijn in veiligheid, Tahani gaat naar haar cursus Duits en ik pak mijn fiets, rij naar het station en stap in een sneeuw witte trein op weg naar mijn volgende optreden. Ik word onthaald door lieve

mensen die blij zijn dat ik er ben, doe een soundcheck, geef misschien een interview, en 's avonds zing ik voor een volle zaal mijn liedjes uit Yarmouk, vol verdriet en hoop. Het publiek is muisstil, het voelt de pijn die ik heb gevoeld.

Op goede dagen ben ik heel gelukkig. Wanneer ik voel dat onze harten een paar maten lang in hetzelfde ritme kloppen, dat we een paar tellen alle grenzen hebben overwonnen en dat we samen heel even groter, vrijer en vol vertrouwen zijn.

Maar er zijn ook slechte dagen. Dan is alles anders. Dan kan ik mezelf niet uitstaan dat ik daar in de schijnwerpers zit. Aansteller, zeg ik dan tegen mezelf. Wat denk je wel, om je hier een beetje te wentelen in aandacht. Er zijn er zoveel omgekomen. Waarom heb jij het overleefd? Waarom oogst uitgerekend jij de roem? Wat zit je hier te teren op het leed dat iedereen heeft overspoeld? Waar heb je dat aan verdiend? Waarom ben jij niet dood, zoals al die anderen? Waarom leef jij? En dan denk ik: ik zit hier op een berg lijken.

Dan heb ik het gevoel dat het allemaal niet klopt. 'Aham Ahmad, de pianist uit de puinhopen'. Maar de man die daar in de schijnwerpers zit en zo aangrijpend zingt, is niet alleen. Hij is geen solist. Hij is het werk van velen. Van mensen die hem gedichten hebben gegeven, die de piano met hem door de straten hebben geduwd, die met hem op de elektrische fiets hebben zitten trappen, die hem aangemoedigd hebben, die zich voor hem hebben laten folteren. Geen woord over hen. Steeds alleen maar ik, ik, ik.

En als ik op zulke dagen alleen in de trein naar huis zit, dan is het donker in mijn ziel en is mijn hart bekneeld door schuldgevoelens. Ik denk aan Zeinab, die naast me werd doodgeschoten, aan mijn vader, die nu zonder mij zijn weg door de verwoeste straten zoekt, aan Marwan, die nu alleen 's ochtends water moet halen, aan de beide meisjes

met wie ik altijd 'Yarmouk mist je' zong. Hoe is het met hen? Wat heb ik voor die kinderen gedaan?

Bijna elke dag geef ik een concert. Vandaag is het Dortmund, morgen Carrara, dan Novi Ligure, dan Arnsberg, dan Meschede, Iserlohn, Bad Homburg, Melsungen, Palma de Mallorca, München of Kassel. En bijna elke dag denk ik: Aeham, rust eens uit, doe het wat kalmer aan, kom eens even op adem, breng wat meer tijd met je jongens door, besteed meer aandacht aan Tahani, die heeft verdorie een jaar op je zitten wachten. Maar dan zit ik thuis – en hou ik het niet uit. Dan vliegt de stilte me aan.

Zodra ik tot rust kom, komt de maalstroom in mijn hoofd weer op gang en is alles er weer. De angst dat we zullen verhongeren. De angst dat ik nooit meer kan pianospelen. De angst dat ze me voor altijd zullen opsluiten. De angst dat ze mijn kinderen iets aandoen. Waarom mijn broer? Waarom Syrië? Waarom Zeinab? En dan vind ik geen antwoorden en ben ik zo wanhopig dat ik bijna niet meer wil leven. Weg. Snel weg, snel iets doen, nog een concert, nog een interview, steeds maar doorgaan. En als ik dan 's nachts om twee uur uitgeput en hongerig en helemaal leeg in bed val, is dat een weldaad. Dan houden de schuldgevoelens zich even koest.

De gesprekken die ik voor dit boek heb gevoerd, de maandenlange gesprekken met Sandra en Ariel, hebben me goedgegaan. Ik wil praten. Ik wil dat het zwarte in mij weggaat. Ik wil het glas een keer helemaal leegdrinken, zodat ik het opnieuw kan vullen. Ik wil mijn longen een keer helemaal leegmaken, zodat ik nieuwe adem kan scheppen.

Vroeger, toen mijn leven zo zwaar was, was mijn hart vol muziek. Iemand gaf me een gedicht, ik las het en begon te neuriën, en meteen kwam er een melodie aanwaaien en een fris en sterk motief. Waar kwam die muziek vandaan? Door God gegeven? Nu zit ik aan mijn

dure Schimmel-piano in mijn mooie appartement en probeer te componeren, maar het lukt niet. Er komt niemand met een gedicht naar me toe. Waar moet ik tegen vechten? En zo speel ik maar wat, mineurakkoorden, welluidend en geraffineerd. Maar ze verdichten zich niet tot een melodie. Eindeloos zit ik te pingelen, mijn ogen dicht, de film begint weer...

... en ik ruik de jasmijnboom voor mijn raam, hoor de voetbal tegen de muur stuiten, proef het zoutige yoghurtijs uit de kiosk Eerlijkheid. Een eindeloze zomer, heerlijke, trage dagen. De stroom valt uit en we zitten samen op de koele treden van onze winkel te zingen. Wat is het leven simpel en zacht. Winter is het, we zitten in de winkel en gooien nog een blok hout in de kachel, roosteren kastanjes in de gloed, en weer zitten we samen te zingen, om beurten verzinnen we een couplet. Voorbijgangers zien ons, komen binnen en zingen mee, we dansen met onze handen...

... en dan sla ik mijn ogen op en ben ik weer in Wiesbaden en verga ik van heimwee naar mijn geboorteland. En ik denk: waarom kan ik alleen nog maar filmmuziek spelen? Waar zijn mijn liedjes gebleven?

Er zijn dagen dat ik me eindeloos triest voel. En soms ben ik ook zo vreselijk kwaad. Maar er zijn ook dagen dat ik gelukkig ben. Soms geloof ik dat de donkere dagen al wat minder worden, dat mijn leven lichter wordt, hier in Duitsland. En af en toe is er een dag zo licht dat ik helemaal vrij ben van alle schuldgevoel. Als ik een geslaagd concert heb gegeven en het gevoel heb dat ik iets heb bereikt, dat ik de wereld een heel klein beetje beter heb gemaakt. Dan leun ik achterover en zing vol vuur mijn liedjes, die ontroeren, die troosten en ons samen doen geloven in een toekomst.

Er is hoop. Er is altijd hoop.

Dit is mijn verhaal. Het verhaal achter die foto die de wereld over ging. De foto waarop ik midden in de

puinhopen achter de piano zit te zingen in een felgroen shirt. En iedereen die hem in de toekomst zal zien, zal weten: een foto vertelt nooit hoe iets is begonnen. En ook niet hoe het verdergaat.

Kaart Damaskus

Damaskus

Kaart Yarmouk

Woord van dank

Tot slot wil ik alle mensen die me hebben bijgestaan, ondersteund, geholpen, bemoedigd en af en toe verdragen uit de grond van mijn hart bedanken.

Bedankt Carmen Elena Belaschk, Suraya Hoffmann, Rein Wolfs, Monika Fabricius, Rita Akkawi Hazboun en Michael Stein. Dank aan Luisa Imorde, Stephan Zind, Marianne Hoffmann, Katharina Deserno, aan Hendrik Denker, Kai Schumacher, Fadi Jebaily, Ayham Nabuti. Ook dank aan Athil Hamdan, Samir Nashat Sido, Verena Rajab en Montserrat Cabero Pueyo. Aan Don Horenhof, Lukas Narojek, Sakher al-Mohamad en Roswitha Kacmaczyk. Aan Sonja Arnold, Leyla Lavandula, Steve Schofield, Lothar Pohl, Hans Joachim Hecek, Remon Azar, Jürgen Ney. Aan Sabea Ottima, Ahmad Almasri, Bernhard Felix von Gruenberg, Birgit Apfelbaum en Moira Wachendorff. Dank aan Susanne Gundelach, Birgit Kiel, Britta Fischer, Elke Gruhn, Hiltrud Fuchs, Torsten Schreiber, Thilo von Debschitz, Mechthild en Hans Karl Henne, Teresita Cannella, Edgar Knecht, Vanessa Ess en Vanessa Schmitt, Nail Odeh, Walter Schumacher, Karim Hamed en Ernesto Briceño.

Het spijt me als ik iemand ben vergeten! Iedereen bedankt! Zonder jullie zou ik niet zijn waar ik nu ben.

نأتى من الجحيم ولا نتمنى شيئاً أكثر من السلام في العالم. السلام في بلدنا.
يمكننا تغيير العالم من خلال قوة الموسيقى.

Wij komen uit de hel en hebben maar één wens: vrede op de wereld. Vrede voor ons land. We kunnen de wereld veranderen door de kracht van de muziek.

الحرية لنيراز سعيد، المصور الفوتوغرافي.

Vrijheid voor Niraz Saied, de fotograaf

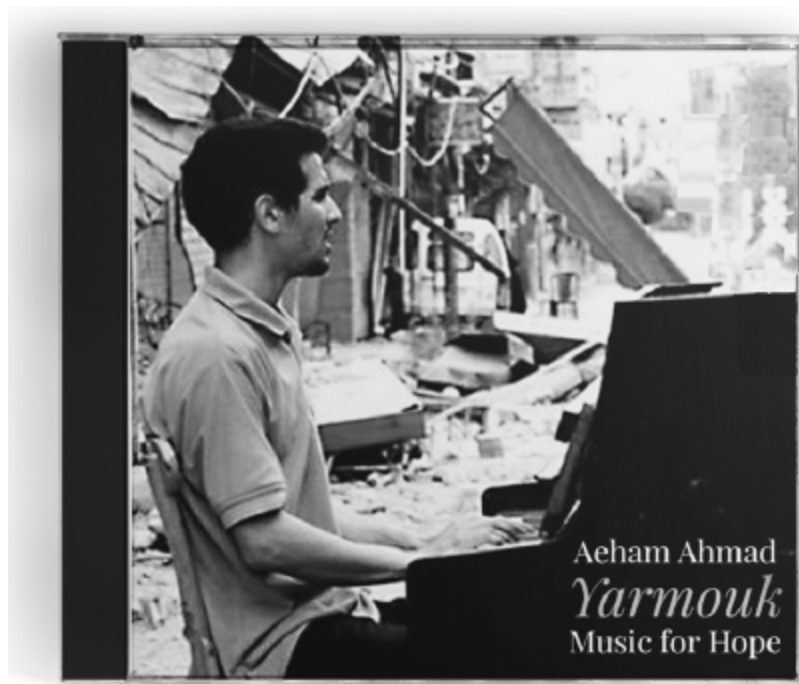
واللحلم بقية...
نيراس سعيد

En de droom gaat verder...

Niraz Saied

Aeham Ahmad: *Yarmouk - Music for Hope*

Aeham Ahmads eerste cd na zijn vlucht, waarop hij zijn ervaringen muzikaal verwerkt. *Yarmouk - Music for Hope* is een indrukwekkend en ontroerend muzikaal statement voor vrede en wederzijds begrip. Voor 15 Euro excl. verzendkosten te bestellen bij Palast Promotion GmbH, Unter den Eichen 7, 65195 Wiesbaden.

Aeham Ahmad meets Edgar Knecht: *Keys to Friendship*

Twee werelden, twee vleugel, twee virtuoze pianisten: een Syrische-Duitse concertavond – nu ook op cd.

Bestelnummer: OT 015 2. EAN: 0716073536307

Te bestellen via www.O-tonmusic.de

Over de auteur

Aeham Ahmad (1988) is een Palestijns-Syrische pianist die opgroeide in vluchtelingenkamp Yarmouk. Hij studeerde muziekpedagogie in Homs en werkte als muziekleraar. In 2015 werd hij wereldberoemd door piano-uitvoeringen midden tussen de puinhopen van Yarmouk. Video's daarvan gingen via YouTube de hele wereld over. Eind 2015 vluchtte Ahmad naar Duitsland. Daar ontving hij de eerste Beethovenprijs voor mensenrechten, vrede en integratie. Tegenwoordig woont hij met zijn gezin in Wiesbaden, en hij geeft concerten in heel Europa.

Wilt u op de hoogte blijven van e-bookacties of het laatste nieuws over onze boeken? Meld u dan aan op <http://www.atlascontact.nl/nieuwsbrief>

Deze ebook licentie is jouw eigendom en kan gelezen worden op een Mac, pc of laptop, e-reader, tablet en/of mobiele telefoon.

(Door)verkopen, verspreiden (sub)licenseren, verhuren, leasen of op een andere manier overdragen van enig recht in of op deze licentie of dit eBook, danwel reproduceren, uitgeven, uitzenden of op enige andere manier beschikbaar stellen van dit digitale bestand aan een 3de partij is ten strengste verboden.

Dit bestand is voorzien van een watermerk met informatie die jou aanmerkt als de eigenaar van de licentie om misbruik voorkomen.

Veel leesplezier!